

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Πτυχιακή Εργασία με θέμα:

*Ζητήματα μουσικής ταυτότητας στο πανηγύρι του Αη-Συμιού στο
Μεσολόγγι*

του σπουδαστή: Μανωλάτου Δημήτριου

Επόπτρια καθηγήτρια: Θεοδοσίου Ασπασία

Άρτα, 2016

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Πτυχιακή Εργασία με θέμα:

*Ζητήματα μουσικής ταυτότητας στο πανηγύρι του Αη-Συμιού στο
Μεσολόγγι*

του σπουδαστή: Μανωλάτου Δημήτριου

Επόπτρια καθηγήτρια: Θεοδοσίου Ασπασία

Άρτα, 2016

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι αγνές μου αντιλήψεις για το πώς αναπτύσσεται μια κοινωνία έλαβαν τέλος όταν ήρθα σε επαφή με μαθήματα κοινωνιολογικής, ανθρωπολογικής και εθνομουσικολογικής φύσεως στο τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του Τ.Ε.Ι. Ηπείρου. Μου γεννήθηκαν ερωτήματα και προβληματισμοί για το πώς μια κοινωνία ορίζει την ταυτότητα της και πώς διαμορφώνει την κουλτούρα της τόσο σε κοινωνικό όσο και σε μουσικολογικό επίπεδο. Χωρίς να οδηγηθώ μακριά από τον τόπο μου θέλησα να εξερευνήσω ένα πανηγύρι στο Μεσολόγγι που από την παιδική μου ηλικία οι έννοιες που το συνοδεύουν είναι «παραδοσιακό», «αρχαίο» και «αναλλοίωτο». Το όνομα αυτού του πανηγυριού, «Αη-Συμιάς».

Όταν ένας άνθρωπος προέρχεται από μια κλειστή και βαθιά συντηρητική κοινωνία που οι προηγούμενες έννοιες αποτελούν τη καθημερινότητα του και εισέρχεται σε ένα τμήμα που αλλάζει την κοσμοθεωρία του, αναμφίβολα σε πρώτο στάδιο δέχεται μια πολιτισμική αναταραχή και σε δεύτερο στάδιο προσπαθεί να εξηγήσει και να μεταφράσει σε ποια κοινωνία ζει. Έτσι λοιπόν ξεπερνώντας το πρώτο στάδιο θέλησα να περάσω στο δεύτερο, ξεκινώντας μια επιτόπια έρευνα στην περιοχή μου, με σκοπό να συλλέξω μόνος μου το υλικό που θα με οδηγήσει να μεταφράσω την κοινωνική, πολιτισμική και κυρίως την μουσική ταυτότητα του Αη-Συμιού και της περιοχής του Μεσολογγίου.

Η έρευνα ξεκίνησε τον Μάιο του 2009 και μέσα σε δυο χρόνια κατάφερα να συλλέξω ένα πολύ μεγάλο όγκο από πληροφορίες, φωτογραφίες, βίντεο, ηχητικό υλικό, συνεντεύξεις αλλά και προσωπική καταγραφή των γεγονότων που στάθηκαν καταλυτικά στη περαίωση της πτυχιακής μου εργασίας. Πολύ σημαντικό στάδιο της έρευνας στάθηκε η συμμετοχή μου στο πανηγύρι τον Ιούνιο του 2011 καθώς με

βοήθησε να ζήσω και να καταλάβω ακόμη καλύτερα αυτά που δυο χρόνια εξερευνούσα.

Ύστερα από γόνιμη συζήτηση με την πρώτη επόπτρια της εργασίας μου, κ. Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, το ζήτημα που πραγματεύεται η πτυχιακή μου εργασία έχει ως θέμα «Ζητήματα μουσικής ταυτότητας στο πανηγύρι του Αη-Συμιού στο Μεσολόγγι». Η πτυχιακή εργασία βασίζεται κυρίως σε ευρύτερη βιβλιογραφία που πραγματεύεται ζητήματα όπως, η πολιτιστική ταυτότητα, η παράδοση, ο τόπος και η μνήμη κι αυτό γιατί οι προγενέστερες μελέτες που συνδέονται με το πανηγύρι είναι ελάχιστες και η βιβλιογραφία είναι ελλιπής. Αλλά ο κύριος πυρήνας της εργασίας στηρίζεται στο πρωτογενές υλικό της ερευνάς μου. Πρόκειται για μία έρευνα που εντάσσεται στη λογική της «Ανθρωπολογίας οίκου» καθώς μελέτησα κοινωνικές και πολιτισμικές ομάδες που ζουν σε στενό κοινωνικό πλαίσιο με εμένα (ερευνητής)¹. Προσπάθησα να έρθω στη θέση του «άλλου» για να μελετήσω μέρος του «εαυτού» μου, της κοινωνίας μου. Ο κύριος λόγος που επέλεξα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα ήταν η καταγωγή μου από την περιοχή του Μεσολογγίου αλλά και η συμμετοχή μου στο πανηγύρι από νεαρή ηλικία.

Σε αυτό το ταξίδι γνώσεων που αποκόμισα από τη σχολή αλλά και στο χρονικό διάστημα της επιτόπιας έρευνας για την πτυχιακή εργασία νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω κατ' αρχάς τους γονείς μου για την αμέριστη συμπαράσταση που μου προσέφεραν όλα αυτά τα χρόνια. Έπειτα θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επόπτρια καθηγήτρια κ. Θεοδοσίου Ασπασία για την καθοδήγηση μου στα μονοπάτια της έρευνας και της συγγραφής. Επίσης τα ευχαριστήρια μου αποδίδω στους: Φιλλιπόπουλο Ν., Βλαχογιάννη Χ., Κορδόση Α., Μπέκο Χ., Βίλλιο Σ. και Σακελλάρη Α. για τις συνεντεύξεις που μου έδωσαν. Όπως επίσης και στις παρέες του Αη-Συμιού

¹ Γκέφου-Μαδιανού Δήμητρα, Όψεις ανθρωπολογικής έρευνας, Πολιτισμός-Ιστορία-Αναπαραστάσεις, Ελληνικά Γράμματα, 2009, Σελ. 18

Σακερινανού Α., Καλάκη Σπ., Θεοφιλάτου Θ. και Σκαρλάτου Σπ.. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστώ όλους τους καθηγητές του τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής για τις γνώσεις που απλόχερα μου προσέφεραν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Περιεχόμενα	6
Εισαγωγή	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	
1.1 Η έννοια της ταυτότητας	17
1.2 Συλλογική Ταυτότητα και Κουλτούρα	18
1.3 Συλλογική Μνήμη και Παράδοση	21
1.4 Η Συγκρότηση της Πολιτισμικής Ταυτότητας	23
1.5 Ταυτότητα και Μουσική.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
2.1 Ιστορική Εξέλιξη	34
2.2 Συμβολισμοί και Προεκτάσεις	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΟΥ ΑΗ- ΣΥΜΙΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	
3.1 Η πόλη του Μεσολογγίου	49
3.2 Η Μονή του Αγίου Συμεών	55
3.3 Οι Πανηγυρικές Εκδηλώσεις του Αη- Συμιού	58
3.3.1 Ιστορία του Πανηγυριού	59
3.3.2 Παρουσίαση του Τελετουργικού- Συμμετέχοντες	63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΟ ΑΗ- ΣΥΜΙΩΤΙΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ	
4.1 Οι Ζυγίες του Αη- Συμιού	67
4.2 Τα τραγούδια του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού	70
4.3 Οι χοροί του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΑΗ- ΣΗΜΙΩΤΙΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	
5.1 Η Μεσολογγίτικη κοινωνία	90
5.2 Οι Μεσολογγίτες Πανηγυριστές	94
5.3 Οι Τσιγγάνοι Μουσικοί	98
Συμπεράσματα	106
Βιβλιογραφία	112
Παράρτημα Α'	117
Παράρτημα Β'	186
Παράρτημα Γ'	192
Παράρτημα Δ'	194

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα που πραγματεύεται η πτυχιακή εργασία έχει ως θέμα «Ζητήματα μουσικής ταυτότητας στο πανηγύρι του Αη-Συμίου στο Μεσολόγγι». Ο κύριος λόγος που επέλεξα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα ήταν η καταγωγή μου από την περιοχή του Μεσολογγίου αλλά και η συμμετοχή μου στο πανηγύρι από νεαρή ηλικία. Πέρα από αυτό, όμως, οι λίγες προγενέστερες μελέτες και η ελλιπής βιβλιογραφία για το συγκριμένο πανηγύρι, με ώθησαν στην ανάγκη να πραγματοποιήσω μια έρευνα, για να μάθω και να καταλάβω πιο συνολικά το πανηγύρι του Αη-Συμίου.

Το πανηγύρι του Αη-Συμίου τελείται δυο φορές τον χρόνο: στο χειμωνιάτικο (2-3 Φεβρουαρίου) και στο καλοκαιρινό (τρεις μέρες: Κυριακή της Πεντηκοστής-Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος και Τρίτη της Αγίας Τριάδος), με το καλοκαιρινό πανηγύρι να είναι αφιερωμένο στη μνήμη των «Εξοδιτών²». Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στο καλοκαιρινό πανηγύρι. Όλο το πανηγύρι διεξάγεται στην πόλη του Μεσολογγίου, στο μοναστήρι του Αη-Συμίου (που βρίσκεται στην πλαγία του Αράκυνθου ή Ζυγού) και τελευταία μέρα στο νησάκι της Κλείσοβας (που βρίσκεται στην λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου). Οι πανηγυριστές είναι χωρισμένοι σε οργανωμένες παρέες των αρματωμένων³ και των καβαλάρηδων⁴ που χωρίζονται σε ακόμα μικρότερες παρέες αυτές της πάνω και της κάτω αγοράς⁵. Η κάθε παρέα έχει το δικό της μέρος-τόπο που διασκεδάζει και πληρώνει τα έξοδα μόνη της.

Το πανηγύρι ξεκινάει, άτυπα, το βράδυ του Σαββάτου, μετά τον Εσπερινό,

² Εξοδίτες: Πρόκειται για τους ανθρώπους που συμμετείχαν στην Έξοδο του Μεσολογγίου

³ Αρματωμένοι: Οι πεζοί πανηγυριστές που είναι ντυμένοι με την παραδοσιακή στολή του Μεσολογγίου

⁴ Καβαλάρηδες: Οι έφιπποι πανηγυριστές που ανεβαίνουν στο μοναστήρι με τα άλογα τους

⁵ Πάνω και κάτω αγορά: Πρόκειται για περιοχές μέσα στην πόλη του Μεσολογγίου που πραγματοποιείται το μεγαλύτερο μέρος της εμπορικής δραστηριότητας. Πάνω αγορά βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της πόλης και η κάτω στο νότιο τμήμα της πόλης του Μεσολογγίου.

παραμονή της Πεντηκοστής. Επίσημα, ξεκινάει με τυμπανοκρουσίες, την Κυριακή το πρωί της Πεντηκοστής και κρατάει τρία μερόνυχτα τελειώνοντας το βράδυ της Τρίτης της Αγίας Τριάδας. Ο Άγιος Συμεών θεωρείται προστάτης των «Γύφτων», όπως συνηθίζουν να του αποκαλούν οι ντόπιοι⁶, και γι' αυτό τις μέρες του πανηγυριού πλήθος αυτών συρρέει από διάφορες περιοχές της Ελλάδος και συγκεντρώνεται στο μοναστήρι, όχι μόνο για να γλεντήσουν και να τιμήσουν τον Άγιο αλλά και να βαφτίσουν τα παιδιά τους την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος με το όνομα, κυρίως, «Ασημάκης» ή «Ασημούλα». Το ίδιο ισχύει και με τις ζυγιές (ορχήστρες) του πανηγυριού που αποτελούνται μέχρι και σήμερα αποκλειστικά μόνο από «Γύφτους» και μοναδικά όργανα που παίζονται είναι ο ζουρνάς- πίπιζα και το νταουλάκι ή τσοκάνι όπως συνηθίζουν να το αναφέρουν οι «γύφτοι»⁷. Στην συνέντευξη του ο Χρήστος Βλαχογιάννης μας αναφέρει: «Ως μέσω έκφρασης του ελληνικού λαού το κλαρίνο εμφανίστηκε στα πανηγύρια περίπου το 1870. Αλλά στο πανηγύρι του Αη-Συμίου το κλαρίνο δεν ευδοκίμησε.» «Δεν υπήρχαν «λευκοί» να παίζουν ζουρνά και νταούλι, οι τσιγγάνοι είναι συνυφασμένοι με το δημοτικό τραγούδι».

Το ρεπερτόριο που παίζεται, κατά βάση, είναι τοπικό, αλλά, παίζονται και άλλα «παραδοσιακά» τραγούδια πανελλήνιας εμβέλειας. Οι χοροί που χορεύονται περισσότερο είναι συρτά και τσάμικα. Οι μιμητικοί χοροί, όμως, είναι αυτοί που επικρατούν στο πανηγύρι. Οι πιο γνωστοί είναι: *Ο χορός του πεθαμένου, Το χελάκι, Το πιπέρι, Του σουβλιού και Της καρακάζας.*

Ένα τελευταίο και σημαντικό στοιχείο είναι ότι το καλοκαιρινό πανηγύρι είναι

⁶ Στον Ελλαδικό χώρο έχουν επικρατήσει οι όροι Γύφτοι ή Τσιγγάνοι: πρόκειται για την φυλή με νομαδικό χαρακτήρα, που μιλούν την γλώσσα Ρομανί και έχουν μία ή και περισσότερες καταγωγές. Οι έλληνες λόγιοι τους ονομάζουν Ατσίγγανους ή Αθίγγανους. Βλ. Έξαρχος Γιώργης, Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι Ιστορία-Γλώσσα - Λαογραφία - Πολιτισμός, Νεφέλη, 2007, Σελ 32- 36.

⁷ Ο ζουρνάς, στα πανηγύρια των αρματωμένων στο Μεσολόγγι είναι όργανο επιβίωσης και παίζεται πάντα από γύφτους. Σε αντίθεση με τα σύγχρονα πανηγύρια στην ευρύτερη περιοχή του Μεσολογγίου που έχει εισαχθεί το κλαρίνο και παίζεται από γύφτους και μπαλαμό μουσικούς. Καβάγιας Αριστείδης, Στο πανηγύρι του Αη-Συμίου με νταούλι και ζουρνά, Ασημακόπουλος Κ. Μεσολόγγι 2007, σελ. 37-39

καθαρά ανδροκρατούμενο, προς τιμήν των «παλικαριών» που χάθηκαν στην «Έξοδο» του Μεσολογγίου, καθώς μετά την «Έξοδο» την νύχτα της 10^{ης} Απριλίου 1826 οι φάλαγγες των πολιορκημένων είχαν ορίσει σαν σημείο συνάντησης το μοναστήρι του «Αγίου Συμεών»⁸. Στην συνέντευξη του ο αρματωμένος Σακελλάρης Ανδρέας μας αναφέρει: «Έχει να κάνει καθαρά με την Έξοδο. Δηλαδή, ξεκινάμε από τον Άγιο Σπυρίδωνα που είναι ο προστάτης της πόλης, διασχίζουμε την ψαραγορά που είναι το ιστορικό κέντρο, μπαίνουμε στον Κήπο των Ηρώων που κάνουμε το τρισάγιο στου πεσόντες της Εξόδου και στην συνέχεια περνάμε από την Πύλη που έγινε και η Έξοδος. Τέλος ανηφορίζουμε για τον Αη-Συμιό, χώρος στο οποίο είχαν ορίσει οι Μεσολογγίτες ως σημείο συνάντησης για αυτούς που θα γλίτωναν. Οπότε αυτό πιστεύω συμβολίζει, την πορεία προς την Έξοδο». Επίσης, όπως μας αναφέρει στο βιβλίο του ο Αριστείδης Καβάγιας: «Μπροστά δύο αρματωμένοι κρατούν το δίσκο με τα κόλλυβα για το μνημόσυνο, που θα γίνει στο μοναστήρι, εκείνων που θυσιάστηκαν στην Έξοδο», «Το πρωί της Δευτέρας, του Αγίου Πνεύματος όλοι μαζεύονται στον μεγάλο σταυρό, σιωπηλοί για το μνημόσυνο των Εξοδιτών στον τόπο του μαρτυρίου», «Την Τρίτη γιορτάζει η Αγία Τριάδα που στις 25 Μαρτίου 1826 ξευτέλισε τις στρατιές των Τούρκων και των Αιγυπτίων. Οι αρματωμένοι με γαίτες φτάνουν στο νησί της Κλείσοβας, να ανάψουν ένα κερί και να προσευχηθούν. Στο μνημείο των πεσόντων του μικρού νησιού γίνεται κατάθεση στεφάνων»⁹. Γι' αυτό και οι αρματωμένοι φοράνε την «παραδοσιακή» στολή του Μεσολογγίου που ονομάζεται «ντουλαμάς»¹⁰. Η γυναίκα έχει ένα μικρό ρόλο μέσα στο πανηγύρι, κατά

⁸ Αικατερινίδης Γεώργιος, Η λαϊκή πανήγυρις του Αγίου Συμεώνος εις Μεσολόγγιον κατά την Πεντηκοστήν, Κ.Ε.Ε.Λ., 1966, Σελ. 188-190

⁹ Καβάγιας Αριστείδης, Στο πανηγύρι τ' Αη Συμιού με το νταούλι και με το ζουρνά. Ασημακόπουλος Κ. και Σία Ο.Ε., Μεσολόγγι 2007, Σελ 52-54

¹⁰ Ντουλαμάς: Πανωφόρι του Στρατιωτικού σώματος των Ουσάρων. Σε χρώμα μαύρο σκούρο με κόκκινες λεπτομέρειες. Το ύφασμα είναι τσόχα που φτάνει πάνω από το γόνατο. Τα μανίκια είναι κολλημένα στην πλάτη, ανοιγμένα με κόκκινα σιρίτια, που εσωτερικά έχουν κόκκινη τσόχα. Κόκκινη είναι και η φόδρα του.

κύριο λόγο φροντίζει να είναι έτοιμο το τραπέζι της παρέας (στρώσιμο φαγητού, μάζεμα πιάτων κ.τ.λ.) για όλες τις μέρες του πανηγυριού και σπάνια θα καθίσει στο τραπέζι με τους άνδρες «Δεν επιτρέπονταν γυναίκες»¹¹ μας αναφέρει ο Χρήστος Βλαχογιάννης. Οι γυναίκες των αρματωμένων είναι αυτές που θα στολίσουν τον σύζυγο τους με τα άρματα και θα καθίσουν την Τρίτη το βράδυ στο τραπέζι της παρέας που ονομάζεται «οικογενειακός», καθώς «μαζεύονται οι οικογένειες των μελών της παρέας στο ίδιο τραπέζι πίνοντας και τρώγοντας όλοι μαζί»¹².

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, είναι ένα πολυσύνθετο πανηγύρι με ιστορικό, θρησκευτικό, κοινωνικό και συμβολικό χαρακτήρα. Η σύνδεση του πανηγυριού με την ιστορία του Μεσολογγίου και κυρίως με την «Έξοδο» προσέδωσε νέα διάσταση στο πανηγύρι και αναδιαμόρφωσε τόσο τον χαρακτήρα όσο και τις τελετές που πραγματοποιούνται. Αυτό προκύπτει από το γεγονός πως πριν την «Έξοδο» δεν υπήρχαν οργανωμένες παρέες πανηγυριστών, κάτι που δεν συνηθίζονταν στα πανηγύρια των μοναστηριών. Επίσης, δεν είχε τόσο γλεντικό χαρακτήρα, όσο χαρακτήρα συνάντησης για τα σχέδια της επανάστασης αλλά και για την τροφοδοσία της περιοχής.¹³

Οι οργανωμένες παρέες εμφανίζονται κατά το 1829 και γίνεται διακριτό πως μετά την «Έξοδο» συναντάμε τραγούδια που εξιστορούν σκηνές από τα κατορθώματα των ηρώων «Τρεις στρατηγοί ξεκίνησαν να παν' στο Μεσολόγγι», «Θρήνος μεγάλος γίνεται μέσα στο Μεσολόγγι» « Σαββάτο βράδυ πέρασα από το Μεσολόγγι». Τραγούδια που έχουν μεταδοθεί μέχρι σήμερα μέσω της προφορικής παράδοσης και είναι κατά βάση καθιστικά¹⁴. Ακόμα και η δομή της παρέας δείχνει να στηρίζεται στα πρότυπα των κλέφτικων ομάδων με την μορφή του «νταϊφά». Η

¹¹ Φιλιππόπουλος Νικήτας, Το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου, Ντάπια, Μεσολόγγι 2001, Σελ. 40

¹² Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 151

¹³ Φιλιππόπουλος Νικήτας, Το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου, Ντάπια, Μεσολόγγι 2001, Σελ. 36

¹⁴ Αρχείο Ελληνικής μουσικής, Ένθετο από «Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον», Σελ.6-7

ύπαρξη καπετάνιου¹⁵ που οργανώνει την παρέα, η ύπαρξη πρωτοπαλικάρου ως βοηθός του καπετάνιου καθώς και λάβαρου ως σύμβολο της κάθε παρέας¹⁶

Ύστερα από την «Έξοδο» έννοιες όπως: κοινωνική, πολιτισμική και μουσική ταυτότητα φαίνεται πως έχουν αναδιαμορφωθεί. Μέχρι σήμερα έρευνες στο να οριστούν και να μεταφραστούν οι προηγούμενες έννοιες δεν έχουν πραγματοποιηθεί.

Η έρευνα μου επικεντρώνεται σε κάποια ζητήματα που έχουν να κάνουν με τον τρόπο που η κοινωνία του Μεσολογγίου διαμόρφωσε και όρισε τη μουσική ταυτότητα του συγκριμένου πανηγυριού. Προσπάθησα να εξηγήσω πώς η κοινωνία των «Γύφτων» κατάφερε να σταθεί και να διεκδικήσει τη δική της δυναμική παρουσία στο πανηγύρι διαμορφώνοντας κι αυτοί παράλληλα την μουσική τους ταυτότητα. Επίσης αναφέρονται ποιοι ήταν οι λόγοι που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της μουσικής ταυτότητας του πανηγυριού και πώς ο Αη-Συμιός αποτέλεσε σύμβολο της μεσολογγίτικης μουσικής ταυτότητας. Εν ολίγοις προσπάθησα να μεταφράσω τον πολιτισμό και την κοινωνία της περιοχής μου, όπως αυτή αποτυπώνεται στη μουσική επιτέλεση του πανηγυριού.

Συγκεκριμένα, για να διευρυνθούν τα παραπάνω τέθηκαν κάποια βασικά ζητήματα: πρώτον, οι «Γύφτοι» μουσικοί και μη, υποστηρίζουν πως αυτοί κατά κύριο λόγο διαμόρφωσαν το μουσικό ρεπερτόριο που παίζουν και κατάφεραν να κρατήσουν την υπάρχουσα οργανολογία, στην προσπάθειά τους να «μην τους πάρουν τη δουλειά» οι «μπαλαμέ»¹⁷ (συνομιλίες με «Γύφτους» οργανοπαίχτες-μουσικούς που παίζουν στο συγκεκριμένο πανηγύρι, μεγάλης ηλικίας¹⁸). Δεύτερον, η κοινωνία των

¹⁵ Καπετάνιος: Με τον όρο αυτό εννοείται ο αρχηγός της παρέας, που συνήθως είναι και ο μεγαλύτερος σε ηλικία.

¹⁶ Καστανάς Ιωάννης, Πτυχιακή εργασία: Παρουσίαση και καταγραφή της ζυγιάς στην ευρύτερη περιοχή του Μεσολογγίου μέσα από τα πανηγύρια των «Αρματωμένων», ΤΕΙ Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, Αρτα 2010, Σελ 61-62

¹⁷ Μπαλαμέ: Εντάσσεται στην γύφτικη προφορική διάλεκτος και σημαίνει: οι άνθρωποι που δεν ανήκουν στην φυλή των γύφτων, οι «λευκοί» όπως λένε οι ίδιοι.

¹⁸ Συνεντεύξεις Μπέκου Χρήστου, Αριστόπουλου Ηλία και Μπέκου Παναγιώτη, Βλ Παράρτημα Α, Σελ. 126, 167

πανηγυριστών θεωρεί πως κατάφεραν να κρατήσει «ανόθευτο» και «αυθεντικό» το πανηγύρι στηρίζοντας όλα τα έθιμα και τα δρώμενα. Θεωρούν πως αυτοί στηρίζουν και σώζουν τη μουσική «παράδοση» του πανηγυριού και της πόλης (συνομιλίες με πανηγυριστές μεγάλης και μικρής ηλικίας¹⁹). Τρίτον, η κοινωνία του Μεσολογγίου έχει αποδεχτεί τη μουσική που ακούγεται στο πανηγύρι και την έχει υιοθετήσει ως παραδοσιακή μουσική του πανηγυριού και της περιοχής γενικότερα (συνομιλίες με πολίτες του Μεσολογγίου, όχι πανηγυριστές, οι οποίοι παρακολουθούν και στηρίζουν το πανηγύρι με άλλους τρόπους²⁰).

Μέτα από την έρευνα προέκυψαν κάποια κύρια ζητήματα που με βοήθησαν να οδηγηθώ σε κάποια συμπεράσματα τόσο για το πώς λειτουργεί η κοινωνία του Μεσολογγίου στη καθημερινότητα όσο και στις μέρες του πανηγυριού. Άλλα κυρίως πιστεύω, προέκυψαν κάποια σημαντικά συμπεράσματα που έχουν να κάνουν με την μουσική που ακούγεται (ρεπερτόριο, ζυγιά, χοροί κ.τ.λ.). Σκοπός της έρευνας είναι να εξηγηθεί πώς διαμορφώθηκε η μουσική ταυτότητα του πανηγυριού και της περιοχής.

Όπως προείπα, σχετικές προγενέστερες μελέτες για το θέμα δεν υπάρχουν και η σχετική βιβλιογραφία είναι ελλιπής, έως ανύπαρκτη. Για αυτό το λόγο η έρευνα βασίζεται κυρίως σε ευρύτερη βιβλιογραφία που πραγματεύεται ζητήματα όπως, η πολιτιστική και μουσική ταυτότητα, η παράδοση, ο τόπος και η μνήμη καθώς δεν υπάρχουν ανθρωπολογικές και μουσικολογικές μελέτες για το συγκεκριμένο πανηγύρι.

Πέρα όμως από την παράλληλη βιβλιογραφία πραγματοποιήθηκε μια συλλογή πρωτογενούς υλικού. Έτσι έγινε επιτόπια έρευνα στο πανηγύρι του Αη-Συμίου στην πόλη του Μεσολογγίου. Η έρευνα μου εντάσσεται ουσιαστικά στο

¹⁹ Συνεντεύξεις Βλαχογιάννη Χρήστου, Βίλλιου Σωτήρη και Σακελλάρη Ανδρέα, Βλ. Παράρτημα Α, Σελ. 147,169,171

²⁰ Συνεντεύξεις Κορδόσης Ακακίας και Φιλιππόπουλος Νικήτας, Βλ. Παράρτημα Α, Σελ. 117,139

πλαίσιο μιας «Ανθρωπολογίας οίκου»²¹, καθώς μελέτησα κοινωνικές και πολιτισμικές ομάδες που μοιράζονται ένα κοινό πολιτισμικό πλαίσιο με τον ερευνητή (ερευνητής). Προσπάθησα να έρθω στη θέση του «άλλου» για να μελετήσω την κοινωνία στην οποία ανήκω . Προσπάθησα να γίνω παρατηρητής και να ερευνήσω από την αρχή, χωρίς καμία «γνώση» για το τι συμβαίνει στο πανηγύρι, ερευνώντας πολλές φορές πράγματα που θεωρούνταν αυτονόητα. Για να έχω μια τεκμηριωμένη άποψη παρατήρησα πώς λειτουργεί και πώς «ζει» το πανηγύρι μια συγκεκριμένη παρέα αρματομένων στη σημερινή εποχή (σ.σ. αρχές 21ου αιώνα). Επικεντρώθηκα στη παρέα του καπετάνιου Σπύρου Καλάκη. Μίλησα με άτομα τόσο από την ομάδα των πανηγυριστών όσο και των μουσικών της παρέας. Επίσης πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με στα ακόλουθα άτομα:

- Βλαχογιάννης Χρήστος, πανηγυριστής της παρέας του Σπύρου Καλάκη ο οποίος συμμετέχει στο πανηγύρι πάνω από δέκα χρόνια. Σήμερα ζει στο Μεσολόγγι και είναι καθηγητής μουσικής στο 1ο Γυμνάσιο και στο 2ο Λύκειο Μεσολογγίου, διευθύνει τη δημοτική ορχήστρα της πόλης και είναι αρχιμουσικός στην αστυνομική φιλαρμονική της Πρέβεζας.
- Χρήστος Μπέκος, αποτελούσε μέρος της ζυγιάς της παρέας του Βίλλιου Σωτήρη παίζοντας ζουρνά κυρίως πριμαδούρα. Έχει παίζει κλαρίνο σε μεγάλα κέντρα αλλά και σε διάφορα πανηγύρια της περιφέρειας, κυρίως στην περιοχή του Ξηρόμερου (σ.σ. μια μεγάλη περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας). Απεβίωσε πριν δυο χρόνια.
- Σακελλάρης Ανδρέας , είναι νέος πανηγυριστής σε ηλικία. Συμμετέχει στην παρέα του Σωτήρη Βίλλιου και σήμερα ζει μόνιμα στο Μεσολόγγι. Είναι

²¹ Βλ. Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού: Ανθρωπολογική Θεωρία και εθνογραφία - Σύγχρονες τάσεις, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011, σελ 365

απόφοιτος του τμήματος επικοινωνίας και μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Άλλα πέρα από την παρέα για μια πιο διευρυμένη άποψη πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις και από άλλα άτομα που δεν συμμετέχουν στο πανηγύρι ενεργά αλλά έχουν μελετήσει την περιοχή του Μεσολογγίου και το πανηγύρι του Αη-Συμίου. Οι συνεντεύξεις αυτές είναι:

- Νικήτας Φιλιππόπουλος, έχει ασχοληθεί με το πανηγύρι μόνο συγγραφικά καθώς το 2001 εκδόθηκε το έργο του «Το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου». Σήμερα ζει στο Μεσολόγγι και εκδίδει την εφημερίδα ΝΤΑΠΙΑ. Γράφει άρθρα με θέματα πολιτικά, ιστορικά, φιλοσοφικά και πολιτιστικά.
- Ακακία Κορδόση, έχει ασχοληθεί με την ντοπιολαλιά και την ιστορία του Μεσολογγίου. Είναι συγγραφέας σε νουβέλες, διηγήματα και μυθιστορήματα. Έχει σπουδάσει σύγχρονη φιλολογία στην Γαλλία. Ζει μόνιμα στο Μεσολόγγι.

Πέρα όμως από το πρωτογενές υλικό για την καλύτερη και πληρέστερη πορεία της μελέτης χρησιμοποιείται μεγάλος όγκος δευτερογενούς υλικού:

- Ηχητικό υλικό: α) δυο cd με τίτλο «Μεσολόγγι-Αιτωλικό, μουσική χορευτική παράδοση και ιστορία» β) Ένα άλμπουμ με τρία cd και ένα DVD με τίτλο «Αη Συμιώτικο γλέντι» γ) 55 μουσικά κομμάτια του πανηγυριού από ζωντανές εκτελέσεις, σε ψηφιακή μορφή από τον πανηγυριστή Χρήστο Βλαχογιάννη.
- Βιντεοσκοπημένο υλικό: α) Ένα DVD με αποσπάσματα από το πανηγύρι στις 11 Ιουνίου του 2006, β) Μια βιντεοκασέτα που βιντεοσκοπήθηκε από ένα ρεπορτάζ του πανηγυριού που μεταδόθηκε από την κρατική τηλεόραση στην ET-3 στις 28 Δεκεμβρίου του 2008 από την εκπομπή «Ελληνικά δρώμενα», γ) Προσωπικό υλικό μέσα από την έρευνα από το Σάββατο 6-6-2009 έως την

Τρίτη 9-6-2009.

- Τέλος χρησιμοποίησα μεγάλο όγκο δεδομένων τόσο από τοπικές εφημερίδες (Αγγελιοφόρος, Ανεξάρτητος, Μικρά Εφημερίς, Ντάπια, Aixmi-news) όσο και από ιστοσελίδες που διαθέτουν μεγάλο αρχειακό υλικό (Βίντεο- Άρθρα- Φωτογραφίες- Τραγούδια κ.τ.λ.)²².

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζει την έννοια της ταυτότητας και της μουσικής ταυτότητας, μέσα από την μελέτη της συλλογικής ταυτότητας και της κουλτούρας, τη συλλογική μνήμη και την παράδοση. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται την ιστορική εξέλιξη, τους συμβολισμούς και τις προεκτάσεις των πανηγυριών στην ελληνική επικράτεια.

Στο τρίτο κεφάλαιο έχουμε την διερεύνηση του αη- συμιώτικου πανηγυριού μέσα από την παρουσίαση της ιστορίας της πόλης του Μεσολογγίου, της Μονής του Αγίου Συμεών και των πανηγυρικών εκδηλώσεων. Γίνεται ιστορική αναδρομή στο πανηγύρι και παρουσιάζονται το τελετουργικό του και οι συμμετέχοντες σε αυτό, μέσα από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν (πρωτογενές υλικό) αλλά και μέσα από την τοπική βιβλιογραφία που υπάρχει για το πανηγύρι . Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στις μουσικές του πανηγυριού με αναφορές στις ζυγίες, τα τραγούδια του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού και τους χορούς.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφονται οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις μέσα από το αη - συμιώτικο πανηγύρι. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση συμπερασμάτων επί της γενικής έρευνας που διεξήχθη.

²² Η επίσημη ιστοσελίδα του συλλόγου των πανηγυριστών www.aisimios.gr διαθέτει πλούσιο υλικό σε φωτογραφίες, βίντεο, μουσική και ιστορικά στοιχεία. Άλλες αντίστοιχες ιστοσελίδες με αρχειακό υλικό είναι: ntaouli.blogspot.com, <https://aisimios.wordpress.com>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

1.1 Η έννοια της ταυτότητας

Η έννοια της «ταυτότητας» είναι δύσκολο να οριστεί καθώς διέπεται από αμφισημία. Δηλώνει την ομοιότητα ή ισότητα ανάμεσα σε άτομα, ομάδες, απόψεις, πράγματα ή σύμβολα, τα οποία ταυτίζονται το ένα με το άλλο αντίστοιχα και προσδιορίζει τα στοιχεία που τους προσδίδουν μια συγκεκριμένη υπόσταση. Μέσω της ταυτότητας τα άτομα ή οι ομάδες αυτοπροσδιορίζονται, μέσα από συγκεκριμένα ομοιογενή στοιχεία και οικειοποιούνται τα κοινά χαρακτηριστικά με τη διατήρησή τους, αποκλείοντας κάθε κίνδυνο εξάλειψής τους. Από την άλλη, υποδηλώνει και το σύνολο των χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν κάποιον ή κάτι από κάτι άλλο²³. Επομένως, ο όρος «ταυτότητα» αναφέρεται τόσο στις ομοιότητες, όσο και στις διαφορές.

Η ψυχολογία μελετά την ατομική ταυτότητα, δηλαδή τη διαδικασία με την οποία ο «εαυτός» συγκροτείται σε σχέση με τον «Άλλο», ενώ η κοινωνική ψυχολογία ερευνά την ταυτότητα σε επίπεδο ομάδων, δηλαδή τις συλλογικές ταυτότητες. Η ανθρωπολογία ασχολείται με τις πολιτιστικές ταυτότητες, καθώς μελετά τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα στις κοινωνίες και τον τρόπο με τον οποίο διαφοροποιούν τον «εαυτό» τους σε σχέση με τους κοντινούς «Άλλους». Η ατομική, η συλλογική και η πολιτιστική ταυτότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους²⁴.

Η ταυτότητα δεν υπάρχει από μόνη της, αλλά διαμορφώνεται με βάση δάνεια και ανταλλαγές και είναι το αποτέλεσμα συναντήσεων και διασταυρώσεων. Η ταυτότητα του Μεσολογγίου και του Αη-Συμίου θα δούμε ότι οικοδομήθηκε και

²³ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.169

²⁴ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.170- 171

μετασχηματίστηκε στη διάρκεια της ιστορία του τόπου, μέσω των πολλαπλών αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι ένα αμετάβλητο δεδομένο, αλλά το προϊόν μιας δυναμικής διαδικασίας κοινωνικής και ιστορικής οικοδόμησης. Επίσης θα δούμε πως τα πανηγύρια είναι νοητικές κατασκευές, αορίστου χρόνου, που διαμορφώθηκαν σταδιακά και μετασχηματίστηκαν συνεχώς σύμφωνα με τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες.

Ανάλογα με τις κοινωνικές ομάδες που υπήρχαν κατά καιρούς στην περιοχή, το πανηγύρι, ακολουθούσε την δική του πορεία όσον αφορά την εξέλιξη του. Σε αυτό επηρέασαν τα ιστορικά γεγονότα, οι σχέσεις των ατόμων της κοινωνίας με το εξωτερικό περιβάλλον καθώς και η ανάγκη των μελών της κάθε φορά να οικειοποιούνται τα κοινά χαρακτηριστικά της παρέας - ομάδας που τους έκαναν να διαφέρουν από τους «άλλους».

1.2 Συλλογική Ταυτότητα και Κουλτούρα

Η συλλογική ταυτότητα αποτελεί μέρος της κοινωνικής ταυτότητας και όπως αναφέρει ο Δαμανάκης²⁵, αποτελείται από «το σύνολο των πολιτισμικών στοιχείων πάνω στα οποία στηρίζεται το αίσθημα του “ανήκειν” σε μια ομάδα ή κοινότητα, ανεξάρτητα αν αυτή η συλλογική ταυτότητα είναι πραγματική ή κατασκευασμένη / συμβολική, και εμπεριέχει ένα σύστημα αξιών, το οποίο διασφαλίζει την ενότητα της ομάδας. Επίσης, χρησιμεύει για την αντιμετώπιση τυχόν απειλών απ’ έξω και για την προστασία των μελών που μοιράζονται αυτή τη συλλογική ταυτότητα».

Όπως αναφέρει ο Βρύζας²⁶, υπάρχουν πέντε βασικά χαρακτηριστικά που αποτελούν συστατικά στοιχεία της συλλογικής ταυτότητας, σύμφωνα με τον Ζ. Μπεργκ. Ωστόσο δεν βρίσκονται όλα σε κάθε ταυτότητα, ούτε παρατηρούνται στον

²⁵ Δαμανάκης, Μ., Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά. Gutenberg. Αθήνα. 2007, Σελ. 126.

²⁶ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.171- 172.

ίδιο βαθμό:

i. Η συνέχεια και ο μετασχηματισμός. Η ταυτότητα μετασχηματίζεται, συνεχώς ανανεώνεται και αλλάζει.

ii. Το υποκειμενικό και το αντικειμενικό αποτελούν δύο όψεις της ταυτότητας που συνδέονται μεταξύ τους σε κάθε στιγμή.

iii. Η ταυτότητα είναι ενεργός. Κάθε στοιχείο της ταυτότητας επενεργεί πάνω στα άλλα και υφίσταται τις επιδράσεις όλων των άλλων.

iv. Η ταυτότητα είναι μια ολότητα που συνδυάζει διαφορετικά στοιχεία.

v. Η ταυτότητα είναι μεταβλητή, όσον αφορά τις μορφές και τα περιεχόμενα της.

Οι έννοιες της συλλογικής ταυτότητας και της κουλτούρας δεν θα μπορούσαν να μη συνδέονται στενά μεταξύ τους. Στο πανηγύρι τα μέλη που συμμετέχουν δημιουργούν μια κουλτούρα που τείνει να συγκροτήσει μια συλλογική ταυτότητα και είναι αυτή που εξασφαλίζει τη συνοχή και τη διατήρηση των μελών του πανηγυριού.

Προσφέρει ένα πλαίσιο αναφοράς από όπου αντλούνται τα μοντέλα συμπεριφοράς, τα οποία ρυθμίζουν τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη μιας παρέας στο πανηγύρι, αλλά και τις σχέσεις της παρέας με τις άλλες παρέες. Στην συνέχεια της πτυχιακής θα καταλάβουμε ότι η έννοια της παρέας²⁷ παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στο πανηγύρι, με αποτέλεσμα πρωταρχικός στόχος είναι να διατηρηθούν τα χαρακτηριστικά της κάθε παρέας. Επιπλέον, οι κουλτούρες προκειμένου να αποδείξουν την ταυτότητά τους, έχουν την τάση να είναι περισσότερο κλειστές παρά ανοιχτές²⁸, για αυτό τα άτομα που συμμετέχουν στο πανηγύρι, είναι συγκεκριμένα

²⁷ Η έννοια της παρέας: Πρόκειται για ομάδες που χωρίζονται στο πανηγύρι και αποτελούν μικροκοινωνίες μέσα στο γενικότατο σύνολο της κοινωνίας του πανηγυριού.

²⁸ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.172- 173, 183

και ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες.

Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να αναφερθεί η διαφορά μεταξύ της έννοιας της κουλτούρας και της έννοιας του πολιτισμού. Η κουλτούρα (culture) αφορά στη νοοτροπία, στις παραδόσεις, στη συμπεριφορά, στη θρησκεία, στους μύθους, σε όλα εκείνα που επηρεάζουν συνειδητά ή ασυνείδητα τον τρόπο ζωής και σκέψης μας. Ο πολιτισμός (civilisation) προσδιορίζεται ως το σύνολο των συνθηκών ζωής που διαμορφώθηκαν από την επιστήμη και την τεχνική καθώς και από τις πολιτικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην περιοχή. Η διαφορά ανάμεσα στην κουλτούρα και τον πολιτισμό τοποθετείται κυρίως σε υλικό και τεχνικό επίπεδο²⁹.

Η κουλτούρα διακρίνεται από τη μη – κουλτούρα, καθώς περιλαμβάνει μια ομογενοποιημένη περιοχή, που οριοθετείται από διακριτά γνωρίσματα απέναντι στο ευρύτερο σύνολο του πανηγυριού. Τα γνωρίσματα αυτά συνθέτουν την πολιτισμική ταυτότητα της παρέας που συμμετέχει στην κουλτούρα αυτή. Τα μέλη που συμμετέχουν στο πανηγύρι έχουν την ταυτότητά τους που διαμορφώνεται από τη συμβίωση των ανθρώπων και τη συλλογική ζωή σε μακρά διάρκεια χρόνου. Σε αυτή περιλαμβάνεται τόσο η εμπειρία του παρόντος, όσο και η μνήμη και παράδοση του παρελθόντος. Οι δύο αυτοί παράγοντες δημιουργούν τη φαντασιακή εικόνα, τα ιδεώδη και τα πρότυπα ζωής που προσανατολίζουν το μέλλον και αποτελούν την ταυτότητα³⁰ του τόπου και του πανηγυριού. Ενώ η ταυτότητα παραπέμπει σε ένα κανόνα ένταξης, αναγκαστικά συνειδητό, γιατί είναι θεμελιωμένος σε συμβολικές αντιθέσεις, η κουλτούρα σχετίζεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, με ασυνείδητες διαδικασίες³¹.

²⁹ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.173- 174.

³⁰ Καψωμένος, Γ., Οι τοπικοί πολιτισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Το πρόβλημα της επιβίωσής τους, στο Ευ. Αυτόδικος (επιμ) Κρήτη και Λαϊκός Πολιτισμός: Τοπικότητες, Αντιστάσεις, Μεταβολές, Συνθέσεις. Ταξιδευτής. Αθήνα. 2007: Σελ. 23- 24.

³¹ Cuche, D., Η έννοια της Κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα.

1.3 Συλλογική Μνήμη και Παράδοση

Η παράδοση συμμετέχει ενεργά στην διαδικασία προσδιορισμού της ταυτότητας. Όταν αναφερόμαστε στην παράδοση, τις περισσότερες φορές εννοούμε «μια ηθελημένα επιλεγμένη και μυθοποιημένη εκδοχή του παρελθόντος». Δηλαδή, κάποια στοιχεία της παράδοσης τονίζονται σκόπιμα, ενώ άλλα αγνοούνται. Η επιλεκτική παράδοση, λοιπόν, αποτελεί «μια εκδοχή του παρελθόντος, η οποία χρησιμοποιείται για να επικυρώσει το παρόν και να το συνδέσει με το παρελθόν, προσφέροντας την αίσθηση μιας προδιαγεγραμμένης συνέχειας»³².

Ουσιαστικά, η παράδοση αποτελεί μνήμη, πάνω ακριβώς στην οποία θεμελιώνεται η ταυτότητα. Θα δούμε, πως κάτι τέτοιο γίνεται φανερό στο Μεσολόγγι αλλά και στο πανηγύρι όταν ύστερα από το ιστορικό γεγονός της «Εξόδου» το Μεσολόγγι όπως και το έθνος θέτει την παράδοση σε νέες βάσεις, προσπαθώντας να δημιουργήσει την ταυτότητα της επιλέγοντας γεγονότα και στοιχεία που κάνουν το παρελθόν πιο μυθικό. Συγκεκριμένα στέκονται στο γεγονός της «Εξόδου» ως τον απόλυτο μύθο παραγκωνίζοντας άλλες μάχες που μπορεί να έγιναν μέρες νωρίτερα.

Η σχέση μας με την παράδοση θα πρέπει να είναι ούτε σχέση υποταγής και εξάρτησης, αλλά ούτε και απεμπόληση και εγκατάλειψη αυτής. Η επιβίωση τόσο ενός ατόμου, όσο και ενός λαού εξαρτάται από την ιστορική μνήμη³³. Η διαδικασία συγκρότησης των ταυτοτήτων δεν συμβαδίζει αυστηρά με μια γραμμική αίσθηση του χρόνου και της ιστορίας, αντιθέτως σε αυτή συνεισφέρουν σημαντικά η μνήμη και η υποκειμενική εμπειρία³⁴.

2001, Σελ. 146.

³² Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.175.

³³ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, Σελ.201.

³⁴ Γκέφου- Μαδιανού, Δ., Εννοιολογήσεις του εαυτού και του άλλου: Ζητήματα ταυτότητας στη σύγχρονη Ανθρωπολογική Θεωρία, στο Δ. Γκέφου- Μαδιανού (επμ) Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, Ταυτότητες και Πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο. Gutenberg, Αθήνα. 2006, Σελ. 61.

Οι έννοιες της «ανάμνησης» και της «μνήμης» είναι στενά συνδεδεμένες με την ταυτότητα, η οποία «καθίσταται δυνατή μόνο επειδή υπάρχουν αναμνήσεις ή μνήμη». Ο Maurice Halbwachs, ο πατέρας του όρου «μνήμη», διακρίνει την ατομική ή αλλιώς εσωτερική προσωπική, αυτοβιογραφική μνήμη, από την συλλογική ή αλλιώς εξωτερική, κοινωνική, ιστορική μνήμη. Η ατομική και η συλλογική μνήμη δεν είναι ανεξάρτητη η μια από την άλλη. Η συλλογική είναι ευρύτερη της ατομικής, η οποία βασίζεται σε βιωματικές αναμνήσεις, αλλά και σε δανεισμένες μνήμες, σε εκείνες δηλαδή που ανάγονται σε αφηγήσεις άλλων μελών της ομάδας ή σε γραπτά κείμενα. Σύμφωνα με την προφορική ανάμνηση του καθενός Μεσολογγίτη και Αη-Συμιώτη, το πανηγύρι έχει την σημερινή του μορφή που θα αναλυθεί στην συνέχεια της εργασίας. Σύμφωνα με τον Halbwachs, «Η ανάμνηση είναι σε μεγάλο βαθμό μια ανακατασκευή του παρελθόντος με τη βοήθεια δεδομένων δανεισμένων από το παρόν και προπαρασκευάζεται μέσω άλλων ανακατασκευών που επιχειρήθηκαν στο παρελθόν»³⁵. Το παρελθόν, δηλαδή, ανακατασκευάζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να έχει νόημα για το παρόν και επιλέγονται τα στοιχεία που έχουν νόημα για την ομάδα, γι' αυτό και η συλλογική μνήμη είναι επιλεκτική. Στην πορεία του πανηγυριού από το 1829, ημερομηνία απελευθέρωσης της πόλης, μέχρι σήμερα θα δούμε πως οι κοινωνικές ομάδες κράτησαν στοιχεία που τα θεώρησαν σημαντικά για την καινούργια τους ταυτότητα όπως η στολή και τα μουσικά όργανα, κάτι για το οποίο θα αναφερθούμε λεπτομερώς στην συνέχεια της εργασίας μας.

Η συλλογική μνήμη, όμως, δεν θα πρέπει να συγχέεται με την ιστορία. Υπάρχει μία θεμελιώδης διαφορά, αφού η συλλογική μνήμη είναι υποκειμενική, ενώ η ιστορία είναι αντικειμενική, έχοντας ως στόχο την καταγραφή της αλήθειας. Η ιστορία απεικονίζει τα γεγονότα, εστιάζοντας στις διαφορές, ενώ η συλλογική μνήμη

³⁵ Maurice Halbwachs, Η συλλογική μνήμη, Παπαζήση, 2013, Σελ 94

αφορά την παράδοση και προβάλλει τις ομοιότητες που θεώρησαν υπαρκτές τα μέλη της κοινωνίας, βοηθώντας την ομάδα να διατηρήσει την ταυτότητά της στο πέρασμα του χρόνου. Συνεπώς, η μνήμη έχει να κάνει με την «προφορική ιστορία» ή αλλιώς αφήγηση, προφορικότητα, που διαμορφώνουν τη συμβολική ταυτότητα³⁶.

1.4 Η Συγκρότηση της Πολιτισμικής Ταυτότητας

Η ύπαρξη μιας κοινής και μακροχρόνιας «παράδοσης», μέσω της οποίας εκφράζεται, επιβεβαιώνεται και ενισχύεται η συγκρότηση μιας συλλογικής ταυτότητας, αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία οικοδομείται η πολιτισμική ταυτότητα³⁷. Η πολιτισμική ταυτότητα του ατόμου που αποκτάται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, αποτελεί μέρος της κοινωνικής (ή συλλογικής) του ταυτότητας και επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της ταυτότητας του «Εγώ».

Συντελείται μέσα από τις διαδικασίες της πολιτισμοποίησης και του επιπολιτισμού ή επιπολιτισμοποίησης, οι οποίες αφορούν τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το άτομο εσωτερικεύει κάποιο νέο πολιτισμό. Με τη διαδικασία της πολιτισμοποίησης στα νεαρά παιδιά, θα δούμε πως στο πανηγύρι μεταβιβάζονται τα ήθη, τα έθιμα, τη γλώσσα και τη κοινωνική τους συμπεριφορά – ο πρωταρχικός του πολιτισμός – μέσω του οποίου μπορεί να επικοινωνεί με τα άλλα μέλη της κοινωνίας τους. Ο επιπολιτισμός ή επιπολιτισμοποίηση αναφέρεται στην εσωτερίκευση του πολιτισμού της κοινωνίας στην οποία γεννιούνται και μεγαλώνουν. Η διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας στο πανηγύρι εξαρτάται από τις εκάστοτε συγκεκριμένες

³⁶ Δαμανάκης, Μ., Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά. Gutenberg. Αθήνα. 2007, Σελ.131- 133.

³⁷ Ιντζεσίλογλου, Ν., Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων, στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράντου- Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός (επιμ) Εμείς και οι Άλλοι: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 1999, Σελ. 197.

συνθήκες πολιτισμοποίησης, άρα διαφοροποιείται στο βαθμό που εκείνες διαφοροποιούνται³⁸.

Οι αντιλήψεις που σχετίζονται με την πολιτισμική ταυτότητα, συνδέονται στενά με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την κουλτούρα. Από τη μία πλευρά, η κουλτούρα της παρέας στο πανηγύρι εξομοιώνεται με μια «δεύτερη φύση», με μια κληρονομιά από την οποία δεν μπορούμε να ξεφύγουμε. Η πολιτισμική ταυτότητα θεωρείται ότι προϋπάρχει του ατόμου, είναι δεδομένη, ορίζει το μέλος σε όλη του τη ζωή και εξαρτάται από το κοινωνικό του περιβάλλον από το οποίο προέρχεται και τον τρόπο ένταξης μέσα στο πανηγύρι. Στην περίπτωση αυτή κάθε μέλος της κοινωνίας του Μεσολογγίου κατέχει την πολιτισμική ταυτότητα και έχει ως θεμέλιο την καταγωγή και τις «ρίζες» που ορίζουν στο άτομο με βέβαιο και αυθεντικό τρόπο την ταυτότητα του μέσα στην κοινωνία.

Από την άλλη, υπάρχει η κουλτουραλιστική αντίληψη, η οποία υποστηρίζει ότι η πολιτιστική κληρονομιά, που συνδέεται με την κοινωνικοποίηση του μέλους μέσα στην κοινωνία, είναι καθοριστικής σημασίας για την πολιτισμική ταυτότητα. Το κάθε άτομο ταυτίζεται με την παρέα, μέσα από τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που του επιβάλλονται, τα οποία προσδιορίζουν με αποκλειστικό τρόπο μια συγκεκριμένη κοινότητα. Στη διάρκεια της ανάπτυξής του στο κοινωνικό σύνολο της περιοχής ενσωματώνει τις νόρμες, τις αξίες και τις αναπαραστάσεις της κουλτούρας του περιβάλλοντός του. Έτσι, ο χαρακτήρας της πολιτισμικής ταυτότητας είναι βιωματικός, θα δούμε πως παρά την εξέλιξη των καιρών, ένα μέλος που συμμετέχει στο πανηγύρι του Αη-Συμιού ζει και εισπράττει στοιχεία για αυτό κάθε μέρα, αποτελεί τρόπο και στάση ζωής και διαμορφώνεται κυρίως μέσα από την ενεργή

³⁸ Δαμανάκης, Μ., Η εκπαίδευση των Παλλινοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα- Διαπολιτισμική Προσέγγιση. Gutenberg. Αθήνα, 1998, Σελ. 34.

ενασχόληση με το άμεσο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον³⁹. Όπως αναφέρει ο νεαρός πανηγυριστής Ανδρέας Σακελλάρης «Βεβαίως το πανηγύρι επηρεάζει όλη την διάρκεια του χρόνου την ζωή μου. Παράδειγμα, πριν λίγες μέρες είχαμε τον Αη-Συμιό. Για αυτές τις δύο μέρες τρέχω περίπου ένα μήνα, για πράγματα που χρειάζεται η παρέα»⁴⁰

Οι παραπάνω διαφορετικές θεωρίες ανήκουν στην αντικειμενιστική σύλληψη της πολιτισμικής ταυτότητας, όπου για τον ορισμό και την περιγραφή μιας ταυτότητας χρησιμοποιούνται η κοινή καταγωγή (γλώσσα, κουλτούρα, θρησκεία,, συλλογική ψυχολογία, κλπ.), ο δεσμός με τον τόπο (σ.σ. το μοναστήρι του Αη-Συμιού) και άλλα κριτήρια που θεωρούνται «αντικειμενικά». Σύμφωνα με τους αντικειμενιστές, μια παρέα χωρίς αυτά τα χαρακτηριστικά, δεν μπορεί να διεκδικήσει αυθεντική πολιτισμική ταυτότητα. Την θεωρούν ως στατική και παγιωμένη που παραπέμπει σε μια συλλογικότητα, η οποία ορίζεται με σχεδόν αμετάβλητο τρόπο.

Στην αντικειμενιστική σύλληψη ασκήθηκε κριτική από τους υποστηρικτές της υποκειμενιστικής αντίληψης, οι οποίοι δεν ορίζουν την ταυτότητα ως προϋπάρχουσα του ατόμου. Η ταυτότητα δεν μπορεί να παραληφθεί άπαξ και διά παντός, αλλά αποτελεί το συναίσθημα από το μέλος να ενταχθεί και να ταυτισθεί με μια λιγότερο ή περισσότερο φαντασιακή συλλογικότητα στο πανηγύρι. Η ταυτότητα ανάγεται σε μια αυθαίρετη ατομική επιλογή, συνεπώς τονίζεται ο μεταβλητός χαρακτήρας της⁴¹.

Εντούτοις, κατά την προσέγγιση της ταυτότητας του πανηγυριού και της περιοχής, δεν θα πρέπει να υιοθετηθεί μια καθαρά αντικειμενική ή υποκειμενική οπτική. Σύμφωνα με την τοποθέτηση του Karl Marx, «οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία τους μέσα σε συνθήκες που δεν έχουν οι ίδιοι διαλέξει, συνθήκες που τις

³⁹ Δαμανάκης, Μ., Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά. Gutenberg. Αθήνα. 2007, Σελ. 123.

⁴⁰ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη. Σελ. 178

⁴¹ Cuche, D., Η έννοια της Κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 2001, Σελ. 147- 150.

βρίσκουν μπροστά τους, καθορισμένες από τα γεγονότα και την παράδοση». Όσον αφορά την κατασκευή της πολιτισμικής ταυτότητας, τα μέλη του πανηγυριού αναπαριστούν και διεκδικούν τη συμβολική θέση τους μέσα στον κόσμο, με τρόπο επινοητικό και δημιουργικό. Ταυτόχρονα, όμως, κατά τη διαδικασία αυτή, δεν μπορούν να καθορίσουν ποια στοιχεία της παράδοσης και της ιστορίας θα επιλέξουν ή με ποιον τρόπο θα τα αναθεωρήσουν. Είναι παράγοντες που δεν καθορίζονται από τα μέλη του πανηγυριού, αλλά από τις συγκεκριμένες ιστορικές περιστάσεις που αντιμετωπίζουν, οι οποίες δεν είναι άλλες από τις ταυτότητες των Άλλων⁴². Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από το αν η ταυτότητα είναι δεδομένη ή αποτελεί κοινωνική κατασκευή, μεγαλύτερη σημασία έχουν οι σχέσεις μεταξύ των μελών της παρέας και του πανηγυριού γενικότερα, δηλαδή το επίπεδο σχέσεων στα πλαίσια του οποίου συλλαμβάνεται το φαινόμενο της ταυτότητας⁴³.

Όπως κάθε πολιτισμός, έτσι και στον Αη-Συμιό, μέρος της ατομικής και της συλλογικής ταυτότητας αποτελεί και η ταύτιση με τον τόπο. Η επιστήμη της γεωγραφίας διακρίνει τον βιωμένο και σωματοποιημένο τόπο των ντόπιων και το τοπίο των επισκεπτών. «Ένα τοπίο δεν αποτελεί απλώς ένα κομμάτι γης ή μια αστική γειτονιά, με μια συγκεκριμένη φυσική και κοινωνική υλικότητα στην οποία έχει ενσωματωθεί ανθρώπινη εργασία, αλλά και το πώς φαίνεται αυτό από ένα συγκεκριμένο σημείο. Δεν είναι μόνο κάτι που μπορούμε να δούμε, αλλά και ένας τρόπος για να δούμε τα πράγματα. Δεν είναι μόνο τι βλέπουμε, αλλά και πώς το βλέπουμε, τα πολλαπλά συναισθήματα και οι πολλαπλές μνήμες που συνοδεύουν τα τοπία και εμπεριέχονται σε αυτά»⁴⁴.

⁴² Πασχαλίδης, Γ., Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή, στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράντου- Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός (επιμ) Εμείς και οι Άλλοι: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 1999, Σελ. 79- 80.

⁴³ Cuche, D., Η έννοια της Κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 2001, Σελ. 151.

⁴⁴ Χατζημιχάλης, Κ., Σύγχρονα Ελληνικά Τοπία. Εκδ. Οίκος Μέλισσα. Αθήνα. 2011, Σελ. 16.

Κατ' αρχάς, ένας γεωγραφικός χώρος για να θεωρηθεί ως τόπος, θα πρέπει να επιδεικνύει ένα σύνολο συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Στην συνέχεια της εργασίας θα προκύψει πως ο χώρος του Αη-Συμιού αποτελείται από ορισμένες ποιότητες και ιδιότητες, ο οποίος στη συνέχεια προσδιορίζεται από την ιδιαίτερη ταυτότητά του. Περιλαμβάνει υλικά και άυλα ερίσματα, που δημιουργούν αισθήσεις, συναισθήματα και νοήματα και συνεισφέρουν στην ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης ταυτότητας για τον τόπο αυτό⁴⁵.

Το άμεσο φυσικό περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχολογική προσκόλληση των ατόμων που συμμετέχουν στο πανηγύρι. Ο Proshansky το 1978, παρατήρησε ότι «ο ρόλος του φυσικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη της ταυτότητας έχει παραμεληθεί» και υποστήριξε ότι «δεν υπάρχει φυσικό περιβάλλον που να μην είναι, την ίδια στιγμή, και κοινωνικό, πολιτιστικό και ψυχολογικό περιβάλλον και ότι οι εμπειρίες του ατόμου από τους χώρους στους οποίους ζει και αναπτύσσει τις δραστηριότητές του, το βοηθούν να προσδιορίσει τον εαυτό του μέσα στο περιβάλλον και επίσης συντελούν στην απόκτηση ενός αισθήματος χωρικής ή τοπικής ταυτότητας»⁴⁶.

Θα δούμε πως η ταυτότητα του Μεσολογγίου και του Αη-Συμιού, μπορεί να οριστεί ως τμήμα της ταυτότητας του εαυτού, που αποτελείται από αναμνήσεις, ιδέες, συναισθήματα, στάσεις, αξίες, προτιμήσεις και έννοιες της συμπεριφοράς και της εμπειρίας, τα οποία συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον που ζουν τα μέλη της κοινωνίας. Ο τόπος του πανηγυριού δεν είναι καθοριστικός για την ταυτότητα, αλλά περιλαμβάνει προσωπικές, κοινωνικές και πολιτιστικές σημασίες, συμβάλλοντας με

⁴⁵ Τσακίρη, Ε., Ο δημόσιος χώρος ως φορέας ωφέλειας για την ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας-πολιτισμικού αγαθού που ανήκει σε όλους και οι κίνδυνοι από την ιδιωτικοποίησή του. ΕΚΚΕ. Αθήνα. 2011, Σελ. 1.

⁴⁶ Χριστακοπούλου, Σ., Τοπική και Κοινωνική Ταυτότητα: Μια ψυχολογική- κοινωνιολογική ανάλυση της σχέσης του ατόμου με το φυσικό- κοινωνικό περιβάλλον. Ψυχολογία, 6, 1999, Σελ. 184- 185.

τον τρόπο αυτό στην απόκτηση και συγκρότηση της ταυτότητας⁴⁷.

Μέσα από την υλική διάσταση του πολιτισμού μπορούμε να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται η κουλτούρα και η παράδοση. Τα άυλα στοιχεία αποτελούνται από σκέψεις, συνειρμούς και σημασίες που σχετίζονται με την ιστορία, τις παραδόσεις και τις συνήθειες του τόπου⁴⁸.

Στην προσπάθεια, λοιπόν, συγκρότησης μιας πολιτισμικής ταυτότητας θα αντιληφθούμε πως ο χώρος του μοναστηριού και της πόλης έχει λειτουργήσει ως ισχυρός παράγοντας για τη διαμόρφωση και διατήρηση της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, καθώς μέσα από πλήθος υλικών, όπως τα μνημεία, αλλά και των άυλων ερισμάτων, συμβάλλει στην απόκτηση σχέσεων με το παρελθόν και την ιστορία, στη δημιουργία μιας συλλογικής ταυτότητας, συνείδησης και μνήμης. Η ανάκληση του παρελθόντος είναι σημαντική, καθώς δίνει νόημα στη ζωή μας στον σύγχρονο κόσμο.

Τα μνημεία στην περιοχή του Μεσολογγίου και του Αη-Συμίου παίζουν σημαντικό ρόλο στη συμβολική σημασία και ως χωρικές κατασκευές του ανθρώπου, συνιστούν συλλογικές αναπαραστάσεις, που σκοπό έχουν τη δημιουργία μιας συλλογικής μνήμης, μέσα από την οποία το υποκείμενο – τα μέλη, δηλαδή, της κοινωνίας– νοηματοδοτεί το χώρο. Επομένως, ο χώρος αποτελεί το σημείο προβολής της συλλογικής μνήμης⁴⁹, για αυτό θα δούμε στην συνέχεια, πως η πορεία του πανηγυριού, στην πόλη του Μεσολογγίου και στο μοναστήρι του Αη-Συμίου, περνάει από συγκεκριμένα μνημεία και δημιουργεί συγκεκριμένα άυλα συναισθήματα.

Όπως αναφέρθηκε και στο σχετικό κεφάλαιο με το θεωρητικό πλαίσιο, υπάρχει

⁴⁷ Χριστακοπούλου, Σ., Τοπική και Κοινωνική Ταυτότητα: Μια ψυχολογική- κοινωνιολογική ανάλυση της σχέσης του ατόμου με το φυσικό- κοινωνικό περιβάλλον. Ψυχολογία, 6, 1999, Σελ. 184- 185.

⁴⁸ Τσακίρη, Ε., Ο δημόσιος χώρος ως φορέας ωφέλειας για την ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας- πολιτισμικού αγαθού που ανήκει σε όλους και οι κίνδυνοι από την ιδιωτικοποίησή του. ΕΚΚΕ. Αθήνα. 2011, Σελ. 1.

⁴⁹ Μποτωνάκη, Ν., Πολιτικές της μνήμης: Τα ιστορικά και άλλα μνημεία ως όψεις καταγραφής της ιστορικής και κοινωνικής μνήμης. Τα μνημεία του Δήμου Ανατολής Ιωαννίνων. Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. 2007, Σελ. 1.

μια συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ της ατομικής και της συλλογικής μνήμης. Ο τόπος μπορεί να θεωρηθεί ως το πεδίο αναφοράς και συνεύρεσης μιας τέτοιας διαδικασίας. Ο Halbwachs υποστηρίζει ότι η συλλογική μνήμη αναφέρεται πάντα σε κοινωνικά χωρικά πλαίσια και τοποθετείται μέσα στους νοητικούς και υλικούς χώρους της ομάδας. Επιπλέον, η συλλογική μνήμη κατευθύνει τις πράξεις των μελών της κοινωνίας, μεταφερόμενη σε ένα χωροχρονικό περιβάλλον δράσης. Ο τόπος δράσης του πανηγυριού, έτσι, αποτελεί ένα από τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης⁵⁰.

Κατά τη μελέτη της συλλογικής μνήμης, αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι η ανασύσταση του παρελθόντος, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη της κοινωνίας θυμούνται και κατανοούν το παρελθόν, στην προσπάθειά τους να συνδέσουν το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον.

1.5 Ταυτότητα και Μουσική

Φτάνοντας, λοιπόν στο τελευταίο μέρος του πρώτου κεφαλαίου, αφού αναλύθηκε η έννοια της ταυτότητας σε όλες τις εκφάνσεις της, θα μελετήσουμε το κύριο είδος ταυτότητας, για αυτή την εργασία, που είναι η μουσική. Προκειμένου να δοθεί η διάσταση της μουσικής ταυτότητας στο Μεσολογγί και στο πανηγύρι του Αη-Συμίου, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά στις κοινωνικές και συμβολικές λειτουργίες της μουσικής, μέσω των οποίων διαμορφώνεται η ταυτότητα της.

Ερευνώντας τη μουσική ως μέσο συμβολικής έκφρασης και επικοινωνίας, διαπιστώνεται πως οι μορφές και τα νοηματικά συγκινησιακά της περιεχόμενα εξαρτώνται και καθορίζονται από το συλλογικό αλλά και από το υποκειμενικό χαρακτήρα της μουσικής έκφρασης, που συνεπάγεται με την ενεργητική συμμετοχή των ατόμων στη μουσική δραστηριότητα ή την παθητική ακρόαση της μουσικής που

⁵⁰ Μποτωνάκη, Ν., Πολιτικές της μνήμης: Τα ιστορικά και άλλα μνημεία ως όψεις καταγραφής της ιστορικής και κοινωνικής μνήμης. Τα μνημεία του Δήμου Ανατολής Ιωαννίνων. Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. 2007, Σελ. 1.

δημιουργούν κάποιοι άλλοι. Αυτό σημαίνει πως η μουσική ταυτότητα εξαρτάται και από αυτούς που συμμετέχουν στο πανηγύρι ως ενεργά μέλη αλλά και από τους ακροατές που ακούν και δέχονται αυτή την μουσική, ως τοπική. Έτσι, οι μορφές, τα νοηματικά και συγκινησιακά περιεχόμενα μίας μουσικής είναι φτιαγμένα για να συνοδεύουν και να συντονίζουν τις κοινωνικές δραστηριότητες στις οποίες μετέχει ολόκληρη η κοινωνία.⁵¹

Την μουσική ταυτότητα του πανηγυριού την διαμορφώνουν, επίσης, οι κοινές δραστηριότητες μεταξύ των μελών. Καθώς στην περίπτωση αυτή η μουσική τείνει να αντλεί τα νοηματικά και συγκινησιακά της περιεχόμενα, όχι μόνο από τους τρόπους οργάνωσης και μορφοποίησης του μουσικού υλικού, αλλά και από τις κοινωνικές δραστηριότητες και περιστάσεις που συνοδεύει. Η μουσική εμπειρία τείνει να ταυτίζεται στη συνείδηση των συμμετεχόντων με την εμπειρία της κοινωνικής συμμετοχής και με τις «χρηστικές» λειτουργίες που εξυπηρετεί η μουσική⁵².

Για να γίνει αυτό κατανοητό θα θέσουμε ένα παράδειγμα, αν και θα αναλυθεί στο τέταρτο κεφάλαιο. Στο πανηγύρι του Αη-Συμίου τα μόνα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνται είναι ο ζουρνάς και το νταούλι. Έτσι, τα μέλη του πανηγυριού μόλις ακούν τον ήχο αυτό της ζυγιάς, τον δέχονται με ευχαρίστηση και μεταφέρονται στους ίδιους κοινά νοήματα και συναισθήματα, ζώντας αυτή την μουσική εμπειρία με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Η μουσική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι κάθε πολιτισμού. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μουσικής κουλτούρας του κάθε πολιτισμού διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της ταυτότητάς του. «Κάθε κουλτούρα οργανώνει με το δικό της τρόπο το χρόνο και το χώρο και δίνει τη δική της ερμηνεία

⁵¹ Stokes M., *Ethnicity, identity and music, the musical construction of place*, Berg, Oxford 1994, Σελ. 36.

⁵² Χάργκριβς Ν., *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής*, μτφρ. Έ. Μακροπούλου, εκδ. Fagotto, Αθήνα 2004, Σελ. 14.

στα φαινόμενα του κόσμου»⁵³. Η μουσική στηρίχθηκε στη σχέση των ανθρώπων με το χρόνο. Ο χρόνος νοείται ως μία κυκλική αναπαράσταση, η οποία συνδέεται με ένα πολιτιστικό σύστημα στενά εξαρτώμενο με την ιστορία και το περιβάλλον. Αυτό συμβαίνει επειδή η κοινωνία στηρίχθηκε στα ιστορικά γεγονότα και η συνέχεια της κοινωνίας μοιάζει με αέναη επανάληψη του παρελθόντος⁵⁴.

Το Μεσολογγι ως ένας από τους τόπους που διαδραμάτισε μεγάλο ρόλο στην ελληνική επανάσταση ακολούθησε σχεδόν ίδια πορεία με την ελληνική μουσική ταυτότητα. Η μουσική ταυτότητα του Μεσολογγίου και του Αη-Συμίου, ορίζεται από τραγούδια δημοτικά, με στίχους που εκφράζουν τον τρόπο ζωής της υπαίθρου, τα ιστορικά γεγονότα της επανάστασης, τις σκληρές συνθήκες που αντιμετώπιζαν καθημερινά⁵⁵. Επίσης, οι θρησκευτικές εορτές που υπήρχαν κατά τη διάρκεια των εποχών τονίζονταν μέσα από τη μουσική. Η μουσική, επομένως, αποκτά ανθρωπολογικές διαστάσεις, που σχετίζονται με την ακολουθία των εποχών μέχρι σήμερα και συχνά δίνει έμφαση στη νεκρανάσταση - παράδειγμα του «χορού του πεθαμένου» που θα αναφερθούμε στο τέταρτο κεφάλαιο.

. Ο «λαϊκός πολιτισμός» εκφράστηκε μέσα από τη μουσική, το τραγούδι και τον χορό. Ο χορός νοηματοδοτείται μέσα από το τραγούδι και την μουσική που τον συνοδεύει. Ένα μέρος της μουσικής ταυτότητας αποτελεί ο χορός, που αποτέλεσε εκφραστής μιας πολιτιστικής πολιτικής που συνδέθηκε με την αναβιωμένη «παράδοση» και στοιχείο κοινωνικής πράξης. Ο χορός είναι συνυφασμένος με την συμμετοχή των μελών της κάθε παρέας που του έδινε και την ουσιαστική του ταυτότητα μέσα στην «παραδοσιακή» κοινωνία καθώς, αποτελούσε αναπόσπαστο

⁵³ Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 1997, Σελ. 180.

⁵⁴ Νιτσιάκος Β., ό.π., Σελ. 122-123.

⁵⁵ Τερζής Γ., «Δόμηση αντιθετικών ταυτοτήτων. Η περίπτωση του ελληνικού Τύπου», στο Κοντοχρήστου Μ. (επιμ.), *Ταυτότητα και ΜΜΕ στη σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2007, Σελ. 46.

μέρος της ιστορίας και της κουλτούρας της. Ακόμη, είναι ένας τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες βιώνουν την πολιτισμική τους ταυτότητα ως μέλη της κοινότητας⁵⁶. Επιπλέον, η κοινωνία των πανηγυριστών ανασυγκροτείται στο συμβολικό επίπεδο μέσω του χορού και διαχειρίζεται το παρελθόν και το παρόν της μέσα από το χώρο-χρονικό τελετουργικό πλαίσιο του χορού. Με το πέρασμα του χρόνου η «παράδοση» μαζί με τους χορούς της, ενσωματώνεται στη πραγματικότητα και γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης ζωής και δημιουργείται, επιτελείται και ανανεώνεται. Ο όρος επιτέλεση αποδίδει καλύτερα το βιωματικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το χορό στην παραδοσιακή κοινωνία⁵⁷.

Βέβαια το σημερινό πανηγύρι (σ.σ. αρχές 21^{ου} αιώνα) έχει επηρεαστεί από τη σύγχρονη εποχή, αγνοώντας και παραβλέποντας τα ειδικά συμβολικά τους περιεχόμενα που συνδέονταν ανέκαθεν με τις ιδιαίτερες κοινωνικές και συμβολικές τους λειτουργίες⁵⁸. Στην σημερινή εποχή η συνέχεια της μουσικής, του τραγουδιού και του χορού αποτελεί στην ουσία μια στείρα διαδικασία μεταφοράς δεδομένων από γενιά σε γενιά. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να εξασθενεί ο συμβολισμός του νοήματος, που βασίζεται σε συγκεκριμένα βιωματικά, θεσμικά, και εθιμοτυπικά ορόσημα⁵⁹.

Η μουσική «πολυσυλλεκτικότητα» που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη εποχή δε συνοδεύεται αναγκαστικά από την κατανόηση της μουσικής πολυσημίας. Σε αυτή την περίπτωση, η μουσική πολυσυλλεκτικότητα είναι ακόμα μία έκφραση του ιδεολογήματος της πολυπολιτισμικότητας, η οποία, ορισμένες φορές πίσω από το πρόσχημα του σεβασμού όλων των διαφορετικών πολιτισμικών κοινωνιών, εξομοιώνει, υποτιμά και αποκρύπτει την ιδιαίτερη σημασία καθενός, οδηγώντας σε ένα πολιτιστικό σχετικισμό⁶⁰. Ο πολιτιστικός αυτός σχετικισμός στην περίπτωση του

⁵⁶ Βλ. Κάβουρας Παύλος, Ο χορός στην Όλυμπο. Καρπάθου, Εθνογραφικά, Ναύπλιο 1994, Σελ. 47.

⁵⁷ Βλ. Ρόμπου-Λεβίδη Μαρίκα, Παράδοση και νεωτερικότητα, Αρχαιολογία και τέχνες, Σελ. 10

⁵⁸ Dissanayake W., "Globalization and the experience of culture: The resilience of nationhood", στο Gentz N., Kramer S. (επιμ.), *Globalization, cultural identities and media representations*, State University of New York Press, New York 2006, Σελ. 32.

⁵⁹ Βλ. Κάβουρας Παύλος, Αυτοσχέδιο διαλογικό τραγούδι και γλεντικός συμβολισμός στην Όλυμπο Καρπάθου, Σελ. 157.

⁶⁰ Μπακαλάκη Α., «Για την ποιητική της ομοιότητας», στο Παπαταξιάρχης Ε. (επιμ.), *Περιπέτειες της*

πανηγυριού στον Αη-Συμίο γίνεται κατανοητός δεδομένου ότι οι νεότερες γενιές συχνά αδιαφορούν για τη μουσική παράδοση του τόπου τους, παρατηρώντας πως τα νέα μέλη του πανηγυριού δεν γνωρίζουν τα τραγούδια, πολλές φορές, ούτε και τους χορούς. Αυτό συμβαίνει γιατί στην καθημερινή ζωή οι νέες γενιές επηρεασμένοι από την δυτική μουσική κουλτούρα χρησιμοποιούν την μουσική για να εκφραστούν και να δημιουργήσουν την ατομική τους ταυτότητα, που είναι μακριά από την εντόπια μουσική παραγωγή. Αναφέρει ο Χρήστος Βλαχογιάννης «Οι νέοι δυστυχώς δεν έχουν την διάθεση να μάθουν τραγούδια..»⁶¹

ετερότητας, Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, Σελ. 401.

⁶¹ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 161

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Ιστορική Εξέλιξη

Το πανηγύρι αποτελεί ομαδικό εορτασμό της μνήμης αγίου ή άλλης θρησκευτικής επετείου, που τελείται με τη συμμετοχή κατοίκων της περιοχής και περιλαμβάνει θρησκευτικές εκδηλώσεις (λειτουργία, λιτανεία κ.λπ.) αλλά και σύσταση προσωρινής υπαίθριας αγοράς, χορό κ.λπ. Κατ' επέκταση αποτελεί ομαδική διασκέδαση, κυρίως σε χωριό με δημοτικούς χορούς, όργανα κ.λπ.. Παράγεται από τις αρχαίες λέξεις παν + άγυρις που σημαίνει συνάθροιση πλήθους, αγορά⁶².

Η μέρα του πανηγυριού είναι για τους κατοίκους της περιοχής όπου λαμβάνει χώρα μέρα «ιερή» ενώ η αρχή του ανιχνεύεται από πολύ παλιά, στις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες.

Για να καταλάβουμε καλύτερα την έννοια του πανηγυριού τόσο μέσα στο χρόνο όσο και στον τόπο, αλλά για και να συνδέσουμε στην συνέχεια της εργασίας μας το πανηγύρι του Αη-Συμίου με την γενικότερη εξέλιξη των πανηγυριών στον ελλαδικό χώρο κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη των πανηγυριών από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Στην ανάγκη αυτή, μας ώθησε το γεγονός ότι πολλές μαρτυρίες μελών του πανηγυριού μιλούν για μια «αρχαία συνήθεια» με «θρησκευτικά στοιχεία» και «ιστορική μνήμη» σε ένα σύγχρονο αστικό περιβάλλον. Προτάσεις με αντιφατικά στοιχεία μεταξύ τους.

Η σχέση του χορού και της μουσικής με την αρχαιοελληνική λατρεία είναι δεδομένη. Το χοροστάσι, ο χώρος εκτέλεσης της χορικής πράξης αποτελεί χώρο συνάντησης της ανθρώπινης και της θεϊκής σφαίρας⁶³. Από τη Μινωική ακόμη

⁶² Μπαμπινιώτης, Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, Σελ. 1312.

⁶³ Παπαδοπούλου, Ζ., «Χοροί του Απόλλωνα Σπάρτη- Δήλος-Δελφοί», Αρχαιολογία & Τέχνες, τ. 90, 2004, Σελ. 29.

περίοδο σε πολλές εικονιστικές παραστάσεις εμφανίζονται μουσικές εκδηλώσεις και χοροί που σχεδόν όλοι έχουν ιερό χαρακτήρα, δεδομένου ότι στις σκηνές αυτές εμφανίζονται θρησκευτικά σύμβολα. Ο χορός προκαλούσε την έκσταση και συνέβαλλε έτσι στον οραματισμό της θεοφάνειας. Οι τελετουργικοί χοροί λάμβαναν χώρα συχνά σε ιερά άλση⁶⁴.

Ο Όμηρος στην θαυμαστή περιγραφή της ασπίδας που κατασκεύασε ο θεός Ήφαιστος για τον Αχιλλέα (Ιλιάδα, Ραψωδία Σ, 494) αναπαριστά χορό όμοιο μ' αυτό που ο Δαίδαλος είχε φιλοτεχνήσει στην Κνωσό. Νέοι και νέες χόρευαν κυκλικούς ή αντικριστούς χορούς ενώ κόσμος πολύς τριγύρω διασκεδάζε. Ο Πλάτων στους Νόμους – Β' Βιβλίο αναφέρει ότι επειδή οι θεοί λυπήθηκαν το γένος των ανθρώπων που από την φύση τους είναι καταδικασμένο να μοχθεί πολύ, όρισαν ως ξεκούραση από τους κόπους τις γιορτές προς τιμήν των θεών. Έδωσαν στους ανθρώπους ως συνεορταστές τις μούσες, τον Απόλλωνα και τον Διόνυσο. Αντίθετα ο Θουκυδίδης υποτιμά ως ένα βαθμό το θρησκευτικό στοιχείο και δίνει έμφαση στο γεγονός ότι οι γιορτές ήταν κοινωνικοί μηχανισμοί που βοηθούσαν στην εξισορρόπηση περιόδων παραγωγικής δραστηριότητας. Ο Αριστοτέλης αναφέρει πως στα πρώιμα χρόνια οι θυσίες και οι εορταστικές εκδηλώσεις ξεκινούσαν μετά το θερισμό, όταν οι άνθρωποι ήταν κουρασμένοι από τις αγροτικές εργασίες και ήθελαν να ξεφαντώσουν⁶⁵. Κάτι αντίστοιχο μας εξηγεί στην συνέντευξη του ο κ. Φιλιππόπουλος Νικήτας «2-3 Φλεβάρη στην Αρχαία Καλυδώνα γιόρταζαν την χαρά της φύσης με τον Διόνυσο το θεό της αγροτιάς και της οινοποσίας», «Έτσι τις μέρες εκείνες γιόρταζαν την θέα Δήμητρα για την εφορία της γης, την Άρτεμις για την αγροτιά, τον Διόνυσο για την διασκέδαση και τον Απόλλωνα για την καλή μουσική.»⁶⁶

⁶⁴ Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (IME) e-history.gr, «Η εποχή του χαλκού, Μινωική Κρήτη, Θρησκεία». Πηγή: <http://www.fhw.gr/chronos/02/crete/gr/religion/index.html>.

⁶⁵ Βλάχος, Σ.(μτφ), Θουκυδίδης: Περικλέους Επιτάφιος Γ' Λυκείου. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2010, Σελ.7

⁶⁶ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Νικήτα Φιλιππόπουλου, Σελ. 141

Οι θρησκευτικές τελετές της περιόδου αυτής εκτός του χορού και της μουσικής συνοδευόταν και από άλλες ποικίλες εκδηλώσεις όπως πομπές, γυμνικούς και μουσικούς αγώνες, οργάνωση αγοραπωλησιών, ρύθμιση διάφορων πολιτικών ζητημάτων και απαγγελίες Πανηγυρικών λόγων⁶⁷.

Ιδιαίτερης λαμπρότητας ήταν οι γιορτές προς τιμή του θεού Απόλλωνα στο ιερό του στη Δήλο. Οι Δήλιοι είχαν αποκτήσει ειδικότητα στη σύσταση και εκτέλεση των χορών, σύμφωνα με τον Μένανδρο, πράγμα που κατέστησε παροιμιώδη τη χαρά των εορτών τους, με αποτέλεσμα οι αρχαίοι Έλληνες να λένε : «άδεις ὥσπερ εἰς Δήλον πλέων»⁶⁸. Ονομαστές γιορτές στην Αρχαία Αθήνα ήταν τα Παναθήναια προς τιμή της θεάς Αθηνάς, τα Βραυρώνια προς τιμή της θεάς Άρτεμης και τα Ελευσίνια προς τιμή της θεάς Δήμητρας. Στην αρχαία Σπάρτη στις γιορτές προς τιμή του Απόλλωνα (Κάρνεια, Υάκινθα, Γυμνοπαιδιές), ο χορός και το τραγούδι είχαν πρωτεύουσα θέση. Τα παιδιά έπαιζαν κιθάρες φορώντας ζωσμένους χιτώνες και τραγουδούσαν ύμνους προς το θεό, χοροί νέων έψαλλαν παραδοσιακά τραγούδια ενώ χορευτές χόρευαν υπό τους ήχους αυλών και τραγουδιών (Πολυκράτης στον Αθήναιο 4.139 d-f)⁶⁹. Αντίστοιχες εορτές είχαν και οι Μακεδόνες όπως τα «Εν Δίο Ολύμπι». Στο μεγάλο αυτό θρησκευτικό πανηγύρι λατρεύονται επί εννιά ημέρες ο Ολύμπιος Δίας και οι Μούσες που κάθε μια έδινε το όνομα της σε μια από τις εννιά ημέρες της γιορτής⁷⁰. Τέλος, εξέχουσα θέση σε όλο τον αρχαίο κόσμο κατείχαν οι γιορτές προς τιμή του Διονύσου (Βάκχου). Σε κάποιες από τις τελετές αυτές ο εορτασμός περιελάμβανε μεταξύ άλλων συμπόσια και οινοποσία ενώ οι άνδρες χόρευαν και τραγουδούσαν στους δρόμους της πόλεως συνοδεία λύρας και αυλών.

⁶⁷ Παπαδάκης Γ., «Πάμε Πανηγύρι», Δίφωνο , τ. 8 , 1996, Σελ. 31-33.

⁶⁸ Κουτελάκης Χ., «Κυκλάδες. Οίνος παλιός σε ασκούς νέους», Corpus, τ. 72, 2005, Σελ. 57 – 63.

⁶⁹ Παπαδοπούλου, Ζ., «Χοροί του Απόλλωνα Σπάρτη- Δήλος-Δελφοί», Αρχαιολογία & Τέχνες, τ. 90, 2004, Σελ. 30- 31.

⁷⁰ Φουρτούνας Α. «Το αρχαίο μακεδονικό μηνολόγιο και οι γιορτές του», Στρατιωτική Επιθεώρηση, τ. 6, 2006, Σελ.65-69.

Η εξάπλωση του Ελληνισμού και η ανάμιξη του με τους λαούς της Ανατολής είχε συνέπειες και στη θρησκεία. Οι συνθήκες ευνοούσαν την ανάμιξη των θρησκευτικών πεποιθήσεων και παράλληλα την εμφάνιση νέων λατρειών. Έτσι εκτός από τις παραδοσιακές λατρείες, επικράτησαν κυρίως λατρείες με μυστηριακό χαρακτήρα, όπως τα Ελευσίνια μυστήρια, οι Διονυσιακές τελετές και τα μυστήρια της Ίσιδας, του Μίθρα και της Κυβέλης, η λατρεία του Σάραπη (Πλούτωνα)⁷¹. Η μυστηριακή λατρεία της ελληνιστικής περιόδου καθώς και η τυπολατρία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας περνά μέσω της Μεγάλης Ελλάδος (Σικελία, Κάτω Ιταλία) στους Ρωμαίους οι οποίοι γοητεύονται από το καθετί ελληνικό και το υιοθετούν. Παρεμφερείς αστικές λατρείες της Ελλάδας και της Ιταλίας συγχωνεύονται και εμπλουτίζουν η μια την άλλη τόσο μυθολογικά όσο και τελετουργικά⁷².

Μία από τις πιο χαρακτηριστικές και σημαντικές ρωμαϊκές γιορτές ήταν τα Σατουρνάλια. Γινόταν προς τιμή του θεού Σατούρνους και ταυτιζόταν με τα αρχαία Κρόνια. Εκτός από τις τυπικές θυσίες, η γιορτή περιλάμβανε δημόσια αργία, καθώς και διάφορα έθιμα, όπως την ανταλλαγή μικρών δώρων ή υπαίθριες αγορές. Επιτρέπονται τα τυχερά παιχνίδια ακόμα και για τους δούλους. Επίσημα ενδύματα δε φοριούνταν, ενώ οι δούλοι δεν μπορούσαν να τιμωρηθούν και αντιμετώπιζαν με χλευασμό τους κυρίους τους. Γενικότερα οι ρόλοι αντιστρέφονταν ανάμεσα σε δούλους και ιδιοκτήτες κάτι που οδηγούσε σε ξέφρενο γλέντι και άφθονη οινοποσία. Σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο τέλεσης των εορτών μας δίνει ο συγγραφέας της ύστερης αρχαιότητας Λουκιανός (120 μ.Χ – μετά το 180 μ.Χ.) στον διάλογο του «Περί Ορχήσεως». Μεταξύ άλλων αναφέρει ότι οι Διονυσιακές και Βακχικές τελετές, αποτελούσαν όλες από χορούς (Κόρδαξ, Σικιννίς, Εμμέλεια) (22) ενώ επικαλούμενος τον Όμηρο και τον Ησίοδο τονίζει ότι ο χορός συνοδεύει μουσικής είναι δώρο θεών

⁷¹ Μαστραπός Α., Ιστορία του αρχαίου κόσμου - Α' Λυκείου. Αθήνα: : ΟΕΔΒ, 2010, Σελ.143

⁷² Παπαδάκης Γ., «Πάμε Πανηγύρι», Δίφωνο, τ. 8, 1996, Σελ. 31-33.

στους ανθρώπους.

Η χριστιανική θρησκεία προσπάθησε να αναμορφώσει τον άνθρωπο, να τον στρέψει στην καλλιέργεια του εσωτερικού κόσμου, να πλάσει κάτι νέο. Όμως ο λαϊκός άνθρωπος παρέμεινε δεισιδαίμων ενώ οι δυσκολίες της ζωής ήταν πάντα ενώπιον του. Έτσι παλιοί μύθοι και παραδόσεις που ήταν βαθιά ριζωμένες στην «παλιά» θρησκεία ήταν δύσκολό να ξεριζωθούν. Οι συνήθειες αυτές επικρίθηκαν από πολλούς ιεράρχες όπως ο Μέγας Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ο οποίος συνέδεσε τον χορό με τον διάβολο (ένθα όρχησις, εκεί διάβολος)⁷³. Τα θαυμάσια του Θεού έπρεπε να γιορτάζονται όχι με πανηγύρια και τρόπο κοσμικό, αλλά με τρόπο υπερκόσμιο. Όπως μας αναφέρει ο Νικήτας Φιλιππόπουλος στην συνέντευξη του «ο χριστιανισμός συνέδεσαν την ημερομηνία του πανηγυριού με την Υπαπαντή του Ιησού από τον Άγιο Συμεών στην προσπάθεια των χριστιανών να εξαλείψουν κάθε τι αρχαιοελληνικό» αλλά και ο πανηγυριστής Βλαχογιάννης Χρήστος «ο χριστιανισμός έχει καπελώσει τα πάντα. Πήρε τα περισσότερα στοιχεία από τον αρχαιοελληνισμό και τα κατέλωσε. Τα μυστήρια και οι τελετές έχουν προέλθει από τον αρχαιοελληνισμό. Οι αρχαίοι έλληνες είχαν σε μεγάλη εκτίμηση το σώμα τους και την φύση γενικότερα κάτι το οποίο ο χριστιανισμός το κατέλωσε».⁷⁴

Η ανάγκη όμως να διακοπεί ο μονότονος ρυθμός της καθημερινής ζωής αναγνωρίστηκε από την εκκλησία η οποία άρχισε να ανέχεται τα πανηγύρια, δίνοντας τους χριστιανική διάσταση. Αυτά τελούταν πλέον με αφορμή χριστιανικές επετείους ενώ έγινε προσπάθεια να καθιερωθεί ένα πιο σεμνό τελετουργικό. Έτσι ο Γρηγόριος ο Θεολόγος συμβουλεύει τους πανηγυριώτες να χορεύουν αν θέλουν να γλεντήσουν, αλλά όχι και τους επαίσχυντους χορούς της Ηρωδιάδος και των ειδωλολατρών. Τις ημέρες των εορτών οι χριστιανοί φόραγαν λαμπερά φορέματα (δανειζόμενοι αν ήταν

⁷³ Παπαδάκης Γ., «Πάμε Πανηγύρι», Δίφωνο , τ. 8 , 1996, Σελ. 33- 34.

⁷⁴ Βλ Παράρτημα Α. Συνέντευξη Φιλιππόπουλου Νικήτα και Βλαχογιάννη Χρήστου. Σελ.141, 148-149

ανάγκη από τους πλουσιότερους). Μετά την θεία λειτουργία αν ο ναός που γιόρταζε ήταν εκτός πόλεως, σκορπίζονταν γύρω και συνήθιζαν να συμποσιάζονται σφάζοντας και ψήνοντας ζώα, έθιμο που χαρακτηρίστηκε «εθνικό» και επιχειρήθηκε να καταργηθεί. Εκτός αυτού έπιναν, παρακολουθούσαν θεάματα μίμων, τραγουδούσαν με την συνοδεία οργάνων και πιάνονταν στο χορό⁷⁵.

Τα βυζαντινά πανηγύρια συνοδευόταν από πλήθος θεαμάτων όπως ζώα (σκυλιά, πίθηκους, ελέφαντες, αρκούδες κ.α.) να κάνουν εντυπωσιακά πράγματα. Θέαμα αποτελούσαν οι γίγαντες, οι νάνοι, οι λαϊκές συναυλίες, οι αναπαραστάσεις μαχών και οι επιδείξεις αθλητών, ακροβατών και θαυματοποιών. Με την ευκαιρία θρησκευτικών γιορτών από τα αρχαία χρόνια συγκροτούνται τα εμπορικά πανηγύρια. Η εμποροπανήγυρης είναι ένας πανάρχαιος θεσμός, θρησκευτικού και εμπορικού χαρακτήρα. Ο Στράβων, μιλώντας για το πανηγύρι της Δήλου, επισημάνει τον εμπορικό του χαρακτήρα. Στο Βυζάντιο οι εμποροπανηγύρεις οργανώνονταν με την ευκαιρία θρησκευτικών εορτών, οπότε δηλώνονται με τον όρο «πανήγυρης». Το Βυζαντινό πανηγύρι εντάσσεται στους κόλπους της εκκλησίας και προστατεύεται από το βυζαντινό δίκαιο, δεδομένου ότι αποτελεί υποστηρικτική δομή ανάπτυξης του εσωτερικού εμπορίου και κυκλοφορίας του νομίσματος σε ευρύτατα γεωγραφικά πλαίσια. Ονομαστά τέτοια πανηγύρια ήταν του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη, του Ευαγγελιστή Ιωάννη στην Έφεσο, του Αγίου Ευγενίου στην Τραπεζούντα και του Αρχάγγελου Μιχαήλ στις Χώνες⁷⁶.

Οι υπήκοοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας από την εποχή που ο Μωάμεθ ο Β' είχε παραχωρήσει σε αυτούς θρησκευτική ελευθερία, δεν διακρινόταν με βάση την εθνικότητα τους αλλά με βάση το θρήσκευμα. Έτσι εκτός των μουσουλμάνων από

⁷⁵ Κουκουλές Φ., Βυζαντινών Βίος & Πολιτισμός- Τόμος Β, Εορταί και Πανηγυρισμοί., Αθήνα, 1948, Σελ. 8-18

⁷⁶ Μούτζαλη Α., «Εμποροπανήγυρες, το εμπόριο της περιπλάνησης». Αρχαιολογία & Τέχνες, τ.116, 2010, Σελ. 63-65.

νωρίς θεσμοθετήθηκαν το ορθόδοξο και το αρμενικό μιλέτι (millet), ενώ ανεπίσημα λειτουργούσε και το εβραϊκό⁷⁷.

Ο σημερινός ελλαδικός χώρος αποτελούσε την περίοδο αυτή μια κατακερματισμένη περιφέρεια. Υπήρχαν ιδιαιτερότητες κατά τόπους τόσο στην τέλεση των γιορτών και των πανηγυριών όσο και στην μορφή τους που εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από της τοπικές διοικήσεις. Έτσι στην μακραίωνη συγκατοίκηση μουσουλμάνων με χριστιανικούς πληθυσμούς, παρατηρήθηκαν εντάσεις και απαγορεύσεις αλλά και διακριτική συμμετοχή αλλόθρησκων στους εορτασμούς των χριστιανών. Πολλές φορές οι ίδιες κομπανίες έπαιζαν και στις γιορτές των Οθωμανών και των Ελλήνων. Για τους χριστιανικούς πληθυσμούς του ελλαδικού χώρου ο χρόνος έπαιρνε μορφή και σχήμα κυρίως μέσα από το εορτολόγιο της ορθόδοξης εκκλησίας. Εορτές μεγάλων αγίων της χριστιανοσύνης, όπως εκείνες του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Δημητρίου σήμαιναν την έναρξη της άνοιξης ή των γεωργικών ασχολιών του φθινοπώρου. Αποτελούσαν ακόμη ορόσημα για τις μετακινήσεις των караβανιών και των πλοίων ή την προσωρινή κατάπαυση πολέμων και επαναστάσεων. Μεγάλες τοπικές γιορτές γινόταν αφορμή ταξιδιού όχι μόνο για προσκύνημα αλλά και για οικονομικές συναλλαγές. Τα περισσότερα από τα πιο γνωστά πανηγύρια 18ου αι. στον ελλαδικό χώρο άρχιζαν την ημέρα της εορτής ενός αγίου ή μιας τοπικής γιορτής όπως της Παναγίας.

Οι επαγγελματικές συντεχνίες οργάνωναν γιορτές την ημέρα μνήμης του προστάτη αγίου τους, στις οποίες μετείχε το σύνολο της κοινότητας. Ιδιαίτερο χαρακτήρα είχαν οι γιορτές που συνδέονταν με τις δεισιδαιμονίες του δωδεκαήμερου και των αποκριών. Η αναγκαιότητα ανάπτυξης εμπορικών συναλλαγών καθιστούν την διοργάνωση εμποροπανηγύρεων και την περίοδο αυτή διαδεδομένη πρακτική.

⁷⁷ Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (IME) e-history.gr, «Οθωμανική περίοδος, Καθημερινή Ζωή», Πηγή : <http://www.fhw.gr/chronos/11/el/gr/ceremony/time>

Ονομαστές εμποροπανηγύρεις κατά τον 18ο αι. ήταν στην Πελοπόννησο (Τρίπολη, Μιστράς, Καλάβρυτα), στην Θεσσαλία (Λάρισα, Ελασσόνα), στην Ήπειρο (Ιωάννινα, Άρτα, Κόνιτσα, Παραμυθιά). Στο παζάρι του Μαυρονόρους Γρεβενών που γινόταν με αφορμή την εορτή του Αγίου Αχιλλείου, σιατατιστινά, περιβολιότικα και βλάχικα караβάνια μετέφεραν τηνπραμάτεια τους για πλούσιους και φτωχούς Τούρκους, Έλληνες και Αλβανούς. Σε ολόκληρη την περιοχή του πανηγυριού υπήρχαν ένα σωρό τσαρδάκια από κλαριά για σκιά, με ψησταριές και πάγκους για να σερβίρετε ο κόσμος. Όταν τελείωνε η δουλεία τα όργανα λαλούσαν, ο χορός άρχιζε και συνεχιζόταν όλη νύχτα⁷⁸.

Ο ποιητής Κ. Κρυστάλλης στα διηγήματα του «Το πανηγύρι της Καστρίτσας» και «Η πανήγυρης της Μεταμορφώσεως εν Ιωαννίνους» μας δίνει σημαντικές πληροφορίες για την τέλεση των πανηγυριών των μοναστηριών κατά τον 19ο αιώνα, στην τουρκοκρατούμενη περιοχή των Ιωαννίνων⁷⁹. Οι προσκυνητές κατέφθαναν από όλες τις γειτονικές περιοχές αποβραδís, την παραμονή του εορτασμού της μονής. Μετά τον εσπερινό και το δείπνο, καθόταν έξω από την εκκλησία, γύρω από τη φωτιά. Άρχιζαν τα τραγούδια (ερωτικά, βακχικά, χορικά και κλέφτικα) και χόρευαν όλοι μαζί συρτό γαληνότατο, χορό. Πολλές φορές στο χορό έμπαιναν και άλλοι εκτός των Ελλήνων όπως Αρβανίτες και κρατούταν όλοι μαζί. Αυτοί δεν ήξεραν τα ρωμέικα τραγούδια και έσερναν το χορό μηχανικά μέχρι που ερχόταν στο κέφι και άρχιζαν τα δικά τους τραγούδια. Αντίθετα αν τύχαινε να υπάρχουν στο χώρο Οθωμανές διασκέδαζαν σε ερημικό μέρος αποφεύγοντας τα βλέμματα των αλλόθρησκων ανδρών. Στην πρωινή λειτουργία παρευρίσκονταν ολόρθοι όλοι οι πανηγυριστές που μετά τη λειτουργία σκορπιζόταν στους γύρω χώρους και άρχιζαν πάλι οι χοροί και τα τραγούδια. Αντίστοιχη μορφή διατηρούν τα πανηγύρια και μετά

⁷⁸ Σαράντης, Θ.Κ.Π., Το χωριό Περιβόλι Γρεβενών. Αθήνα, 1977.

⁷⁹ Πορφύρης, Κ. (επιμέλεια), Άπαντα Κώστα Κρυστάλλη. Αυλός, Αθήνα, χ.χ..

την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους ως και τα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα.

Το ελληνικό πανηγύρι μεταπολεμικά αλλάζει μορφή όπως και τα περισσότερα πράγματα στον τόπο. Η μετανάστευση και η αστυφιλία ερημώνουν τα χωριά και στις πόλεις υπάρχει το φαινόμενο αλλοίωσης του πληθυσμού όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του. Στην συνέντευξη της, μας αναφέρει η κ. Ακακία Κορδόση «Οι κοινωνικές τάξεις που αποτελούσαν τη κοινωνία του Μεσολογγίου ήταν οι ψαράδες και οι αστοί» «Αργότερα με την εσωτερική μετανάστευση, κατά την περίοδο '60 με '70, ο κόσμος αυτός έφυγε από το Μεσολόγγι. Άλλαξε ο πληθυσμός στο Μεσολόγγι γιατί οι ψαράδες χάσανε την δουλεία τους»⁸⁰.

Όμως τα πανηγύρια εξακολουθούν να είναι τόπος αντάμωσης, με τη διαφορά ότι οι ξενιτεμένοι φέρνουν μαζί τους τις επιρροές από τους τόπους που κατοικούν. Σιγά-σιγά δίπλα στα παραδοσιακά όργανα εγκαθίσταται πανάκριβα συνθεσάιζερ και μικροφωνικές, τα ζώα που μετέφεραν τους πανηγυριστές αντικαθίστανται με αυτοκίνητα τεχνολογίας ενώ οι πέτρινοι πάγκοι στο χοροστάσι από πλαστικές καρέκλες και τραπέζια. Τα τραγούδια και οι χοροί δέχονται εντονότερα επιρροές από άλλα είδη. Πολλές φορές τα αποκαλούμενα από τους διοργανωτές ως «παραδοσιακά» πανηγύρια, αποκαλούνται έτσι για εμπορικούς λόγους. Το πανηγύρι είτε έτσι, είτε αλλιώς συνεχίζει το ταξίδι του. Μας αναφέρει στην συνέντευξη του ο Φιλιππόπουλος Νικήτας «Πότε τα πανηγύρια δεν μένουν ίδια. Το πανηγύρι έχει μία εξέλιξη. Από το 1200 π.χ. που το γιορτάζουν έχουν αλλάξει οι συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα. Τα πάντα ρει.»⁸¹

Οι πανηγυριστές χορευτές του σημερινού πανηγυριού (ότι κι αν χορεύουν) συνδέονται με ένα μοναδικό τρόπο με τους κούρους ορχηστήρες που έβαλε ο

⁸⁰ Συνέντευξη Ακακίας Κορδόσης, Βλ. Παράρτημα Α. Σελ.120

⁸¹ Συνέντευξη Φιλιππόπουλου Νικήτα, Βλ. Παράρτημα Α. Σελ.146

Ήφαιστος στην ασπίδα του Αχιλλέα (ότι κι αν χόρευαν και εκείνοι)⁸². Οι κάτοικοι του τόπου συνεχίζουν να ανταμώνουν, να πιάνονται σε κύκλο, να τραγουδούν και να χορεύουν όπως και οι πρόγονοι τους χίλια, δύο χιλιάδες και τρεις χιλιάδες χρόνια πριν.

2.2 Συμβολισμοί και Προεκτάσεις

Το πανηγύρι αποτελεί για τον τόπο εκδήλωσής του, έναν σημαντικό κύκλο στο πέρασμα του χρόνου και οι κάτοικοι, από μικρά παιδιά μαθαίνουν να συμμετέχουν στο τελετουργικό του. Αν και αρχικά μοιάζει με την επανάληψη ενός εθίμου, ουσιαστικά κάτι σημαντικότερο επιτελείται, καθώς το πανηγύρι είναι μία κοινωνική εκδήλωση γεμάτη από συμβολισμούς και σχετίζεται με άλλες πτυχές της κοινωνικής ζωής. Το πανηγύρι λοιπόν αποτελεί ένα απλό έθιμο, μια γιορτή ή μια σταθερή οργανωμένη δραστηριότητα που επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς και έτσι μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινωνικός θεσμός⁸³.

ι. Ψυχαγωγία

Το πανηγύρι ασφαλώς είναι μια αφορμή για γλέντι, γιορτή και διασκέδαση. Η κινητήρια δύναμη της χαράς είναι βαθιά ριζωμένη στη φύση του κοινωνικού ανθρώπου. Από την αρχαιότητα ως και το τέλος της αγροτικής κοινωνίας το πανηγύρι ήταν η μοναδική σχεδόν αφορμή έτσι ώστε να διακόπτεται ο μονότονος ρυθμός της καθημερινής ζωής και να γεμίσει το ψυχικό κενό που αυτή δημιουργεί. Σήμερα παρότι οι επιλογές διασκέδασης έχουν πληθύνει, σε απομακρυσμένα από τα αστικά κέντρα χωριά, το πανηγύρι εξακολουθεί να αποτελεί μία από τις κυριότερες ψυχαγωγικές εκδηλώσεις.

⁸² Παπαδάκης Γ., «Πάμε Πανηγύρι», Δίφωνο , τ. 8 , 1996, Σελ. 31.

⁸³ Σωτηρίου Σ. , Κορδονούρη Σ. , Ζαβρανίδου Αι. , Κοινωνική & Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου. ΟΕΔΒ. Αθήνα, 2010, Σελ. 31- 34

ii. Πολιτισμός

Το πανηγύρι αποτυπώνει την κοινή κουλτούρα των συμμετεχόντων. Σήμερα οι κάτοικοι των αστικών κέντρων, ως «μάζα» των μεγαλουπόλεων αναζητούν την πολιτιστική τους κληρονομιά, τις ρίζες τους, θέλουν διαφυλάξουν την κουλτούρα και την ταυτότητα τους, αυτή που τους διακρίνει από τους άλλους. Δεν πρέπει να ξεχνούμε την ιδιαίτερη πολιτιστική αξία της λαϊκής τέχνης όπως αυτή εκφράζεται στα πανηγύρια. Η μουσική, οι χοροί και τα ιδιαίτερα τραγούδια του τόπου μας, αποτελούν τεράστια πολιτιστική κληρονομιά. Αυτή διαμορφώθηκε και μέσα από τις μετακινήσεις των κομπανιών και των πανηγυριστών από πανηγύρι σε πανηγύρι μεταφέροντας μαζί τους και τα πολιτιστικά στοιχεία. Τα δε μέλη των πολιτιστικών συλλόγων, κοπιάζουν και συνεργάζονται αφιλοκεδώς για τη διοργάνωση των παραδοσιακών πανηγυριών. Στόχος τους είναι η διαφύλαξη του λαϊκού μας πολιτισμού. Για τον ίδιο στόχο και στο πανηγύρι του Αη-Συμίου δημιουργήθηκε ο σύλλογος πανηγυριστών «Ο Αη-Συμικός», έτσι ώστε τα μέλη του συλλόγου, να μπορούν να εκφράζουν τις ανησυχίες τους για την ταυτότητα αλλά και για την σωστή συνέχεια του πανηγυριού. Όμως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε ότι πολλά πανηγύρια στη χώρα μας έχουν μετατραπεί σε φολκλορικά θεάματα αμφισβητήσιμης καλλιτεχνικής αξίας.

iii. Θρησκεία

Αφορμή για την τέλεση του πανηγυριού είναι η θρησκευτική γιορτή. Το τελετουργικό της εκκλησίας είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πανηγυριού και η ημέρα της γιορτής είναι μέρα ιερή γιατί λατρεύεται το θείο. Το πανηγύρι ξεκινά στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας και το χορό πολλές φορές «ανοίγει ο παπάς» συμβολίζοντας τη θρησκευτική βάση του πανηγυριού. Η εκκλησία προσπαθεί να είναι παρούσα σε όλες τις σημαντικές στιγμές της ζωής, στις χαρές, στις λύπες, στις

δυσκολίες. Ο θρησκευτικός εορτασμός ανυψώνει το πνεύμα ενώ ο κοσμικός ξεκουράζει το σώμα.

Σήμερα για πρακτικούς λόγους ορισμένα πανηγύρια γίνονται σε περιόδους που στα χωριά υπάρχει πολύς κόσμος ανεξάρτητα από κάποια θρησκευτική γιορτή. Αυτό αποτελεί μια σημαντικότερη αλλοίωση που διαφοροποιεί το συγκεκριμένο «γλέντι» από την παραδοσιακή έννοια του πανηγυριού.

iv. Οικονομία

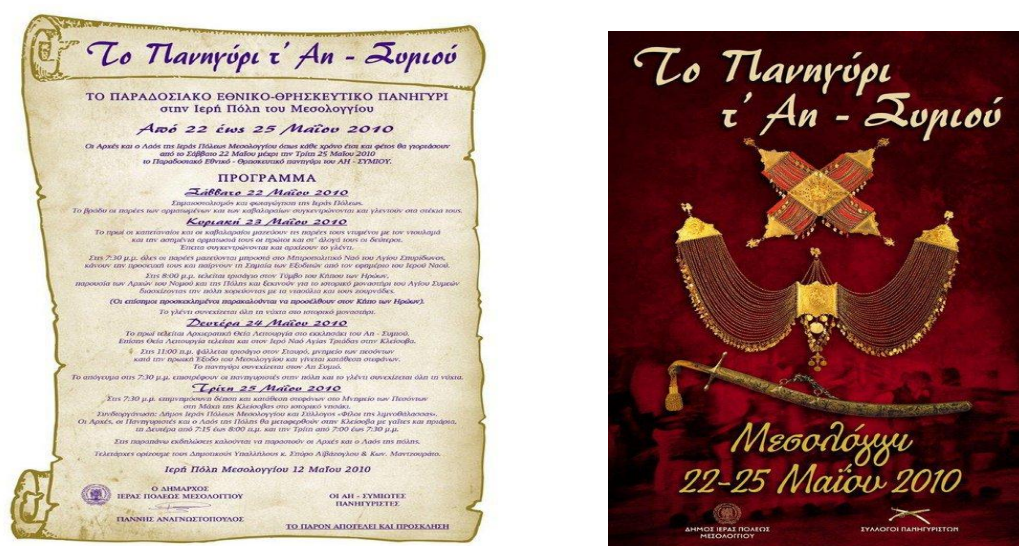
Από τους αρχαίους χρόνους το πανηγύρι συνδέεται με τις αγροτικές αρχικά ασχολίες στην συνέχεια με άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Οι άνθρωποι προτιμούσαν να τιμούν τους θεούς ή τους αγίους σε περιόδους που αποτελούν το τέλος ή την αρχή κάποιας εποχής και ταυτόχρονα κάποιας παραγωγικής δραστηριότητας έτσι καθορίζονταν πότε έμπαινε η άνοιξη και ξεκινούσε η σπορά, πότε τελείωνε ο θερισμός, πότε θα ξεκινούσαν τα καραβάνια των ταξιδιωτών τα ταξίδια τους. Οι περισσότερες παραγωγικές ομάδες έχοντας ως προστάτη κάποιον άγιο γιόρταζαν την μέρα αυτή προβάλλοντας τα προϊόντα τους και την επαγγελματική τους τάξη. Αντίστοιχα μας αναφέρει η εφημερίδα Ντάπια «Το λεγόμενο πανηγύρι του Αη-Συμιού προέρχεται από τα υπαίθρια πανηγύρια των Αχαιών» «Που γιόρταζαν αρχές Φλεβάρη την ανάσταση της φύσης και τον ερχομό της άνοιξης γονιμότητα των χωραφιών» και « την δεύτερη μεγάλη γιορτή των Αχαιών (καλοκαιρινός Αη-Συμιός) την γιορτή της κουράς στα πρόβατα»⁸⁴

Συχνά τα πανηγύρια συνοδεύονται από μικρές υπαίθριες αγορές μέχρι οργανωμένες εμποροπανηγύρεις. Αυτό τα παλαιότερα χρόνια αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης των συναλλαγών, του εμπορίου και της κυκλοφορίας του νομίσματος. Σήμερα η ανάδειξη μίας τοπικής παραδοσιακής γιορτής και η διάσωση

⁸⁴Εφημερίδα Ντάπια, Μεσολόγγι, Αρ. Φυλ. 241, Ιούνιος 2008, Σελ 1.

του λαϊκού πολιτισμού αποτελούν μεταξύ άλλων και παράγοντα τουριστικής ανάπτυξης με οικονομικά οπωσδήποτε οφέλη. Αυτό σε συνδυασμό με την προβολή κάποιων τοπικών προϊόντων καθιστούν τις λαϊκές γιορτές προτεραιότητα για τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Αυτοί εκδίδουν προγράμματα και ενημερώνουν ιστοσελίδες για τα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής έτσι ώστε να προσελκύσουν επισκέπτες. Η διοργάνωση ενός πανηγυριού έχει ιδιαίτερη σημασία όταν γίνεται από μη κερδοσκοπικούς φορείς (π.χ. εκκλησιαστικές επιτροπές, πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους) με σκοπό την οικονομική τους ενίσχυση.

Αντίστοιχα, και στο πανηγύρι του Αη-Συμιού τυπώνονται διαφημιστικά φυλλάδια και προγράμματα με σκοπό την προβολή και την τουριστική του ανάπτυξη.

Εικόνα 1 : Το πρόγραμμα των εορτών για το πανηγύρι του αη-Συμιού κατά το έτος 2010

Τέλος μία μεγάλη κατηγορία επαγγελματιών όπως ταβέρνες, μικροπωλητές, παραδοσιακοί οργανοπαίκτες, προμηθευτές τροφίμων και ποτών και ξενοδοχεία επωφελούνται οικονομικά από την τέλεση των πανηγυριών.

ν. Πολιτική

Στις ημέρες του πανηγυριού ανταμώνουν όλοι. Αποτελεί μία κοσμοαντάμωση ξενιτεμένων και ντόπιων. Το πανηγύρι αποτελεί λοιπόν αναπόφευκτα, στο περιθώριο

των εορταστικών εκδηλώσεων μία ευκαιρία να συζητηθούν και να λυθούν τοπικά προβλήματα παρουσία όλων. Μάλιστα σε πολλά χωριά γίνονται και λαϊκές συνελεύσεις τις ημέρες των πανηγυριών. Οι τοπικές αρχές έχουν ξεχωριστή, τιμητική θέση στον πανηγύρι και στο χορό.

vi. Κοινωνία

Η κοινωνική συνοχή θεωρείται δεδομένη αφού έχει ήδη αποτελέσει κοινωνική επιλογή (ιδιαίτερα στους οθωμανικούς χρόνους). Απλά στο πανηγύρι προβάλλεται και αποτυπώνεται. Όλοι είναι εκεί, πλούσιοι και φτωχοί, μεγάλοι και παιδιά, πιασμένοι σφιχτά σε κύκλο όπως και οι προγονοί τους με μια ιεραρχία που υπαγορεύει η συγκεκριμένη κοινωνική και ιστορική φάση (π.χ. οι γεροντότεροι και οι άνδρες μπροστά, οι άλλοι ακολουθούν κ.τ.λ.). Θα παρακολουθήσουν την λειτουργία, όλοι θα φάνε και μετά θα χορέψουν και θα τραγουδήσουν. Οι κανόνες τηρούνται, και έτσι η κοινότητα προβάλλει την δύναμη της, την ενότητα της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της απέναντι σε όποιον την αμφισβητεί. Από αυτή τη διαδικασία κανείς δεν πρέπει να λείπει. Ούτε καν οι πεθαμένοι (το παρελθόν) και γι' αυτό το γλέντι ξεκινά με το μοιρολόι. Στον Αη-Συμιό όπως μας αναφέρεις στο βιβλίο του ο Αριστείδης Καβάγιας πάντα ξεκινούν με το τραγούδι του τραπεζιού «Πάλε καλές αντάμωσες»⁸⁵. Στα πανηγύρια ούτε οι ξενιτεμένοι λείπουν γι' αυτό τα τραγούδια της ξενιτιάς είναι πολυάριθμα. Οι επισκέπτες έχουν ξεχωριστή θέση αφού η φιλοξενία πάντα αποτελούσε για τον Έλληνα υψηλή αξία. Αλλά ταυτόχρονα οι επισκέπτες θα είναι αυτοί που θα μετέφερον στα μέρη τους το τι είδαν: τη ενότητα και τη δύναμη της κοινότητας. Μάλιστα αν τύχαινε να παρακολουθούν αλλόθρησκοι κυρίως τους οθωμανικούς χρόνους όλα τα παραπάνω αποκτούσαν ακόμη μεγαλύτερη σημασία.

Η κοινότητα τέλος πρέπει να εξασφαλίσει τη συνέχεια της, το μέλλον της. Η

⁸⁵ ΚΑΒΑΓΙΑΣ Ξ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού με νταούλι & με το ζουρνά, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι 2007, Σελ.31

κοινότητα μεγαλώνει τα παιδιά της με τους όρους και τις αξίες που η ίδια θεωρεί απαραίτητες

Σήμερα βέβαια πολλές από τις παραπάνω λειτουργίες του πανηγυριού έχουν καταργηθεί ή αλλάξει μορφή. Δεν υπάρχει ξεκάθαρος εξωτερικός εχθρός για την κοινότητα, η αίσθηση του «άλλου». Οι κάτοικοι απλά επιδιώκουν τη διάσωση του τοπικού τους πολιτισμού, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και της ιδιαίτερης πολιτιστική τους ταυτότητας. Το αυστηρό τελετουργικό σε πολλά μέρη δεν εφαρμόζεται. Τα παραδοσιακά τραγούδια δεν μπορούν να εκφράζουν τα συναισθήματα των νέων όπως παλιότερα. Οι πολλοί κύκλοι που γίνονται στα πανηγύρια, τα ξενόφερτα τραγούδια, η επίδειξη μέσα από το ντύσιμο ή το ξόδεμα χρημάτων ακόμη και οι καυγάδες αποτυπώνουν τους χαλαρούς κοινωνικούς δεσμούς. Τα πανηγύρια του τόπου μας διαχρονικά εξυπηρετούν πολυάριθμες κοινωνικές ανάγκες. Επιτελούν λειτουργίες απαραίτητες για την ομαλή λειτουργία της κοινωνικής ζωής ενώ αποτυπώνουν τη συγκεκριμένη κοινωνική και ιστορική φάση. Η μορφολογία της περιοχής, η απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα, η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και η αγάπη των ντόπιων και ξενιτεμένων για τον τόπο τους, καθιστούν το πανηγύρι ακόμα και σήμερα έναν από τους ισχυρότερους κοινωνικούς θεσμούς της κοινωνίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΟΥ ΑΗ- ΣΥΜΙΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

3.1 Η Πόλη του Μεσολογγίου

Το Μεσολόγγι είναι πόλη της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος, έδρα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας και του ομώνυμου δήμου. Η πόλη, χτισμένη σε έναν προσχωσιγενή βραχίονα που σχηματίζεται ανάμεσα στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα και στη λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας, βρίσκεται σε απόσταση 249 χλμ. από την Αθήνα και απέχει περίπου 35 χλμ. από το Αγρίνιο και 37 χλμ. από το Αντίρριο⁸⁶. Ο πληθυσμός του Καλλικρατικού Δήμου σύμφωνα με τα οριστικά αποτελέσματα της απογραφής του 2011 είναι 34.416 κάτοικοι, ενώ της πόλης 12.785 κάτοικοι⁸⁷. Το Μεσολόγγι είναι έδρα του Καλλικρατικού Δήμου Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου, ο οποίος αποτελείται από τους πρώην Δήμους Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου, Δήμο Οινιάδων και Δήμο Αιτωλικού (Εικ. 2).

Εικόνα 2. Χάρτης του Ν. Αιτωλοακαρνανίας. Πηγή: <http://ergpanel.gr/>

⁸⁶ Επίσημη Ιστοσελίδα του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου, <http://www.messolonghi.gov.gr/>

⁸⁷ Ελληνική Στατιστική Αρχή (Ελ.Στατ.). www.statistics.gr

Στα βορειοδυτικά του Μεσολογγίου υπάρχουν τα ερείπια της Πλευρώνας («Ασφακοβούνι»), μίας πόλης η οποία αναφέρεται στα έργα του Ομήρου (Εικ. 3). Συμμετείχε στον Τρωϊκό πόλεμο και καταστράφηκε από τον Δημήτριο τον Αιτωλικό. Η νέα πόλη, η οποία χτίστηκε στα ερείπια της παλιάς, ήταν μία από τις πιο σημαντικές της Αιτωλίας και είχε 30 πύργους και 7 πύλες⁸⁸. Τα ερείπια ενός αρχαίου θεάτρου ακόμη υπάρχουν (Εικ. 4).

Εικόνα 3. Άποψη από τα ερείπια της Αρχαίας Πλευρώνας. Πηγη <http://www.wondergreece.gr/>

Εικόνα 4. Ερείπια Αρχαίου Θεάτρου Πλευρώνας. Πηγη <http://www.diazoma.gr/>

⁸⁸ Χωρεάνθη, Ε., Μεσολόγγι, η πολιτεία του νερού. Καλέντης. Αθήνα. χ.χ..

Το όνομα Μεσολόγγι πρωτοαναφέρθηκε από τον Βενετό Παρούτα (Paruta), ο οποίος περιέγραφε την ναυμαχία του Λεπάντο κοντά στη Ναύπακτο. Αρκετές ιστορικές πηγές αναφέρουν πως το όνομα Μεσολόγγι προέρχεται από την ένωση των δύο ιταλικών λέξεων, Mezzo/messo και langi το οποίο σημαίνει «ένα μέρος εν μέσω λιμνών» ή «ένα μέρος που περιβάλλεται από λίμνες». Από τον συνοικισμό των ψαράδων που διέμειναν εκεί σχηματίστηκε ένα μικρό ναυτικό κέντρο, το οποίο μέσα σε λίγες δεκαετίες εξελίχθηκε σε σημαντικό εμπορικό λιμάνι. Το 1726 ιδρύθηκε στο Μεσολόγγι το υποπροξενείο της Βενετίας με πρώτο πρόξενο τον Νάξιο Σπυρίδωνα Μπαρότση⁸⁹. Η Ακακία Κορδόση αναφέρει στην συνέντευξη της: «Το Μεσολόγγι είχε μεγάλο εμπόριο, ναυπηγεία και στόλο με ογδόντα εμπορικά καράβια που επικοινωνούσαν κυρίως με την Ιταλία, αφού υπήρχαν και στα λιμάνια της Ιταλίας μεσολογγίτικα πρακτορεία.»⁹⁰

Με την έκρηξη της επανάστασης του 1770 (Ορλωφικά) συγκροτήθηκε στο Μεσολόγγι προσωρινή επαναστατική κυβέρνηση υπό την αρχηγία του Παναγιώτη Παλαμά. Οι συνέπειες αυτής της ενέργειας ήταν δραματικές, αφού τον Απρίλιο του ίδιου έτους ο στόλος του Μεσολογγίου καταστράφηκε⁹¹, η πόλη πυρπολήθηκε και οι Μεσολογγίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να καταφύγουν στα Επτάνησα. Μετά την λήξη των εχθροπραξιών, οι κάτοικοι επέστρεψαν, ανοικοδόμησαν την πόλη τους και επανίδρυσαν τον στόλο τους, ο οποίος δοκιμάστηκε ακόμη μία φορά στα χρόνια του Αλή Πασά. Το Μεσολόγγι επαναστάτησε ξανά στις 20 Μαΐου του 1821 και ήταν μία από τις κύριες Ελληνικές δυνάμεις στον απελευθερωτικό αγώνα. Οι κάτοικοι αντιστάθηκαν στις επιθέσεις της

⁸⁹ Χωρεάνθη, Ε., Μεσολόγγι, η πολιτεία του νερού. Καλέντης. Αθήνα. χ.χ..

⁹⁰ Συνέντευξη Ακακίας Κορδόσης, Βλ. Παράρτημα Α. Σελ. 118

⁹¹ Κατσούλης Παναγιώτης, Μεσολόγγι 1830-1940 Η μεταμόρφωση μιας κοινωνίας, Ασημακόπουλος, Μεσολόγγι 2010. Σελ.83

Οθωμανικής αυτοκρατορίας το 1822 (Πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου)⁹² και το 1823 (Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου). Η τρίτη επίθεση ξεκίνησε στις 15 Απριλίου του 1825 από τον Κιουταχή, του οποίου ο στρατός αριθμούσε 30.000 άντρες και αργότερα ενισχύθηκε με άλλους 10.000 οι οποίοι καθοδηγούνταν από τον Ιμπραήμ. Μεταξύ του οθωμανικού στρατού υπήρχαν και 3.000 Μιρδίτες, δηλαδή Καθολικοί από τη Βόρεια Αλβανία (αναφερόμενοι στα σχετικά δημοτικά ως "Λατίνοι") και 700 Ρώσοι Κοζάκοι του Ντον⁹³.

Μετά την κυρίευση του Βασιλάδι⁹⁴, οι κάτοικοι του οποίου κατέφυγαν στο Μεσολόγγι επιτείνοντας με τη μετακίνησή τους το επισιτιστικό πρόβλημα της πόλης ο Ιμπραήμ επεδίωξε να εξαντλήσει τους πολιορκημένους με αποκοπή όλων των οδών επικοινωνίας και εφοδιασμού. Ο Μιαούλης δεν κατάφερε παρά τις προσπάθειες του αυτή τη φορά να λύσει τον αποκλεισμό και να ανεφοδιάσει το Μεσολόγγι με τρόφιμα και όπλα. Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, αν και ανέλαβε να επιτεθεί από τις πλαγιές του Ζυγού, ελπίζοντας να δημιουργήσει αντιπερισπασμό στους πολιορκητές, τελικά δεν κατόρθωσε να υλοποιήσει την υπόσχεσή του, αφού ο Ιμπραήμ είχε πληροφορηθεί τα σχέδια των πολιορκημένων από αυτόμολο ξένο. Έτσι, τη νύχτα της 10ης Απριλίου 1826 οργάνωσαν τις δυνάμεις σε τρία σώματα, υπό την αρχηγία του Νότη Μπότσαρη, Δημητρίου Μακρή και Κίτσου Τζαβέλα· στο μέσο του τριγώνου, που θα σχημάτιζαν αυτές οι δυνάμεις, τοποθετήθηκαν τα γυναικόπαιδα. Ο αιφνιδιασμός του Ιμπραήμ προκάλεσε μεγάλη σύγχυση στην ελληνική πλευρά και ο άνισος αγώνας που

⁹² Γιοβάνης, Η εξιστόρηση του τέλους της πολιορκίας στον Τρικούπη, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, Λονδίνο. 1978, Σελ. 350- 357.

⁹³ Λάππα, Τ., Χριστιανοί κατά του Μεσολογγίου, Στερεοελλαδίτικη Εστία, τ. 2. 1960, Σελ. 108- 110.

⁹⁴ Βασιλάδι: Το Βασιλάδι είναι ένα πολύ μικρό ακατοίκητο νησάκι στην είσοδο της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου. Το Βασιλάδι οχυρώθηκε πριν την Ελληνική Επανάσταση από τον Αλή Πασά και ενισχύθηκε κατά την τελευταία πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826). Παρότι έγιναν πολλές προσπάθειες το Βασιλάδι κυριεύθηκε στις 23 Φεβρουαρίου ύστερα από διαταγή του Ιμπραήμ καθώς εισέβαλε στην λιμνοθάλασσα με 81 σκάφη και 3000 μάχιμους άνδρες. Ύστερα από έκρηξη που έγινε στις αποθήκες πυρομαχικών των Μεσολογγιτών οι Τούρκοι κατάφεραν να κυριεύσουν το νησί και οι εναπομείναντες υπερασπιστές να κολυπήσουν μέχρι το Μεσολόγγι και να σωθούν.

επακολούθησε απέβη συντριπτικός για τους Έλληνες. Η πρωτοπορία ωστόσο του σώματος της Εξόδου προχώρησε, διασχίζοντας τις τουρκικές τάξεις και φθάνοντας αποδεκατισμένη στις πλαγίες του Ζυγού και από εκεί στην Άμφισσα⁹⁵.

Εικόνα 5. Η Έξοδος του Μεσολογγίου. Θ. Βρυζάκης. 1814- 1878. Πηγή: <http://el.wikipedia.org/>

Η έξοδος του Μεσολογγίου, αν εξαιρέσει κανείς τον αριθμό των θυμάτων της, επέδρασε θετικά στην εξέλιξη του ελληνικού απελευθερωτικού πολέμου. Στη Γαλλία, στην Ελβετία, στη Γερμανία, στην Αγγλία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες σημειώθηκαν εκδηλώσεις συμπάθειας και φιλελληνισμού. Δεν έλειψε και η έκδοση ποιημάτων, θεατρικών έργων, άρθρων, λόγων, εράνων και λοιπών διπλωματικών ενεργειών. Το Μεσολόγγι παρέμεινε υπό την τουρκική κυριαρχία για περίπου 3 χρόνια, ενώ στις 2 Μαΐου 1829 η πόλη παραδόθηκε με συνθήκη στο νέο ελληνικό

⁹⁵ Πολιτόπουλος. Θ.Δ., Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Εκδοτική Λάφα. Αθήνα. 2004.

κράτος⁹⁶.

Η Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου, είναι ο χαρακτηρισμός που της έχει αποδοθεί κατά το 1933⁹⁷, καθώς είναι η πόλη που έχει ταυτιστεί περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ελληνική πόλη με τον Αγώνα του 1821. Η πύλη της Εξόδου, ο χωματένιος φράχτης, ο κήπος των Ηρώων με τον τύμβο, όπου έχουν ταφεί οστά αγωνιστών, ανδριάντες και προτομές αγωνιστών και φιλελλήνων, όπως του Μάρκου Μπότσαρη, του Κυριάκου Μαυρομιχάλη, του λόρδου Βύρωνα, αποτελούν ορισμένα μόνο από τα τεκμήρια του ρόλου που διαδραμάτισε η πόλη στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Η πινακοθήκη του δήμου η οποία στεγάζεται στο δημαρχείο, φιλοξενεί μόνιμα συλλογή πινάκων Ελλήνων και ξένων ζωγράφων του 19ου και 20ου αι., λιθογραφίες και διάφορα αντικείμενα σχετικά πάντοτε με το 1821: φύλλα των Ελληνικών Χρονικών του Μάγερ, αντικείμενα του Βύρωνα, ο οποίος πέθανε στο Μεσολόγγι κ.α⁹⁸.

Τέλος ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της πόλης του Μεσολογγίου που έπαιξε σημαντικό ρόλο τόσο στην επανάσταση όσο και στην μετέπειτα κοινωνική και βιοποριστική συνέχεια της πόλης, είναι η λιμνοθάλασσα της⁹⁹. Η λιμνοθάλασσα με την μορφολογική της ιδιότητα δημιουργούσε ένα φυσικό οχυρό για την πόλη του Μεσολογγίου κατά τα επαναστατικά χρόνια και κατάφερε για ένα χρόνο να κρατήσει μακριά τον τούρκικο στόλο. Όσον αφορά την επιρροή της λιμνοθάλασσας στο

⁹⁶ Πολιτόπουλος. Θ.Δ., Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Εκδοτική Λάφα. Αθήνα. 2004.

⁹⁷ Κατσούλης Παναγιώτης, Μεσολόγγι 1830-1940 Η μεταμόρφωση μιας κοινωνίας, Ασημακόπουλος, Μεσολόγγι 2010. Σελ.49

⁹⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου, <http://www.messolonghi.gov.gr/>

⁹⁹ Η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου: Η αβαθής (0,45 - 1,65 μ.) λιμνοθάλασσα της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας είναι η σημαντικότερη από αυτές που σχηματίζονται λόγω των προσχώσεων των ποταμών Ευήνου και Αχελώου. Η περιοχή φημίζεται για την πλούσια πτηνοπανίδα και ιχθυοπανίδα της. Τα ρηχά νερά της βοηθούν στην ανάπτυξη πλούσιας χλωρίδας από γύκη και θαλάσσια μακρόφυτα, που αποτελούν τροφή για δεκάδες χιλιάδες πάπιες, βουτηχτές, τσικνιάδες, κορμοράνους, γλάρους, ενώ τακτική είναι η παρουσία αρπακτικών πτηνών, όπως ο ψαλιδιάρης και βασιλαετός (*Aquila heliaca*). Το Μεσολόγγι είναι γνωστό για τα αλιευτικά του προϊόντα, ιδιαίτερα το φημισμένο αυγοτάραχο, του κεφάλου μιας και η παρακείμενη λιμνοθάλασσα είναι ιδανικό μέρος για ιχθυοκαλλιέργειες. Η λιμνοθάλασσα με τις γραφικές «πελάδες» της- τα μικρά ξύλινα σπιτάκια πάνω σε πασσάλους, μέσα στο νερό- προστατεύεται από την γνωστή Συνθήκη Ραμσάρ επικυρωμένη στη Ελλάδα από το 1974 και αποτελεί περιβαλλοντικό πάρκο και οικοσύστημα. Πηγή: Επίσημη Ιστοσελίδα του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου, <http://www.messolonghi.gov.gr/>.

κοινωνικό κομμάτι, η Ακακία Κορδόση μας αναφέρει στην συνέντευξη της «Οι Μεσολογγίτες δεν έφευγαν από τον τόπο τους. Ζούσαν από την θάλασσα, κάτι που τους ηρεμούσε» «τότε ο κόσμος που ζούσε στο Μεσολόγγι είχε μια άλλη ποιότητα γιατί η θάλασσα είχε μια πολύ καλή επίδραση στο χαρακτήρα των ανθρώπων» «Οι ψαράδες ήταν αυτοί που ζούσαν στην θάλασσα χωρίς πολλές στερήσεις, καθώς η λιμνοθάλασσα έβγαζε τεράστια ποσότητα ψαριών»¹⁰⁰

3.2 Η Μονή του Αγίου Συμεών

Στη πλαγιά του Ζυγού, 8 χιλ. από το Μεσολόγγι, βρίσκεται το μοναστήρι του Αγίου Συμεών ή Αη Συμιού (εφεξής- κατά την τοπολαλιά)¹⁰¹ (Εικ. 6), το οποίο χτίστηκε κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, στα 1740. Αποτέλεσε το καταφύγιο των κλεφτών του Αράκυνθου. Όταν έγινε η Έξοδος της φρουράς του Μεσολογγίου, το μοναστήρι τ' Αη-Συμιού είχε οριστεί σαν τόπος συγκέντρωσης μαχητών για να βοηθήσουν τους "Έξοδίτες". Δυστυχώς όμως το σχέδιο άλλαξε γιατί τον Καραϊσκάκη διαδέχτηκε στην αρχιστρατηγία ο Κ. Μπότσαρης. Έτσι, οι "Έξοδίτες" έφτασαν στο μοναστήρι χωρίς να βρουν βοήθεια και εξαιτίας αυτού υπέστησαν στη χαράδρα την επίθεση του Αλβανικού ιππικού. Το μοναστήρι καταστράφηκε αφού παραδόθηκε στις φλόγες από τις στρατιές των Ιμπραήμ και Κιουταχή. Ξαναχτίστηκε από τον αρχιμανδρίτη Ιωαννίκιο Αγγελέτο, το έτος 1836¹⁰². Από τότε, καθιερώθηκε η μετάβαση πανηγυριστών στο μοναστήρι κατά τη γιορτή της Υπαπαντής (2 Φλεβάρη) και των αρματωμένων και έφιππων πανηγυριστών ανήμερα της Πεντηκοστής. Το μοναστήρι ανακαινίστηκε στα 1973 με δαπάνες της Ι. Μητροπόλεως Αιτωλ/νίας και

¹⁰⁰ Συνέντευξη Ακακίας Κορδόσης, Βλ. Παράρτημα Α. Σελ.121

¹⁰¹ Κορδόση, Ακ., Μιλήστε Μεσολογγίτικα, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι. 1998. Σελ 93

¹⁰² Καβάγιας Αριστείδης, Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού με το νταούλι και με το ζουρνα, Ασημακόπουλος, Μεσολόγγι 2007, Σελ. 7-8

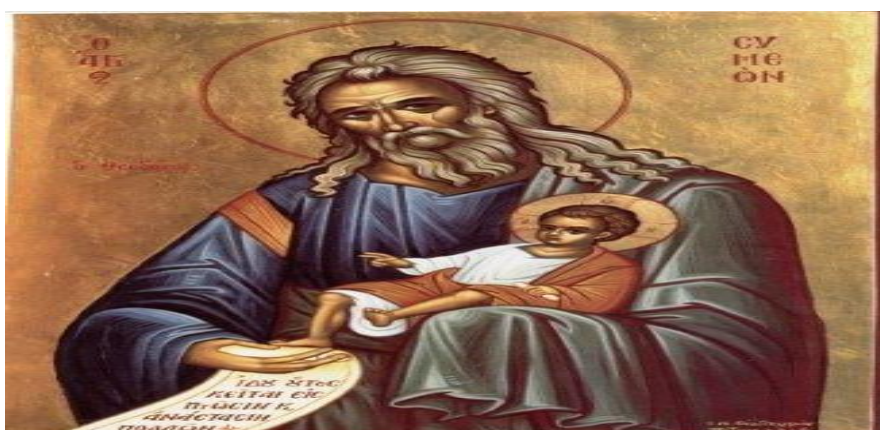
την φροντίδα του Σεβασμιότατου κ. Θεοκλήτου¹⁰³.

Εικόνα 6. Ιερά Μονή Αγίου Συμειών Μεσολογγίου. Πηγή:

<http://www.aerasnews.gr/>

Ο Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος (Εικ.7), είναι ο τελευταίος Άγιος της Παλαιάς Διαθήκης και ο πρώτος της Καινής. Ονομάστηκε Θεοδόχος, γιατί αξιώθηκε να προϋπαντήσει στο ναό και να πάρει στην αγκαλιά του τον Κύριο Ιησού Χριστό, βρέφος σαράντα ημερών, όταν η Υπεραγία Θεοτόκος και ο Δίκαιος Ιωσήφ ήλθαν στα Ιεροσόλυμα για να παρουσιάσουν και να αφιερώσουν το Θείο Βρέφος στον Θεό. Το γεγονός δηλαδή, το οποίο γιορτάζουμε στην εορτή της Υπαπαντής¹⁰⁴.

Εικόνα 7. Ο Άγιος Συμεών (Χριστιανική Φορητή Εικόνα). Πηγή:

<http://www.saint.gr/>

¹⁰³ Ιερά Μονή Αγίου Συμεών Μεσολογγίου. Περιοδικό Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. 2010.

¹⁰⁴ Βίοι Αγίων. Δίκαιος Συμεών ο Θεοδόχος. http://www.matia.gr/7/72/7203/7203_3_10.html

Το μοναστήρι έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης για πολλούς ποιητές και λογοτέχνες μεταξύ των οποίων ο Ανδρέας Καρκαβίτσας και ο Κωστής Παλαμάς, καθώς αποτέλεσε τόπο μαρτυρίου για τους μεσολογγίτες που σώθηκαν αρχικά από την Έξοδο. Όσοι κατάφεραν να διαφύγουν από τον χαλασμό, εκεί έδωσαν την τελική μάχη¹⁰⁵. Οι λίγοι που σώθηκαν, εκμεταλλεύτηκαν το σκοτάδι που επικρατούσε στις πλαγιές τους Ζυγού.

Σύμφωνα με την παράδοση, ο Άγιος Συμεών είναι ο προστάτης των εμβρύων και των εγκύων. Τιμόταν ιδιαίτερα από τις εγκύους, καθώς, σύμφωνα με τη λαϊκή πρόληψη που πηγάζει από την παρετυμολογία του ονόματός του, "Ο Άγιος Συμιός, σημειώνει". Έτσι, τούτη τη μέρα, ήταν απαγορευμένη η οποιαδήποτε εργασία για τις εγκυμονούσες, για να μη βγει σημαδεμένο το παιδί. Ιδιαίτερα δε, απέφευγαν τη χρήση μαχαιριών, ψαλιδιών και άλλων κοπτικών εργαλείων που είναι συνδεδεμένα με τα σημάδια που προκαλούν. Στη Σύρο, μάλιστα, το βράδυ του Αγίου Συμεών, οι έγκυες, έπρεπε να βγάλουν τα ρούχα ανάποδα και να περάσουν τα χέρια τους στις πλάτες ή στα μεριά τους, ώστε αν βγει σημάδι στο παιδί, να είναι από πίσω και να μη φαίνεται. Χαρακτηριστικό αυτής της λαϊκής πρόληψης είναι το ακόλουθο απόσπασμα του Στρατή Μυριβήλη από τη «Ζωή εν τάφω»: «... Κάθε γυναίκα είναι μια φορά θηλύκια. Αυτή ήταν χίλιες φορές. Απ'την κορφή ως τα νύχια ήταν γεμάτη θυληκάδες. Είχε θυμάμαι, εδωνά πάνω στο μπούτι, και μια καφεδιά βούλα. Η μάνα της μούπε, τότες που την είχε στην κοιλιά, έπιασε τηγάνι ανήμερα τ'Αγίου Συμνιού, και σαν το θυμήθηκε σκουπίστηκε τρομαγμένη στο μερί της. Και το κορίτσι γεννήθηκε "σημνιωμένο" μ'αυτή τη δαχτυλιά. Αυτή η βούλα το λοιπόν με παλάβωνε.»¹⁰⁶.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την φυλή των Γύφτων, ο Άγιος Συμεών αποτελεί δικό τους προστάτη. Ο Χρήστος Μπέκος, γύφτικης καταγωγής

¹⁰⁵ Ιερά Μονή Αγίου Συμεών Μεσολογγίου. Περιοδικό Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. 2010.

¹⁰⁶ Στρατής Μυριβήλης, Η Ζωή εν τάφω, Εστία, 1917, Σελ. 209

οργανοπαίχτης ζουρνά και κλαρίνου, αναφέρει: "Για μας ο Αη-Συμιός είναι ο άγιος μας, είναι ο προστάτης μας. Σ' αυτόν κάνουμε πολλά τάματα και βαφτίζουμε και πολλά από τα παιδιά μας. Για αυτό και εκείνες τις μέρες όλοι σχεδόν οι τσιγγάνοι της χώρας μας, μαζεύονται εδώ. Βέβαια τα τελευταία χρόνια με όλες αυτές τις φασαρίες που έχουν γίνει μεταξύ μας, έχουν λιγοστέψει οι τσιγγάνοι που έρχονται. Αλλά δεν παύει να είναι ο προστάτης μας και πιστεύουμε σε αυτόν."¹⁰⁷.

3.3 Οι Πανηγυρικές Εκδηλώσεις Αη- Συμιού

Όπως σημειώθηκε ήδη στην εισαγωγή, το πανηγύρι του Αη-Συμιού γιορτάζεται στο Μεσολόγγι δύο φορές τον χρόνο. Στις 2 και 3 Φεβρουαρίου, γιορτή της Υπαπαντής και του Αγίου Συμεών, γιορτάζεται το χειμωνιάτικο πανηγύρι. Ενώ ένας δεύτερος εορτασμός ξεκινά την Κυριακή της Πεντηκοστή, συνεχίζεται στην Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος και ολοκληρώνεται την Τρίτη της Αγίας Τριάδας. Στο χειμωνιάτικο πανηγύρι γιορτάζεται, καθαρά, η μνήμη του Αγίου Συμεών¹⁰⁸. Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με το καλοκαιρινό πανηγύρι που έχει ένα πιο πολυσύνθετο ρόλο. Οι πρώτες αναφορές μας μαρτυρούν, πως γιόρταζαν την χαρά της φύσης και την κουρά, από την εποχή των Αχαιών. Ήταν μια εορτή που συνήθιζε να τελείται και κατά τα επαναστατικά χρόνια με διαφορετική μορφή λόγου του χριστιανισμού, όπως μας αναφέρουν στην συνέντευξη τους ο Χρήστος Βλαχογιάννης και ο Νικήτας Φιλιππόπουλος «Εκχριστιάνισαν αυτή την αρχαία συνήθεια». Ύστερα από το ιστορικό γεγονός της Εξόδου το μοναστήρι και η εορτή αυτή, πήρε μεγαλύτερη αξία και άλλαξε μορφή καθώς συνδέθηκε άμεσα με την ιστορία του Μεσολογγίου, αφού όπως προείπαμε, το μοναστήρι αποτέλεσε σημείο συνάντησης για τους Μεσολογγίτες.

¹⁰⁷ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Χρήστου Μπέκου, Σελ. 136

¹⁰⁸ Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 11.

3.3.1 Ιστορία του Πανηγυριού

Κάθε χρόνο το τετραήμερο της Πεντηκοστής και του Αγίου Πνεύματος, γιορτάζεται στο Μεσολόγγι το πανηγύρι του Αη-Συμιού, άρρηκτα συνδεδεμένο με την Έξοδο, καθώς το μοναστήρι του Αη-Συμιού είχαν ως σημείο συνάντησης όσοι θα σώζονταν από την σφαγή¹⁰⁹. Ο εορτασμός αυτός συνηθιζόταν και στην Τουρκοκρατία. Με την ανοχή των Τούρκων, που είχαν επιτρέψει στους ραγιάδες την ελεύθερη τέλεση των πανηγυριών, οι Μεσολογγίτες συγκεντρώνονταν /την Κυριακή της Πεντηκοστής στο μοναστήρι, εκκλησιάζονταν σε αυτό την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, έψηναν ύστερα σφαχτά και ακολουθούσαν γλέντια, χοροί και ξεφαντώματα. Ο ξεσηκωμός είχε αναστείλει τη συνήθεια. Με την απελευθέρωση όμως, ξανάρθε στη ζωή με περισσότερη μάλιστα λαμπρότητα, γιατί ο χώρος του μοναστηριού είχε συνδεθεί στενά με την τοπική ιστορία¹¹⁰.

Ωστόσο το πανηγύρι, αν και έχει ταυτιστεί με την ιστορία του Μεσολογγίου και τους αγώνες κατά των Τούρκων κατακτητών, αρχικά δεν έχει καμία ημερολογιακή σχέση με τη γιορτή του Αγίου Συμεών και επίσης δεν ταυτίζεται ούτε με το ιστορικό γεγονός της Εξόδου ή της μάχης του Αη Συμιού, καθόσον η έξοδος έγινε 10 Απρίλη. Το πανηγύρι όμως, φαίνεται να κράτησε την προεπαναστατική του καταβολή και συνοδεύτηκε από την πικρή θύμηση της μάχης του Άη – Συμιού και δέθηκε μαζί της¹¹¹. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι και η άποψη της Ακακίας Κορδόση η οποία παρατηρεί: «Χωρίς να είμαι και η κατάλληλη για το θέμα πιστεύω πως η Έξοδος και ο Αη-Συμιός είναι δυο διαφορετικά γεγονότα που γιορτάζονται σε δυο διαφορετικές ημερομηνίες. Γιατί και άλλα πανηγύρια που γίνονται στην περιοχή γύρω από το Μεσολόγγι που είναι παρόμοια με τον Αη-Συμιό δεν έχουν κάποια έξοδο να

¹⁰⁹ Γκόρπας, Θ. & Β., Το πανηγύρι του Αη-Συμιού (μια μεσολογγίτικη λαογραφία), Ζυγός, Αθήνα. 1972, Σελ11-12

¹¹⁰ Αικατερινίδης, Ν.Γ., Η λαϊκή πανήγυρις του Αγίου Συμεώνος εις Μεσολόγγιον κατά την Πεντηκοστήν, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1967 Σελ. 189

¹¹¹ Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ.36

συνδέονται. Πώς μόνο του Αη-Συμιού συνδέεται με την Έξοδο; Το μόνο που με κάνει να είμαι κάπως επιφυλακτική είναι το γλέντι που γίνεται την τελευταία μέρα στο εκκλησάκι της Αγίας Τριάδος στην Κλείσοβα που μπορεί να έχει κάποια σχέση με τα ιστορικά γεγονότα.»¹¹².

Αν και δεν μπορούν να τεκμηριωθούν, υπάρχουν απόψεις πανηγυριστών που υποστηρίζουν πως το πανηγύρι του Αη- Συμιού, έχει τις καταβολές του στην αρχαιοελληνική παράδοση, καθώς απέναντι από το ομώνυμο μοναστήρι, σε λόφο ήταν κτισμένη η πόλη της Καλυδώνας με τα τρία ιερά, της Λαφρίας Αρτέμιδας, του αδελφού της Απόλλωνα και του Διόνυσου. Στην αρχαιότητα, μια από τις τέσσερις διονυσιακές πανήγυρις που γιορτάζονταν πανελληνίως ήταν εκείνη της Λιμναίας και Αγροτέρας Αρτέμιδος (θεάς των ποταμών, των λιμνών και των πηγών), τον μήνα Γαμηλιώνα (15 Ιανουαρίου-15 Φεβρουαρίου). Τότε χόρευαν τον χορό του «πεθαμένου», που φτάνει μέχρι το σημερινό αη συμιώτικο πανηγύρι, κάτι που θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Τον ίδιο μήνα του Γαμηλιώνα γιορτάζεται και το σημερινό χειμωνιάτικο πανηγύρι, 2-3 Φεβρουαρίου, στη μνήμη του Αγίου Συμεών. Όπως προείπαμε παλιά λεγόταν και «Γυναικείο», επειδή στις αγρύπνιες πήγαιναν γυναίκες με τα παιδιά τους, για να τιμήσουν τον άγιο των εγκύων γυναικών¹¹³. Η θρησκευτική παράδοση θέλει την ημέρα του Αη Συμιού οι γυναίκες να μην εργάζονται, για να μη γεννηθεί το παιδί σημαδεμένο (Συμεών<Συμιός<Σημιός<σημάδι)¹¹⁴.

Ο ίδιος ο κύριος Φιλιππόπουλος, στην συνέντευξη που παραχώρησε στα πλαίσια της έρευνας για την παρούσα εργασία αναφέρει: "*Ψάχνοντας ανακάλυψα την ιστορική αλήθεια που θα ήθελα να σας μεταφέρω. Δεν υπάρχει πανηγύρι Αη-Συμιός. Το πανηγύρι*

¹¹² Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Κορδόσης Ακακίας, Σελ. 123-124

¹¹³ Εφημερίδα Ντάπια, Μεσολόγγι Ιούνιος 2008, Αρ. Φύλλου 241

¹¹⁴ Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 11

αυτό προέρχεται από μία φυλή που γλεντούσαν στην Αρχαία Καλυδώνα¹¹⁵ και στην Αρχαία Πλευρώνα¹¹⁶. Από την φυλή των Αχαιών. Οι Αχαιοί κατέβηκαν από την Πίνδο αφήνοντας τα ετυμολογικά τους σημάδια σε πόλεις που ίδρυσαν. Έτσι έφεραν μαζί τους και τους δικούς τους θεούς και πιο πολύ τον Θεό Δία που πολλά ιερά βλέπουμε σε πολλές αρχαίες πόλεις της περιοχής μας. Ειδικά στις δύο πόλεις Πλευρώνα και Καλυδώνα που ήταν παραθαλάσσιες πόλεις. Αυτή η μαγεία της αρχαίας ιστορίας με οδήγησε στην έρευνα πιο πέρα από αυτά που ξέρουν όλοι για αυτό το πανηγύρι. Ερχόμενοι στο θέμα μας, 2-3 Φλεβάρη στην Αρχαία Καλυδώνα γιόρταζαν την χαρά της φύσης με τον Διόνυσο το θεό της αγροτιάς και της οινοποσίας. Στο συγκεκριμένο πανηγύρι οι κάτοικοι της πόλης γιόρταζαν στην εξοχή με τα λαϊκά όργανα που ήταν το τύμπανο που είναι η εξέλιξη του νταουλιού και ο αυλός που σήμερα θεωρείται η εξέλιξη του ζουρνά. Σε αντίθεση με τους ολιγαρχικούς που διασκέδαζαν με την κιθάρα και την λύρα. Έτσι τις μέρες εκείνες γιόρταζαν την θεά Δήμητρα για την εφορία της γης, την Άρτεμις για την αγροτιά, τον Διόνυσο για την διασκέδαση και τον Απόλλωνα για την καλή μουσική. Εύλογο είναι το ερώτημα βέβαια για το πώς πήρε το πανηγύρι το όνομα Αη-Συμιός. Όταν επικράτησε ο χριστιανισμός συνέδεσαν την ημερομηνία του πανηγυριού με την Υπαπαντή του Ιησού από τον Άγιο Συμεών στην προσπάθεια των χριστιανών να εξαλείψουν κάθε τι αρχαιοελληνικό. Επίσης ένα άλλο τραγικό το οποίο έκαναν οι χριστιανοί στην Αρχαία Καλυδώνα είναι ότι έχτισαν πάνω στο ιερό του Διονύσου, το ναό του Αγίου Ιωάννη. Με σκοπό να εξαφανίσουν τον θεό του γλεντιού, του κρασιού και της διασκέδασης.... Στηρίζω ότι εκχριστιάνισαν τα ήθη και τα έθιμα των αρχαίων ελλήνων. Για αυτό και τον χειμωνιάτικο Αη-Συμιό τον ονόμασαν γυναικείο. Διότι στους εβραϊκούς κανόνες την ημέρα εκείνη οι γυναίκες δεν έπρεπε να

¹¹⁵ Καλυδώνα: Αρχαία πόλη χτισμένη στην δυτική όχθη του Ευήνου ποταμού, κοντά στο χωριό Ευηνοχώρι. Αλλιώς ονομάζονταν Κουρτάγα.

¹¹⁶ Πλευρώνα: Αρχαία πόλη χτισμένη στα βορειοδυτικά του Μεσολογγίου. Σήμερα είναι γνωστό ως το κάστρο της κυρά Ήρης.

δουλεύουν αλλιώς θα σημαδεύονταν με τελικό σκοπό για να πηγαίνουν οι άνδρες στο πανηγύρι. Γι αυτό και το πανηγύρι έγινε φαλλοκρατικό. Παρόλα αυτά όμως οι αρχαίοι Έλληνες κατάφεραν να διαδώσουν αυτοί το πανηγύρι, για αυτό και θα συναντήσουμε στην Γαλλία, στον Ροδανό ποταμό και στα πλαίσια της Μασσαλίας, τους Κέλτες να γιορτάζουν 2-3 Φλεβάρη αυτό το πανηγύρι με ελληνικά στοιχεία όπου φέρνει το όνομα Ambolk. Είναι ένα ακόμα στοιχείο που αποδεικνύει την ύπαρξη αυτού του αρχαίου πανηγυριού με το όνομα σήμερα Αη-Συμιάς. Οπότε υπάρχει αφ' ενός το πανηγύρι της Αρχαίας Καλυδώνας που γιόρταζαν 2-3 Φλεβάρη την ανάσταση της φύσης και το καλοκαιρινό πανηγύρι που γιόρταζαν στην Αρχαία Πλευρώνα την κουρά. Κουρά είναι το κούρεμα των προβάτων που τότε υπήρχε μια ιεροτελεστία. Οι Κουρίτες με τύμπανα και αυλούς έκαναν κύκλους και κούρευαν τα πρόβατα γύρω από την φωτιά χορεύοντας παράλληλα τον πυρίγχο. Όπως καταλαβαίνεις το πανηγύρι δεν έχει καμία σχέση ούτε με την Έξοδο ούτε με την τουρκοκρατία. Είναι ψέματα που δεν θέλουν να τα παραδεχτούν οι χριστιανοί. Καμία σχέση δεν έχει ο Συμεών με τα πανάρχαια ήθη και έθιμα των ελλήνων. Εκχριστιάνισαν τα πάντα για να εξαλείψουν τον ελληνισμό, οι εβραίοι.»¹¹⁷.

Αν και φαινομενικά επηρεασμένος από το γενικότερο κλίμα που προωθεί η ελληνική λαογραφία για την σύνδεση των πανηγυριών με τον αρχαίο πολιτισμό. Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για μια «αρχαία συνήθεια». Κείμενο εφημερίδας αναφέρει για το πανηγύρι : «Αρχαία συνήθεια επεκράτησε να τελήται κατ' έτος την Πεντηκοστήν πανήγυρις. Αφ' εσπέρας πηγαίνουν οι πανηγυρισταί ως και την πρωίαν. Επίσης κατ' αρχαίαν συνήθειαν μεταβαίνουν οι πλείστοι τούτων ένοπλοι και μεγάλη προσπάθεια καταβάλλεται εκ μέρους ιδία των

¹¹⁷ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Φιλιππόπουλου Νικήτα. Σελ.140-142

νέων τις να φέρει την λαμπροτέρα πανοπλίαν...»¹¹⁸..

Στα προεπαναστατικά χρόνια το πανηγύρι αποτελούσε μια καλή ευκαιρία για συναντήσεις κλεφτών, κλήρου και ραγιάδων, που λειτουργούσαν ως πανηγυριώτικη φιλική εταιρεία για τις ανάγκες της Επανάστασης. Μετά την απελευθέρωση της πόλης και της περιοχής του Μεσολογγίου, το 1829, το πανηγύρι ανέλαβαν οργανωμένες παρέες Αη Συμιωτών¹¹⁹.

Πληροφορούμαστε από την εφημερίδα Άστρ κατά τα 1891 σε άρθρο του Ανδρέα Καρκαβίτσα ,πως η κάθε “παρέα” ονομάζονταν “Μάγκα” εκ της λέξεως Mango (λατινικής προελεύσεως) ,όπου σήμαινε “συνομοταξία άτακτων οπλοφόρων.

“...Διηρέθη κατά μάγκας, παρεδέχθεις το όνομα το οποίον έφερον οι όμιλοι των πολεμιστών κατά την επανάστασιν...”¹²⁰.

Το αισθητήριο των πανηγυριστών διατήρησε τη διαχρονική διαδρομή του πανηγυριού και κατάφερε να συνυπάρξει σε αυτό η θλίψη και το γέλιο, η ανδρεία και η ευθυμία, το κλάμα και η κραυγή, η πίστη και η θυσία, η θεία επίκληση και ο πυρρίχιος, ο Διόνυσος, ο Επίκουρος και ο Χριστιανισμός. Και μόνο έτσι, στην ανθοφορία της ανοιξιιάτικης ανάστασης, στη γιορτή του Αγίου Πνεύματος, οι ψυχές θα ζητούσαν καλές αντάμωσες με τη σπορά των γενεών τους¹²¹.

3.3.2 Παρουσίαση του καλοκαιρινού πανηγυριού από την επανάσταση και μετά.

Η προεργασία του πανηγυριού ξεκινά από τη γιορτή της Αναλήψεως, δέκα μέρες πριν, «της Αναλήψεως γίνετε ένα προεόρτιο γλέντι που ουσιαστικά μαζεύονται οι

¹¹⁸ Εφημερίδα Ελληνικά Χρονικά, Μεσολόγγι, Έτος 6 Ιουνίου 1859.

¹¹⁹ Φίλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ’ Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 18.

¹²⁰ <http://aisimios.wordpress.com/>

¹²¹ Φίλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ’ Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 10.

ρεφενέδες¹²²». Το βράδυ του Σαββάτου ξεκινά το πανηγύρι με τις παρέες των πανηγυριστών να συγκεντρώνονται στα στέκια τους σε διάφορα σημεία της πόλης του Μεσολογγίου ξεκινώντας το «παραδοσιακό» γλέντι υπό του ήχους του ζουρνά και του νταουλιού. «Κάνουν στην αρχή μια βόλτα στην πόλη, την λεγόμενη μπαντονάδα, όλα τα μέλη της παρέας μαζί με την ζυγιά που παίζει συνεχώς το εμβατήριο του Αη-Συμιού»¹²³. Από το πρωί της Κυριακής ο πρώτος της κάθε παρέας, με τα όργανα που δεν παύουν να παίζουν, επισκέπτεται τα σπίτια των αρματωμένων της παρέας του κι έτσι από κάθε σπίτι προστίθεται κι ένας. Στο τέλος πηγαίνουν στο σπίτι του καπετάνιου, δηλαδή του αρχηγού της παρέας. Σε κάθε σπίτι κερνιούνται με ούζο και ραβανί (τοπικό γλυκό). Στη συνέχεια κι αφού περιδιαβούν την πόλη κατευθύνονται στα στέκια τους όπου συνεχίζουν το γλέντι ως αργά το απόγευμα. Το απόγευμα όλες οι παρέες (αρματωμένοι και καβαλαραίοι) συγκεντρώνονται στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνα προσκυνούν και παίρνουν από το εφημέριο του ναού τη Σημαία των Εξοδιτών για να ξεκινήσουν προς τον Κήπο των Ηρώων όπου το βράδυ θα τελεσθεί επιμνημόσυνη δέηση στον Τύμβο των Ηρώων. «Αν δεις μέχρι τα Ηρώα δεν παίζονται χοροί αλλά μόνο το εμβατήριο του Αη-Συμιού. Οι χοροί ξεκινάνε μετά τα Ηρώα, περνώντας από την Πύλη κατευθυνόμαστε προς το καινούργιο νοσοκομείο, που εκεί μας περιμένουν τα αυτοκίνητα για να ανεβούμε πάνω στο μοναστήρι του Αγίου Συμεών¹²⁴. Παλιότερα είχαν τα κάρα»¹²⁵. Στο μοναστήρι θα συνεχίσουν το γλέντι τους έως τα ξημερώματα της Δευτέρας. «Σημειωτέον ότι πριν απ' όλα πολλοί Αη-Συμιώτες πάνε και ανάβουν την λαμπάδα τους που συνήθως έχουν ως τάμα στην

¹²² Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, σελ.173

¹²³ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, σελ. 173

¹²⁴ Όταν έγινε η Έξοδος της φρουράς του Μεσολογγίου, το μοναστήρι τ' Αι-Συμιού είχε οριστεί σαν τόπος συγκέντρωσης μαχητών για να βοηθήσουν τους "Εξοδίτες" αφού προοριζόταν να αποτελέσει καταφύγιο για τους 1800 περίπου πολιορκημένους

¹²⁵ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ. 173-174

πλάτη τους»¹²⁶. Το πρωί της Δευτέρας, του Αγίου Πνεύματος, η καμπάνα του μοναστηριού τους καλεί όλους να συμμετάσχουν στην Θεία Λειτουργία. Μετά την λειτουργία, το πρωί μαζεύονται για το Μνημόσυνο των Εξοδιτών στον τόπο του μαρτυρίου, όπου ένας πελώριος άσπρος Σταυρός υψώνεται στη μνήμη τους. «Έπειτα οι τσιγγάνοι βαφτίζουν τα παιδιά τους που τα έχουν ταμένα στον Άγιο. Νονοί των παιδιών συνήθως γίνονται πανηγυριστές Αη-Συμιώτες»¹²⁷ Ύστερα γυρίζουν στα στέκια τους στον περίβολο της Μονής και κάτω απ' τα πλατάνια συνεχίζουν το γλέντι τους μέχρι το δειλινό, οπότε ετοιμάζονται για το γυρισμό στην πόλη του Μεσολογγίου το βράδυ. «Ντυνόμαστε ξανά με τον ντουλαμά και κατεβαίνουμε προς το Μεσολόγγι στο ύψος του Αγίου Αθανασίου. Εκεί μπαίνουμε σε κάποια σειρά και οδεύομαι να μπούμε στην πόλη και συγκεκριμένα προς τον Άγιο Σπυρίδωνα. Υπάρχει ο χορός, το ξεφάντωμα και η χαρά»¹²⁸. Το βράδυ το πανηγύρι συνεχίζεται μέσα στα καλντερίμια της πόλης στα στέκια των παρεών. Την Τρίτη γιορτάζει η Αγία Τριάδα, το ιστορικό εκκλησάκι της Κλείσοβας. Νωρίς το απόγευμα, αρματωμένοι και οι επισκέπτες διασχίζουν ¹²⁹την λιμνοθάλασσα και βγαίνουν στο νησάκι της Κλείσοβας για να ανάψουν το κεράκι τους και να προσευχηθούν. Το απόγευμα, στο Μνημείο των Πεσόντων τελείται επιμνημόσυνη Δέηση και γίνεται κατάθεση στεφάνων. Ακολούθως όλες οι παρέες των πανηγυριστών συνεχίζουν το γλέντι τους στα στέκια τους στα σοκάκια της πόλης έως τα ξημερώματα της Τετάρτης οπότε και ολοκληρώνεται το πανηγύρι¹³⁰. «Κάποιες παρέες τηρούν το έθιμο που πηγαίνουν μπαντονάδα μέχρι την Πύλη της πόλης όπου εκεί διαλύονται με τις απαραίτητες ευχές για του χρόνου.»¹³¹

¹²⁶ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ. 174

¹²⁷ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ 174

¹²⁸ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ 174

¹²⁹ Η μετακίνηση γίνεται με γαϊτες από τους ψαράδες και σκάφη από το λιμενικό σώμα της περιοχής του Μεσολογγίου.

¹³⁰ Γκόρπας, Θ. & Β., Το πανηγύρι του Αη-Συμίου (μια μεσολογγίτικη λαογραφία), Ζυγός, Αθήνα. 1972, Σελ 33.

¹³¹ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ 174-175

Οι παρέες “χωρίζονται” στις παρέες της επάνω αγοράς και της κάτω αγοράς (πανωχωρίτες και κατωχωρίτες όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη ντοπιολαλιά). Οι Μεσολογγίτες που παίρνουν μέρος στο πανηγύρι είναι χωρισμένοι σε δύο κατηγορίες: τους αρματωμένους και τους καβαλαραίους. Οι αρματωμένοι δημιουργούν παρέες από 8-20 άτομα και ντύνονται όπως οι παλιοί Κλέφτες και αγωνιστές με την παραδοσιακή μεσολογγίτικη φορεσιά (ντουλαμάς). Όπως μας αναφέρει ο Ανδρέας Σακελλάρης «Οι αρματωμένοι έχουν τον ντουλαμά τους, τα άρματα, μαχαίρια και κουμπούρια. Ντύνονται παραδοσιακά» . Οι καβαλαραίοι είναι οι περισσότεροι νέοι, που ιππεύουν άλογα. Η φιλοσοφία που διέπει της παρέες αντλεί τον τρόπο λειτουργίας των ασκεριών της περιόδου της τουρκοκρατίας. Υπήρχε ο καπετάνιος που ήταν ο υπεύθυνος των άτακτων ομάδων ,ο οποίος ήταν ο οργανωτής. Όλα τα μέλη του ασκεριού σέβονταν απόλυτα και εκτελούσαν τις εντολές του καπετανίου. «Ο καπετάνιος είναι αυτός που θα μαζέψει τους ρεφενέδες και θα κάνει τα ψώνια της παρέας. Οργανώνει την παρέα σε όλους τους τομείς. Επίσης οργανώνει τα μαζέματα της παρέας καθ’ όλη την διάρκεια του χρόνου, πράγμα που πρέπει να γίνετε για να μην χάνεται ο σύνδεσμος μεταξύ των μελών»¹³²

Τέλος μέρος του πανηγυριού αποτελούν οι μουσικοί, οι οργανοπαίχτες των ζυγιών, που μέχρι και σήμερα αντιπροσωπεύουν μόνο οι γύφτοι, χαρακτηριστικό που έχει διατηρηθεί στο συγκεκριμένο πανηγύρι¹³³. Αν και θα αναφερθούμε αναλυτικά για την μουσική πορεία του πανηγυριού στο επόμενο κεφάλαιο, να αναφέρουμε ότι τα κύρια μουσικά χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα είναι η οργανολογία και το ρεπερτόριο του.

¹³² Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ 176

¹³³ Γκόρπας, Θ. & Β., Το πανηγύρι του Αη-Συμίου (μια μεσολογγίτικη λαογραφία), Ζυγός, Αθήνα. 1972. Σελ 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΣΤΟ ΑΗ- ΣΥΜΙΩΤΙΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

4.1 Οι Ζυγιές του Αη- Συμιού

Στο Αη- Συμιώτικο πανηγύρι, όταν λέμε Ζυγιά εννοούμε την ολιγομελή λαϊκή ορχήστρα που βρίσκεται στην διάθεση κάθε παρέας αρματωμένων και καβαλαραίων στο πανηγύρι του Αη-Συμιού για να τους διασκεδάξει. Η λέξη Ζυγιά σημαίνει ζευγάρι, συγκρότημα δηλαδή από δύο το λιγότερο μουσικά όργανα. Έτσι ακούγοντας Ζυγιά πρέπει να εννοούμε ένα ολιγοπρόσωπο λαϊκό συγκρότημα από δύο πίπιζες ή ζουρνάδες και ένα νταούλι. Ο Χρήστος Βλαχογιάννης μας αναφέρει: «Μόνο στο πανηγύρι του Αη-Συμιού παίζεται ο ζουρνάς και το νταούλι. Αυτά είναι στοιχεία που το διαφοροποιούν.»¹³⁴ Αποκλειστικοί εκπρόσωποι της Μεσολογγίτικης Ζυγιάς ήταν οι περιπλανόμενοι στην περιοχή σκηνίτες, γύφτοι και κυρίως οι περίφημοι εκείνοι οργανοπαίχτες της Πενταλόφου (Ποδολοβίτσας)¹³⁵. Σήμερα έκτος από τις τοπικές ζυγιές συναντάμε και τις Μοραΐτικες που προέρχονται από την Πελοπόννησο. Αν και μας αναφέρει ο Χρηστός Βλαχογιάννης: «Οι Μεσολογγίτες κρατάνε αυτό που βρήκαν. Οι Μοραΐτες που έρχονται εδώ, έχουν ένα δικό τους ύφος που μου είναι δύσκολο να στο περιγράψω, αλλά ξεχωρίζουν»¹³⁶ Τη λέξη ζουρνάδες τη βρίσκουμε σ'

¹³⁴ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 159

¹³⁵ Πεντάλοφο (Ποδολοβίτσα): είναι χωριό του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Είναι χτισμένο προσηλιακά πάνω σε δυο λόφους μικρούς στην δεξιά όχθη του Αχελώου ποταμού, στο δρόμο Αιτωλικού - Αστακού. Γύρο του απλώνεται πεδιάδα 5.000 στρεμμάτων, κατάφυτη από ελιές και περιβόλια. Η πεδιάδα αυτή βορειοανατολικά και ανατολικά περιρρέετε από τον Αχελώο και ορίζεται νότια από την περιφέρεια Παλαιοκατούνας (σήμερα Λεσινίου), νοτιοδυτικά και δυτικά από το κτήμα Λεσινίου, βορειοδυτικά και βόρεια από την ορεινή περιφέρεια Πενταλόφου, που φθάνει μακριά ως τις περιφέρειες Στρογγυλοβουνίου και Παλαιομάνινας. Η Ποδολοβίτσα είναι το παλαιότερο Σλάβικο τοπωνύμιο της Ακαρνανίας. Κατ' άλλη εκδοχή ίσως να παράγεται από το Ρουμάνικο Πόδος = πέρασμα, γεφύρι (λόγω του Αχελώου). Στα Γιουγκοσλαβικά σημαίνει τόπος κυνηγιού.

¹³⁶ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 162

ένα διάλογο, από τους τόσο συνηθισμένους ανάμεσα στους αντίμαχους στο Μεσολόγγι μετά τα μισά του 1825¹³⁷.

Ο Ζουρνάς ή πίπιζα είναι όργανο με διπλό γλωσσίδι, στο οποίο οφείλει τον οξύ διαπεραστικό ήχο του. Ο ζουρνάς που χρησιμοποιείται στο Μεσολόγγι είναι περίπου 22εκ. και κατασκευάζεται από τους ίδιους τους γύφτους. Οι ζουρνάδες στο Μεσολόγγι διαφέρουν από τους ζουρνάδες άλλων περιοχών, καθώς έχει πολύ μικρό μέγεθος. Αν και σε πολλές περιοχές της Ελλάδος ο ζουρνάς αντικαταστήθηκε από το κλαρίνο, στο πανηγύρι του Αη-Συμίου δεν ευδοκίμησε. Μαρτυρία αναφέρει πως ο καπετάνιος Χρήστος Καββάγιας προσπάθησε να εισάγει το κλαρίνο στο Αη-Συμιώτικο πανηγύρι, κάτι το οποίο έφερε αντιδράσεις στην τοπική κοινωνία με αποτέλεσμα η δικαιοσύνη να απαγορεύσει τις μέρες του πανηγυριού να ακούγονται κλαρίνα, διάταγμα που ψηφίστηκε και από την βουλή λίγες μέρες αργότερα, θέτοντας έτσι τον ζουρνά ως το μόνο όργανο που θα πρέπει να ακούγεται στο πανηγύρι στα πλαίσια διατήρησης της «παράδοσης»¹³⁸. Ο Χρήστος Βλαχογιάννης αναφέρει: «Το συγκεκριμένο πανηγύρι έχει διασώσει σοβαρά παραδοσιακά στοιχεία. Η πρώτη μορφή ζυγιάς στην Ελλάδα ήταν δυο ζουρνάδες και ένα νταούλι. Το κλαρίνο μπήκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στην εποχή του Όθωνα. Βέβαια τότε μπήκε σαν όργανο που γνώρισε ο ελληνικός λαός υπό την μορφή μπάντας που έφερνε ο Όθωνας εκείνη την εποχή. Ως μέσο έκφρασης του ελληνικού λαού το κλαρίνο εμφανίστηκε στα πανηγύρια περίπου το 1870. Αλλά στο πανηγύρι του Αη-Συμίου το κλαρίνο δεν ευδοκίμησε»¹³⁹.

Σε αντίθεση με άλλες περιοχές οι ζουρνάδες στο Μεσολόγγι παίζονταν αποκλειστικά από τους Γύφτους. Στο Μεσολόγγι, στα τσαντίρια τους που τα έστηναν στην απλοχωριά της Βίγλας και των Ταμπακαριών¹⁴⁰ και στα χωριά του κάτω

¹³⁷ Γεωργίου, Γ., Δημητρίου, Μ., Πολίτου, Ε., Ο χρόνος των Τσιγγάνων, Υ.Π.Ε.Π.Θ., Αθήνα. 2002.

¹³⁸ Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 68

¹³⁹ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 155

¹⁴⁰ Περιοχές στην πόλη του Μεσολογγίου. Η Βίγλα βρίσκεται βόρειο ανατολικά της πόλης και τα

Αχελώου, είχε γνωρίσει μικρός ο Κωστής Παλαμάς τους γύφτους και τις ζυγιές τους. Στο πανηγύρι των αρματωμένων του Αη-Συμιού και στα άλλα τοπικά γλεντοκόπια ταίριαζαν, λέει ο Παλαμάς «άξια με τα ξεφαντώματα του ζουρνά τους τη φωνή». Αυτούς που έχουν χείλη κατάλληλα και ικανά να παίζουν το ζουρνά ή που η κουραστική και πολύκαιρη μ' αυτόν άσκηση δίνει στα χείλη τους μια ειδική φόρμα, τους είπε «ζουρναχείληδες»¹⁴¹. «Εκτός του ότι δεν υπήρχαν «λευκοί» να παίζουν ζουρνά και νταούλι, οι τσιγγάνοι είναι συνυφασμένοι με το δημοτικό τραγούδι. Όλες οι ηχογραφήσεις αποτελούνται από αυτούς. Βέβαια δεν έπαιζαν όλοι ζουρνά καθώς ο ζουρνάς είναι επίπονο όργανο.» «. Όσο μικρότερος είναι ο ζουρνάς τόσο πιο δύσκολος είναι, καθώς μικραίνουν και τα τσαμπούνια, τα επιστόμια που λέμε. Τα τσαμπούνια τα φτιάχνουν οι ίδιοι οι γύφτοι.»¹⁴²

Το Νταούλι είναι γνωστό ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους, το νταούλι είναι το κατεξοχήν ρυθμικό όργανο της στεριανής Ελλάδας, με μεγάλη ποικιλία στις διαστάσεις, το δέσιμο των σχοινιών, την επεξεργασία του δέρματος και την κατασκευή του. Στην μεσολογγίτικη ζυγιά το νταούλι έχει διάμετρο 25-30 εκατοστά. Φτιάχεται από τον ίδιο τον νταουλιέρη και παίζεται, κρεμασμένο από τον αριστερό ώμο, χτυπώντας και τις δύο δερμάτινες επιφάνειες, με τα νταουλόξυλα, ένα χοντρό και βαρύ για το δεξί χέρι (κόπανος) κι ένα λεπτό για το αριστερό (βέργα ή βίτσα).

Η Ζυγιά, που ανήκει στην κατηγορία των εγχώριων λαϊκών οργάνων και της ντόπιας λαϊκής κατασκευής, τείνει να καταντήσει μουσική καθώς οι ζυγιές δεν ανανεώνονται με αποτέλεσμα να λιγοστεύουν. Μας αναφέρει ο Χρήστος Μπέκος στην συνέντευξή του: «οι περισσότεροι οργανοπαίκτες ζηλεύουν και δεν αφήνουν την νεολαία να προχωρήσει και να μάθουν τα όργανα. Αν συνεχιστεί αυτό σε μερικά χρόνια θα υπάρχει μεγάλη έλλειψη από τις συγκεκριμένες ζυγιές. Κι αν χαθούν οι

Ταμπακαρία δυτικά.

¹⁴¹ Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001, Σελ 66-67

¹⁴² Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 155-156

μεσολογγίτικες ζυγιές θα χαθεί και η μουσική του πανηγυριού.»¹⁴³ Ωστόσο τα τόσο χαρακτηριστικά αυτά όργανα, ελάχιστοι τα παίζουν τώρα και ακόμα λιγότεροι ευχαριστιούνται μαζί τους και τα προτιμούν¹⁴⁴ καθώς τα νοήματα που παράγει στην σύγχρονη εποχή ο ζουρνάς και το νταούλι δεν ίδια είναι με εκείνα του τότε, αφού στην καθημερινή ζωή της νεολαίας η μουσική κουλτούρα διαφέρει με εκείνη των παλιότερων χρόνων .

4.2 Τα τραγούδια του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού

Τα δημοτικά τραγούδια, που κατά κύριο λόγο τραγουδιούνται στο πανηγύρι του Αη Συμιού, είναι τα πιο πολλά γνωστά και τραγουδισμένα (ακόμη και δισκογραφημένα) κατά καιρούς από εμπειρότατους και γνωστούς τραγουδιστές, όπως Δημ. Αραπάκης, Γιώρ. Παपाσιδέρης, Κ. Ρούκουνας, Μιχ. Καλλέργης, Σερ. Γεροθεοδώρου, Φώτ. Χαλκιάς, Ρόζα Εσκενάζυ, Ρίτα Αμπατζή, Γεωρ. Μιττάκη και πολλούς άλλους ικανότατους παραδοσιακούς εκτελεστές. Όλοι αυτοί έχουν με το ύφος τους χαρακτηρίσει την ελληνική παραδοσιακή μουσική και έχουν αποτυπώσει σαφώς πώς ένα δημοτικό τραγούδι τραγουδιέται, με όλες του τις γραμμές και όλους εκείνους τους περίτεχνους λαρυγγισμούς (μελίσματα).

Αναφερόμενοι στη μουσική και το ρεπερτόριο του μεσολογγίτικου πανηγυριού, θα λέγαμε πως υπάρχει ένα ρεπερτόριο, που τραγουδιέται στα τοπικά πανηγύρια του Αη-Συμιού, της Αγι-Αγάθης και της Αγια-Παρασκευής, καθώς επίσης και στίχοι από σπάνια ιστορικά και καθιστικά τραγούδια, τα οποία γίνεται προσπάθεια να διασωθούν και να συνεχίσουν να τραγουδιούνται σε αυτά τα πανηγύρια. Σύμφωνα με μελετητές και συμμετέχοντες του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού, τα τραγούδια του Αη-Συμιού είναι κατά βάση ιστορικά με χαρακτήρα μοιρολογιού και νοσταλγίας που εκφράζουν

¹⁴³ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Μπέκου, Σελ. 134

¹⁴⁴ Καβαγιάς, Ξ.Α., Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού με νταούλι & με το ζουρνά, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι 2007, Σελ 41.

τον πόνο και τον ηρωισμό για το ολοκαύτωμα.

Πρώτο τραγούδι που τραγουδούν τα μέλη της παρέας στο πανηγύρι είναι το «πάλε καλές αντάμωσες» που δείχνει την χαρά των μελών της παρέας για την στιγμή αυτή της αντάμωσης.

- Πάλε καλές αντάμωσες, πάλε ν' ανταμωθούμε
στον Αη Συμίο στον πλάτανο και στην κρύα βρυσούλα
πόχουν οι κλέφτες γιόρτασμα έχουν και πανηγύρι
πόχουν αρνιά και ψένουνε κριάρια σουβλισμένα,
έχουν κ' ένα γλυκό κρασί από το μοναστήρι....

Όσον αφορά την θεματολογία αλλά και την πορεία του ρεπερτορίου μέσα στο πανηγύρι μας αναφέρει ο Χρήστος Βλαχογιάννης: «Τα τραγούδια που ακούγονται είναι κυρίως ιστορικά καθιστικά (που έχουν σχέση με την Έξοδο) και ερωτικά (της αγάπης) κατά βάση. Αλλά γενικά έχουμε επιρροές στα τραγούδια τόσο από την Μικρά Ασία όσο και από τα Επτάνησα, για το πότε όμως μπήκαν αυτά στο ρεπερτόριο μας δεν το ξέρουμε. Λόγω της γειτνίασης με τα Επτάνησα λογικό ήταν να επηρεαστούμε» «Αυτό που θα πούμε σίγουρα είναι το τραγούδι της Εξόδου... *Ένα Σαββάτο από βραδύς ανήμερα Λάζαρο...* Άλλα αντιπροσωπευτικά τραγούδια είναι ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, Θρήνος μεγάλος γίνετε, Θέλετε να ακούσετε κλάματα και άλλα ανέκδοτα τραγούδια όπως το *...Να στείλουμε μια πάσσαρον τον Κώστα τον Τρικούπη, να πά να δει τι γίνετε έξω στο Βασιλάδι, τι 'ν τα καράβια που 'ρχοντε 'κείνα π' αρμενίζουν, μην είν' τα σπετσονυδριώτικα...* κλασσικό τραγούδι της Εξόδου.» «Θα έλεγα ότι είναι χύμα η σειρά του ρεπερτορίου, τουλάχιστον στις περισσότερες παρέες. Στην δική μου παρέα το επιμελούμαι εγώ. Εννοώ ότι έχω στο μυαλό μου ένα σχέδιο τραγουδιών ανάλογα τις φωνητικές δυνατότητες των μελών της παρέας, γιατί μην ξεχνάμε ότι το πανηγύρι διαρκεί τέσσερις μέρες. Αλλά

προσπαθώ και κάνω μια καλλιτεχνική διεύθυνση ξεκινώντας με κάποια χαμηλά τραγούδια έχοντας λίγο κέφι, κάποια στιγμή σηκωνόμαστε και χορεύουμε. Βλέποντας πως πάει η παρέα, έτσι οδεύουμε. Προσπαθώ να μην πέφτει το κέφι της παρέας. Υπάρχει άφθονο ρεπερτόριο τόσο στο τραγούδι όσο και στον χορό. Υπάρχει συμμετοχή από όλα τα άτομα της παρέας, σε αντίθεση με άλλες παρέες που δεν τραγουδάνε. Πολλές φορές τραγουδάει ένας και οι άλλοι απλά παρακολουθούν. Σκοπός του πανηγυριού δεν είναι αυτός. Το πανηγύρι είναι ομάδα – παρέα, να τραγουδάμε όλοι μαζί και να γλεντάμε όλοι μαζί. Αυτό για μένα είναι η χαρά μου και ευτυχώς στην δική μου παρέα το έχουμε καταφέρει. Τους οργάνωσα βάζοντας πολλά τραγούδια μέσα που δεν ήταν γνωστά και υιοθετηθήκαν πολύ όμορφα από την παρέα. Τραγούδια του τραπεζιού άγνωστα, τραγούδια της φύσης όπως το ...*καλότυχα είναι τα βουνά...* ένα εκπληκτικό τραγούδι.»¹⁴⁵

Αν και το ρεπερτόριο του πανηγυριού αποτελείται από καθιστικά τραγούδια, επονομαζόμενα της τάβλας, σημειώνεται πως ο χαρακτήρας του συγκεκριμένου πανηγυριού έχει ξεφύγει από τα ειωθότα, κυρίως τα τελευταία χρόνια. Κι αυτό γιατί από τη μια οι νεότεροι - που όλο και πιο πολύ στελεχώνουν τις τάξεις των αρματωμένων- δεν ξέρουν αρκετά δημοτικά τραγούδια και τα ακούσματά τους περιορίζονται σε πολύ λίγα. Οι παλιότεροι δεν δείχνουν να έχουν τη διάθεση να μάθουν τους νεότερους και ο ρόλος τους από κυρίαρχος περιορίζεται σε δευτερεύοντα. Από την άλλη μεριά, οι γύφτικες ζυγιές, μεσολογγίτικες και άλλες, δεν υπόκεινται σε κανενός είδους έλεγχο από την παρέα με αποτέλεσμα να παίζουν κατά βούληση συμπεριλαμβάνοντας και τα προσφιλή τους άσματα και χορούς¹⁴⁶.

«Στο μουσικό κομμάτι οι νεαροί πανηγυριστές δεν γνωρίζουν τα τραγούδια που λέγονται και παλιοί τηρούσαν μια πολύ περίεργη στάση καθώς δεν έδειχναν τίποτα

¹⁴⁵ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 158-160

¹⁴⁶ Βλ. Παράρτημα Α', Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 154

από τις γνώσεις τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι στο πέρασμα των χρόνων να χαθούν οι παλιοί και η αμάθεια να συνεχίζει να υπάρχει» «Επίσης οι στις ζυγίες των τσιγγάνων που οι παλιοί δεν δείχνουν στους καινούργιους έχει ως αποτέλεσμα να χάνονται οι παλιοί και οι καινούργιοι να μην γνωρίζουν το ρεπερτόριο που θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να παίζουν κομμάτια που δεν ταιριάζουν με τον Αη-Συμιό, για παράδειγμα τελευταία ακούω κάτι γυφτοτσιφτετέλια. Αλλά το ζητούμενο είναι η παρέα τι κάνει για αυτό το πράγμα. Στη δική μας παρέα πάντως δεν το επιτρέπουμε αυτό.» «Θα δεις πολλές παρέες δεν τραγουδάνε πλέον. Δεν ξέρουν τραγούδια. Μπορεί να δεις παρέα να βγάλει με πέντε - δέκα τραγούδια όλο τον Αη-Συμιό.» «Βέβαια αν ο γύφτος παίζει το ...*βρε μελαχρινάκι, με πότισες φαρμάκι...* όχι αυτό δεν είναι θετικό. Αυτό είναι φαινόμενο των γυφταίων που είναι ανεξέλεγκτοι. Αυτό έλεγα στις παρέες, να βάλουν φρένο στους γύφτους και να τους λένε τι θα παίζουν και πως θα το παίζουν.»¹⁴⁷

Τα τραγούδια που ακούγονται στο πανηγύρι, ύστερα από ηχογραφήσεις, συνεντεύξεις αλλά και βιβλιογραφικές πηγές¹⁴⁸ κατηγοριοποιούνται σε:

1. Ιστορικά Δημοτικά τραγούδια: Είναι τραγούδια που αφορούν, κυρίως, την Έξοδο του Μεσολογγίου αλλά και ιστορίες κλεφτών. Η κοινωνία πάντα έχει την ανάγκη να κάνει τραγούδι ότι την πονάει και την κάνει να εκφράζεται μέσα από αυτό. Τα τραγούδια αποδόθηκαν με την απελευθέρωση της πόλης, το 1829 και αποτελούν ιστορίες που προήλθαν από την προφορική παράδοση.¹⁴⁹

1.	Το τραγούδι των Μεσολογγιτών	Του τραπεζιού
2.	Τι έχεις μαύρε Κόρακα	Του τραπεζιού
3.	Το Μεσολόγγι	Του τραπεζιού
4.	Του Μάρκου Μπότσαρη	Του τραπεζιού
5.	Θέλτε ν' ακούστε κλάματα	Του τραπεζιού

¹⁴⁷ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη. Σελ. 164

¹⁴⁸ Πηγή των τραγουδιών από: Καβαγιάς, Ξ.Α., Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού με νταούλι & με το ζουρνά, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι 2007 Σελ.55-143

¹⁴⁹ Βλ. Παράρτημα Α'. Μαρτυρίες Σωτήρη Βίλλιου. Σελ. 171

6.	Επίθεση Ιμπραήμ στο Μεσολόγγι	Του τραπεζίου
7.	Του Μεσολογγίου	Του τραπεζίου
8.	Κι ο Αμιράς Εισέβηκεν	Συρτό γρήγορο
9.	Στους λησμονημένους κλέφτες τους Ντοβαίους	Του τραπεζίου
10.	Τρείς σταυραετοί	Του τραπεζίου
11.	Παιδιά μ' ελάτε να σας πω	Του τραπεζίου
12.	Της Αγιάς Σοφιάς	Συρτό γρήγορο
13.	Πάλιν άρχισεν ο Μάρκος	Του τραπεζίου
14.	Του ξεσηκωμού	Του τραπεζίου
15.	Ο χορός του Ζαλόγγου	Χορός συρτός
16.	Του Παύλου Μελά	Του τραπεζίου
17.	Της Λενώς του Μπότσαρη	Του τραπεζίου
18.	Της Δέσπως	Του τραπεζίου
19.	Άσπρα μου πουλιά	Του τραπεζίου
20.	Του τεπελένιου	Του τραπεζίου

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες τα κυριότερα ιστορικά δημοτικά είναι:

➤ «Θρήνος μεγάλος γίνεται»

Ωρέ θρηνός μεγάλος γίνεται

ωρέ μέσα στο Μεσολόγγι το Μάρκο παν'

ωιμέ, ωρέ το Μάρκο παν' παιδιά μ' στην εκκλησιά

ωρέ το Μάρκο παν' στην εκκλησιά

ωρέ το Μάρκο πάν' στο τάφο 'ξήντα παπά-

ωιμέ, ωρέ 'ξήντα παπάδες Μάρκο μ' παν' μπροστά

ωρέ 'ξήντα παπάδες παν' μπροστά

ωρέ και δέκα δεσποτάδες κι από κοντά

ωιμέ, ωρέ κι από κοντά παιδιά μ' Σουλιώτισσες.

➤ «Πάλιν άρχισεν ο Μάρκος»

Πάλιν άρχισεν ο Μάρκος την παλιά παλληκαριά

με τρακόσια παλληκάρια, να βαρέσει την Τουρκιά

τρέχει ο Μάρκος και διαβαίνει στο τσαντήρι του πασά

βρίσκει τον πασά κοιμάται με τον ανιψιό κοντά
πιάν' τον ανιψιό απ' το χέρι και τον παίρνει τη ψυχή
πιάν' και τον πασά απ' τα γένια και τον σέρνει σαν τραϊ.

➤ «Σαββάτο βράδυ πέρασα»

Σαββάτο βράδυ πέρασα ν' από το Μισολόγγι
κι ήταν Σαββά- μαύρα παιδιά, κι ήταν Σαββάτο των Βαγιών
κι ήταν Σαββάτο των Βαγιών, Σαββάτο τ' Άη-Λαζάρου
κι άκουσα αντρί- μαύρα παιδιά, κι άκουσα αντρίκια κλάηματα
κι άκουσα αντρίκια κλάηματα, γυναίκεια μοιρολόγια
δεν κλαίνε για μαύρα παιδιά, δεν κλαίνε για τον σκοτωμό
δεν κλαίνε για τον σκοτωμό, δεν κλαίνε για το φόνο
μον' κλαίν' που σω- μαύρα παιδιά, μον' κλαίν' που 'σωσαν το ψωμί
μον' κλαίν' που 'σωσαν το ψωμί κι η πείνα δε βαστιέται.

➤ «Θέλτε ν' ακούστε κλάηματα»

Θέλτε ν' ακού- να ακούστε κλάηματα
γυναίκεια μοιρολόγια, καρδούλα μου
περάστ' απ' το ,μάννα μ', Αιτωλικό
σύρτε στο Μεσολόγγι ,παιδάκια μου
που κλαίν οι μά-, οι μάνες για παιδιά
και τα παιδιά για μάνες, μανούλα μου
δεν κλαίνε για, αχ για το σκοτωμό
δεν κλαίνε για την ορφάνια ,καρδούλα μου
μον' κλαίνε για, αχ για τον σκλαβωμό

που θε' να σκλαβωθούνε, παιδάκια μου.

➤ «Το τραγούδι των Μεσολογγιτών»

Ένα Σαββάτο αποβραδὶς ἀνήμερα Λαζάρου

επέρασα ἀπ' το Αἰτωλικό κι ἀπὸ το Μεσολόγγι

κι ἄκουσα ἀντρίκια κλάιματα γυναικεία μοιρολόγια

κλαίνει μανούλες για παιδιά, γυναίκες για τους ἄντρες

κλαιν' ἀδερφές για τσ' ἀδερφούς, παλ' ἀδερφούς δεν κάνουν.

2. Κλέφτικα δημοτικά τραγούδια: Πολλά ἀπὸ αὐτά τα τραγούδια ἔχουν ὡς βασικὴ θεματολογία τὴν καθημερινή ζωὴ των κλεφτῶν και προβάλλουν τὴν ἐσωτερικὴ συνοχή και οργάνωση που τους διακατεῖχε.

1.	Πάλε καλὲς ἀντάμωσες	Του τραπεζιού
2.	Βουνά μ' για χαμηλώσετε	Του τραπεζιού
3.	Εσεῖς βουνά της Κατοχής	Χορὸς πηδηχτός
4.	Τρεῖς στρατηγοί	Του τραπεζιού
5.	Του Μπουκουβάλα	Του τραπεζιού
6.	Εμεῖς καλὰ τρώμε και πίνουμε	Του τραπεζιού
7.	Των κλεφτῶν	Του τραπεζιού
8.	Του Λιακατά	Του τραπεζιού
9.	Ο Νότης ἐτραγούδαγε	Του τραπεζιού
10.	Τι εἶν' το κακό που γίνηκε	Του τραπεζιού
11.	Του Θεωράκη	Του τραπεζιού
12.	Του Μακρυγιάννη	Του τραπεζιού
13.	Η τύχη	Του τραπεζιού
14.	Αἱ-Συμιώτικο	Του τραπεζιού
15.	Τ' ἔχεις καημένε πλάτανε	Χορὸς καλαματιανός
16.	Τ' Ἀρηφαγά	Του τραπεζιού
17.	Η κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε	Του τραπεζιού
18.	Μου πόνεσε για κλεφτουριά	Του τραπεζιού
19.	Θέλετε Δέντρα, ἀνθίστε	Του τραπεζιού
20.	Μας πηρ' η μέρα κι η αυγή	Χορὸς πηδηχτός
21.	Αγγέλω	Χορὸς πηδηχτός
22.	Τρεῖς Σταυραετοί	Του τραπεζιού
23.	Ο Κατσαντώνης	Του τραπεζιού
24.	Του Μήτρου Μποταῖτη	Χορὸς πηδηχτός
25.	Εσεῖς πουλιά πετούμενα	Του τραπεζιού

26.	Τάξτε παιδιά μου τάματα	Του τραπεζιού
27.	Σαν πας πουλί μου στη Φραγκιά	Του τραπεζιού
28.	Ο γιός του Πάπα-Γιώργη	Του τραπεζιού
29.	Για σήκω απάνω Γιάννο μου	Του τραπεζιού
30.	Ο Λιάκος	Του τραπεζιού
31.	Ακούς ντουφέκια πέφτουνε	Του τραπεζιού

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες τα κυριότερα κλέφτικα δημοτικά είναι:

➤ «Τρεις στρατηγοί ξεκίνησαν»

Ωρέ τρεις στρατηγοί ξεκίνησαν

ωρέ να παν' στο Μεσολόγγι

ωρέν ήρθ' ο Μακρής παιδιά μ' απ' το Ζυγό

ωρέν ήρθ' ο Μακρής απ' το Ζυγό

ωρέ κι ο Ίσκος από Βάλτο

ωρέν ήρθε κι ο Μάρκο Μπότσαρης

ωρέν ήρθε κι ο Μάρκο Μπότσαρης

ωρέν από την Λακκασούλι

ωρέ για να χτυπήσουν τη Τουρκιά.

➤ «Εσείς βουνά της Κατοχής»

Ωρέν εσείς βουνά, εσείς βουνά της Κατοχής

εσείς βουνά της Κατοχής, βουνά του Ξηρομέρου

ωρέ τα χιόνια μην, τα χιόνια μην τα λιώσετε

τα χιόνια μην τα λιώσετε όσο να 'ρθουν και τ' άλλα

ωρέν ο βάλτος ε, ο βάλτος επροσκύνησε

ωρέν ο βάλτος επροσκύνησε κι όλο το Ξηρομέρος

ωρέ το Μεσολό-, το Μεσολόγγι το μικρό

το Μεσολόγγι το μικρό να, αυτό δε προσκυνάει

ωρέ γιατί είν' ο Μα-, γιατί είν' ο Μάρκο Μπότσαρης
γιατί είν' ο Μάρκο Μπότσαρης με τα Σουλιωτοπαίδια
ωρέ βαστάζτε να, βαστάζτε να βαστάξουμε
βαστάζτε να βαστάξουμε το φετινό χειμώνα.

➤ «Αη-Συμιώτικο»

Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού
στητοί στο χαλινάρι
καβάλα πάνε τάματα
στου Άγιου τη χάρη
αρματωμένες συντροφίες
με τα χρυσά άρματα τους
και οι πάλες οι ασημωτές
τόνος στην ομορφιά τους
τρία μερόνυχτα κρατά
το γλέντι στα πλατάνια
και οι καπνοί απ' τα σουβλιστά
σκεπάζουν τα ουράνια.

➤ «Βουνά μ' για χαμηλώσετε»

Βουνά μ' για χαμηλώσετε, παραμεράτε λίγο
για ν' αγναντέψω το Ζυγό και τα Καστανοχώρια
να ιδώ τους κλέφτες του Ζυγού και τους καπεταναίους
να ιδώ τους δυο αδελφούς Μακρή, έξι αδερφούς Ντοβαίους
να ιδώ τον Τσάκο Θεωρή, τους δυο Τσερεπελαίους

Αυτοί ‘ναι οι κλέφτες του Ζυγού και οι καπεταναίοι

Αυτοί φυλάνε το Ζυγό και πολεμούν τους Τούρκους.

3. Δημοτικά τραγούδια της αγάπης: Τα τραγούδια αυτά είχα ψυχαγωγικό χαρακτήρα και σκοπό είχαν την αποβολή του θρηνητικού ύφους. Εξιστορούν στιγμές αγάπης και ψυχικής γαλήνης. Η κοινωνία έκανε στίχο κάθε τι που την έκανε να περνάει όμορφα.

1.	Νύχτα ήταν που φιλιόμαστε	Του τραπεζιού
2.	Είμαστε ορκισμένα	Χορός καλαματιανός
3.	Μια μελαχρινή	Χορός καλαματιανός
4.	Με γέλασαν μια χαραυγή	Του τραπεζιού
5.	Παρασκευούλα	Χορός καλαματιανός
6.	Βιολέτα μ’ ανθισμένη	Χορός καλαματιανός
7.	Σγουρός βασιλικός	Χορός καλαματιανός
8.	Μενεξέδες και ζουμπούλια	Του τραπεζιού
9.	Ο Μάης	Του τραπεζιού
10.	Ερωτικό	Του τραπεζιού
11.	Τρυγόνα	Του τραπεζιού
12.	Σήκω Διαμάντω μ’	Χορός πηδηχτός
13.	Και πέρα βγαίνει ο καπνός	Χορός πηδηχτός
14.	Όλα τα πουλάκια	Χορός Καλαματιανός
15.	Τ’ ακούς μαυροδερούλα μου	Χορός πηδηχτός
16.	Μαλάμω με τα χαϊμαλιά	Πατινάδα
17.	Μαραινομ’ ο καημένος	Χορός καλαματιανός
18.	Κίνησα να ‘ρθω το βράδυ	Χορός αντικριστός
19.	Τα μανουσάκια	Χορός καλαματιανός
20.	Ένα Σαββάτο βράδυ	Χορός καλαματιανός
21.	Τούτο το καλοκαιράκι	Χορός πηδηχτός
22.	Η πενέλια	Του τραπεζιού
23.	Μια βοσκοπούλα αγάπησα	Του τραπεζιού
24.	Απάνω στην τριανταφυλλιά	Χορός πηδηχτός
25.	Η Διαμαντούλα	Του τραπεζιού
26.	Πουλιά μου διαβατάρικα	Χορός πηδηχτός
27.	Κείνο τα’ αστέρι το λαμπρό	Του τραπεζιού
28.	Όλες οι δάφνες	Χορός πηδηχτός
29.	Ο ταχυδρόμος	Του τραπεζιού
30.	Ο Κυνηγός	Γρήγορου ρυθμού
31.	Η βλάχα	Του τραπεζιού
32.	Τώρα τα πουλιά	Του τραπεζιού
33.	Μια Παρασκευή	Του τραπεζιού
34.	Νεραντζούλα φουντωμένη	Χορός πηδηχτός
35.	Η θεονίτσα	Του τραπεζιού

36.	Βλέπεις εκείνο το βουνό	Χορός καλαματιανός
37.	Απόψε δεν κοιμήθηκα	Χορός πηδηχτός
38.	Κόφτην Ελένη την ελιά	Χορός πηδηχτός
39.	Δε στο ‘ πα Γιώργη μ’	Του τραπεζιού
40.	Απόψε κρύο έκανε	Του τραπεζιού
41.	Ένας ασίκης διάβαινε	Του τραπεζιού
42.	Τώρα το βράδυ βράδυ	Χορός καλαματιανός
43.	Σαν αποθάνω θάψτε με	Του τραπεζιού
44.	Βάλτους κι αγκάθια πάτησα	Χορός συρτός
45.	Κουνάκι εδώ	Του τραπεζιού
46.	Τούτη γης κυρά-Γιώργαινα	Χορός πηδηχτός
47.	Μια νύχτα που κοιμόμουνα	Του τραπεζιού
48.	Κάνουν ν’ ανθίσουν τα κλαριά	Του τραπεζιού
49.	Σήμερα μη μου κρένετε	Χορός Συρτός
50.	Βλάχα πλένει στο ποτάμι	Χορός καλαματιανός
51.	Η Μαργιολή	Χορός πηδηχτός
52.	Κόβω μια κλάρα	Χορός πηδηχτός
53.	Κάτω στον κάμπο	Χορός πηδηχτός
54.	Η Ροΐδω	Χορός συρτός
55.	Η προσφυγούλα	Χορός καλαματιανός
56.	Κάτου στον πέρα κάμπο	Χορός συρτός
57.	Σαράντα μέρες περπατώ	Του τραπεζιού
58.	Το λένε τα πουλάκια	Χορός καλαματιανός
59.	Εχθές προχθές edιάβαινα	Χορός πατητός

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες τα κυριότερα ερωτικά δημοτικά είναι:

➤ «Μενεξέδες και ζουμπούλια»

Αν έχεις χωράφια, αμπέλια, ελιές

πούλατα μικρό μου και κάντα δραχμές

Μενεξέδες και ζουμπούλια

και θαλασσινά πουλιά

αν ιδείτε την καλή μου

χαιρετίσματα πολλά

Αν εσύ δεν μου το δώσεις

το φιλί που σου ζητώ

θα στο πάρω με το ζόρι

και θα είναι πιο γλυκό

➤ «Όλα τα πουλάκια ζυγά-ζυγά»

Όλα τα πουλάκια κι αμάν-αμάν,
όλα τα πουλάκια ζυγά-ζυγά,
όλα τα πουλάκια ζυγά-ζυγά
τα χελιδονάκια ζευγαρωτά.
το έρημο τ' αηδόني κι αμάν-αμάν,
το έρημο τ' αηδόني, το μονάχο,
το έρημο τ' αηδόني, το μονάχο,
περπατεί στους κάμπους με τον αϊτό.
περπατεί κι λέει κι αμάν-αμάν,
περπατεί και λέει και τραγουδεί,
περπατεί και λέει και τραγουδεί,
Ανδριανοπολίτηπραματευτή
Ανδριανοπολίτη κι αμάν-αμάν,
Ανδριανοπολίτηπραματευτή
Ανδριανοπολίτηπραματευτή
και Μεσολογγίτη ταξιδευτή,
πες που τη βρήκες κι αμάν-αμάν,
πες μας που τι βρήκες αυτή τη νια,
πες μας που τι βρήκες αυτή τη νια,
την ξανθομαλλούσα την κοπελιά;

➤ «Μανουσάκια»

Μωρ' εμένα η μάνα μ' έστειλε να μάσω μανουσάκια,
εμένα η μάνα μ' έστειλε να μάσω μανουσάκια,

ωρέ μανουσάκια, μανουσάκια, μόσχος και γαρυφαλάκια.

Ωρε και πήγα και τα μάζεψα και τα 'κανα ματσάκια,

και πήγα και τα μάζεψα και τα 'κανα ματσάκια,

ωρέ μανουσάκια, μανουσάκια, όμορφα μου κοριτσάκια.

Ωρέ στην αγορά τα πούλησα και πήρα παραδάκια,

στην αγορά τα πούλησα και πήρα παραδάκια,

ωρέ μανουσάκια, μανουσάκια, μόσχος και γαρυφαλάκια.

Ωρε σαν τι τον έχεις τον παπά και κάθεσαι κοντά του,

σαν τι τον έχεις τον παπά και κάθεσαι κοντά του,

ωρέ μανουσάκια, μανουσάκια, μόσχος και γαρυφαλάκια.

Ωρε τον έχει η μάνα μ' αδερφό κι εγώ τον έχω μπάρμπα,

τον έχει η μάνα μ' αδερφό κι εγώ τον έχω μπάρμπα,

ωρέ μανουσάκια, μανουσάκια, μόσχος και γαρυφαλάκια.

➤ «Τούτο το καλοκαιράκι»

Τούτο το καλοκαιράκι κυνηγούσα 'να πουλάκι

Κυνηγούσα, προσπαθούσα, να το πιάσω δεν μπορούσα

Κι έστησα τα ξόβεργα μου κι ήρθε το πουλί κοντά μου.

4. Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς: Τραγούδια που μιλάνε για τα πόνο και τα βάσανα όσων ξενιτεύονται αλλά και αυτών που μένουν πίσω και περιμένουν. Τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια κάνουν νύξη στο θέμα της ξενιτιάς.

1.	Δεν το 'λπιζα η ορφανή	Του τραπεζιού
2.	Εσείς πουλιά του κάμπου	Χορός πηδηχτός
3.	Μια κόρη από τη Γένοβα	Του τραπεζιού
4.	Μάνα μου τα λουλούδια μου	Του τραπεζιού
5.	Από μικρός ορφάνεψα	Χορός καλαματιανός αργός
6.	Δείρε με μάνα μ' δείρε με	Του τραπεζιού

7.	Μιας χήρας γιός	Του τραπεζίου
----	-----------------	---------------

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες τα κυριότερα δημοτικά της ξενιτιάς είναι:

➤ «Από μικρός ορφάνεψα»

Από μικρός ορφάνεψα ξένος σε ξένη χώρα
και τι θα γίνω τώρα
Αρρώστησα, αμάν αρρώστησα, βαριά για να πεθάνω
δεν ξέρω τι να κάνω
Και τι θα γίνω τώρα ξένος σε ξένη χώρα
ούτε γιατρός δε βρέθηκε να γιάνει την πληγή μου
να σώσει το κορμί μου
Και τι θα γίνω τώρα ξένος σε ξένη χώρα.
κι η μάνα που με γένναγε, κλαίει κι αναστενάζει
παιδάκι μου φωνάζει.
Και τι θα γίνω τώρα ξένος σε ξένη χώρα

➤ «Μιας χήρας γιός»

Μιας χήρας γιός ψυχορραγεί στου караβιού την πλώρη,
Δεν έχει να τον κλαίει, μάνα να τον λυπάται,
Τον κλαίνε τα ναυτόπουλα κι ο γιος του καπετάνιου
Για σήκω απάνω ναύτη μου, καλέ μου γεμετζίτη,
Να κουμπασάρεις τον καιρό, να πιάσουμε λιμάνι.
Για πιάστε με να σηκωθώ και βάλτε με να κάτσω
Και φέρτε μου την κόπια μου.

➤ «Μια κόρη από τη Γένοβα»

Μια κόρη από τη Γένοβα να ταξιδέψει θέλει

παίρνει καράβι από σκαρί, πανιά από βελόνι

Διαλέγει ναύτες διαλεχτούς, όλο παλιούς κουρσάρους

παίρνει κι ένα μουτσόπουλο.

5. Παραλογές: Θεωρούνται από τα πιο παλιά τραγούδια της «λαϊκής» δημιουργίας.

Δεν έχουν συγκεκριμένη θεματολογία. Πρόκειται για πολύστιχα, αφηγηματικά τραγούδια που αναπτύσσουν συνήθως έναν μύθο.

1.	Σαράντα μαστρόπουλα	Του τραπεζιού
2.	Κάτω στον κάμπο τον πλατύ	Χορός πηδηχτός
3.	Περιβόλι είχα πάπια μ'	Χορός συρτός
4.	Σήκω Δημήτρω μ'	Του τραπεζιού

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες οι κυριότερες παραλογές είναι:

➤ «Κάτω στον κάμπο τον πλατύ»

Κάτω στον κάμπο τον πλατύ, γιέ μ', στα πράσινα λιβάδια

φάτε, πιέτε παλικάρια.

Τούρκα δέρνει τη σκλαβιά της, γιέ μ', τη δέρνει, τη μαλώνει

Και βαριά τη βαλαντώνει

Βράδυ σαν έρθ' αφέντης μου αχ! και θα ντο μαρτυρήσω

Τούρκα σκλάβα να μη ζήσω.

➤ «Περιβόλι είχα πάπια μ'»

Περιβόλι είχα πάπια μ' νεραντζοσπαρμένο

νεραντζοσπαρμένο και στ' άνθη στολισμένο.

Κι από κατ' απ' τα' άνθη πέρδικα καθόταν

Πέρδικα καθόταν και δροσολογιόταν

Κι από τη δροσιά της πέσαν τα φτερά της.

6. Του γάμου: Πρόκειται για νυφικά τραγούδια. Τραγουδιούνται συνήθως στην προετοιμασία, πριν ή και κατά την διάρκεια γάμου.

1.	Σε τούτην τάβλα που ‘μαστε	Του τραπεζιού
2.	Που πας Ελένη μοναχή	Του τραπεζιού
3.	Στου πάπα-Λάμπρου την αυλή	Χορός πηδηχτός

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες το κυριότερο δημοτικό του γάμου είναι:

➤ «Σε τούτην τάβλα που ‘μαστε»

Σε τούτην τάβλα που ‘μαστε σε τούτο το τραπέζι
τον άγγελο φιλεύαμε και το Χριστό κερνάμε
την Παναγιά τη Δέσποινα κι αυτή την προσκυνάμε,
να μας χαρίσει τα κλειδιά, κλειδιά του παραδείσου
ν’ ανοίξω τον παράδεισο να μπω να σεργιανίσω.

7. Μοιρολόγια: Τραγούδια με θρηνητικό χαρακτήρα. Συνήθως τραγουδιούνται από μία ανθρώπινη φωνή σε μινόρε κλίμακα.

1.	Η Όλγα	Του τραπεζιού
2.	Σαν πήρα έναν κατήφορο	Χορός συρτός
3.	Μια μάνα είχαν τα παιδιά	Του τραπεζιού

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες το κυριότερο μοιρολόγι είναι:

➤ «Η Όλγα»

Κίνησε η Όλγα μας πρωί, η Όλγα του Στραβάκου,
τη μάνα της να πάει να ιδεί απάνω στη Ραψάνη
Κι ο χάρος την περίμενε την Όλγα, χαϊδεμένη

τα νιάτα της δε σκέφθηκε και τη γλυκιά της μάνα,
που χρόνια την περίμενε.

8. Εργατικά: Τραγούδια που εξιστορούν την καθημερινή ζωή των εργατών. Μέσω των τραγουδιών αυτών οι άνθρωποι ηρεμούν.

1.	Πέρασα απ' την Κυρκαριά	Χορός συρτός
2.	Μπαίνω μες στ' αμπέλι	Χορός Καλαματιανός

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες τα κυριότερο εργατικό τραγούδι είναι:

➤ «Μπαίνω μες στ' αμπέλι»

Μπαίνω μες στ' αμπέλι σαν νοικοκυρά

Να κι ο νοικοκύρης πόρχεται κοντά

Έλα νοικοκύρη να τρυγήσουμε,

Κόκκινα σταφύλια να πατήσουμε,

Κάδες και βαρέλια να γεμίσουμε

9. Περιγελαστικά: Τραγούδια που δίνουν τόνο ευθυμίας στην δημοτική μας ποίηση.

Δεν επικρατεί η μελαγχολία και η θλίψη όπως στα περισσότερα δημοτικά μας τραγούδια.

1.	Στης ακρίβειας τον καιρό	Χορός συρτός
2.	Τα παιδιά της γειτονιάς σου	Χορός αντικριστός
3.	Κάτω στα Ζακόνινα	Του τραπεζίου

Βάση των ηχογραφήσεων στις παρέες το κυριότερο περιγελαστικό τραγούδι είναι:

➤ «Τα παιδιά της γειτονιάς σου»

Όλο ούζο ούζο το βαρέθηκα

Θα πιώ κι ένα κρασάκι που το γεύτηκα.

Τα παιδιά της γειτονιάς σου με πειράζουνε

Κι όλο μεθυσμένος είσαι με φωνάζουνε,
Θα τα πιάσω να τα δείρω τα μπαγάσικα
Να τους δώσω δυο χαστούκια να 'ναι χάσικα.
Κόκκινα σταφύλια, φύλλα πράσινα
Εις υγείαν της παρέας κι όξω βάσανα.

4.3 Οι χοροί του Αη- Συμιώτικου Πανηγυριού

Κάθε σύγχρονη κοινωνία στηρίζει την ταυτότητα της στην ιστορία και στην πολιτισμική της «παράδοση». Ο χορός ως πολιτισμικό στοιχείο είναι ένα μέσο για τη δημιουργία «λαϊκής» κουλτούρας και ταυτόχρονα αποτελεί μορφή κοινωνικής δράσης. Διαμέσου αυτού εκφράζονται οι πολιτισμικές ταυτότητες των μελών της παρέας και αντανakλά τις γενικές αξίες της κοινωνίας και του πολιτισμού του Μεσολογγίου¹⁵⁰. Οι χοροί που χορεύονται περισσότερο στο πανηγύρι είναι τσάμικα και συρτά.

Οι «μιμητικοί» χοροί είναι αυτοί όμως, που κάνουν το πανηγύρι ξεχωριστό. Πρόκειται για μιμητικές κινήσεις του σώματος στην προσπάθεια του ανθρώπου να μιμηθεί και να βιώσει αυτά τα «λαϊκά» δράματα. Είναι δηλαδή χορευτικές αναπαραστάσεις, οι οποίες παραπέμπουν σε θεατρικές παραστάσεις που αναβιώνουν τη ζωή και τις θυσίες των αγωνιστών του Μεσολογγίου. Οι πιο δημοφιλής «μιμητικοί» χοροί είναι: «Ο χορός του πεθαμένου», «Το χελάκι», «Το πιπέρι», «Του σουβλιού» και «Της καρακάζας».

Στον χορό «του πεθαμένου» διαπιστώνουμε την εξιστόρηση μιας υποτιθέμενης παρεξήγησης μεταξύ δυο πανηγυριστών. Ο ένας εκ των δυο διατάζει την διακοπή των οργάνων γεγονός που φέρνει σε δυσaréσκεια τον καπετάνιος της παρέας. Αυτή η

¹⁵⁰ Βλ. Ρόμπου-Λεβίδη Μαρίκα, Παράδοση και νεωτερικότητα, Αρχαιολογία και τέχνες, Σελ. 8

αφορμή τους οδήγησε σε μονομαχία με τις «κάμες»¹⁵¹ που κατέληξε σε φόνο (με νικητή τον καπετάνιο). Αρχικά, ο καπετάνιος, δεν διαισθάνεται την τραγικότητα της πράξης του. Στη συνέχεια συνειδητοποιώντας την πράξη του, αρχίζει την επίκληση και επιζητεί θεία παρέμβαση μέσα από το χορευτικό εκστασιασμό ώστε να επανέλθει το μέλος της παρέας στην αρχική του κατάσταση και να «αναστηθεί». Ο Άγιος Συμεών δέχεται την μεταμέλεια του καπετάνιου και επαναφέρει στη ζωή τον γλεντοκόπο πανηγυριστή. Ο κύριος ρυθμός του τραγουδιού είναι 7/8, εκτός από τη στιγμή της μάχης, που πραγματοποιείται σε ελεύθερο ρυθμό. Η βηματολογία είναι καθορισμένη πριν και μετά την διεξαγωγή της «μάχης» και ο συνολικός χρόνος του χορού είναι περίπου πέντε με δέκα λεπτά.

Το «χελάκι» ή «αλυσίδα» είναι ομαδικός χορός και τα άτομα της παρέας πιάνονται με τέτοιο τρόπο που δείχνουν τους στενούς δεσμούς μεταξύ τους¹⁵², όπως μας λέει ο Σακελλάρης Α. «Οι δεσμοί είναι πολλοί δυνατοί στον Αη-Συμίο, σχεδόν αδελφικοί». Στον χορό αυτό όλοι πιάνονται με μαντήλια και κάνουν βήματα προς τα πίσω.

Ο χορός «του σουβλιού» αναπαριστά τον αγώνα και τον θάνατο του Αθανάσιου Διάκου. Επίσης «το πιπέρι» και η «καρακάξα» αποτελούν χιουμοριστικές αναπαραστάσεις της καθημερινής ζωής.

Ο Ανδρέας Σακελλάρης μας αναφέρει επίσης «Οι χοροί που χορεύονται είναι: τα συρτά αργά ή γρήγορα, τα τσάμικα και το περίφημο Ραστ που στην ουσία είναι το αργό τσάμικο. Το Ραστ κανονικά, δεν πρέπει να περιλαμβάνει πολλές φιγούρες. Ενίοτε θα δεις να χορεύουν και ηπειρώτικα ή το Αιτωλικιότικο, την Χασαπιά που είναι άλλος ρυθμός και βηματισμός»¹⁵³

Ο χορός αποτελεί μια από τις πιο δυναμικές συνιστώσες της «παράδοσης»,

¹⁵¹ Κάμες: Πρόκειται πανάρχαια μαχαίρια που χρησιμοποιούσαν οι αρματωμένοι στις μονομαχίες.

¹⁵² Βλ. Φιλιππόπουλο Νικήτα, Το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι 2001, Σελ. 64

¹⁵³ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη. Σελ. 183

ζωντανή απόδειξη μιας μακρόχρονης πολιτισμικής συνέχειας. Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμίου οι Μεσολογγίτες μέσω του χορού αναβιώνουν κομμάτια της ιστορίας του τόπου τους, βιώνουν την πολιτισμική τους ταυτότητα ως μέλη μιας κοινότητας. Ο χορός «του πεθαμένου» και το «χελάκι» αποτελεί έναν κώδικα πληροφόρησης για την ταυτότητα των μελών της τοπικής κοινωνίας. Διαθέτουν μιμητικό χαρακτήρα που παραπέμπει στην διήγηση ενός ιστορικού γεγονότος, όπου ο χορός έχει συμβολικές έννοιες και σημασίες για την συγκεκριμένη κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΗ- ΣΗΜΙΩΤΙΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

«Η μουσική που ακούγεται στο πανηγύρι είναι σίγουρα παραδοσιακή και τοπική παράλληλα.» Μαρτυρία Μεσολογγίτη ¹⁵⁴.

«Εδώ έχει μια ιδιαιτερότητα που κρατιέται. Αυτό είναι χρώμα τοπικό. Και μόνο η δομή του πανηγυριού αποτελεί ένα πολύ σοβαρό ‘παραδοσιακό’ δείγμα.» Μαρτυρία πανηγυριστή ¹⁵⁵

«Εμείς υπήρχαμε από παλιά εδώ... Όλα αυτά τα χρόνια εμείς παίζουμε την μουσική σας και εσείς την ακούτε.» Μαρτυρία Γύφτου ¹⁵⁶

Τρεις μικροκοινωνίες μέσα στο ίδιο πανηγύρι. Η μουσική και το γλεντικό κομμάτι είναι αυτό που ενώνει και χωρίζει παράλληλα αυτές τις τρεις μικροκοινωνίες.

5.1 Η κοινωνία του Μεσολογγίου

Η κοινωνία του Μεσολογγίου στο σύνολο της έπειτα από το ιστορικό γεγονός της εξόδου προσπάθησε να αναδιαμορφώσει την ταυτότητα της σε κοινωνικό και μουσικό επίπεδο γι’ αυτό τροφοδότησε την παράδοση του πανηγυριού με νέα περιεχόμενα. Κατ’ αρχάς, σύμφωνα με πηγές ¹⁵⁷, το πανηγύρι του Αη-Συμίου μεταφέρθηκε και ταυτίσθηκε, μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με το τριήμερο της Πεντηκοστής ενσωματώνοντας ένα εθνικοθησκευτικό υπόβαθρο. Δεν γνωρίζουμε πότε η γιορτή του Αη-Συμίου πήρε ακριβώς τον σημερινό της χαρακτήρα αλλά

¹⁵⁴ Βλ. Παράρτημα Α. Συνέντευξη Ακακίας Κορδόση, Σελ. 123

¹⁵⁵ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 163

¹⁵⁶ Βλ. Παράρτημα Α. Μαρτυρίες Μπέκου Παναγιώτη και Αριστόπουλου Ηλία, Σελ. 135

¹⁵⁷ Σημειώνεται ότι δεν είχε διαμορφωθεί από τους επίσημους θεσμούς, ημέρα μνήμης και τιμής για τους νεκρούς της εξόδου. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι ως το 1859 δεν γινόταν ο εορτασμός των Εορτών Εξόδου. Η επίσημη καθιέρωση Ημέρας μνήμης της Εξόδου έγινε το 1884 ως δημοτικός εορτασμός, ενώ το 1906 καθιερώθηκε ως Εθνική Εορτή, με Προεδρικό Διάταγμα (Γ.Ι. Κοκοσούλας, Μεσολόγγι, 1830-1990, Μεσολόγγι 1990, Σελ. 25-26)

εισήχθησαν από την κοινωνία του Μεσολογγίου τραγούδια που ενίσχυαν την κοινωνική και ιστορική μνήμη. Πρόκειται για τα ιστορικά τραγούδια που αναφέρθηκαν στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο ιστορικά δημοτικά τραγούδια που στηρίζονται σε ιστορίες αγωνιστών από μαρτυρίες ατόμων που έζησαν την Έξοδο.

Η κοινωνία του Μεσολογγίου ύστερα από την απελευθέρωση της πόλης, 2 Μαΐου 1829, έδωσε μεγάλη βάση στο μοναστήρι και στο πανηγύρι καθώς το θεώρησε τόπο μαρτυρίου των αγωνιστών, που σώθηκαν από την Έξοδο. Ήδη από το 1830 υπάρχει έγγραφο που αναφέρει «Αρ. 850. Ελληνική Πολιτεία. Ο Π. Διοικητής Μεσολογγίου, Ζυγού κτλ. Προς τον Γενναιότατον χιλιάρχον Κ.Δ. Μακρύν. Προσκαλήσθε να διωρίσετε άνευ παραμικράς αναβολήν τεσσάρους ή πέντε στρατιώτας εκ της πολιταρχίας της πόλεως ταύτης...να μεταβώσιν εις τον άγιον Συμεών όπου γίνεται πανήγυρις...»¹⁵⁸. Μέχρι να οριστεί το Σάββατο του Λαζάρου και η Κυριακή των Βαΐων ημέρα μνήμης για τους αγωνιστές της εξόδου, οι μεσολογγίτες τους μνημόνευαν το τριήμερο του Αγίου πνεύματος. Από το 1884 και μετά άρχισε να παίρνει την σημερινή του μορφή, ως προς το γλεντικό κομμάτι και τα εθιμοτυπικά, που αναφέρθηκαν στο τρίτο κεφάλαιο. Μέχρι τότε είχε περισσότερο χαρακτήρα μνημόσυνου.

Τον 20^ο αιώνα οι Μεσολογγίτες συνεισφέρουν πολλά για το μοναστήρι του Αη-Συμίου και οικονομικά αλλά και από προσωπική εργασία. Το 1937 τοποθετούν σε λόφο του μοναστηριού, μεγάλο τσιμεντένιο σταυρό για χάρη των αγωνιστών. Από το 1946 καθιερώνουν «Δρόμο Θυσίας» από τον μοναστήρι του Αη-Συμίου.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Εθνικό Βιβλίο Ελλάδος, Αρχ. Αγωνιστών (Δ. Μακρή), αρ. 9660, Κ. Κώνστα, Ο Άγιος Συμεών.

¹⁵⁹ Δρόμος Θυσίας: Ο «Δρόμος Θυσίας» είναι αγώνας δρόμου, που πραγματοποιείται τις μέρες των εορτών Εξόδου και ξεκινά από το Μοναστήρι του Αγίου Συμεώνος και καταλήγει στον Κήπο τω Ηρώων, μία απόσταση 9.800 μέτρων και την αντίστροφη διαδρομή που ακολούθησαν οι Εξοδίτες.

Όπως είπαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο η λέξη πανηγύρι είναι μια σύνθετη λέξη. Το παν που σημαίνει όλοι και το γύρο που σημαίνει κύκλος, δηλώνει την λαϊκή συμμετοχή από όλη την κοινότητα του Μεσολογγίου.

Το πανηγύρι είναι μια ενίσχυση και ανανέωση των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Έτσι και στον Αη-Συμιό είναι μια ευκαιρία για πολλά άτομα να ανανεώσουν τις κοινωνικές τους σχέσεις.

Για τα άτομα που συμμετέχουν ενεργά στο πανηγύρι θα αναφερθούμε στις επόμενες δυο υποενότητες. Αλλά προτού μιλήσουμε για αυτούς πρέπει να αναπτύξουμε το περιβάλλον γύρω από τους πανηγυριστές. Πρόκειται για την υπόλοιπη κοινωνία του Μεσολογγίου που κάθονται δίπλα από τις παρέες και διασκεδάζουν παράλληλα με τους πανηγυριστές. Σε αυτή την κοινωνία ανήκουν οι Μεσολογγίτες που αγαπούν το πανηγύρι και τον Αη-Συμιό αλλά δεν συμμετέχουν ενεργά. Επίσης είναι και όλες οι γυναίκες που από την φύση του πανηγυριού, μιας και είναι ανδροκρατούμενο, δεν μπορούν να συμμετέχουν. Αυτή η κοινωνική ομάδα των φιλοξενούμενων Μεσολογγιτών, ζει το πανηγύρι μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις που έχουν με τους ενεργούς πανηγυριστές.

Στον 20^ο αιώνα η κοινωνία του Μεσολογγίου άλλαξε κοινωνικά για οικονομικούς και ιστορικούς λόγους, με τις εσωτερικές μεταναστεύσεις που έγιναν κατά το 1960-1970. Με αποτέλεσμα να αλλάξει και η λαϊκή συμμετοχή στο πανηγύρι του Αη-Συμιού. Όπως μας αναφέρει η Κορδόση Ακακία στην συνέντευξη της «Άλλαξε ο πληθυσμός στο Μεσολόγγι γιατί οι ψαράδες χάσανε την δουλειά τους και έγιναν εργάτες στην Αθήνα και ο πληθυσμός στην περιοχή αλλοιώθηκε εντελώς». Οι ψαράδες αποτελούσαν πριν το 1970 το 80% του πληθυσμού του Μεσολογγίου. Όπως μας αναφέρει η Ακακία Κορδόση «Οι ψαράδες ήταν αυτοί που ζούσαν άνετα στην

θάλασσα χωρίς πολλές στερήσεις... οι άνθρωποι ήταν άλλος κόσμος και δέχονταν τους φιλοξενούμενους με μεγάλη ευχαρίστηση...»¹⁶⁰ Όποτε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που υπήρχαν στο πανηγύρι του Αη-Συμιού πριν την εσωτερική μετανάστευση προέρχονται κυρίως από τους ψαράδες καθώς ήταν η κύρια κοινωνική τάξη που συμμετείχε στο πανηγύρι. Χαρακτηριστικά όπως φιλοξενία, ηρεμία και κλειστό χαρακτήρα, καθώς οι Μεσολογγίτες δεν έφευγαν από τον τόπο τους. Για τους ψαράδες πολλοί αναφέρουν πως ήταν ένας από τους λόγους που το πανηγύρι τελευταία μέρα καταλήγει στην Αγία Τριάδα, στο εκκλησάκι της λιμνοθάλασσας. Επίσης το επηρέασε και μουσικά καθώς συναντάμε τραγούδια τα οποία αναφέρονται στην ζωή των ψαράδων και στο πανηγύρι. «στο πανηγύρι τα' Αη Συμιού, ψαράς για το καμάκι, το δρόμο δεν τον έμαδα που πάει προς το βουνό.»

Τέλος, οι Μεσολογγίτες σήμερα θεωρούν το πανηγύρι μια καλή ευκαιρία για ανάπτυξη του τουρισμού. Μέσω της ανάπτυξης του τουρισμού η περιοχή σκοπεύει στην οικονομική άνοδο¹⁶¹. Έτσι τα τελευταία χρόνια γίνονται παράλληλες εκδηλώσεις με το πανηγύρι, με κορυφαία «το πανελλήνιο φεστιβάλ φωτογραφίας», που τελείται πάντα εκείνες τις μέρες. Ο Δήμος του Μεσολογγίου αλλά και πολλοί σύλλογοι τυπώνουν έντυπα και δημιουργούν άρθρα σε ιστοσελίδες και εφημερίδες για το πανηγύρι του Αη-Συμιού επιτυγχάνοντας έτσι την προώθηση του. Αλλά πέρα απ' όλα αυτά η καλύτερη διαφήμιση είναι το ίδιο το πανηγύρι καθώς κάθε επισκέπτης καλείται για τρία μερόνυχτα να φάει, να πιει, να χορέψει και να τραγουδήσει μέσα σε ένα κλίμα εθνικής έξαρσης, που η παράδοση και θρησκευτική κατάνυξη είναι φανερή. Η έντονη φιλοξενία των Μεσολογγιτών είναι ένα χαρακτηριστικό του τόπου¹⁶²

¹⁶⁰ Βλ. Παράρτημα Α. Συνέντευξη Ακακίας Κορδόση, Σελ. 121

¹⁶¹ Γκόρπας Θωμάς και Βησσαρίων, Το πανηγύρι του Αη-Συμιού, Ζυγός, Αθήνα 1972, Σελ.61

¹⁶² Γκόρπας Θωμάς και Βησσαρίων, Το πανηγύρι του Αη-Συμιού, Ζυγός, Αθήνα 1972, Σελ.61

5.2 Οι Μεσολογγίτες Πανηγυριστές

Το πανηγύρι του Αη-Συμιού ξεκίνησε ως μια μορφή μνημόσυνου από τους Μεσολογγίτες και μη, που γύρισαν στον τόπο τους περί το 1829. Οι πρώτες οργανωμένες παρέες εμφανίστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Όπως μας αναφέρει στην ερευνά του ο Θωμάς και Βησσαρίωνας Γκόρπας «Μερικοί απ' τους Αη-συμιώτες εκείνους που στις αρχές του αιώνα υπήρξαν πρωταγωνισταί στην προσπάθεια επιβίωσης του εθίμου, κι άφησαν εποχή και έγιναν παράδειγμα για τους νεώτερους Μεσολογγίτες.¹⁶³»

Οι μετέχοντες στο πανηγύρι έχουν σήμερα οργανωθεί σε σταθερές παρέες, δημιουργώντας έναν σύλλογο πανηγυριστών με την ονομασία «ο Αη-Συμιός». Ο σύλλογος δημιουργήθηκε το 1956 κάνοντας τις πρώτες απόπειρες συλλογικής προσπάθειας για την διεξαγωγή του πανηγυριού καθώς και για τον ευπρεπισμό του εξωτερικού χώρου του μοναστηριού. Ιδρυτικά μέλη του συλλόγου ήτανε οι Μάκος Γαλαζούλας, Ασημάκης Ζαχαράρος, Ασημάκης Κατοχιανός, Γεώργιος Κότσαρης, Κώστας Λύτρας, Βασίλειος Μαγγίνας (πρώτος εκλεγμένος πρόεδρος του συλλόγου), Φίλιππος Μελισάρης, Σπύρος Μπαλαρής, Φώτης Μπαλαρής, Ανδρέας Μπουσμπουρέλης και Ζώης Ξανθόπουλος. Κατά το 1979 οι Αη Συμιώτες αναζητούσαν συλλογική έκφραση και εκπροσώπηση καθώς οι συνθήκες που επικρατούσαν τα προηγούμενα χρόνια είχαν ατονήσει τις δυνάμεις του συλλόγου. Έτσι το 1981 τα μέλη του συλλόγου καταφέρνουν να αλλάξουν το καταστατικό με αποτέλεσμα να βάλουν όρους εκπροσώπησης όλων των παρεών με αντιπροσώπους τους στο διοικητικό συμβούλιο, που καθορίστηκε να είναι ενδεκαμελές. Όλες οι διοικήσεις μέχρι σήμερα εργάσθηκαν και προσέφεραν στους σκοπούς του Συλλόγου.

¹⁶³ Γκόρπας Θωμάς και Βησσαρίων, Το πανηγύρι του Αη-Συμιού, Ζυγός, Αθήνα 1972, Σελ. 55

Σύμφωνα με το καταστατικό οι σκοποί του συλλόγου είναι οι εξής: Η διατήρηση του εθίμου, η προπαγάνδισή του στους νεότερους, η προσέλκυση πανηγυριστών απ' όλες τις κοινωνικές τάξεις, η τουριστική αξιοποίηση της πόλεως βάση του Πανηγυριού και ο εξωραϊσμός της Μονής.

Η συνεργασία με την Μητρόπολη έφερε επιθυμητά αποτελέσματα. Εξασφαλίστηκε η δημιουργία χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων και η ελεγχόμενη άνοδος αυτοκινήτων στο Μοναστήρι, η αναβάθμιση της Αγίας Τριάδας και η παραχώρηση οικημάτων-κελιών¹⁶⁴ στις περισσότερες παρέες. Ο σύλλογος εκτός της οργάνωσης του πανηγυριού προσπαθεί να προωθήσει και να προστατέψει το πανηγύρι. Μας αναφέρει ένα άρθρο της εφημερίδας Αιχμής «Ο Σύλλογος Πανηγυριστών «Ο Άη Συμιός», στην προσπάθειά του να εντάξει το πανηγύρι του Αγίου Συμεών, στον κατάλογο του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ώστε να ξεκινήσουν οι διαδικασίες για την υποψηφιότητα του στοιχείου ως προς ένταξη στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ, καλεί κάθε μουσικό, χορευτικό και πολιτιστικό σύλλογο της πόλης του Μεσολογγίου, να υποστηρίξει την προσπάθεια του αυτή.¹⁶⁵» Ο δήμος Μεσολογγίου μικρή ενίσχυση προσφέρει κάθε φορά.

Οι παρέες των πανηγυριστών είναι μικρές κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερους κανόνες εσωτερικής συνοχής και συμπεριφοράς¹⁶⁶. Οι παρέες είναι αυτές που κινούν το πανηγύρι ως προς την τέλεση του, τον χορό και το τραγούδι. Για αυτό και κάθε παρέα προσπαθεί να αποκτήσει μια σταθερή ζυγιά, για να μπορεί να λειτουργεί ως προς το μουσικό κομμάτι όπως θεωρεί καλύτερα «Πάντα η παρέα θα πει τι

¹⁶⁴ Κελί: Είναι τα οικοδομήματα που παραχώρησε η μητρόπολη στις παρέες των αρματομένων και καβαλαραίων. Τα συγκεκριμένα οικοδομήματα, κατά το 1952, χρησιμοποιούνταν για κατασκηνώσεις. Το 1968 έπαυσε η λειτουργία των κατασκηνώσεων και λειτούργησαν ως αποθήκες της μονής. Επείτα δόθηκαν στις παρέες των Αη-Συμιωτών.

¹⁶⁵ Ηλεκτρονική εφημερίδα Aixmi-news. <http://www.aixmi-news.gr>

¹⁶⁶ Β.Ι. Φίλιας: Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τομ. Α', Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα 1980, Σελ 101, 104, 102.

τραγούδια θα παίζουμε. Αρχίζει, δηλαδή, η παρέα να τραγουδάει ένα τραγούδι και εμείς μετά ακολουθούμε¹⁶⁷.»μας αναφέρει ο Χρήστος Μπέκος. Εκτός αυτού τα μέλη της ζυγιάς πολλές φορές δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις πέρα από τις μέρες του πανηγυριού.

Σημαντικό θεωρείται, ότι οι παρέες αποκόβονται από το οικογενειακό τους περιβάλλον τις μέρες του πανηγυριού και διασκεδάζουν ασταμάτητα στα στέκια τους. Για τον κάθε πανηγυριστή, όπως μας μαρτυρούν, οικογένεια είναι η παρέα, κατά τις μέρες του πανηγυριού. Ωστόσο η γυναίκες των αρματωμένων δεν μένουν εντελώς αμέτοχες καθώς βοηθούν σε πολλά πράγματα. «Οι γυναίκες έφτιαχναν τα φαγητά της παρέας και έντυναν το αρματωμένο με την παραδοσιακή στολή. Πιο παλιά ακόμα ήταν αυτές που φύλαγαν τα άρματα από τυχόν κλοπή στον Αη-Συμιό. Επίσης ήταν κι αυτές που ετοίμαζαν το τραπέζι της παρέας στον Αη-Συμιό»¹⁶⁸. «Εκτός από την τελευταία μέρα τις υπόλοιπες μέρες δεν κάθεται άλλος στο τραπέζι πέρα από τα άτομα της παρέας. Δίπλα υπάρχουν πολλά τραπεζάκια για τον οπουδήποτε. Υπάρχει άφθονη φιλοξενία για όποιον θέλει να γλεντήσει, να χορέψει, τραγουδήσει αλλά έξω από το τραπέζι της παρέας. Επίσης δεν επιτρέπονταν γυναίκες παλιότερα. Τώρα υπάρχει μια χαλαρότητα. Αλλά γενικά το τραπέζι της παρέας θεωρείται άβατο για τους απ' έξω.» «Την Τρίτη μαζεύονται οι οικογένειες των μελών τη παρέας στο ίδιο τραπέζι πίνοντας και τρώγοντας όλοι μαζί.»¹⁶⁹ Παρά την αφοσίωση στην παρέα τα άτομα της δεν χάνουν τις κοινωνικές επαφές με φίλους και συγγενείς κατά την διάρκεια του πανηγυριού¹⁷⁰.

Οι παρέες πιστεύουν πως μέσα από την έντονη γλεντιστική διάθεση και την μέθεξη τους συντελούν και αναδεικνύουν τα κοινά συλλογικά τους βιώματα και

¹⁶⁷ Βλ. Παράρτημα Α' Συνέντευξη από τον Μπέκο Χρήστο. Σελ. 130

¹⁶⁸ Βλ. Παράρτημα Α' Συνέντευξη από τον Ανδρέα Σακελλάρη. Σελ. 183

¹⁶⁹ Βλ. Παράρτημα Α' Συνέντευξη από Χρήστου Βλαχογιάννη. Σελ. 150-151

¹⁷⁰ Κ.Σ. Σαχινίδης, Κοινωνιολογική προσέγγιση της λειτουργίας του χορού, συλ. Τομ. Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία. Επιμ. Κ.Γ. Σαχινίδης, Παπαζήσης, Αθήνα 1999, Σελ.38

αναπτύσσουν έναν κοινό τρόπο ψυχαγωγίας στον οποίο διατηρούν στοιχεία του παρελθόντος, χωρίς να αλλοιώσουν την υπόστασή τους.¹⁷¹ Όπως μας αναφέρει ο Βλαχογιάννης Χρήστος «Όλες τις μέρες υπάρχει η χαρά και ο ενθουσιασμός πράγμα που με μάγεψε στο συγκεκριμένο πανηγύρι και με κάνει να συμμετέχω... Πάντοτε θαύμαζα το πανηγύρι και πιο πολύ μου άρεσε αυτός ο Διονυσιασμός που κυριαρχεί και μου έκανε εντύπωση.» «Είσαι σε μια φάση του ξεφαντώματος, του γλεντιού και να δώσεις ότι έχεις, όπως είθισται στα διονυσιακά έθιμα. Σου βγαίνουν, δηλαδή, οι αρχαίες σου καταβολές».¹⁷²

Ωστόσο άξιο παρατήρησης θεωρείται ότι οι πανηγυριστές ενώ μιλούν για αρχαίες καταβολές τόσο στο γλέντι όσο και στην μουσική (μέσω της ζυγιάς, αφού θεωρούν την πίπιζα συνέχεια του αυλού), τους διακρίνει και ένα θρησκευτικό και πατριωτικό συναίσθημα. Κύριο στοιχείο στις κοινωνικές δραστηριότητες στο πανηγύρι είναι το μοναστήρι, τα τρισάγια, τα λάβαρα, οι σημαίες οι λαμπάδες που παραπέμπουν στα συναισθήματα που προαναφέραμε.

Όσον αφορά τις κοινωνικές τάξεις που αποτελούν την ομάδα των πανηγυριστών μας αναφέρει η Ακακίας Κορδόση: «Δεν πήγαιναν άνθρωποι με υψηλό επίπεδο μόρφωσης αλλά πήγαιναν οι νοικοκυραίοι. Τα τελευταία χρόνια βλέπω να πηγαίνουν παιδιά που είναι μορφωμένα. Τότε ήταν μεν νοικοκυραίοι, καλοί και σοβαροί άνθρωποι αλλά χωρίς μόρφωση.» «Βέβαια υπήρχαν και εξαιρέσεις, ένα-δυο το πολύ γλεντζέδες. Τώρα πάνε πολλοί νέοι και όλοι μορφωμένοι σε αντίθεση με το παρελθόν που ήταν χωρίς γνώσεις αλλά σοβαροί. Έχουν αλλάξει σε έντονο βαθμό οι πανηγυριστές σήμερα».¹⁷³

Σύμφωνα με τους πανηγυριστές, μέσα από τις παρέες μεταφέρεται στις νεότερες

¹⁷¹ Β.Ι. Φίλιας: Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τομ. Α', Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα 1980, Σελ 53

¹⁷² Βλ. Παράρτημα Α. Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ.148

¹⁷³ Βλ. Παράρτημα Α' Συνέντευξη από Ακακία Κορδόση. Σελ. 119

γενιές ο παλιός τρόπος ψυχαγωγίας. Οι παλιοί μέσω της προφορικής παράδοσης μυούν τους νέους στα ήθη και στα έθιμα και τους προτρέπουν να συνεχίσουν αυτό που βρήκαν. Από γενιά σε γενιά έχει περάσει το ρεπερτόριο στα τραγούδια και στους χορούς. Επίσης, στην συνέντευξη του μας αναφέρει ο Ανδρέας Σακελλάρης, πως ένα νέο άτομο μπορεί να συμμετάσχει στο πανηγύρι : «Κατά το τυπικό σε ένα από τα μαζέματα της παρέας, ο καπετάνιος πρέπει να προτείνει το άτομο και αν συμφωνούν όλα τα μέλη για την είσοδο του στην παρέα, τότε μπορεί να συμμετέχει. Βέβαια κατά τον πρώτο καιρό είναι σε δοκιμαστική κατάσταση καθώς πρέπει να οικειοποιηθεί τις λειτουργίες και τις ανάγκες της παρέας ως προς τις πρακτικές δουλειές αλλά και ως προς το γλεντικό κομμάτι.»¹⁷⁴

Τέλος, το πάθος και η ταύτιση των αη- συμιωτών πανηγυριστών μπορεί να συνοψισθεί στην επιθυμία πολλών να θαφτούν υπό τον ήχο του ζουρνά και του νταουλίου¹⁷⁵

5.3 Οι Γύφτοι Μουσικοί

Η καταγωγή, η πορεία και ο προσδιορισμός των Γύφτων είναι δύσκολο να προσεγγιστεί αντικειμενικά σε σημείο που κάποιες από τις εμφανιζόμενες προσεγγίσεις να θεωρούνται σχεδόν φανταστικές¹⁷⁶. Οι αρχικές ομάδες των γύφτων εμφανίστηκαν στη Μέση Ανατολή κατά τον 10^ο αιώνα και πέρασαν στο Βυζάντιο και τη Βαλκανική χερσόνησο σχετικά γρήγορα κατά τον 11^ο - 15^ο αιώνα. Στην υπόλοιπη Ευρώπη παρουσιάζονται την περίοδο 14^ο - 17^ο αιώνα. Στην σύγχρονη εποχή μπορεί να ειπωθεί πως οι γύφτοι υπάρχουν σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης¹⁷⁷. Όπως μας αναφέρει χαρακτηριστικά στην συνέντευξή του ο Φιλιππόπουλος Νικήτας «Στα μέρη

¹⁷⁴ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ. 177

¹⁷⁵ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 161

¹⁷⁶ Έξαρχος, Γ., Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι, Αθήνα. 1996, 11- 24. Ντούσας, Δ., Rom και Φυλετικές Διακρίσεις, Αθήνα. 1997, 33- 40. Γεωργίου, Γ., Τερζοπούλου, Μ., Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα, ΓΓΛΕ. Αθήνα. 1996, Σελ. 4- 7.

¹⁷⁷ Έξαρχος, Γ., Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι, Αθήνα. 1996, 38- 42. Ντούσας, Δ., Rom και Φυλετικές Διακρίσεις, Αθήνα. 1997, Σελ. 40- 75.

τα οποία εγκαταστάθηκε η κάθε οικογένεια πήρε και τα χαρακτηριστικά του λάου που ζούσε. Έτσι πήραν και τα μουσικά όργανα της κάθε περιοχής και έπαιζαν, για αυτό θα δούμε οι τσιγγάνοι της Ουγγαρίας παίζουν βιολί όπως οι τσιγγάνοι της Ισπανίας παίζουν κιθάρα έτσι και οι τσιγγάνοι της Ελλάδας πήραν τον ζουρνά και το νταούλι. Κάπως έτσι πήραν και το όνομα τους «γύφτοι» καθώς προήλθαν από την Αίγυπτο «gypsies».¹⁷⁸

Η εγκατάσταση των Γύφτων στον ελλαδικό χώρο γίνεται στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Στην Ελλάδα σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία ζουν περίπου 250.000 γύφτοι και αποτελούν το 4% περίπου του πληθυσμού της χώρας και διαιρούνται ως προς: α) τη γενεαλογική καταγωγή - χαρακτηρίζονται από τα οικογενειακά ονόματα που προέρχονται από το γενάρχη της φάρας (περό), β) τη γεωγραφική περιοχή, που είναι η περιοχή προέλευσης ή η χώρα καταγωγής, γ) το θρήσκευμα, δ) τη γλωσσική διάλεκτο, ε) τον τρόπο ή βαθμό εγκατάστασής τους, στ) το βαθμό ένταξης στην τοπική κοινωνία, ζ) το επάγγελμα. Ακόμη και κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η ζωή τους χαρακτηρίζεται από το νομαδικό τρόπο, γιατί: α) έπρεπε να ασκούν επαγγέλματα που δεν τους επέτρεπαν να είναι εγκατεστημένοι και β) έπρεπε να μετακινούνται για να επισκέπτονται τα υπόλοιπα μέλη της φάρας τους, που ήταν διασκορπισμένα στον ελλαδικό χώρο. Όποιος κι αν είναι ο τύπος της διαβίωσής τους, και ανεξάρτητα από τον παράγοντα φτώχεια, πάντα η ζωή τους διαθέτει το στοιχείο της προσωρινότητας¹⁷⁹.

Οι Γύφτοι, γενικά αποτελούν μια κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα, που έχει γνωρίσει εκδηλώσεις ρατσισμού και τους έχουν αποδοθεί συγκεκριμένες στερεοτυπικές εικόνες. Στη χώρα μας, οι τομείς των γύφτων οι οποίοι έχουν διερευνηθεί αναφέρονται στην πολιτισμική τους ταυτότητα, την εκπαίδευση, την

¹⁷⁸ Βλ. Παράρτημα Α΄. Συνέντευξη Φιλιππόπουλου Νικήτα. Σελ. 144

¹⁷⁹ Έξαρχος, Γ., Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι, Αθήνα. 1996., Ντούσας, Δ., Rom και Φυλετικές Διακρίσεις, Αθήνα. 1997.

εργασία, την κατοικία και την υγεία. Οι στερεοτυπικές απόψεις που υπάρχουν για τους γύφτους, όπως έλλειψη κοινωνικής βάσης τους οδηγούν στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό τους αποκλεισμό. Οι προκαταλήψεις που υπάρχουν για τους Γύφτους βασίζονται κυρίως στην άγνοια και στη δυσκολία της αποδοχής της διαφορετικότητας. Η άρνηση της αποδοχής αυτής της ομάδας ανθρώπων οδηγεί στις διακρίσεις εις βάρος των Γύφτων¹⁸⁰. Παράδειγμα, η συνέντευξη του Βλαχογιάννη Χρήστου, που αναφέρει «Είναι ένας περιπλανώμενος λαός που μαζί τους σέρνουν και όλα τα άσχημα που τους χαρακτηρίζουν (την βρωμιά, την έλλειψη παιδείας κ.τ.λ.)»

Σε ότι αφορά την περιοχή του Μεσολογγίου, συναντάμε μόνιμα εγκατεστημένους γύφτους μουσικούς. Οι αυτόχθονες γύφτοι οργανοπαίχτες θεωρούν τους εαυτούς τους γνήσιο κομμάτι της μεσολογγίτικης κοινωνίας και μάλιστα αναπόσπαστο. Την θέση αυτή, δικαίως θα λέγαμε, κατέχουν και στο αη-συμιώτικο πανηγύρι καθώς κατάφεραν να κρατήσουν την έννοια της ζυγιάς (ζουρνάδες και νταούλι) και να μην εισχωρήσουν άλλα τοπικά όργανα όπως το κλαρίνο ή το βιολί κάτι που συνέβη σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Οι ίδιοι σέβονται τα μέλη της παρέας για την οποία παίζουν για αυτό συνήθως αποκτούν κοινωνικούς δεσμούς τόσο κατά την διάρκεια το πανηγυριού όσο και έξω από αυτό. Επίσης η κάθε ζυγιά από γύφτους ανήκει σε μία παρέα και σπάνια αλλάζει. Αναφέρει ο Χρήστος Μπέκος «Όχι δεν αλλάζουμε κάθε χρόνο. Συνολικά έχουμε αλλάξει τρεις-τέσσερις παρέες. Παλιά ήμουνα στην παρέα του Σπύρου Καλάκη, μετά ήμασταν σε μια παρέα με καβαλαραίους. Φέτος είμαστε στην παρέα του Σωτήρη Βίλιου στην πάνω αγορά. Η κάθε παρέα έχει την ζυγιά της που είναι ίδια κάθε χρόνο». «Μα και βέβαια έχουμε σχέσεις με τους ανθρώπους. Έτσι κι αλλιώς εδώ ζούμε, μιλάμε με όλους.»¹⁸¹ Αν και όπως υποστηρίζουν λαμβάνουν μέρος στις εκδηλώσεις περισσότερο για το

¹⁸⁰ Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιμπράντη, Λ., Φρονίμου, Ε., (2005). *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*. Αθήνα.

¹⁸¹ Βλ. Παράρτημα Α'. Συνέντευξη Χρήστου Μπέκου, Σελ. 129

οικονομικό όφελος «Εγώ προσωπικά πάω για τα χρήματα»¹⁸², δεν αρνούνται το δέσιμο με τις παρέες των πανηγυριστών τις οποίες και συνοδεύουν μουσικά, ενώ επίσης φαίνεται και να αποδέχονται κοινωνικές προσκλήσεις πέραν του πανηγυριού.

Οι γύφτοι στάθηκαν οι κυριότεροι φορείς της ελληνικής δημοτικής μουσικής ιδίως της οργανικής. Παραμένουν ικανότατοι εκτελεστές του ζουρνα και του νταουλιού στην Δυτική Ρούμελη με επίκεντρο το πανηγύρι του Αη-Συμιού. Στις συνεντεύξεις τους οι: Μπέκος Χρήστος, Αριστόπουλος Ηλίας και Μπέκος Παναγιώτης μας αναφέρουν την άποψη τους για την θέση τους στο πανηγύρι «Αυτή η μουσική που παίζουμε στο Μεσολόγγι δεν μπορούμε να την παίζουμε σε άλλες περιοχές και τόπους. Έρχεται από παλιά και δεν αλλάζει.» «Εμείς υπήρχαμε από παλιά εδώ και το τι λένε οι άλλοι ότι είμαστε Τούρκοι δεν το καταλαβαίνω. Εμείς αυτό τον τόπο αγαπάμε και εδώ δουλεύουμε και παίζουμε μουσική.»¹⁸³ «Μέσα σε ένα πανηγύρι και ειδικά στον Αη-Συμιό θα κάνουμε και τα δικά μας εμείς οι οργανοπαίκτες. Όταν κάνουμε ταξίμια βάζουμε ιδέες δικές μας και κάνουμε και πλάκα ταυτόχρονα. Βάζουμε μέσα πράγματα τα οποία μας έρχονται εκείνη την στιγμή. Αλλά γενικά εμείς παίζουμε την μουσική, όπως την θέλουν οι Αη-Συμιώτες.»¹⁸⁴

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στους γύφτους μουσικούς στην περιοχή του Μεσολογγίου τους περισσότερους του συναντάμε στην περιοχή των Ταμπακαριών και της Βίγλας. Επίσης γύφτοι μουσικοί που παίζουν στο πανηγύρι του Αη-Συμιού υπάρχουν, πλέον, στο Αιτωλικό, στο Αγρίνιο και στην Αχαγιά¹⁸⁵. Η εισροή αυτών των ζυγιών έγινε κατά τα τελευταία χρόνια που οι παρέες στον Αη-Συμιό αυξήθηκαν και οι Μεσολογγίτικες ζυγιές μειώθηκαν (σ.σ. δεύτερο μισό 20^{ου} αιώνα) .

¹⁸² Βλ. Παράρτημα Α. Συνεντεύξεις Χρήστου Μπέκου, Σελ. 132

¹⁸³ Βλ. Παράρτημα Α. Μαρτυρίες Παναγιώτη Μπέκου και Ηλία Αριστόπουλου, Σελ. 168

¹⁸⁴ Βλ. Παράρτημα Α. Συνεντεύξεις Χρήστου Μπέκου, Σελ. 136

¹⁸⁵ Φιλιππόπουλος Νικήτας, Το πανηγύρι του Αη-Συμιού, Ντάπια, Μεσολόγγι 2001, Σελ 65-67

«Στο Μεσολόγγι έχουμε την οικογένεια των Φουσκομπουκαίων (Μόσχος, το κανονικό τους επίθετο). Ο Κώστας Μόσχος είναι ο πατέρας της οικογένειας, με τα παιδιά του τον Χρήστο, που έπαιζε βιολί και καλό σαντούρι και τον Αριστείδη, τον δεξιότηχη αυτόν του σαντουριού. Ο Κώστας βγήκε μόλις οχτώ χρονών να παίξει σε γάμο με το κλαρίνο του, το οποίο ήταν μικρό και είχε μόνο 5 κλειδιά. Στο καφενείο του Κουζέλη στο Μεσολόγγι, που τότε ήταν καφέ-αμάν, έπαιζε για πολλά χρόνια με τον Σουλεϊμάνη.

Άλλο πολύ ξακουστό κλαρίνο του Μεσολογγίου ήταν κι ο Χαράλαμπος Μαργέλης. Γεννήθηκε στο χωριό Νικολί της Λευκάδας, το 1895 και εγκαταστάθηκε το 1907 μαζί με τους γονείς του στο Μεσολόγγι. Ένα Σαββάτο, μόλις είχε εισπράξει τα μεροκάματα όλης της βδομάδα βρήκε ένα κατάδικο που μόλις είχε αποφυλακιστεί από τις φυλακές Μεσολογγίου και πουλούσε ένα παλιό κλαρίνο για να μπορέσει να βγάλει τα εισιτήρια της επιστροφής για το χωριό του. Ο Μαργέλης τότε του έδωσε όλα του τα μεροκάματα και το αγόρασε. Από τότε βάλθηκε να μάθει μόνος του να παίζει. Από τύχη βέβαια έγινε επαγγελματίας κλαριντζής. Δυο γνωστοί του που πήγαιναν σε γάμο του είπαν να φέρει το κλαρίνο και να παίξει αυτός στο γάμο. Πραγματικά πήγε και όταν τελείωσε μέτρησε τα λεφτά που είχε βγάλει και είδε πως σ' ένα βράδυ είχε βγάλει περισσότερα απ' αυτά που έπαιρνε στο Δήμο όλη τη βδομάδα. Κάθε βράδυ λοιπόν πήγαινε και άκουγε μουσική στα καφέ-αμάν της πόλης. Κι όταν κάποτε απολύθηκε από τις φυλακές κάποιος Γκούμας από τη Βόνιτσα, τον πήρε στο σπίτι του τον φιλοξένησε και έμαθε απ' αυτόν τα πρώτα μαθήματα στο κλαρίνο. Αργότερα πήγε και στον Σουλεϊμάνη να κάνει μαθήματα. Ο Μαργέλης, μετά τον θάνατο του Σουλεϊμάνη και του Φουσκομπούκα, ήταν το καλύτερο κλαρίνο της περιοχής. Πέθανε το 1954, έχοντας αφήσει πέντε αγόρια.

Ένα περίφημο πάλι κλαρίνο από το Μεσολόγγι είναι και ο Γιώργος Καρακός,

που γεννήθηκε το 1920 στην Αγριλιά. Τα πρώτα του μαθήματα τα πήρε στην Επαγγελματική Σχολή Κων/νου και Ελένης Κυριαζή, που ήταν κάτι σαν ορφανοτροφείο. Μετά μπήκε στη Φιλαρμονική της Σχολής και υπηρέτησε τη θητεία του στο στρατό στην Μπάντα της Χωροφυλακής. Παράτησε τη μουσική στα χρόνια του πολέμου και συνέχισε μετά, μελετώντας τα δημοτικά τραγούδια.

Ο Βασίλης Σαλέας ήταν τσιγγάνος από το Μεσολόγγι. Υπήρξε ένα σπάνιο ταλέντο αυτοδίδακτου μουσικού, που μπορούσε με χαρακτηριστική ευκολία και ταχύτητα να παίζει οτιδήποτε. Ήταν ουσιαστικά αυτός που καθιέρωσε το τσιγγάνικο παίξιμο, με τις δεμένες νότες και τα πολλά «γλειψίματα». Μπορούσε να παίζει πολύ καλά τα δημοτικά τραγούδια και γι' αυτό ήταν περιζήτητος σε όλη την περιφέρεια. Τον ευχαριστούσε ιδιαίτερα όταν έβλεπε στον κόσμο να υπάρχουν καλοί χορευτές. Τότε τον έπιανε κι αυτόν το μεράκι και, αφού έκοβε ένα-ένα τα κομμάτια του κλαρίνου, στο τέλος κατέληγε να παίζει μόνο με την μπουκαδούρα. Πέθανε σχετικά μικρός από κίρρωση του ήπατος, όπως ήταν η επίσημη αιτία θανάτου του.

Τελευταίος δεξιότηχης του ζουρνά που ξεχωρίζει μέχρι και σήμερα για την τεχνική του είναι ο Ηλίας Αριστόπουλος ή Κακαρούκας όπως συνηθίζουν να το φωνάζουν. Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1955 αν και περιπλανώμενος λόγω της δουλείας του πατέρα του κατάφερε να μάθει ζουρνά σε ηλικία 11 χρονών παρακολουθώντας μεγάλους οργανοπαίχτες σε πανηγύρια. Αν και μητέρα του δεν ήθελε να ακολουθήσει τον δρόμο της μουσικής σήμερα ο Ηλίας ζει μόνο από αυτό εγκατεστημένος πλέον μόνιμα στο Αγρίνιο μαζί με την εξαμελή οικογένεια του. Για 23 χρόνια ήταν στην θέση του μπουκαδόρου αλλά σήμερα με την δικιά του ζυγιά θεωρείται αυτός που ξεχωρίζει στο πανηγύρι του Αη-Συμίου.»¹⁸⁶

Αναφορικά γύφτοι που έχουν ξεχωρίσει με το παίξιμο τους στο πανηγύρι του

¹⁸⁶ Σημειώσεις Χρήστου Βλαχογιάννη από το επιστημονικό πρόγραμμα για την τέχνη του ζουρνά. Αιτωλικό, Φεβρουάριος 2000.

Αη-Συμίου κατά τον 20^ο αιώνα ήταν οι: Κώστας και Γιώργος Σαλέας, Στράτος και Βαγγέλης Κηρύκος, Παύλος Μωραΐτης, Ασημάκης Σούτας, Γιάννης Χαμπέκος, Κώστας Καραγιάννης, Κώστας Αριστόπουλος, Κώστας Κακαρούγκας, Νώντας Βασιλόπουλος, Νώντας Θεοδωρόπουλος, Ασημάκης και Πάνος Μπέκος, Δημήτρης Μπέκος, Γιάννης Ντόβας, Αποστόλης Κρίκος, Αντώνης Κούτρας (παρατσούκλι Τραγούδας). Σήμερα στο πανηγύρι ξεχωρίζουν οι μουσικοί, από Πριμαδόρους οι :Αποστόλης Μπέκος (Καλός), Ηλίας Αριστόπουλος (Κακαρούγκας) και Γιάννης Μπέκος, από Μπασαδόρους οι: Γιάννης Σαλέας, Κώστας Πανόπουλος και Δημήτρης Μπέκος και από Νταλουλιέρηδες οι: Δημήτρης Κρίκος, Μάκης Σαλέας, Γιάννης Πανόπουλος, Κώστας Σούτας και Πάνος Μπέκος¹⁸⁷.

Τέλος, οι ίδιοι θεωρούν πρόβλημα τις περιφερόμενες γύφτικες ζυγιές που καταφθάνουν στο Μεσολόγγι με αφορμή το πανηγύρι, από την Αχαγιά, καθώς σύμφωνα πάντα με τους ίδιους, ούτε το ύφος του πανηγυριού μπορούν να κρατήσουν, αλλά ακόμα περισσότερο δημιουργούν προβλήματα με την συμπεριφορά. Στην συνέντευξη του ο ζουρνατζής Μπέκος Χρήστος μας αναφέρει: «οι ζυγιές που βρίσκονται στο Μεσολόγγι δεν επαρκούν για να καλύψουν όλες τις παρέες και αναγκαστικά παίρνουν και από την Αχαγιά, τους Μωραΐτες όπως τους λέμε εμείς. Εμείς παίζουμε το γνήσιο τρόπο παιξίματος, εδώ το μεσολογγίτικο και το αη-συμιώτικο ύφος. Εμείς έχουμε το καθαρό παίξιμο, το καθαρό νταούλι. Π.χ. εμείς όταν παίζουμε το τσάμικο θα είναι το καθαρό τσάμικο. Αυτοί θα παίξουν το δικό τους, της περιοχής τους, που είναι λίγο πιο γρήγορο. Το ίδιο συμβαίνει και σε όλα τα τραγούδια. Αλλιώς θα το παίζουμε εμείς αλλιώς αυτοί.»¹⁸⁸

Όπως μας αναφέρει ο μουσικός Χρήστος Βλαχογιάννης: «Οι Αχαγιώτες που έρχονται κυρίως εδώ, έχουν ένα δικό τους ύφος. Έχουν πιο σύγχρονα στοιχεία στο

¹⁸⁷ Φιλιππόπουλος Νικήτας, Το πανηγύρι του Αη-Συμίου, Ντάπια, Μεσολόγγι 2001, Σελ. 65-67

¹⁸⁸ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Μπέκου Χρήστου. Σελ. 133

παίξιμο τους ενώ οι ντόπιοι γυφταίοι κρατάνε την παράδοση που βρήκαν από τους προγόνους τους» «Τις περισσότερες φορές παρομοιάζουν τον τρόπο που παίζουν με το κλαρίνο και αυτό δεν μας αρέσει. Εμείς θέλουμε γρήγορες νότες και στακάτες. Αυτό το βασανιάρικο που γίνεται τελευταία, που κάνεις μια ώρα να σηκώσεις το ποδάρι δεν έχει να κάνει με έλληνα»¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 162

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μουσική ταυτότητα του πανηγυριού, σήμερα (σ.σ. αρχές 21^{ου} αιώνα), έχει δεχθεί επιρροές από το ιστορικό γεγονός της Εξόδου κατά το 1826 και αυτό φαίνεται στο ρεπερτόριο καθώς τα περισσότερα τραγούδια του πανηγυριού είναι ιστορικά δημοτικά. Μαρτυρίες από τις συνεντεύξεις του Χρήστου Βλαχογιάννη και του Ανδρέα Σακελλάρη λένε: «Αυτό που θα πούμε σίγουρα είναι το τραγούδι της Εξόδου» «Κυρίως αυτά που μιλάνε για τα γεγονότα που έγιναν στο Μεσολόγγι». Αυτά τα τραγούδια άρχισαν να μπαίνουν μετά την απελευθέρωση της πόλης κατά το 1829 και στηρίζεται σε προφορικές μαρτυρίες ατόμων που έζησαν το γεγονός της Εξόδου.

Η βιωμένη εμπειρία της Εξόδου των πολιορκημένων Μεσολογγιτών σημάδεψε έντονα την συλλογική και κοινωνική μνήμη και έθεσε το πανηγύρι σε νέες βάσεις. Θεωρούμε ως δεδομένο ότι μετά την επιστροφή των κατοίκων στην πόλη θα πρέπει να εκφράστηκε ως συλλογική ανάγκη να γίνει ένα δημόσιο μνημόσυνο υπέρ των ψυχών της Εξόδου. Έως το 1884 ημέρα μνήμης για τους πεσόντες, δεν υπήρχε. Από την χρονιά αυτή και μετά, επίσημη ημέρα μνήμης θεωρούνταν το Σάββατο του Λαζάρου και Κυριακή των Βαΐων. Έτσι ο Αη-Συμιός αρχίζει να χάνει εν μέρει τον χαρακτήρα του μνημόσυνου και να εξελίσσεται σε ένα πανηγύρι εθνοθρησκευτικό αναμιγνύόμενο με ένα παλαιότερο πανηγύρι που γινόταν τα προεπαναστατικά χρόνια και είχε τις ρίζες του στην Αρχαία Ελλάδα και στην φυλή των Αχαιών, με πολλά διονυσιακά στοιχεία.

Στις συνεντεύξεις αλλά και στην πορεία της έρευνας, παρά το θρησκευτικό περιεχόμενο του πανηγυριού, πολλοί μιλούν για «αρχαία συνήθεια» και συνδέουν στοιχεία του αρχαίου πανηγυριού με το πανηγύρι του Αη-Συμιού. «Πάλε καλές αντάμωσες... Κατ' αρχάς αυτό το τραγούδι το λένε και σήμερα. Αν παρατηρήσετε το

τραγούδι μιλάει για τα στοιχεία της φύσης και του ανθρώπινου γλεντιού. Μιλάει για το γάργαρο νερό για το καλό κρασί και άλλα. Μέσω αυτών των στοιχείων οι αρχαίοι Έλληνες έφταναν στον Διονυσιασμό και ξέφευγαν από τις κοινωνικές υποχρεώσεις.»¹⁹⁰ «Το πανηγύρι, βεβαίως, έλκει την καταγωγή του από την Αρχαία Ελλάδα.... που το βίωσα και κατάλαβα πως γίνεται. Έτσι συμπέρανα πως αυτό που μας κρατούσε ήταν ο Διονυσιασμός γιατί ποια άλλη μυστική δύναμη θα μπορούσε να σε κρατάει σε ένταση και εγρήγορση»¹⁹¹

Επίσης μαρτυρίες συνεντεύξεων δηλώνουν ότι η μουσική ταυτότητα οργανολογικά ταυτίζεται με το αρχαίο πανηγύρι: τον ζουρνα (ως συνέχεια του αυλού) και το νταούλι (ως συνέχεια του τυμπάνου). «Ο ζουρνάς είναι η εξέλιξη του αρχαίου αυλού , που είχε ως πρώτο διδάσκαλο τον Μιρσύα, και το νταούλι εξέλιξη του τυμπάνου, που είναι ανακάλυψη των Κουρητών.»¹⁹² Μέσα από τις συνεντεύξεις και από μαρτυρίες πανηγυριστών καταλαβαίνει κανείς πως οι μεσολογίτες στην προσπάθεια να δημιουργούν μια κοινωνική και μουσική ταυτότητα βρίσκονται σε σύγχυση, συνδέοντας πολλά στοιχεία αντιφατικά το ένα με το άλλο. Η άποψη, δηλαδή, περί αρχαίας συνήθειας μέσα σε ένα πανηγύρι με θρησκευτικό και ιστορικό χαρακτήρα γίνεται έντονα φανερό τόσο στην τοπική βιβλιογραφία όσο και στις μαρτυρίες πανηγυριστών και μη.

Η γιορτή των αρματωμένων και των καβαλαραίων του Αη Συμιού συνιστά σήμερα το κυρίαρχο στοιχείο της παράδοσης της πόλης και το συστατικό στοιχείο της τοπικής μουσικής ταυτότητας. Βέβαια, σε αυτό τον εορτασμό της μνήμης των προγόνων-αγωνιστών και στον λαϊκό εορτασμό των αρματωμένων θα πρέπει να υπολογίσουμε τις διακυμάνσεις στις κοινωνικές τάξεις, καθώς έτσι κινείται και η μουσική ταυτότητα. Υπολογίζοντας ότι πριν το 1970 οι περισσότεροι πανηγυριστές

¹⁹⁰ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Νικήτα Φιλιππόπουλου, Σελ. 145

¹⁹¹ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Χρήστου Βλαχογιάννη, Σελ. 148

¹⁹² Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Νικήτα Φιλιππόπουλου, Σελ. 144

ήταν ψαράδες, καταλαβαίνουμε γιατί τα τραγούδια ήταν θαλασσινά. Σήμερα που η κοινωνία του Μεσολογγίου έχει αναδιοργανωθεί λόγω των εσωτερικών μεταναστεύσεων βλέπουμε ότι υπάρχει ποικιλία στα τραγούδια και στα ακούσματα. Οι κοινωνίες που κατέβηκαν στο Μεσολόγγι εισέβαλαν στο πανηγύρι με καινούργια ακούσματα. Αν και καμία από τις παραπάνω κοινωνίες, σύμφωνα με τις συνεντεύξεις και την ερευνά μου, δε γνωρίζει για το προεθνικό και μουσικό χαρακτήρα του πανηγυριού του Αη-Συμίου, το υπερασπίζονται ως συστατικό στοιχείο της δικής τους ταυτότητας και μνήμης.

Όσον αφορά την θέση της γυναίκας στο πανηγύρι, είναι περιορισμένος. Οι γυναίκες διαχειρίζονται τις πρακτικές και θρησκευτικές δουλειές (στρώσιμο τραπεζιού, νοικοκύρεμα της εκκλησίας). Οι δουλειές των γυναικών πρόκειται για συλλογικές μορφές δράσης που καταθέτουν και κατοχυρώνουν κοινωνικά την θέση τους.

Αν και το χειμερινό πανηγύρι (3 Φεβρουαρίου) έχει χάσει τον χαρακτήρα του, λόγω του καλοκαιρινού, διατηρεί το θρησκευτικό στοιχείο όσο και το μουσικό. Το χειμερινό πανηγύρι μόνο στην μουσική του άποψη θυμίζει το καλοκαιρινό καθώς δεν υπάρχουν όλες αυτές οι δράσεις που γίνονται το καλοκαίρι, ούτε και η ενδυματολογική μεγαλοπρέπεια του «ντουλαμά». Η παρακολούθηση των αλλαγών της παράδοσης του επίσημου καλοκαιρινού πανηγυριού και του υποτιμημένου χειμερινού εορτασμού του Αη-Συμίου, όπως και των δράσεων των ιστορικών υποκειμένων, αναδεικνύει την παράδοση ως αντικείμενο συλλογικής δράσης, που εξαρτάται από την εκάστοτε πολλαπλώς διαβαθμισμένη ταυτότητα του εκάστοτε παρόντος

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του πανηγυριού εξαρτώνται από την κάθε κοινωνική ομάδα που πηγάζουν αλλά και την στάση της κάθε μίας από αυτές θετική ή αρνητική

απέναντι στο δρώμενο. Οι πανηγυριστές, φανατικοί υποστηρικτές έχουν ταυτίσει την καθημερινότητά τους με τους εορτασμούς και τείνουν να ασχολούνται με το πανηγύρι και τον υπόλοιπο χρόνο με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες αλλά και από τις συνεντεύξεις θεωρούν τον εαυτό ως συνέχεια των προγόνων τους και για αυτό φορούν τον ντουλαμά και ακολουθούν όλα αυτά τα τελετουργικά που προαναφέραμε. Συνοπτικά μας αναφέρουν οι πανηγυριστές πως ζουν πανηγύρι «Το περιμένω πως και πως όλο το χρόνο για να πάω στον Άγιο. Γιατί για μένα αυτό είναι το πανηγύρι. Βγαίνεις από την καθημερινότητα σου. Τα ξεχνάς όλα αυτές τις μέρες και τα δίνεις όλα. Ακόμη και το σπίτι σου να καίγεται δεν σε νοιάζει καθόλου.... Τόση μεγάλη σημασία έχει το πανηγύρι, τόσο για τους παλιότερους όσο και για εμάς τους πιο νέους. Είσαι σε μια φάση του ξεφαντώματος, του γλεντιού και να δώσεις ότι έχεις, όπως είθισται στα διονυσιακά έθιμα. Σου βγαίνουν, δηλαδή, οι αρχαίες σου καταβολές. Προσωπικά με εκστασιάζει απίστευτα ο ήχος του ζουρνά. Για άλλους είναι ένα σκούξιμο και μια φασαρία. Όταν τον ακούω καταλαβαίνω συνήθως ποιο τραγούδι είναι, αν το ξέρω, και θα το τραγουδήσω... πρέπει να διαφυλάξουμε κινδύνους περί εξαφάνισης του ζουρνά. Η πορεία, πιστεύω συμβολίζει, την πορεία προς την Έξοδο»¹⁹³. «Εμείς παίζουμε συρτά, τσάμικα, κλέφτικα, της τάβλας, μοιρολόγια κ.α. Τραγουδάμε όλοι μαζί π.χ. ξεκινάει ένας από την παρέα ένα στίχο από ένα τραγούδι και μετά συμπληρώνει ο άλλος και μετά μπαίνει ο ζουρνάς και έτσι πάει όλες τις μέρες. Κι αυτός ο οξύς ήχος της ζυγιάς σου πιπιλάει το μυαλό και σε κάνει να μην το ξεχάσεις»¹⁹⁴

Οι ντόπιοι γύφτοι οργανοπαίχτες, δείχνουν τάσεις υπεράσπισης του πανηγυριού και διαφοροποιούν τους εαυτούς τους από τους περιπλανώμενους γύφτους μουσικούς που φτάνουν στην περιοχή μόνο για το πανηγύρι. Μάλιστα οι ίδιες οι εκδηλώσεις

¹⁹³ Βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη Ανδρέα Σακελλάρη, Σελ. 172-185

¹⁹⁴ Βλ. Παράρτημα Α, Μαρτυρίες Σωτήρη Βίλλιου, Σελ. 169-171

φαίνεται να έχουν την δύναμη της γεφύρωσης των κοινωνικών διαφορών μεταξύ των «μπαλαμών» και των γύφτων και την δημιουργία μιας διαλεκτικής σχέσης έξω από τα πανηγυριώτικα πλαίσια.

Παρόλα αυτά έπειτα από μελέτες διαπιστώθηκε ότι ο τομέας των αναπαραστάσεων των γύφτων σε σχέση με την θέση τους στην κοινωνία δεν έχει μελετηθεί επαρκώς στην Ελλάδα. Έτσι προκύπτει και το θέμα διαπραγμάτευσης της παρούσας εργασίας που αφορά στην έρευνα της εικόνας που έχουν οι ίδιοι οι γύφτοι για τον τρόπο με τον οποίο τους τοποθετούν οι μη γύφτοι στην κοινωνία¹⁹⁵.

Τέλος υπάρχουν οι Μεσολογγίτες που δεν συμμετέχουν ενεργά αλλά παρ' όλα αυτά θεωρούν πως με τον τρόπο τους συμβάλουν στην συνέχιση του πανηγυριού και βοηθούν τις παρέες ως προς αυτό τον τομέα. Μέσα από την μελέτη της βιβλιογραφίας, την διενέργεια των συνεντεύξεων αλλά και τα προσωπικά βιώματα, εξάγεται το συμπέρασμα πως το πανηγύρι αυτό για ένα μεγάλο ποσοστό του ντόπιου πληθυσμού και ιδίως τους συμμετέχοντες έχει μια ιδιαίτερη σημασία και αποτελεί μεταφορά σε άλλη διάσταση, καθώς βιώνουν τα τελεστικά γεγονότα με εξτασιασμό «Ζω την κάθε στιγμή. Περνάει από το πετσί μου όλο αυτό» μας αναφέρει ο Ανδρέας Σακελλάρης.

Σε ότι αφορά την μουσική του πανηγυριού και πάλι οι απόψεις διίστανται ανάλογα με τις θέσεις του κάθε ερωτώμενου. Υπάρχουν μελετητές ή μουσικοί που αποδέχονται την αλλαγή και τον εμπλουτισμό του και τον θεωρούν θετικό στοιχείο της εξέλιξης. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν εκείνοι που θεωρούν υποχρέωσή τους να διασώσουν, να διαφυλάξουν αυτό που παρέλαβαν από τους προγόνους τους.

Στην εργασία αυτή συμπεραίνω ότι παρά τον εκσυγχρονισμό της εποχής και παρά τις επιρροές στα ακούσματα από διάφορα άλλα πανηγύρια τόσο στην κοινωνία

¹⁹⁵ Γκότοβος, Α., (1996). Ρατσισμός: Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής, Αθήνα: ΓΓΛΕ

του Μεσολογγίου όσο και στους γύφτους οργανοπαίχτες, το πανηγύρι κρατάει κάποιες δομές κοινωνικά και μουσικά, που συνιστά μια μορφή ενδογενούς δυναμικής που προσαρμόζεται στις ανάγκες κάθε εποχής.

Βιβλιογραφία

- Αικατερινίδης, Ν.Γ., Η λαϊκή πανήγυρις του Αγίου Συμεώνος εις Μεσολόγγιον κατά την Πεντηκοστήν, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1967
- Βλάχος, Σ.(μτφ), Θουκυδίδη: Περικλέους Επιτάφιος Γ' Λυκείου. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2010, σ.7
- Βρύζας, Κ., Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες, Gutenberg. Αθήνα. 2005, 169.Ιδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (ΙΜΕ) e-history.gr, «Η εποχή του χαλκού, Μινωική Κρήτη, Θρησκεία». Πηγή: <http://www.fhw.gr/chronos/02/crete/gr/religion/index.html>.
- Beatriz I., Music and identity of Brazilian Dekasegi children and adults living in Japan. 2006.
- Γεωργίου, Γ., Δημητρίου, Μ., Πολίτου, Ε., Ο χρόνος των Τσιγγάνων, Υ.Π.Ε.Π.Θ.. Αθήνα. 2002.
- Γεωργίου, Γ., Τερζοπούλου, Μ., Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα, ΓΓΛΕ. Αθήνα. 1996
- Γιοβάνης, Η εξιστόρηση του τέλους της πολιορκίας στον Τρικούπη, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, Λονδίνο. 1978, 350- 357.
- Γκέφου- Μαδιανού, Δ., Εννοιολογήσεις του εαυτού και του άλλου: Ζητήματα ταυτότητας στη σύγχρονη Ανθρωπολογική Θεωρία, στο Δ. Γκέφου- Μαδιανού (επμ) Εαυτός και Άλλος: Εννοιολογήσεις, Ταυτότητες και Πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο. Gutenberg, Αθήνα. 2006: 61.
- Γκόρπας, Θ. & Β., Το πανηγύρι του Αη-Συμίου (μια μεσολογγίτικη λαογραφία), Ζυγός, Αθήνα. 1972.

- Γκότοβος, Α., (1996). Ρατσισμός: Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής, Αθήνα: ΓΓΛΕ
- Coser, L., Maurice Halbwachs on collective memory. The University of Chicago Press. Chicago. 1992.
- Cuche, D., Η έννοια της Κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 2001, 146. Δαμανάκης, Μ., Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά. Gutenberg. Αθήνα. 2007, 126. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (IME) e-history.gr, «Οθωμανική περίοδος, Καθημερινή Ζωή», Πηγή: <http://www.fhw.gr/chronos/11/el/gr/ceremony/time>
- Δαμανάκης, Μ., Ταυτότητες και Εκπαίδευση στη Διασπορά. Gutenberg. Αθήνα. 2007, 131- 133.
- Δαμανάκης, Μ., Η εκπαίδευση των Παλλινοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα- Διαπολιτισμική Προσέγγιση. Gutenberg. Αθήνα, 1998, 34.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (Ελ.Στατ.). www.statistics.gr
- Επίσημη Ιστοσελίδα του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου, <http://www.messolonghi.gov.gr/>
- Έξαρχος, Γ., Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι, Αθήνα. 1996, 11- 24.
- Ιερά Μονή Αγίου Συμεών Μεσολογγίου. Περιοδικό Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. 2010. Βίοι Αγίων. Δίκαιος Συμεών ο Θεοδόχος. http://www.matia.gr/7/72/7203/7203_3_10.html
- Ιντζεσίλογλου, Ν., Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων, στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράντου- Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός (επμ) Εμείς και οι Άλλοι: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Τυπωθήτω- Γ.

Δαρδανός. Αθήνα. 1999, 197.

- Καβαγιάς, Ξ.Α., Στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού με νταούλι & με το ζουρνά, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι 2007
- Κάβουρας Παύλος, Ο χορός στην Όλυμπο Καρπάθου, Εθνογραφικά, Ναύπλιο 1994, Σελ. 47.
- Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιμπράντη, Λ., Φρονίμου, Ε., (2005). *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κόρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*. Αθήνα.
- Καψωμένος, Γ., Οι τοπικοί πολιτισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Το πρόβλημα της επιβίωσής τους, στο Ευ. Αυτόδικος (επμ) Κρήτη και Λαϊκός Πολιτισμός: Τοπικότητες, Αντιστάσεις, Μεταβολές, Συνθέσεις. Ταξιδευτής. Αθήνα. 2007: 23- 24.
- Κορδόση, Ακ., Μιλήστε Μεσολογγίτικα, Κ. Ασημακόπουλος & Σια Ο.Ε., Μεσολόγγι. 1998.
- Κουκουλές Φ., Βυζαντινών Βίος & Πολιτισμός- Τόμος Β, Εορταί και Πανηγυρισμοί., Αθήνα, 1948, σ. 8-18
- Κουτελάκης Χ., «Κυκλάδες. Οίνος παλιός σε ασκούς νέους», Corpus, τ. 72, 2005, σ. 57 – 63.
- Λάππα, Τ., Χριστιανοί κατά του Μεσολογγίου, Στερεοελλαδίτικη Εστία, τ. 2. 1960, 108- 110.Μαστραπάς Α., Ιστορία του αρχαίου κόσμου - Α΄ Λυκείου. Αθήνα: : ΟΕΔΒ, 2010, σ.143
- Μούτζαλη Α., «Εμποροπανήγυρες , το εμπόριο της περιπλάνησης». Αρχαιολογία & Τέχνες, τ.116, 2010, σ. 63-65.
- Μπαμπινιώτης, Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, σ. 1312.

- Μποτωνάκη, Ν., Πολιτικές της μνήμης: Τα ιστορικά και άλλα μνημεία ως όψεις καταγραφής της ιστορικής και κοινωνικής μνήμης. Τα μνημεία του Δήμου Ανατολής Ιωαννίνων. Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. 2007
- Ντούσας, Δ., Rom και Φυλετικές Διακρίσεις, Αθήνα. 1997
- Παπαδάκης Γ., «Πάμε Πανηγύρι», Δίφωνο , τ. 8 , 1996, σ. 31-33.
- Παπαδοπούλου, Ζ., «Χοροί του Απόλλωνα Σπάρτη- Δήλος-Δελφοί», Αρχαιολογία & Τέχνες, τ. 90, 2004, σ. 29.
- Πασχαλίδης, Γ., Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή, Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράντου- Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός (επιμ) Εμείς και οι Άλλοι: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός. Αθήνα. 1999, 79- 80.
- Πολιτόπουλος. Θ.Δ., Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Εκδοτική Λάφα. Αθήνα. 2004.
- Πορφύρης, Κ. (επιμέλεια), Άπαντα Κώστα Κρυστάλλη. Αυλός, Αθήνα, χ.χ.
- Ρόμπου-Λεβίδη Μαρίκα, Παράδοση και νεωτερικότητα, Αρχαιολογία και τέχνες, Σελ. 8
- Σαράντης, Θ.Κ.Π., Το χωριό Περιβόλι Γρεβενών. Αθήνα, 1977.
- Σωτηρίου Σ. , Κορδονούρη Σ. , Ζαβρανίδου Αι. , Κοινωνική & Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου. ΟΕΔΒ. Αθήνα, 2010, σ. 31- 34
- Τσακίρη, Ε., Ο δημόσιος χώρος ως φορέας ωφέλειας για την ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας- πολιτισμικού αγαθού που ανήκει σε όλους και οι κίνδυνοι από την ιδιωτικοποίησή του. ΕΚΚΕ. Αθήνα. 2011, 1.
- Χατζημιχάλης, Κ., Σύγχρονα Ελληνικά Τοπία. Εκδ. Οίκος Μέλισσα.

Αθήνα. 2011, 16.

- Χριστακοπούλου, Σ., Τοπική και Κοινωνική Ταυτότητα: Μια ψυχολογική- κοινωνιολογική ανάλυση της σχέσης του ατόμου με το φυσικό- κοινωνικό περιβάλλον. Ψυχολογία, 6, 1999, 184- 185.
- Χριστακοπούλου, Σ., Τοπική και Κοινωνική Ταυτότητα: Μια ψυχολογική- κοινωνιολογική ανάλυση της σχέσης του ατόμου με το φυσικό- κοινωνικό περιβάλλον. Ψυχολογία, 6, 1999, 184- 185.
- Χωρεάνθη, Ε., Μεσολόγγι, η πολιτεία του νερού. Καλέντης. Αθήνα. χ.χ..
- Φιλιππόπουλος, Χ.Ν., Το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου, Ντάπια, Μεσολόγγι. 2001
- Φουρτούνας Α. «Το αρχαίο μακεδονικό μηνολόγιο και οι γιορτές του», Στρατιωτική Επιθεώρηση, τ. 6, 2006, σ.65-69.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΙΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Ακολουθούν συνεντεύξεις με επεξεργασία στη σύνταξη του λόγου από τους Κορδόση Ακακία, Μπέκο Χρήστο, Φιλипπόπουλο Νικήτα, Βλαχογιάννη Χρήστο, και Σακελλάρη Ανδρέα. Επίσης παραθέτονται και σημειώσεις από προφορικές συζητήσεις από τους οργανοπαίχτες γύφτους Μπέκο Παναγιώτη και Αριστόπουλο Ηλία ή Κακαρούκα, τον καπετάνιο Βίλλιο Σωτήρη.

Κορδόση Ακακία, Σπούδασε Γαλλική
Φιλολογία και μοντέρνα φιλολογία στη Γαλλία.

Ερ. *Με τι έχετε ασχοληθεί στην ζωή σας και ποιες οι μελέτες σας για την περιοχή του Μεσολογγίου;*

Απ. Εγώ είμαι συγγραφέας. Έχω κάνει τις σπουδές μου στην Γαλλία που ήταν και το κύριο διάστημα που έλειπα από το Μεσολόγγι. Γράφω μυθιστορήματα, διηγήματα και νουβέλες. Αλλά επειδή έχω μεγάλη αγάπη για το Μεσολόγγι, έχω ασχοληθεί με την ντοπιολαλιά του, ένα έργο το οποίο έχει βραβευτεί από την ακαδημία Αθηνών. Έζησα με τους ψαράδες, καθώς είχα σχέση με έναν κλάδο της μητέρας μου που ήταν ψαράδες, είχα και έναν προπάππου που ήταν ψαράς- ιβαράς¹⁹⁶. Για αυτό και εγώ σε μεγάλη πλέον ηλικία πήγα και έζησα με του ψαράδες με κύριο σκοπό να μάθω την γλώσσα τους που κατά βάση είναι ιταλική (πχ οι ψαράδες δεν λένε μακριά αλλά αλάργα που προέρχεται από την ιταλική λέξη allargo). Κάτι που

¹⁹⁶ Ιβαράς : Κάτοχος Ιβαριού. Το ιβάρι αποτελεί τον κύριο χώρο εξαλίευσης με παραδοσιακά μέσα. Συνιστά μία λιμνοθαλάσσια χωρική ενότητα που οριοθετείται με ιχθυοφραγμούς από πλεγμένο καλάμι (καλαμωτές). Έτσι ελέγχεται η διαφυγή αλιευμάτων προς γειτονικούς χώρους.

τους διαφοροποιεί από τους κατοίκους στο κέντρο της πόλης του Μεσολογγίου. Αυτή είναι και η κύρια έρευνα μου για το Μεσολόγγι, δηλαδή η γλώσσα των ψαράδων και των κατοίκων της πόλης του Μεσολογγίου.

Ερ. Αυτή η σύνδεση με την ιταλική γλώσσα γίνεται πριν από τις πολιορκίες που έγιναν στο Μεσολόγγι;

Απ. Σαφώς. Αυτή η σύνδεση έγινε όταν το Μεσολόγγι είχε τεράστιο ναυτικό στόλο που μετά την πολιορκία καταστράφηκε. Το Μεσολόγγι επί τουρκοκρατίας είχε μεγάλο εμπόριο, ναυπηγεία και στόλο με ογδόντα εμπορικά καράβια που επικοινωνούσαν κυρίως με την Ιταλία, αφού υπήρχαν και στα λιμάνια της Ιταλίας μεσολογγίτικα πρακτορεία. Πολλά παλιά σπίτια σήμερα έχουν έπιπλα φερμένα από την Ιταλία. Αλλά πέρα από τις εμπορικές σχέσεις το Μεσολόγγι επηρεάστηκε και πολιτισμικά από την Ιταλία. Αυτό το Μεσολόγγι θέλω να κάνω γνωστό προς τα έξω ώστε να μην χαθούν όλα αυτά τα πολιτισμικά στοιχεία που ανέδειξαν το Μεσολόγγι.

Ερ. Αρά το Μεσολόγγι αποτελούσε ένα ψαροχώρι;

Απ. Ξεκίνησε ως ψαροχώρι αλλά γρήγορα έγινε πόλη. Που παρ' όλα αυτά συνδέθηκε άρρηκτα με την θάλασσα κι αυτό οφείλετε στους ψαράδες.

Ερ. Περνώντας στο πανηγύρι του Αη-Συμίου, συνδέθηκε και αυτό με την θάλασσα. Και στα διάφορα ρεπορτάζ που έχουν γίνει για το πανηγύρι αλλά και την τελευταία μέρα του πανηγυριού που τελείται στο νησάκι της Κλείσοβας μέσα στην λιμνοθάλασσα το πανηγύρι έχει συνδεθεί με την πόλη του Μεσολογγίου και με την θάλασσα του. Τι πιστεύεται για αυτό;

Απ. Αυτό που συμβαίνει με αυτό το θέμα είναι λίγο περίεργο. Ίσως συνδέθηκε με την μάχη της Κλείσοβας¹⁹⁷ που αποτέλεσε και την τελευταία νίκη πριν

¹⁹⁷ Κλείσοβα: είναι νησίδα στον Πατραϊκό κόλπο. Απέχει περίπου 2 χιλ. ΝΑ. του Μεσολογγίου και έχει περιφέρεια 300 βημάτων περίπου. Υπάγεται στο δήμο Μεσολογγίου. Έπαιξε σπουδαίο ιστορικό ρόλο στην αντίσταση της πόλης του Μεσολογγίου κατά των Τούρκων με πιο σημαντικό γεγονός τη γνωστή Μάχη της Κλείσοβας που διεξήχθη στις 25 Μαρτίου 1826. Εκεί βρίσκεται το εκκλησάκι της

την Έξοδο. Δεν ξέρω και δεν το έχω μελετήσει διότι δεν με συγκινεί το πανηγύρι. Κάποιον συγκινεί κάτι ανάλογα με τα βιώματα που έχει και τα δικά μου βιώματα είναι μακριά από το πανηγύρι και δεν με συγκινεί.

Ερ. *Πάντα στο πανηγύρι παίρνατε τον ρόλο του θεατή;*

Απ. Ναι. Πότε δεν με συγκίνησε για να συνεισφέρω κάπως στο πανηγύρι. Πηγαίνω τους βλέπω, τους συμπαθώ που πηγαίνουνε αλλά δεν με εκφράζει και πιστεύω ότι είναι κάτι που δεν εκφράζει ούτε το Μεσολόγγι που ήξερα εγώ.

Ερ. *Εσείς πως θυμάστε το πανηγύρι στην νεαρή σας ηλικία σε σχέση με το σημερινό;*

Απ. Πιο σοβαρό. Πήγαιναν περισσότερο μεγάλοι άντρες σε ηλικία με μεγάλη σοβαρότητα και ευλάβεια, χωρίς την σημερινή συμπεριφορά που πίνουν συνεχώς ούζα στον δρόμο. Πήγαιναν νοικοκυραίοι άνθρωποι όπως έλεγε η μητέρα μου, που είχαν οικογένειες και τις μέρες του πανηγυριού απλά πήγαιναν και γλεντούσαν χωρίς τις σημερινές εκφάνσεις. Ήταν μια σοβαρή κατάσταση. Ειδικά αυτό με τα άλογα που τα βασανίζουν σήμερα είναι απαράδεκτο. Και τότε υπήρχαν τα άλογα αλλά δε τους συμπεριφέρονταν έτσι, τόσο άθλια. Σήμερα τα ποτίζουν ούζα για να εκστασιαστούν και τα βαράνε. Τότε υπήρχαν και λιγότερες γυναίκες σε σχέση με σήμερα. Ένα ενοχλητικό στοιχείο στο πανηγύρι είναι και αυτή η παρουσία των γύφτων που κάθε χρόνο είναι και περισσότεροι και η συμπεριφορά τους είναι ανεξέλεγκτη. Γενικά ήταν πολύ διαφορετικό το πανηγύρι. Ήταν πολύ πιο σοβαρό.

Ερ. *Βλέπετε στο σημερινό πανηγύρι κάποια νεωτεριστικά στοιχεία που το έχουν τροποποιήσει;*

Απ. Όχι ιδιαίτερα. Ίσως έχει εμπορευματοποιηθεί περισσότερο σε σχέση με παλιότερα. Ευτυχώς ,όμως, η τεχνολογία δεν έχει εισχωρήσει στο πανηγύρι. Αλλά η

κύρια διαφορά βρίσκετε στην συμπεριφορά των πανηγυριστών. Σήμερα έχουν «ξεσαλώσει», παλιότερα δεν έκαναν αυτές τις ακρότητες που κάνουν σήμερα, κι αυτό γιατί οι σημερινοί πανηγυριστές δεν έχουν καταλάβει την μορφή που είχε παλιά, αυτή την σοβαρότητα.

Ερ. Αυτή η αλλαγή στην συμπεριφορά που πιστεύεται ότι οφείλετε;

Απ. Δεν ξέρω που οφείλετε. Πάντως είναι φανερό αυτή η αλλαγή. Ίσως οφείλετε στο ότι σήμερα συμμετέχουν τόσες πολλές γυναίκες. Πάντα συμμετείχαν οι γυναίκες και ο κόσμος αλλά όχι τόσο έντονα.

Ερ. Περνώντας στην κοινωνία του Μεσολογγίου. Παρατηρούνται έντονες ταξικές διαφορές; Πως κλιμακώνεται η κοινωνία στο Μεσολόγγι;

Απ. Κατ' αρχάς στην παλιότερη κοινωνία του Μεσολογγίου δεν υπήρξε ποτέ αγροτική τάξη. Οι κοινωνικές τάξεις που αποτελούσαν τη κοινωνία του Μεσολογγίου ήταν οι ψαράδες και οι αστοί, που υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ τους. Το παλιό Μεσολόγγι αποτελούνταν καθαρά από τους ντόπιους, ξένοι δεν υπήρχαν. Οι Μεσολογγίτες δεν έφευγαν από τον τόπο τους. Ζούσαν από την θάλασσα, κάτι που τους ηρεμούσε. Εδώ οι άνθρωποι ήταν άλλος κόσμος και δέχονταν τους φιλοξενούμενους με μεγάλη ευχαρίστηση. Αργότερα με την εσωτερική μετανάστευση, κατά την περίοδο '60 με '70, ο κόσμος αυτός έφυγε από το Μεσολόγγι. Άλλαξε ο πληθυσμός στο Μεσολόγγι γιατί οι ψαράδες χάσανε την δουλειά τους και έγιναν εργάτες στην Αθήνα και ο πληθυσμός στην περιοχή αλλοιώθηκε εντελώς. Το ίδιο συνέβη και σε όλες τις επαρχίες όπου οι πληθυσμοί αναδιοργανώθηκαν. Ενώ τότε ο κόσμος που ζούσε στο Μεσολόγγι είχε μια άλλη ποιότητα γιατί η θάλασσα, και το πιστεύω αυτό, είχε μια πολύ καλή επίδραση στο χαρακτήρα των ανθρώπων. Τους κάνει και λίγο νωθρούς, βέβαια, αλλά σε εκπολιτίζει και σε ηρεμεί κάτι που δεν γίνεται σήμερα, καθώς οι πληθυσμοί συνεχώς αλλάζουν

και δεν προλαβαίνουν να υποστούν αυτή την ευεργετική επίδραση της θάλασσας.

Ερ. *Ποια τα χαρακτηριστικά αυτών των δύο κοινωνικών τάξεων;*

Απ. Δεν υπήρχαν και μεγάλες ταξικές διαφορές μεταξύ των τάξεων. Οι αστοί, ήταν κυρίως υπάλληλοι, επιστήμονες κτλ, που δεν ήταν και πολύ πλούσιοι. Οι ψαράδες ήταν αυτοί που ζούσαν άνετα στην θάλασσα χωρίς πολλές στερήσεις, καθώς η λιμνοθάλασσα έβγαζε τεράστια ποσότητα ψαριών. Στην ουσία ήταν μια ενιαία κοινωνία που γνωριζόντουσαν χρόνια, ήσυχοι και φιλόξενοι. Όλοι είχαν τα ίδια προσόντα και δεν διέφεραν από τις υπόλοιπες κοινωνίες.

Ερ. *Υπάρχουν καθόλου μαρτυρίες για το πότε κατέφθασαν οι τσιγγάνοι στη περιοχή του Μεσολογγίου;*

Απ. Όχι δεν ξέρω. Υπήρχαν από παλιά. Άλλωστε αυτοί ήταν οι οργανοπαίχτες της περιοχής και κυρίως του Αη-Συμιού, αλλά θα ήταν πιο λίγοι σε σχέση με σήμερα που όλη η περιοχή έχει γεμίσει με τσιγγάνους. Αλλά πάντα οι οργανοπαίχτες στα πανηγύρια ήταν τσιγγάνοι.

Ερ. *Αυτή η έντονη παρουσία των τσιγγάνων οφείλετε κάπου;*

Απ. Δεν ξέρω. Αυτό είναι κάτι που θέλει μελέτη για το πώς οι τσιγγάνοι εγκαταστάθηκαν εδώ. Γιατί αυτό συμβαίνει μόνο εδώ στο Μεσολόγγι. Σε άλλα πανηγύρια που βλέπω δεν υπάρχουν τόσο οι τσιγγάνοι. Πχ τα ηπειρώτικα πανηγύρια αποτελούνται μόνο από τους ντόπιους κατοίκους, δεν βλέπω τσιγγάνους.

Ερ. *Το πανηγύρι ήταν αποδεκτό από όλες τις κοινωνικές τάξεις του Μεσολογγίου ή υπήρχαν κάποιοι που το κατέκριναν;*

Απ. Όχι δεν υπήρχαν τέτοια προβλήματα. Απλώς πήγαινε ο κόσμος που του άρεσε. Βέβαια δεν πήγαιναν άνθρωποι με υψηλό επίπεδο μόρφωσης αλλά όπως είπα και προηγουμένως πήγαιναν οι νοικοκυραίοι. Τα τελευταία χρόνια βλέπω να πηγαίνουν παιδιά που είναι μορφωμένα. Τότε ήταν μεν νοικοκυραίοι, καλοί και

σοβαροί άνθρωποι αλλά χωρίς μόρφωση.

Ερ. Δηλαδή οι μορφωμένοι άνθρωποι απείχαν από το πανηγύρι τ' Αη-Συμίου;

Απ. Ναι δεν συμμετείχαν καθόλου. Βέβαια υπήρχαν και εξαιρέσεις, ένα-δυο το πολύ γλεντζέδες. Τώρα πάνε πολλοί νέοι και όλοι μορφωμένοι σε αντίθεση με το παρελθόν που ήταν χωρίς γνώσεις αλλά σοβαροί. Έχουν αλλάξει σε έντονο βαθμό οι πανηγυριστές σήμερα.

Ερ. Στην μικροκοινωνία του πανηγυριού υπάρχουν κάποιοι αυστηροί κανόνες όσον αφορά τις ομάδες που δημιουργούνται και την θέση τους μέσα στο πανηγύρι. Πως κρίνετε εσείς αυτό το γεγονός;

Απ. Ναι, αυτό φαίνεται και είναι πολύ έντονο στο πανηγύρι. Υπάρχει μια ιεροτελεστία και είναι φανερό. Αυτό το ξέρω και από τον αδερφό μου που συμμετείχε δυο-τρία χρόνια, ότι ο καθένας παίρνει ένα ρόλο μέσα στην παρέα και στο πανηγύρι. Υπάρχει ο αρχηγός που οργανώνει την παρέα, άλλος θα είναι υπεύθυνος για την σειρά των τραγουδιών, άλλος για τα φαγητά κ.τ.λ., οι μικρότεροι στην ηλικία, όπως ήταν και ο αδερφός μου, δεν είχαν πολλά δικαιώματα, ακόμα και για να χορέψουν έπρεπε να πάρουν την άδεια από τον καπετάνιο της παρέας. Υπήρχε μια ιεραρχία. Όλο αυτό συνέβαινε παλιότερα, σήμερα είναι κάπως πιο ελεύθερα τα πράγματα.

Ερ. Επειδή το πανηγύρι από τη φύση του κρύβει πολλούς συμβολισμούς. Ο χαρακτηριστικός τρόπος που πετάνε τα χρήματα στην ζυγιά σημαίνει κάτι;

Απ. Όχι δεν νομίζω. Δεν θέλουν να δείξουν κάτι με το πέταμα του χρήματος ούτε να φανούν περισσότερο. Απλά οι Μεσολογγίτες χαίρονται να χαλάνε τα λεφτά. Το έχουν και καύχημα για το ποιος και ποια παρέα θα δώσει τα περισσότερα λεφτά κάτι που το συζητούν και μεταξύ τους οι τσιγγάνοι. Κάνουν σαν μικρά παιδιά.

Ερ. Γενικά όμως το πανηγύρι είναι γεμάτο συμβολισμούς. Από την πορεία που ακολουθείται μέχρι και την τελευταία κίνηση. Εσείς τι πιστεύεται;

Απ. Δεν ξέρω ίσως να υπάρχουν. Αλλά θα ακούσεις και στην συνέχεια της ερευνάς σου πολλά, γιατί οι περισσότεροι μεροληπτούν υπέρ του πανηγυριού. Οι πιο πολλοί από τους Αη-Συμιώτες είναι εμβολιασμένοι με το μικρόβιο αυτό του πανηγυριού.

Ερ. *Σαν θεατής του πανηγυριού. Η μουσική που ακούτε και που ακούγεται πιστεύεται ότι είναι καθαρά τοπική χωρίς να μπουν εξωτερικοί παράγοντες στα πλαίσια της εθνικής ταυτότητας και άλλων σκοπιμοτήτων;*

Απ. Η μουσική που ακούγεται στο πανηγύρι είναι σίγουρα παραδοσιακή και τοπική παράλληλα. Άλλωστε όλα αυτά τα τραγούδια που ακούγονται είναι δημοτικά και τα παίζουν όπως τα βρήκανε από τους προγόνους μας. Τώρα αν τα τελευταία χρόνια έχουν μπει κι αλλά τραγούδια δεν ξέρω γιατί έχει γίνει αυτό.

Ερ. *Υπάρχουν άλλες εκδηλώσεις και έθιμα στην περιοχή πέρα από το πανηγύρι;*

Απ. Γινόντουσαν πολλά τα οποία έχουν ξεχαστεί, κυρίως θαλασσινά έθιμα. Πχ τον Σακηρένιο, άναβαν φωτιές του Αη-Γιαννιού κ.τ.λ. έθιμα τα οποία μετά από αυτές τις εσωτερικές μεταναστεύσεις που έγιναν, χάθηκαν. Αλλά και το πανηγύρι τα Αη-Συμιού ένα απλό έθιμο ήταν και το έχουνε μεγαλοποιήσει καθώς έχουν καταπιαστεί από όλα τα ιστορικά γεγονότα της εξόδου και όχι μόνο. Για τους λόγους αυτούς έχει ιδιαίτερη σημασία για κάποιους αφού το πιστεύουν και το βιώνουν έντονα το γεγονός ότι συνδέεται με την έξοδο. Αλλά πέρα από αυτό είναι κάτι στο οποίο γλεντάνε και περνάνε καλά.

Ερ. *Ποια η δική σας άποψη για την σύνδεση του πανηγυριού με την Έξοδο;*

Απ. Χωρίς να είμαι και η κατάλληλη για το θέμα πιστεύω πως η Έξοδος και ο Αη-Συμιός είναι δυο διαφορετικά γεγονότα που γιορτάζονται σε δυο διαφορετικές ημερομηνίες. Γιατί και άλλα πανηγύρια που γίνονται στην περιοχή γύρω από το

Μεσολόγγι που είναι παρόμοια με τον Αη-Συμιό δεν έχουν κάποια έξοδο να συνδέονται. Πως μόνο του Αη-Συμιού συνδέεται με την Έξοδο; Το μόνο που με κάνει να είμαι κάπως επιφυλακτική είναι το γλέντι που γίνεται την τελευταία μέρα στο εκκλησιάκι της Αγίας Τριάδος στην Κλείσοβα που μπορεί να έχει κάποια σχέση με τα ιστορικά γεγονότα.

Ερ. *Εσείς έχετε κάποια βλέψη να ασχοληθείτε με την περιοχή του Αη-Συμιού από οποιονδήποτε τομέα;*

Απ. Όχι δεν με απασχολεί η περιοχή. Εμένα μόνο η θάλασσα με απασχολεί. Κι αυτό το κάνω από αγάπη και επειδή πιστεύω πως αυτή ήταν η κουλτούρα του Μεσολογγίου.

Ερ. *Στην επαφή που είχατε με τους ψαράδες τόσα χρόνια. Υπήρχαν κάποιες αναφορές για το πανηγύρι;*

Απ. Όχι ιδιαίτερα. Σε όλα τα βιβλία μου, έχω βιώματα από την θάλασσα, αλλά δεν τους άκουσα να κάνουν καμιά ιδιαίτερη αναφορά στο πανηγύρι. Εγώ είχα πάει για συγκεκριμένο σκοπό. Ήθελα να δω και να βιώσω τις καθημερινές ασχολίες τους. Παρ' όλα αυτά ξέρω ότι πολλοί ψαράδες πάνε στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού.

Ερ. *Άλλοι τρόποι διασκέδασης είχαν οι ψαράδες πέρα από τον Αη-Συμιό;*

Απ. Σε ταβέρνες πηγαίνανε απ' ότι ξέρω. Το μαζικό γλέντι γινόταν στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού αλλά πέρα από κει πηγαίνανε διάσπαρτα στα καφέ-αμάν και στα καφέ-σαντάν. Όσοι είχαν λεφτά πηγαίνανε από τους ψαράδες. Κυρίως πηγαίνανε οι πλούσιοι Μεσολογγίτες και γλεντάγανε τόσο με την μουσική όσο και με τις γυναίκες που υπήρχαν σε αυτά τα μέρη. Υπήρχαν πολλά τότε στο Μεσολόγγι. Αλλά όλα αυτά υπήρχαν πριν από τον πόλεμο.

Ερ. *Αρα ο Αη-Συμιός δεν αποτελούσε τον μόνο παράθυρο διασκέδασης στο Μεσολόγγι; Υπήρχε μουσική ζωή στο Μεσολόγγι και πέρα από το πανηγύρι;*

Απ. Ναι υπήρχε. Ακόμα και οι αστοί φέρνανε μουσικές από την Πάτρα και διοργάνωναν τους χορούς τους με μεγάλες ορχήστρες. Η ζωή για τους αστούς ήταν πολύ καλή εδώ στο Μεσολόγγι και ζούσαν με ευρωπαϊκό πρότυπο.

Ερ. *Το Μεσολόγγι είχε και αλλά ακούσματα πέρα από τα «παραδοσιακά» τραγούδια του Αη-Συμιού;*

Απ. Ναι φυσικά. Υπήρχαν χορωδίες μεγάλες στην περιοχή με σπουδαίες φωνές. Επίσης υπήρχαν κανταδόροι επαγγελματίες. Εδώ υπήρχε πανεπιστήμιο που δίδασκε όλες τις καλές τέχνες και ήταν όλοι οικότροφοι κατά την περίοδο του 1910 περίπου. Ακόμα και οι υπόλοιπες σχολές έκαναν αναγκαστικά μουσική. Έβλεπες ελαιοχρωματιστές και άλλους με άλλα επαγγέλματα να γνωρίζουν να παίζουν όργανα και να κάνουν καντάδες μέσα στο Μεσολόγγι. Είχε πολλούς και καλούς καθηγητές μουσικής εδώ. Όλη αυτή η μουσική κίνηση υπήρχε μέχρι πρόσφατα. Το Μεσολόγγι έχει μεγάλη μουσική παράδοση και είναι και πολύ επηρεασμένο από την Ιταλία. Είχε μια κουλτούρα ευρωπαϊκή το Μεσολόγγι σε όλους τους τομείς. Ήταν μπροστά σε ιδέες από πολλές πόλεις της Ελλάδας λόγω αυτής της επαφής με την Δύση. Τώρα αυτή είναι η μια μεριά η άλλη είναι αυτή με την μουσική των τσιγγάνων που παίζεται στο πανηγύρι.

Ερ. *Τέλος, θα ήθελα να σας ρωτήσω για το πώς κυμάνθηκε η οικονομία του Μεσολογγίου στο πέρασμα των χρόνων;*

Απ. Το Μεσολόγγι ήταν πολύ πλούσια πόλη. Είχε το μεγαλύτερο εμπορικό στόλο στην Ελλάδα πριν την πολιορκία. Εδώ ιδρύθηκε το πρώτο πανεπιστήμιο της Ελλάδας πριν το 1921 (Παλαμαϊκή Σχολή) που ερχόντουσαν από όλα τα μέρη της Ελλάδος και όχι μόνο. Οι περισσότεροι κάτοικοι είχαν πολλά χρήματα. Αλλά μετά τις

εσωτερικές μεταναστεύσεις έφυγαν οι περισσότεροι κάτοικοι και κυρίως οι ψαράδες που κρατούσαν ένα πολύ μεγάλο πλούτο της περιοχής. Μετά το 1970 το Μεσολόγγι άρχισε να πέφτει τόσο πολύ χαμηλά.

Μπέκος Χρήστος

Οργανοπαίκτης Ζουρνά και Κλαρίνου

Ερ. *Τι μουσικό όργανο παίζεις;*

Απ. Εγώ κλαρίνο έπαιζα σε διάφορα πανηγύρια εδώ στην περιοχή, αλλά τώρα που μεγάλωσα σταμάτησα. Τώρα, μόνο στον Αη-Συμίο παίζω ζουρνά. Έχουμε δημιουργήσει με την οικογένεια μου την δική μας ζυγιά και πάμε και παίζουμε στο πανηγύρι.

Ερ. *Πόσα χρόνια συμμετέχεις στο πανηγύρι;*

Απ. Στο πανηγύρι έχω τώρα είκοσι τρία χρόνια που παίζω, χωρίς καμία διακοπή.

Ερ. *Και στα τόσα χρόνια συμμετοχής παίζεις μόνο ζουρνά;*

Απ. Όχι μόνο ζουρνά. Κοίτα να καταλάβεις, εγώ έμαθα ζουρνά σε μεγάλη ηλικία. Τόσα χρόνια δούλευα σε διάφορες δουλειές στα μάρμαρα και αλλού. Κάποια στιγμή μου καρφώθηκε να μάθω ζουρνά. Δεν με δίδαξε κανένας. Ούτε ο πατέρας μου, ούτε κανένας, μόνος μου ασχολήθηκα με το όργανο.

Ερ. *Μπορείς να μου εξηγήσεις αναλυτικά πως ξεκίνησες να μαθαίνεις ζουρνά;*

Απ. Ναι να σου πω. Έψαχνα πολύ καιρό για ζουρνά και ύστερα από καιρό, με πολύ δυσκολία βρήκα ένα ζουρνά. Αυτό έγινε γιατί κανένας δεν ήθελε να μου

δώσει ζουρνά για να μάθω. Αυτό δεν ξέρω γιατί έγινε, είτε από ζήλια είτε από οτιδήποτε άλλο. Εν τέλει, μου δώσανε ένα ζουρνά χωρίς να ξέρω αν ήταν καλό ή άσχημο το όργανο. Δεν ήξερα τότε τι έπρεπε να έχει το όργανο για να είναι καλό. Βέβαια με τις γνώσεις που απέκτησα αργότερα για το όργανο, κατάλαβα πως ο ζουρνάς που μου είχαν πρωτοδώσει δεν ήταν καλός. Δεν γνωρίζω γιατί δεν ήθελαν οι υπόλοιποι να μάθω ζουρνά, ίσως για να μην τους πάρω την δουλειά. Μαζί με τον ζουρνά τότε, μου είχαν δώσει και ένα τσαμπούνι, όπως λέμε, που μπαίνει πάνω από το όργανο. Έτσι όταν είχα ολόκληρο, πλέον τον ζουρνά φύσαγα κάθε μέρα στο σπίτι για να πάρω αναπνοή.

Ερ. *Τι εννοείς όταν λες να πάρω αναπνοή;*

Απ. Είναι μια τεχνική που πρέπει να ξέρει κάποιος όταν παίζει ζουρνά. Ενώ παίζουμε και φυσάμε από το στόμα για να βγαίνει ο ήχος, κατ'ευθείαν χωρίς να σταματήσουμε το παίξιμο παίρνουμε αναπνοή από τη μύτη και ξαναφυσάμε και γίνεται συνέχεια αυτή η δουλειά χωρίς να σταματάει ο ήχος καθόλου. Αυτό νομίζω το λένε και κυκλική αναπνοή, κάπως έτσι. Δεν σταματάμε καθόλου να παίζουμε και είναι πολύ κουραστικό. Κατά την διάρκεια των τραγουδιών πολλές φορές σταματάμε για να πάρουμε μια κανονική ανάσα γιατί έχουν κουραστεί τα χείλη. Συνήθως αντέχουμε να κάνουμε αυτή την τεχνική, πέντε με δέκα λεπτά. Ειδικά σε αυτά τα ζουρναδάκια είναι πολύ δύσκολο και κουραστικό τόσες μέρες να ανασαίνεις με αυτό τον τρόπο. Τώρα βεβαία έχει να κάνει και με την αντοχή του κάθε ζουρνατζή. Αλλά γενικά όλοι οι ζουρνατζήδες κουράζονται στον Αη-Συμίο.

Ερ. *Σε περίπτωση κόπωσης του ζουρνατζή ή του νταουλιέρη υπάρχει και δεύτερος αντικαταστάτης;*

Απ. Ναι βέβαια υπάρχει. Είμαστε περίπου πέντε με έξι άτομα. Και όποτε κουράζεται κάποιος μπαίνει ο επόμενος και γίνεται συνέχεια αυτό. Είναι πολλές οι

μέρες για αντέξει κάποιος μόνος του.

Ερ. Από την στιγμή που ο ζουρνάς λέτε ότι είναι δύσκολο όργανο. Γιατί δεν έχετε επιχειρήσει να βάλετε άλλα όργανα στο πανηγύρι;

Απ. Ναι όντως ο ζουρνάς είναι πολύ δύσκολο όργανο άλλα είμαι 53 χρόνων, δεν έχω δει να μπαίνει άλλο όργανο στο πανηγύρι. Είναι κάτι που το θέλει ο Αη-Συμής και οι πανηγυριστές το όργανο αυτό του ζουρνά. Όλα αυτά που γίνονται στο πανηγύρι είναι έθιμα που κρατάμε από πολύ παλιά. Δεν ξέρω τώρα πόσα χρόνια, αλλά είναι πάνω από διακόσια χρόνια. Έχω ακούσει ότι είναι από πολύ παλιά.

Ερ. Τα όργανα της ζυγιάς τα αγοράζετε από κάπου ή τα φτιάχνετε μόνοι σας;

Απ. Ανάλογα τα άτομα που είναι στην ζυγιά. Όσοι δεν μπορούν τα φτιάξουν τα όργανα που παίζουν, τα αγοράζουν αναγκαστικά. Αλλά οι περισσότεροι από μας τα φτιάχνουμε μόνοι μας.

Ερ. Εσύ έχεις διδάξει κάποιο από τα παιδιά σου ζουρνά;

Απ. Ναι βέβαια. Αφού έχουμε κάνει την δικιά μας ζυγιά. Τα παιδιά μου ξεκίνησαν όπως εγώ. Πρώτα έμαθα το μπάσο που λένε και μετά άρχισα να μαθαίνω σιγά-σιγά και κομμάτια με τα χέρια, να παίζω πριμαδούρα δηλαδή. Ότι τραγούδια άκουγα προσπαθούσα να τα βγάλω στο ζουρνά με «το αυτί». Το να μάθω καλύτερα ζουρνά με βοήθησε το ότι ήξερα κλαρίνο. Απλά προσπάθησα να βρω πάνω στον ζουρνά ποια είναι τα «κόλπα» να τα μάθω και να παίζω καλά. Πρέπει να ξέρεις όχι μόνο τα τραγούδια αλλά και την τονικότητα που θα τα παίζεις. Στο κλαρίνο μπορείς να παίζεις όλα τα τραγούδια από μια τονικότητα γιατί έχει κλειδιά ενώ στον ζουρνά δεν μπορεί να γίνει αυτό. Πχ «η μαυριδερούλα» παίζεται μόνο με τα έξι δάχτυλα συν το πίσω δάχτυλο που το βάζουμε πάντα, για να βγει καλά το τραγούδι. Αν βάλεις λιγότερα ή και περισσότερα δάχτυλα σε αυτό το τραγούδι δεν μπορεί να παιχτεί. Άλλα τραγούδια παίζονται μόνο με τρία δάχτυλα, άλλα με πέντε κ.ο.κ. Τώρα όλα

αυτά τα «κόλπα» δεν μπορούν να τα κάνουν όλοι οι ζουρνατζήδες Το κάθε τραγούδι έχει την δυσκολία του και για αυτό πρέπει να τα γνωρίζουμε όλα πως παίζονται.

Ερ. *Η δική σου ζυγιά έχει παραμείνει σε μία παρέα ή αλλάζετε κάθε χρόνο;*

Απ. Όχι δεν αλλάζουμε κάθε χρόνο. Συνολικά, όμως, έχουμε αλλάξει τρεις-τέσσερις παρέες. Παλιά ήμουνα στην παρέα του Σπύρου Καλάκη, μετά ήμασταν σε μια παρέα με καβαλαραίους. Φέτος είμαστε στην παρέα του Σωτήρη Βίλιου στην πάνω αγορά. Η κάθε παρέα έχει την ζυγιά της που είναι ίδια κάθε χρόνο. Βέβαια σημαντικό ρόλο παίζουν και τα λεφτά που θα δώσει η παρέα.

Ερ. *Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις παρέες των αρματωμένων και των καβαλαραίων;*

Απ. Μεγάλη διαφορά έχουν στα τραγούδια. Οι καβαλαραίοι δεν ζητάνε να παίζουμε όλα τα τραγούδια. Έχουν κάποια συγκεκριμένα. Ενώ οι αρματωμένοι έχουν περισσότερα τραγούδια στο ρεπερτόριο τους και περισσότερους χορούς. Τώρα, στην συμπεριφορά τους μέσα στις παρέες, όλοι ίδιοι είναι. Καλές παρέες, καλά άτομα, ευχάριστα που ξέρουν να γλεντάνε.

Ερ. *Πέρα από το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού, επικοινωνείς στην καθημερινή σας ζωή με τα άτομα της παρέας;*

Απ. Μα και βέβαια έχουμε σχέσεις με τους ανθρώπους. Έτσι κι αλλιώς εδώ ζούμε, μιλάμε με όλους. Έχω συνεργαστεί κιόλας και με τον Βλαχογιάννη που είναι πανηγυριστής και επαγγελματίας μουσικός στη ζωή του. Μας παίρνει κοντά του σε πολλά πανηγύρια.

Ερ. *Σε λίγες μέρες θα πραγματοποιηθεί το πανηγύρι. Ποια η δική σας προετοιμασία για το πανηγύρι;*

Απ. Τι προετοιμασία; Πρόβες κάνουμε κάθε μέρα, τα απογεύματα κυρίως. Αλλά η κύρια πρόβα γίνεται μια εβδομάδα νωρίτερα μέσα στην αγορά, της

Αναλήψεως. Είναι σαν ένα μικρό πανηγύρι πριν το κανονικό μέσα στην πόλη. Αλλά γενικά προετοιμάζουμε τα όργανα στο σπίτι. Να μην είναι φάλτσα και γίνει καμιά στραβή. Αλλά φρεσκάρουμε και λίγο το ρεπερτόριο. Ξέρουμε τι τραγούδια θα μας ζητήσουν.

Ερ. *Τους στίχους των τραγουδιών που παίζεται τους λέει κάποιος τραγουδιστής; Πως ακριβώς παίζεται ένα τραγούδι;*

Απ. Γενικά τις μελωδίες των τραγουδιών τις παίζουμε εμείς. Όταν είναι να μπει το τραγούδι και οι στίχοι σταματάμε εμείς την μουσική και τραγουδάει η παρέα. Τραγουδάνε όλοι μαζί και αν ξέρουμε και εμείς κανένα από αυτά τα τραγούδια συνοδεύουμε και εμείς με το στόμα. Όπως εμείς πάμε να «φτιάξουμε» την παρέα έτσι και αυτοί «φτιάχνουν» εμάς. Κάπως έτσι γίνεται το γλέντι.

Ερ. *Ποιοι ορίζουν τη σειρά των τραγουδιών που θα παιχτούν στο πανηγύρι;*

Απ. Στην αρχή παίζουμε κάτι δικά μας τραγούδια που είναι γρήγορα. Μετά από μια ώρα και κάτι, η παρέα αρχινάει και τραγουδάει, λένε τα κλέφτικα. Λένε πολλά τραγούδια: «την Διαμαντούλα», «ένα Σαββάτο βράδυ», «θρήνος μεγάλος έγινε» κ.α. Πάντα η παρέα θα πει τι τραγούδια θα παίζουμε. Αρχίζει, δηλαδή, η παρέα να τραγουδάει ένα τραγούδι και εμείς μετά ακολουθούμε. Αν όμως η παρέα δεν γνωρίζει τα τραγούδια του Αη-Συμιού τότε τραγουδάμε εμείς, η ζυγιά. Είμαστε πέντε-έξι άτομα και τραγουδάμε εμείς τα τραγούδια της παρέας. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσα σε μία παρέα.

Ερ. *Το ρεπερτόριο που παίζεται στο πανηγύρι πως το έμαθες και το παίζεις;*

Απ. Όταν άρχισα να μαθαίνω ζουρνά δεν υπήρχαν αυτά που υπάρχουν σήμερα. Ούτε κασέτες ούτε δάσκαλοι. Μόνος μου έμαθα, με «το αυτί». Τα πρώτα χρόνια που δεν έπαιζα εγώ τα τραγούδια αλλά έπαιζα μόνο μπάσο, άκουγα τα τραγούδια και μετά μόνος άρχισα να τα βγάλω σιγά-σιγά. Ακόμα και σήμερα δεν τα

ξέρω όλα τα τραγούδια, αλλά αν τα τραγουδήσει λίγο η παρέα τα ακούμε και τα βγάζουμε εκείνη την στιγμή. Έτσι λειτουργούμε στο πανηγύρι. Όχι μόνο εγώ αλλά όλες οι ζυγίες.

Ερ. Ποια η στάση των πανηγυριστών αν η ζυγιά δεν ξέρει κάποιο από τραγούδια του ρεπερτορίου που παίζονται στο πανηγύρι;

Απ. Πότε δεν υπήρξε πρόβλημα για αυτό το θέμα. Κάθε παρέα γνωρίζει πάνω κάτω τι μπορεί να παίξει η ζυγιά. Πόσο μάλλον αν είναι νεαρά παιδιά που τώρα μαθαίνουν το ρεπερτόριο, δεν ζητάνε δύσκολα τραγούδια. Όσα τραγούδια ξέρει η ζυγιά με αυτά θα την βγάλουν όλες τις μέρες του πανηγυριού. Από την στιγμή που υπάρχει έλλειψη από ζυγίες δεν μπορούν να κάνουν κι αλλιώς οι παρέες.

Ερ. Τι μακάμια παίζονται περισσότερο στο πανηγύρι;

Απ. Επειδή λέγονται πολλά κλέφτικα στο πανηγύρι τα περισσότερα τραγούδια είναι μινόρια. Τα περισσότερα τραγούδια είναι κλασιάρικα. Παίζονται πολλά σαμπά. Αλλά γενικά παίζονται όλοι οι δρόμοι, άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο. Το κάθε τραγούδι έχει τον δρόμο του. Αλλά ξαναλέω τα περισσότερα είναι μινόρια λόγω του κλίματος που επικρατεί στο πανηγύρι.

Ερ. Στους περισσότερους χορούς οι πανηγυριστές σας βάζουν στο κέντρο. Γιατί γίνεται αυτό;

Απ. Δεν μας βάζουν στο κέντρο. Απλώς εμείς πηγαίνουμε στο κέντρο για να τους ευχαριστήσουμε. Βεβαία το νταβούλι είναι πάντα στο κέντρο. Αλλά εμείς αν θέλουμε πάμε. Τις περισσότερες φορές πάμε για να πάρουμε κανένα φράγκο παραπάνω. Γιατί αν είσαι πάνω από το χορευτή με την πίπιζα αναγκαστικά και αυτός θα πετάξει παραπάνω λεφτά.

Ερ. Ποιος ο λόγος που πετάνε με αυτή την χαρακτηριστική κίνηση τα λεφτά στην ζυγιά;

Απ. Κατά την γνώμη μου αυτό γίνεται για φιγούρα. Για να δει ο κόσμος ποιος είναι. Αλλά όταν χαλιούνται και λεφτά ξεσηκώνεται η παρέα. Δεν ξέρω τι να πω, τους αρέσει να χαλάνε λεφτά.

Ερ. *Το φαινόμενο του ανταγωνισμού υπάρχει ανάμεσα στις ζυγίες;*

Απ. Ναι υπάρχει. Αλλά εμένα δεν με ενδιαφέρει και πολύ αυτό. Πιστεύω πως όλα τα παιδιά που παίζουν στις διάφορες ζυγίες είναι καλοί οργανοπαίκτες. Αλλά γενικά βλέπεις φαινόμενα που ο ένας κατηγορεί τον άλλον. Εγώ δεν το βλέπω σωστό αυτό. Βλέπεις να υπάρχει μία ζήλια ανάμεσα στις ζυγίες για το ποιος θα πάρει την καλύτερη παρέα και ποια από αυτές θα δώσει τα περισσότερα λεφτά. Αυτό το κακό έχουμε ανάμεσα μας οι ζυγίες. Και όχι μόνο εμείς αλλά και οι ίδιες οι παρέες έχουν ανταγωνισμό. Έμενα δεν με ενδιαφέρει αυτό. Εγώ σε μικρή παρέα παίζω και περνάμε μια χαρά.

Ερ. *Τις μέρες που παίζεται στο πανηγύρι το βλέπετε καθαρά επαγγελματικά ή το ζείτε, χωρίς να σκέφτεστε και πολύ τα χρήματα;*

Απ. Εγώ προσωπικά πάω για τα χρήματα. Βέβαια πάω και κάνω τον σταυρό μου στον Άγιο αλλά κυρίως το χρήμα είναι ο λόγος που πάω. Αν κάτσει κάποια χρονιά και έχω κάνει κάποιο τάμα, θα κάτσω με την οικογένεια μου και θα κοιμηθώ το βράδυ εκεί ή θα ψήσω. Ανάλογα το τάμα που έχω κάνει. Βέβαια πολλοί τσιγγάνοι και λευκοί πάνε γιατί πιστεύουν στον Άγιο. Όχι πως εγώ δεν πιστεύω αλλά το πανηγύρι το βλέπω σαν χρήμα.

Ερ. *Οι ζυγίες του πανηγυριού αποτελούνται από τσιγγάνους του Μεσολογγίου μόνο;*

Απ. Όχι έρχονται και από άλλες περιοχές. Δεν επαρκούν οι ζυγίες της περιοχής μας, γιατί είναι πολλές οι παρέες. Έρχονται κυρίως ζυγίες από την Κάτω Αχαγιά. Αλλά όσο να 'ναι διαφέρουν από εμάς στο παίξιμο και στην συμπεριφορά.

Εμείς παίζουμε το γνήσιο τρόπο παιζίματος, εδώ το μεσολογγίτικο και το αη-συμιώτικο ύφος. Εμείς έχουμε το καθαρό παίξιμο, το καθαρό νταούλι. Πχ εμείς όταν παίζουμε το τσάμικο θα είναι το καθαρό τσάμικο. Αυτοί θα παίξουν το δικό τους, της περιοχής τους, που είναι λίγο πιο γρήγορο. Το ίδιο συμβαίνει και σε όλα τα τραγούδια. Αλλιώς θα το παίζουμε εμείς αλλιώς αυτοί.

Ερ. *Έτσι όμως δεν αλλάζει το ύφος του πανηγυριού;*

Απ. Ναι σίγουρα αλλάζει. Εμείς οι μουσικοί και όποιος γνωρίζει από μουσική το βλέπει ότι αλλάζει το ύφος του πανηγυριού. Εμείς, βέβαια, επιμένουμε να παίζουμε με τον τρόπο που έχουμε μάθει από παλιά αλλά όσο περισσότερες ζυγιές έρχονται από άλλα μέρη τόσο πιο γρήγορα θα αλλάξει και ο ήχος αλλά φοβάμαι και το ρεπερτόριο.

Ερ. *Γιατί οι πανηγυριστές παίρνουν και ζυγιές από άλλες περιοχές πέρα του Μεσολογγίου;*

Απ. Αφού οι ζυγιές που βρίσκονται στο Μεσολόγγι δεν επαρκούν για να καλύψουν όλες τις παρέες και αναγκαστικά παίρνουν και από την Αχαγιά, τους Μοραΐτες όπως τους λέμε εμείς. Γι' αυτό φταίμε και εμείς εδώ που δεν δίνουμε θάρρος στα νέα παιδιά. Αν δεν γινόταν κι αυτό το σεμινάριο που δίδασκα, δυο παρέες τώρα δεν θα υπήρχαν γιατί δεν θα είχαν ζυγιά. Αν όμως οι νεολαία δεν μαθαίνει ζουρνά ή νταβούλι, θα χαλάσει η παράδοση του πανηγυριού. Και που ξέρεις μπορεί να μπει και κλαρίνο.

Ερ. *Υπάρχει τρόπος για ένα νέο παιδί να μάθει ζουρνά;*

Απ. Σήμερα υπάρχει τρόπος. Εγώ έχω μάθει πολλά παιδιά εδώ. Αλλά τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει και από τον Δήμο κάποια σεμινάρια που δίδασκα σε μικρά παιδιά πώς να παίζουν ζουρνά. Με πληρωμή φυσικά. Άλλοι το συνέχισαν και παίζουν σήμερα στο πανηγύρι και άλλοι όχι. Εγώ είμαι υπέρ στο να μαθαίνουν τα νέα

παιδιά ζουρνά και νταούλι, γιατί αν φύγουμε εμείς, η μουσική της περιοχής θα χαθεί. Αυτό το πανηγύρι πρέπει να μείνει αιώνια. Αλλά πέρα από αυτό το έχω και παράπονο που δεν είχα άτομα να με βοηθήσουν να μάθω ζουρνά και μέσα από δυσκολίες τελικά έμαθα.

Ερ. *Εσύ πώς δικτυώθηκες και μπήκες πρώτη φορά σε παρέα να παίζεις;*

Απ. Όταν μου πρωτοείπαν να πάω σε μία παρέα να παίξω, δεν ήθελα να πάω και φοβόμουν. Επειδή δεν ήθελα να γίνω ρεζίλι, τους είπα να πάμε κάπου να κάνουμε μια πρόβα και να με δοκιμάσουν αν κάνω για αυτή την δουλειά. Τελικά τα ήξερα όλα τα τραγούδια που παίζονταν στο πανηγύρι, αλλά φοβόμουν. Αλλά όταν πρωτόπαιξα μέσα στο πανηγύρι, υπήρχε τόση ζήλια που ερχόντουσαν από πίσω μου άλλοι οργανοπαίχτες και μου έλεγαν πως δεν κάνω για αυτό, με σκοπό να μου κόψουν τα φτερά. Αλλά αυτή είναι και η σημασία του καλού καπετάνιου μέσα στην παρέα, αφού όταν είδε τι συμβαίνει τους έκανε πέρα τους άλλους. Αυτό το κακό έχουνε οι περισσότεροι οργανοπαίχτες που ζηλεύουν και δεν αφήνουν την νεολαία να προχωρήσει και να μάθουν τα όργανα. Αν συνεχιστεί αυτό σε μερικά χρόνια θα υπάρχει μεγάλη έλλειψη από τις συγκεκριμένες ζυγίες. Κι αν χαθούν οι μεσολογγίτικες ζυγίες θα χαθεί και η μουσική του πανηγυριού.

Ερ. *Στο παίξιμο σου έχεις επηρεαστεί από κάποιους άλλους οργανοπαίχτες;*

Απ. Να παίξω ακριβώς όπως παίζανε οι παλιοί οργανοπαίχτες; Όχι δεν το κάνω. Όσο έπαιζα ζουρνά και γινόμουν καλύτερος μάθαινα κι άλλα πράγματα. Όταν έπαιζα το κάθε τραγούδι, μου ερχόντουσαν στο μυαλό ακούσματα όπως τα είχα πάρει μικρός από το πανηγύρι και προσπαθούσα να τα βάλω στο δικό μου παίξιμο. Έχει να κάνει από που ακούς τα τραγούδια που παίζεις. Ο γιός μου όταν τον μάθαινα εγώ ζουρνά έπαιζε με το δικό μου το παίξιμο. Μετά που πήγε σε δάσκαλο έπαιζε με το παίξιμο του δασκάλου του. Κι εγώ και ο γιός μου έχουμε πολλά ακούσματα και κάθε

φορά ανάλογα την περίπτωση διαλέγουμε τι παίξιμο θα κάνουμε.

Ερ. Έχεις την δυνατότητα να κάνεις μεγάλες δεξιοτεχνικές κινήσεις πάνω στο όργανο του ζουρνά; Δίνει το όργανο αυτή την δυνατότητα;

Απ. Μπορείς να παίζεις πολλά πράγματα με τον ζουρνά αλλά όλα ακούγονται, στον κόσμο, τα ίδια. Πρέπει να είσαι μουσικός για να καταλάβεις πόσα πολλά πράγματα παίζει ο ζουρνάς. Πρέπει να έχει καλό «αυτί». Όταν ο άλλος δεν ξέρει από ζουρνά και μουσική όλα τα τραγούδια τα ακούει σαν «τζιτζίκια». Υπάρχουν πολλές τεχνικές που μπορεί να παίζει κάποιος πάνω στον ζουρνά. Μπορείς να φτιάξεις πολλά στο μυαλό σου για να τα παίζεις στο ζουρνά. Σου επιτρέπει να κάνεις πολλά γυρίσματα.

Ερ. Πιστεύεις ότι η τσιγγάνικη μουσική διαφέρει από την μουσική που παίζεται στο πανηγύρι;

Απ. Η τσιγγάνικη μουσική είναι κυρίως τα τσιφτετέλια, που χορεύονται σε όλη την Ελλάδα. Στον Αη-Συμιό παίζεται η δημοτική μουσική. Αλλά βλέπεις ότι υπάρχουν και τραγούδια που παίζουμε στο πανηγύρι που είναι τσιφτετέλια. Γενικά έχουν ανακατευτεί τα πράγματα μέσα στο πανηγύρι και έχει μεγαλώσει το ρεπερτόριο.

Ερ. Ανέκαθεν οι τσιγγάνοι είναι αυτοί που κινούσαν την μουσική ζωή της χώρας και του Μεσολογγίου παράλληλα. Που πιστεύεις ότι οφείλετε αυτό;

Απ. Ναι αυτό που λες είναι σωστό. Δεν ξέρω αν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος λόγος. Πάντως πολλοί είναι οι τσιγγάνοι που το έχουν έμφυτο το να ζητήσουν να μάθουν κάποιο όργανο. Βέβαια χρειάζεται και μελέτη για να γίνει κάποιος καλός. Και αν δεις σε δίσκους τα ονόματα, θα δεις ότι είναι τσιγγάνικα. Όλα αυτά τα χρόνια εμείς παίζουμε την μουσική σας και εσείς την ακούτε. Αλλά βλέπεις τα τελευταία χρόνια έχουν βγει και «λευκοί» που παίζουν πολύ καλά τα παραδοσιακά

όργανα, φαίνεται πως και αυτό που υπήρχε τόσο καιρό, αλλάζει.

Ερ. *Πιστεύεις πως η τσιγγάνικη φυλή επηρέασε την μουσική της περιοχής;*

Απ. Πανηγύρια σήμερα δεν υπάρχουν. Όλη αυτή η μουσική που ακούγεται είναι ανακατεμένη. Εμείς παίζουμε τα ίδια κομμάτια σε πολλά πανηγύρια γιατί όλοι μας πάμε για τα λεφτά. Θα ακούσεις πολλά, αλλά τα περισσότερα θα είναι ψέματα γιατί θέλουν να πουν τα δικά τους. Μέσα σε ένα πανηγύρι και ειδικά στον Αη-Συμιό θα κάνουμε και τα δικά μας εμείς οι οργανοπαίκτες. Όταν κάνουμε ταξίμια βάζουμε ιδέες δικές μας και κάνουμε και πλάκα ταυτόχρονα. Βάζουμε μέσα πράγματα τα οποία μας έρχονται εκείνη την στιγμή. Αλλά γενικά εμείς παίζουμε την μουσική όπως την θέλουν οι Αη-Συμιώτες.

Ερ. *Τι σημαίνει για σένα (την τσιγγάνικη φυλή) το πανηγύρι τ' Αη-Συμιού;*

Απ. Για μας ο Αη-Συμιός είναι ο άγιος μας, είναι ο προστάτης μας. Σ' αυτόν κάνουμε πολλά τάματα και βαφτίζουμε και πολλά από τα παιδιά μας. Για αυτό και εκείνες τις μέρες όλοι σχεδόν οι τσιγγάνοι της χώρας μας, μαζεύονται εδώ. Βέβαια τα τελευταία χρόνια με όλες αυτές τις φασαρίες που έχουν γίνει μεταξύ μας, έχουν λιγοστέψει οι τσιγγάνοι που έρχονται. Αλλά δεν παύει να είναι ο προστάτης μας και πιστεύουμε σε αυτόν.

Ερ. *Αισθάνεσαι διαφορετικά όταν παίζεις στο πανηγύρι τ' Αη-Συμιού απ' ότι στα άλλα πανηγύρια; Ο τόπος παίζει σημαντικό ρόλο για σένα;*

Απ. Βέβαια και είναι διαφορετικά. Δεν είναι καθόλου το ίδιο. Του Αη-Συμιού το πανηγύρι έχει άλλη χάρη. Κάνουμε πολλά πράγματα εκείνες τις μέρες. Ακολουθούμε συνέχεια τις παρέες και υπάρχει μια ροή στο πανηγύρι. Κινείσαι μέσα στο πανηγύρι, δεν κάθεσαι σε ένα πατάρι και παίζεις. Είναι μεγάλη η χάρη τ' Αη-Συμιού και για αυτό μαζεύει τόσο πολύ κόσμο κάθε χρόνο. Δεν έχω λόγια να πω για τον Αη-Συμιό. Υπάρχει κι άλλο ένα πανηγύρι στο Αιτωλικό που είναι παρόμοιο και

λέγεται της Αγίας-Αγάθης. Έχω παίξει αρκετές φορές εκεί αλλά δεν είναι το ίδιο. Το κακό είναι ότι εδώ το πανηγύρι γίνεται μόνο μια βραδιά πάνω στο μοναστήρι, ενώ στην Αγία Αγάθη γίνεται τρεις μέρες στο μοναστήρι.

Ερ. *Πολλοί άνθρωποι συνδέουν το πανηγύρι με την έξοδο. Εσύ τι πιστεύεις για αυτό;*

Απ. Αυτό που είπες είναι σωστό. Έχω ακούσει κι εγώ πολλά για αυτό το θέμα. Γενικά αυτό το πανηγύρι έχει μεγάλη ιστορία. Όσο περισσότερο το ψάχνει κανείς χάνει και το νόημα του το πανηγύρι.

Ερ. *Το ότι τα τελευταία χρόνια στο πανηγύρι γίνεται πανικός από τον πολύ κόσμο, πιστεύεται ότι το επηρεάζει;*

Απ. Όσο πάει και χαλάει το πανηγύρι και φταίνει όλοι για αυτό. Έχουνε βάλει τα μεγάλα πρόσωπα κανόνες τελευταία. Παλιότερα γινότανε χαμός. Ήταν περισσότερο πανηγύρι απ' ότι σήμερα. Αλλά πέρα από αυτούς, τελευταία έρχονται ακόμα περισσότεροι γύφτοι και κάνουν πολλές φασαρίες. Υπάρχουν πολλοί που χαλάνε το πανηγύρι. Πρέπει να ξαναγίνει όπως παλιά, που ήταν όλα πιο αυθεντικά.

Ερ. *Παλιότερα το πανηγύρι είχε άλλο χαρακτήρα;*

Απ. Βέβαια. Ήταν πιο σεβαστικοί και πιο σοβαροί οι άνθρωποι. Όχι μόνο οι πανηγυριστές αλλά όλοι. Σήμερα όλοι φτάνουν σε ακραία πράγματα για να διασκεδάσουν. Πίνουν όλη μέρα ούζα και δεν ξέρω τι άλλο κάνουν, για να έρχονται σε όλο αυτό το κέφι. Έχει ξεφύγει όλο το πανηγύρι.

Ερ. *Σε τι άλλα πανηγύρια, πέρα από τον Αη-Συμιό, έχεις παίξει;*

Απ. Δεν έχω παίξει σε όλη την Ελλάδα. Στην περιοχή μας έχω παίξει σε πάρα πολλά πανηγύρια. Έχω πάει έξω από το Αγρίνιο, σε όλο το Ξηρόμερο¹⁹⁸, στην Άρτα και στις περιοχές της Ναυπάκτου. Αλλά σε όλα αυτά τα πανηγύρια έπαιζα

¹⁹⁸ Ξηρόμερο: Περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας. Ήταν μια από τις πέντε επαρχίες του νομού. Η περιοχή έχει παίξει μεγάλο ρόλο στο δημοτικό τραγούδι και στα δημοτικά ακούσματα.

κλαρίνο. Μόνο στον Αη-Συμιό παίζω ζουρνά.

Ερ. Στα πανηγύρια που έχεις παίζει και που παίζεις τι ύφος ακολουθείς πάνω στο όργανο;

Απ. Ο κάθε κλαρινίστας και ζουρνατζής έχει τα δικό του προσωπικό ύφος. Βέβαια κάθε φορά, ανάλογα και στο πανηγύρι και την περιοχή που παίζει κάποιος, αλλάζει και λίγο το ύφος του. Πέρα όμως από αυτά εξαρτάται και ο τρόπος παιξίματος σου από τον κόσμο στον οποίο παίζεις. Αν η παρέα σου δίνει θάρρος έχεις και εσύ έναν άλλον αέρα να παίζεις το όργανο. Όταν η παρέα δεν έχει κέφι αμέσως «ρίχνεσαι» και εσύ που παίζεις το όργανο.

Ερ. Άρα το ύφος δημιουργείται από το κλίμα του πανηγυριού κάθε φορά;

Απ. Όλα είναι θέμα σχέσεων και ψυχικής κατάστασης που θα βρίσκεται η ζυγιά κάθε φορά. Όταν η ζυγιά κουράζεται την ώρα που παίζει θα αλλάξει αναγκαστικά και ύφος, θα γίνουν όλα πιο απλά. Αλλά είναι και θέμα παρέας. Γιατί αν δεν ικανοποιεί η παρέα την ζυγιά και δεν πληρωνόμαστε, γιατί αυτό εννοώ, όσο να 'ναι δεν θα παίζουμε και καλά. Όταν όμως η παρέα σε ανεβάζει και σε λεφτά και σε γλέντι τότε και εσύ σαν οργανοπαίχτης θα παίζεις αλλιώς και θα κάνεις τα δικά σου.

Ερ. Ζουρνά, έχεις παίζει σε άλλο μέρος της Ελλάδας;

Απ. Ναι έχουμε παίζει. Όχι σε πανηγύρι αλλά σε αυτά τα φεστιβάλ με τα χορευτικά και τις παρέες που γίνονται Δεν γίνετε τζερτζελές εκεί όπως εδώ στο Μεσολόγγι. Πάμε παίζουμε μισή ώρα και κατεβαίνουμε από το πατάρι μετά. Κάνουν δυο στροφές και τέλος, ίσα-ίσα να δείξουν στον κόσμο τι υπάρχει στο Μεσολόγγι. Αλλά θα παίζουμε το δικό μας το παίξιμο και εκεί. Έχουμε πάει στην Τρίπολη και αλλού.

Ερ. Τέλος θα ήθελα να μου πεις, ποια είναι τα πιο γνωστά τραγούδια που παίζεται σε τέτοιες παραστάσεις;

Απ. Είναι πολλά. Κυρίως παίζουμε «Την Διαμαντούλα», «Ένα Σαββάτο βράδυ», «Μια Παρασκευή» από τα κλέφτικα. Όταν είναι να χορέψουν θα παίζουμε «Τον Αη-Συμιό», «Την τριανταφυλλιά» γενικά συρτά και τσάμικά. Αλλά ότι είναι να παίζουμε θα μας τα πει ο δάσκαλος του χορευτικού πριν τη παράσταση. Μετά θα πάμε σπίτι να τα μελετήσουμε για να δείξουμε εκεί που θα παίζουμε τι κάνουμε στο Μεσολόγγι.

Φιλιππόπουλος Νικήτας

Σπούδασε στη Γαλλία και στην Αγγλία

Εκδότης της εφημερίδας "ΝΤΑΠΙΑ"

Ερ. Κ. Φιλιππόπουλε θα μπορούσατε να μου πείτε δυο τρία στοιχεία για τον εαυτό σας;

Απ. Είμαι γέννημα θρέμμα του Μεσολογγίου. Σπούδασα στην Γαλλία στο τμήμα της Φιλοσοφίας. Τώρα ζω και εργάζομαι στην πόλη που με γέννησε.

Ερ. Ως επιστήμονας, τι έρευνες έχετε κάνει για την περιοχή του Μεσολογγίου;

Απ. Έχω κάνει έρευνες για το όνομα του Μεσολογγίου, για τους κατοίκους του καθώς και για την εξέλιξη του στον ιστορικό, πολιτικό, πολιτισμικό και οικονομικό τομέα. Επίσης έχω ερευνήσει το λιμνοθαλάσσιο περιβάλλον σήμερα.

Ερ. Με την κοινωνία του Μεσολογγίου έχετε ασχοληθεί;

Απ. Η εξέλιξη της Μεσολογγίτικης κοινωνίας και γης οφείλεται στα αρχαία χρόνια και στην πάλη του Αχελώου με τον Ηρακλή. Μέσω αυτής της πάλης δημιουργήθηκε η λιμνοθάλασσα και όλες οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της περιοχής. Οι Μεσολογγίτες σεβόμενοι αυτή την φυσική δύναμη κατάφεραν να ακμάσουν

οικονομικά.

Ερ. *Οι κοινωνικές τάξεις πως χωρίζονται στο Μεσολόγγι;*

Απ. Το Μεσολόγγι χωρίζεται σε περιόδους. Το Μεσολόγγι είχε μια σημαντική δύναμη που λεγόταν αλάτι. Η πρώτη αλατοπηξία που έγινε στην αρχαία πόλη του Μεσολογγίου Αλίκυρνα¹⁹⁹ βοήθησε το Μεσολόγγι στην οικονομία του. Ήταν όπως είναι σήμερα το ψυγείο. Έτσι δημιουργήθηκαν λόγω οικονομίας οι υψηλές τάξεις. Για αυτό έλεγαν το «Άλας της γης».

Ερ. *Περνώντας στο θέμα του πανηγυριού για τον Αη-Συμιό. Τι μελέτες έχετε κάνει;*

Απ. Έγραψα το βιβλίο για τον Αη-Συμιό το 2001 αφιερωμένο στον πατέρα μου. Βέβαια για πολλά πράγματα έχω αναθεωρήσει. Μόλις έγραφα το βιβλίο δεν είχα βρει τα απαραίτητα ιστορικά στοιχεία που θα μου έλυναν, όπως γράφω στο βιβλίο, την απορία για το πώς το πανηγύρι αυτό πήρε την ονομασία Άγιος-Συμεών όταν από τα στοιχεία που είχα βρει αναφέρονταν συνεχώς στην αρχαία συνήθεια. Μια αρχαία συνήθεια και ο εκλεκτός των Εβραίων Συμεών δεν μπορούσαν να υπάρχουν. Δεν μπορούσαν να υπάρχουν γιατί η αρχαία συνήθεια προϋπήρχε της εβραϊκής φιλοσοφίας και των εκπροσώπων του ιουδαϊσμού, ένας εκ των οποίων υπήρξε και ο Άγιος Συμεών. Το ένα μέρος της απορίας μου λύθηκε όταν έμαθα ότι το μοναστήρι χτίστηκε το 1740 από τον Ταράσιο Τσούμαρη. Πως γίνεται το πανηγύρι να είναι αρχαία συνήθεια ενώ το μοναστήρι χτίστηκε το 1740. Ψάχνοντας ανακάλυψα την ιστορική αλήθεια που θα ήθελα να σας μεταφέρω. Δεν υπάρχει πανηγύρι Αη-Συμιός. Το πανηγύρι αυτό προέρχεται από μία φυλή που γλεντούσαν στην Αρχαία Καλυδώνα²⁰⁰ και στην Αρχαία Πλευρώνα²⁰¹. Από την φυλή των Αχαιών. Οι Αχαιοί

¹⁹⁹ Αλίκυρνα: Αρχαία πόλη χτισμένη στον λόφο «χίλια σπίτια» κοντά στον Άγιο Θωμά Μεσολογγίου.

²⁰⁰ Καλυδώνα: Αρχαία πόλη χτισμένη στην δυτική όχθη του Ευήνου ποταμού, κοντά στο χωριό Ευηνοχώρι. Αλλιώς ονομάζονταν Κουρτάγα.

²⁰¹ Πλευρώνα: Αρχαία πόλη χτισμένη στα βορειοδυτικά του Μεσολογγίου. Σήμερα είναι γνωστό ως το κάστρο της

κατέβηκαν από την Πίνδο αφήνοντας τα ετυμολογικά τους σημάδια σε πόλεις που ίδρυναν. Έτσι έφεραν μαζί τους και τους δικούς τους θεούς και πιο πολύ τον Θεό Δία που πολλά ιερά βλέπουμε σε πολλές αρχαίες πόλεις της περιοχής μας. Ειδικά στις δύο πόλεις Πλευρώνα και Καλυδώνα που ήταν παραθαλάσσιες πόλεις. Αυτή η μαγεία της αρχαίας ιστορίας με οδήγησε στην έρευνα πιο πέρα από αυτά που ξέρουν όλοι για αυτό το πανηγύρι. Ερχόμενοι στο θέμα μας, 2-3 Φλεβάρη στην Αρχαία Καλυδώνα γιόρταζαν την χαρά της φύσης με τον Διόνυσο το θεό της αγροτιάς και της οινοποσίας. Στο συγκεκριμένο πανηγύρι οι κάτοικοι της πόλης γιόρταζαν στην εξοχή με τα λαϊκά όργανα που ήταν το τύμπανο που είναι η εξέλιξη του νταουλιού και ο αυλός που σήμερα θεωρείται η εξέλιξη του ζουρνά. Σε αντίθεση με τους ολιγαρχικούς που διασκεδάζαν με την κιθάρα και την λύρα. Έτσι τις μέρες εκείνες γιόρταζαν την θέα Δήμητρα για την εφορία της γης, την Άρτεμις για την αγροτιά, τον Διόνυσο για την διασκέδαση και τον Απόλλωνα για την καλή μουσική. Εύλογο είναι το ερώτημα βέβαια για το πώς πήρε το πανηγύρι το όνομα Αη-Συμιός. Όταν επικράτησε ο χριστιανισμός συνέδεσαν την ημερομηνία του πανηγυριού με την Υπαπαντή του Ιησού από τον Άγιο Συμεών στην προσπάθεια των χριστιανών να εξαλείψουν κάθε τι αρχαιοελληνικό. Επίσης ένα άλλο τραγικό το οποίο έκαναν οι χριστιανοί στην Αρχαία Καλυδώνα είναι ότι έχτισαν πάνω στο ιερό του Διονύσου, το ναό του Αγίου Ιωάννη. Με σκοπό να εξαφανίσουν τον θεό του γλεντιού, του κρασιού και της διασκέδασης.

Ερ. Στηρίζετε δηλαδή την άποψη της αρχαίας συνήθειας για το πανηγύρι;

Απ. Στηρίζω ότι εκχριστιάνισαν τα ήθη και τα έθιμα των αρχαίων ελλήνων. Για αυτό και τον χειμωνιάτικο Αη-Συμιό τον ονόμασαν γυναικείο. Διότι στους εβραϊκούς κανόνες την ημέρα εκείνη οι γυναίκες δεν έπρεπε να δουλεύουν αλλιώς θα σημαδεύονταν με τελικό σκοπό για να πηγαίνουν οι άνδρες στο πανηγύρι. Γι αυτό και

το πανηγύρι έγινε φαλλοκρατικό. Παρόλα αυτά όμως οι αρχαίοι έλληνες κατάφεραν να διαδώσουν αυτοί το πανηγύρι, για αυτό και θα συναντήσουμε στην Γαλλία, στον Ροδανό ποταμό και στα πλαίσια της Μασσαλίας, τους Κέλτες να γιορτάζουν 2-3 Φλεβάρη αυτό το πανηγύρι με ελληνικά στοιχεία όπου φέρνει το όνομα Ambolk. Είναι ένα ακόμα στοιχείο που αποδεικνύει την ύπαρξη αυτού του αρχαίου πανηγυριού με το όνομα σήμερα Αη-Συμιός. Οπότε υπάρχει αφ' ενός το πανηγύρι της Αρχαίας Καλυδώνας που γιόρταζαν 2-3 Φλεβάρη την ανάσταση της φύσης και το καλοκαιρινό πανηγύρι που γιόρταζαν στην Αρχαία Πλευρώνα την κουρά. Κουρά είναι το κούρεμα των προβάτων που τότε υπήρχε μια ιεροτελεστία. Οι Κουρίτες με τύμπανα και αυλούς έκαναν κύκλους και κούρευαν τα πρόβατα γύρω από την φωτιά χορεύοντας παράλληλα τον πυρίγχο. Όπως καταλαβαίνεις το πανηγύρι δεν έχει καμία σχέση ούτε με την Έξοδο ούτε με την τουρκοκρατία. Είναι ψέματα που δεν θέλουν να τα παραδεχτούν οι χριστιανοί. Καμιά σχέση δεν έχει ο Συμεών με τα πανάρχαια ήθη και έθιμα των ελλήνων. Εκχριστιάνισαν τα πάντα για να εξαλείψουν τον ελληνισμό, οι εβραίοι.

Ερ. *Όποτε τα αρχαία χρόνια το πανηγύρι το κινούσαν άνδρες;*

Απ. Όχι. Η αρχαία συνήθεια που σας παρουσιάζω δεν ήταν φαλλοκρατική. Οι χριστιανοί την έκαναν φαλλοκρατική. Τα πανηγύρια αυτά ήταν της υπαίθρου που συμμετείχαν γυναίκες, άνδρες και παιδιά. Συμμετείχε όλη η αγορά όπου πίνανε, συζητάγανε και γλεντάγανε. Αυτό θέλανε να εξαλείψουν και να βάλουνε την χριστιανική άποψη. Κατά τα χριστιανικά έθιμα τις μέρες του πανηγυριού η γυναίκα δεν έπρεπε να «πάει» με το άντρα γιατί το παιδί θα έβγαινε σημαδεμένο.

Ερ. *Αυτή η «αρχαία συνήθεια» έχει κρατήσει στοιχεία στο σημερινό πανηγύρι;*

Απ. Βεβαίως. Έχει κρατήσει τον λαϊκό του χαρακτήρα. Στο πανηγύρι συμμετέχουν άνθρωποι φτωχοί που θέλουν να ακούσουν τον ζουρνά και το νταούλι

και όχι πλούσιοι. Οπότε πρώτον κράτησε τον λαϊκό όργανο και δεύτερον τον λαϊκό κόσμο που γιορτάζουν τον Διόνυσο χωρίς να το καταλαβαίνουν. Για αυτό και ξεφτιλίζουν το χρήμα. Αν πας στις παρέες θα δεις φτωχούς ανθρώπους που κουβαλούν τις παραδόσεις των αρχαίων ελλήνων.

Ερ. Αυτή την στάση που έχουν προς το χρήμα συμβολίζει κάτι για το πανηγύρι;

Απ. Ναι. Συμβολίζει πως το χρήμα ως αξία ευτελίζετε. Δεν το υπολογίζουμε μπροστά στην διασκέδαση και στην μέθεξη μας. Στη προσπάθεια μας να ξεφύγουμε από τα κοινά και να φτάσουμε στην απελευθέρωση του ανθρώπου μέσα από την μουσική και τον οίνο. Όταν το πετάς το ξεφτιλίζεις και δεν γίνεσαι Εβραίος. Κι αυτό προέρχεται από την ελληνική ψυχή του Έλληνα.

Ερ. Εσείς έχετε συμμετάσχει ποτέ στο πανηγύρι;

Απ. Ναι. Βεβαίως. Σε πιο μικρή ηλικία όμως. Συμμετείχαν όμως κανονικά ο αδελφός μου και ο πατέρας μου, πάντα αρματωμένοι. Μάλιστα ο πατέρας μου έκανε αποχή από τα συζυγικά του καθήκοντα ένα μήνα πριν από το πανηγύρι. Αυτό του είχε διδάξει ο χριστιανισμός, αυτό έκανε. Αλλά μέσα του είχε την ελληνική καταγωγή αλλά ήταν καταπιεσμένος από θρησκοληψίες και έκανε αποχή για να πάει στο μοναστήρι εξαγνισμένος. Πράγμα που δεν συνέβαινε στα αρχαία πανηγύρια καθώς ήταν απελευθερωμένα. Σκοπός ήταν η ευθυμία.

Ερ. Εσείς πως θυμάστε το πανηγύρι τα παιδικά σας χρόνια; Έχει αλλάξει σε σχέση με σήμερα;

Απ. Όλα αλλάζουν. Τα πάντα ρεί. Τίποτα δεν μένει ίδιο. Ακόμα και το αυθεντικό που ακούω δεν ισχύει. Από πού είναι αυθεντικό; Αφού λέμε ότι είναι χριστιανικό από πού είναι αυθεντικό; Όταν θες να θεωρηθεί αυθεντικό θα γιορτάσεις το πανηγύρι των προγόνων σου, όταν γιορτάζεις ένα πανηγύρι που το αφιερώνεις στον εβραίο Συμεών τότε πως μπορείς να το πεις αυθεντικό. Ακόμα και ο χορός του

πεθαμένου που χορεύουν θεωρείται οργιαστικός διονυσιακός χορός και παριστάνει την νεκρανάσταση. Αυτό υπάρχει στην ελληνική μυθολογία.

Ερ. *Ότι χορεύουν τον χορό του πεθαμένου Δευτέρα βράδυ συμβολίζει κάτι;*

Όχι. Είναι ένας πανάρχαιος χορός που τον χορεύουν υποσυνείδητα γιατί αισθάνονται Έλληνες.

Ερ. *Το αρχαίο πανηγύρι διαρκούσε κι αυτό τέσσερις μέρες όπως και σήμερα;*

Απ. Διαρκούσε όσο έπρεπε. Αυτό εξαρτιόνταν από τα κουρά, πόσο ήταν το κούρεμα των προβάτων. Συνήθως διαρκούσε δυο έως έξι μέρες.

Ερ. *Περνώντας σε ένα άλλο κομμάτι του πανηγυριού. Υπάρχουν μαρτυρίες για το πότε ήρθαν οι τσιγγάνοι στην περιοχή του Μεσολογίου;*

Απ. Το θέμα των τσιγγάνων είναι μεγάλο. Εν συντομία θα σου πω δυο πράγματα. Οι τσιγγάνοι ή γύφτοι ή ρομά είναι ακριβώς το ίδιο. Αυτή λοιπόν ή φυλή έχει καταγωγή από το Πακιστάν και από τις βόρεια Ινδία. Όταν ξεκίνησε η μετανάστευση των λαών οι τσιγγάνοι εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη. Στα μέρη τα οποία εγκαταστάθηκε η κάθε οικογένεια πήρε και τα χαρακτηριστικά του λαού που ζούσε. Έτσι πήραν και τα μουσικά όργανα της κάθε περιοχής και έπαιζαν, για αυτό θα δούμε οι τσιγγάνοι της Ουγγαρίας παίζουν βιολί όπως οι τσιγγάνοι της Ισπανίας παίζουν κιθάρα έτσι και οι τσιγγάνοι της Ελλάδας πήραν τον ζουρνά και το νταούλι. Κάπως έτσι πήραν και το όνομα τους «γύφτοι» καθώς προήλθαν από την Αίγυπτο «gypsies». Άρα βλέπουμε ότι έχουμε κάνει ένα δάνειο ελληνικό προς τους γύφτους και προς τις ανατολικές χώρες (Τουρκία, Αίγυπτο κλπ). Είναι ελληνικό καθώς βλέπουμε πως ο ζουρνάς είναι η εξέλιξη του αρχαίου αυλού, που είχε ως πρώτο διδάσκαλο τον Μιρσύα, και το νταούλι εξέλιξη του τυμπάνου, που είναι ανακάλυψη των Κουρητών.

Ερ. *Γιατί όμως οι τσιγγάνοι πήραν τον ρόλο του μουσικού;*

Απ. Γιατί αυτό πήγαινε στην ψυχοσύνθεσή τους. Ερχόταν πιο κοντά στα ήθη και στα έθιμα των επάγγελμα των τους.

Ερ. Πιστευτέ ότι οι τσιγγάνοι έχουν επηρεάσει την μουσική της περιοχής και του πανηγυριού;

Απ. Βεβαίως. Έχουν βάλει μέσα γυφτοτραγούδα. Ξεχωρίζουν τα δημοτικά από τα γυφτοτραγούδα. Τα δημοτικά τραγούδια και ιδιαίτερα της τάβλας είναι λυπητερά και αποτελούν συνέχεια της ελληνικής παράδοσης. Τα θέματα των δημοτικών τραγουδιών βγαίνουν μέσα από την ζωή των ηρώων μας. Εκφράζουν τις ιστορίες του φτωχού λαού. Αν και πολλά θέματα είναι ιστορικές ανακρίβειες. Όπως η ύπαρξη του κρυφού σχολείου. Πως γίνεται να υπάρχει κρυφό σχολείο από την στιγμή που στο Μεσολόγγι κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας λειτουργούσαν δύο πανεπιστήμια.

Ερ. Πριν την έλευση των τσιγγάνων ποιοι έπαιζαν τον ζουρνά και το νταούλι στο πανηγύρι;

Απ. Τα αρχαία χρόνια έπαιζαν στο πανηγύρι οι μουσικοί τον αυλό και το τύμπανο, όργανα τα οποία πήραν οι ανατολικές χώρες και τα προσαρμοσαν στα μέτρα τους. Με τον ερχομό των τσιγγάνων ήρθαν και αυτά τα όργανα υπό την μορφή δανεισμού από την Ελλάδα.

Ερ. Αναφερόμενος νωρίτερα στο τραγούδι «Πάλες καλές αντάμωσες» το συνδέετε με την αρχαιότητα;

Απ. Κατ' αρχάς αυτό το τραγούδι το λένε και σήμερα. Αν παρατηρήσετε το τραγούδι μιλάει για τα στοιχεία της φύσης και του ανθρώπινου γλεντιού. Μιλάει για το γάργαρο νερό για το καλό κρασί και άλλα. Μέσω αυτών των στοιχείων οι αρχαίοι Έλληνες έφταναν στον Διονυσιασμό και ξέφευγαν από τις κοινωνικές υποχρεώσεις. Αυτή είναι η ελληνική παράδοση.

Ερ. Συνδέετε το τότε ρεπερτόριο με το τωρινό;

Απ. Όλο και κάτι μένει. Το πνεύμα των ελλήνων δεν χάνεται. Παρ' όλα τα δεινά που έχουμε τραβήξει κάποια πράγματα μένουν και ακούγονται και σήμερα στο πανηγύρι.

Ερ. Στα μεταπολεμικά χρόνια η Ελλάδα προσπάθησε να βρει την ταυτότητα της. Μήπως επηρέασε σε αυτό ιστορικές πόλεις όπως το Μεσολόγγι τόσο στην μουσική όσο και σε κάθε τομέα;

Απ. Η ταυτότητα κάθε λαού αποκτείται με την πάροδο του χρόνου και τον αγώνα των κατοίκων της. Αν και πιστεύω ότι η ταυτότητα του Ελληνισμού συνδέετε άρρηκτα με την ταυτότητα του Μεσολογγίου. Αν και στην προσπάθεια για την δημιουργία της ταυτότητας έκανα το λάθος και τους έβαλαν έναν θεό που δεν τους ανήκει. Πήραν από τον έλληνα την πραγματική θρησκεία του και αυτό έχει να κάνει με τα ιερά και τα έθιμα προς τους θεούς της. Εκχριστιάνισαν τον έλληνα. Αλλά δεν κατηγορώ τον έλληνα γιατί ούτε εκατό χρόνια δεν είναι ελεύθερος αν αναλογιστείς ότι μέχρι και το 1912 ο Τούρκος ήταν ακόμη στα Γιάννενα. Και αυτή η διάσωση πολλών πραγμάτων οφείλετε στην παράδοση μας, στην γλώσσα μας, στα πανηγύρια μας αλλά κυρίως στην νοοτροπία του ανήσυχου ελληνικού πνεύματος. Αλλά πιστεύω ότι θα βρούμε τον ιστορικό μας προσδιορισμό. Ο ελληνισμός δεν πρόκειται ποτέ να χαθεί.

Ερ. Πιστεύετε ότι το πανηγύρι έχει εμπορευματοποιηθεί ή έχει αλλάξει;

Απ. Πότε τα πανηγύρια δεν μένουν ίδια. Το πανηγύρι έχει μία εξέλιξη. Από το 1200 π.χ. που το γιορτάζουν έχουν αλλάξει οι συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα. Τα πάντα ρει. Όλα υπόκεινται στην φθορά του χρόνου. Βέβαια αλλάζει καθώς μπαίνουν κάθε φορά άλλα στοιχεία. Το θέμα είναι να κρατήσεις την αρχέγονη ουσία. Το να έχεις επιρροές από κάπου δεν είναι απαραίτητα κακό αλλά όμως να μην χάνεις την

ουσία του πανηγυριού, που είναι το γλέντι και η χαρά.

Ερ. *Το γεγονός ότι την τελευταία μέρα του πανηγυριού, Τρίτη, πηγαίνουν και πανηγυρίζουν στο εκκλησάκι της Αγίας Τριάδος στην Κλείσοβα πως το κρίνετε;*

Απ. Αυτό είναι ύστερο. Για να συνδεθεί το πανηγύρι με την Έξοδο. Αυτό είναι καθαρά ιστορικό στοιχείο.

Ερ. *Πιστεύετε ότι το πανηγύρι έχει επηρεαστεί από την Δύση;*

Απ. Όλο και κάτι παίρνει. Εγώ σας λέω ότι δεν πιστεύω στο αυθεντικό και το ανόθευτο. Στο ιστορικό διάβα παίρνεις, και δεν είναι κακό να παίρνεις αρκεί αυτό που παίρνεις είναι καλό.

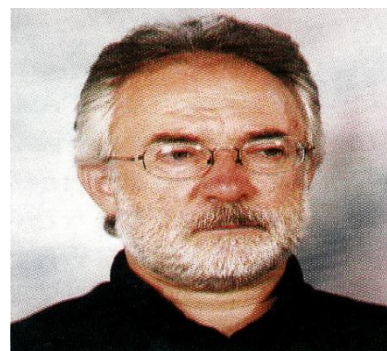
Ερ. *Πιστεύετε ότι οι έρευνες σας έχουν καλύψει τις αρχικές σας αναζητήσεις; Η συνεχίζονται;*

Απ. Όσο ψάχνω συνεχώς κάτι θα ανακαλύψω. Για παράδειγμα την γιορτή που έκαναν οι Κέλτες την ανακάλυψα πρόσφατα. Την γιορτή της μάνας φύσης 2-3 Φλεβάρη. Δεν το αναφέρω στο βιβλίο που έγραψα.

Βλαχογιάννης Χρήστος

Καθηγητής Μουσικής

Αρχιμουσικός - Συνθέτης

Ερ. *Κ. Βλαχογιάννη θα μπορούσατε να μου πείτε δυο τρία στοιχεία για τον εαυτό σας;*

Απ. Είμαι καθηγητής μουσικής στο πρώτο γυμνάσιο και λύκειο Μεσολογγίου και διευθυντής στην δημοτική χορωδία της Αμφιλοχίας. Παλιότερα

υπήρξα αρχιμουσικός στην δημοτική φιλαρμονική του Μεσολογγίου καθώς και διευθυντής στην δημοτική χορωδία της Πρέβεζας.

Ερ. *Για τον λόγο ότι είστε και μουσικός θα ήθελα να ακούσω την άποψη σας για το πανηγύρι του Αη-Συμίου από την πλευρά του πανηγυριστή και από την μεριά του μουσικού κριτικού. Αρχίζοντας λοιπόν από το πρώτο θα ήθελα να σας ρωτήσω πόσα χρόνια συμμετέχετε στο πανηγύρι;*

Απ. Περίπου δέκα χρόνια ασταμάτητα.

Ερ. *Πως θελήσατε να συμμετέχετε στο πανηγύρι. Είχατε κάποια επιρροή από κάποιον; Συμμετείχε κάποιος συγγενής σας;*

Απ. Όχι, όχι. Δεν συμμετείχε κανένας από το σόι μου. Εγώ αργότερα έβαλα τα παιδιά μου. Νωρίτερα γυρνούσα στις παρέες, άκουγα και κατέγραφα αυτά που γινόντουσαν στον Αη-Συμίο. Έχω καταγράψει πολλά πράγματα από παρέες και από ζυγές με τα ήθη και τα έθιμα που γίνονται. Κάποια στιγμή αποφάσισα να ενταχθώ κι εγώ ως ενεργό μέλος στο πανηγύρι, και το έκανα. Πάντοτε θαύμαζα το πανηγύρι και ποιο πολύ μου άρεσε αυτός ο Διονυσιασμός που κυριαρχεί και μου έκανε εντύπωση. Έλεγα πως είναι δυνατόν οι άνθρωποι να μπορούν για πέντε συνεχόμενες μέρες να γλεντούν, να τρώνε και να πίνουν συνεχόμενα; Μέχρι που το βίωσα και κατάλαβα πως γίνεται. Έτσι συμπέρανα πως αυτό που μας κρατούσε ήταν ο Διονυσιασμός γιατί ποια άλλη μυστική δύναμη θα μπορούσε να σε κρατάει σε ένταση και εγρήγορση. Όλες τις μέρες υπάρχει η χαρά και ο ενθουσιασμός πράγμα που με μάγεψε στο συγκεκριμένο πανηγύρι και με κάνει να συμμετέχω.

Ερ. *Δηλαδή αυτό που ακούγεται από τα χείλη των πανηγυριστών περί αρχαίας συνήθειας εσείς το υποστηρίζετε;*

Απ. Βεβαίως και το υποστηρίζω. Επίσης πιστεύω ότι ο χριστιανισμός έχει καπελώσει τα πάντα. Πήρε τα περισσότερα στοιχεία από τον αρχαιοελληνισμό και τα

καπέλωσε. Τα μυστήρια και οι τελετές έχουν προέλθει από τον αρχαιοελληνισμό. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν σε μεγάλη εκτίμηση το σώμα τους και την φύση γενικότερα κάτι το οποίο ο χριστιανισμός το καπέλωσε. Το πανηγύρι, βεβαίως, έλκει την καταγωγή του από την Αρχαία Ελλάδα κάτι το οποίο δεν μπόρεσε να καταστρέψει ο χριστιανισμός. Δεν μπόρεσε να επέμβει στο γλέντι και σε άλλες τελετές όπως ο γάμος. Δεν μπόρεσε να επέμβει στα τραγούδια του γλεντιού, στις πατινάδες, τα ευχετικά.

Ερ. *Το σώμα λοιπόν μπορεί να εκφραστεί μέσα στο πανηγύρι;*

Απ. Το σώμα στο πανηγύρι εκφράζεται μέσω των χορών που κατά βάση είναι κυκλικοί. Αυτό είναι καθαρά αρχαιοελληνικό στοιχείο γιατί ο Έλληνας εκφραζόταν πολλαπλώς μέσα από τον λόγο, την κίνηση και την μουσική, πράγμα που το βρίσκουμε και στο αρχαίο θέατρο. Αυτό το τρίπτυχο της εκφραστικότητας το βλέπουμε και σήμερα στην χριστιανική λατρεία μέσω των τελετουργιών.

Ερ. *Περνώντας στην δομή του πανηγυριού πως ακριβώς χωρίζεται το πανηγύρι;*

Απ. Το πανηγύρι χωρίζεται σε παρέες των αρματωμένων και των καβαλαραίων. Εγώ ανήκω στου αρματωμένου. Οι καβαλαραίοι το λέει και η ίδια η λέξη υπεύουν σε άλογα. Αν και κατά την γνώμη μου οι καβαλαραίοι δεν κολλάνε με την δομή του πανηγυριού γιατί όλα τα πανηγύρια της Ελλάδος γινόντουσαν από πεζούς. Σε διάφορα δρώμενα με την εισχώρηση του χριστιανισμού πιθανόν και να κολλούσαν άλλα από τα αρχαία χρόνια δεν υπάρχει κάποια τέτοια ένδειξη. Ακόμα και σαν μεταφορικό μέσο να το εξηγήσει κάποιος είναι παράλογο γιατί και οι αρματωμένοι με τα πόδια πήγαιναν πάντα.

Ερ. *Οι αρματωμένοι τι πορεία ακολουθούν;*

Απ. Μιλώντας για τον καλοκαιρινό πανηγύρι, οι παρέες μαζεύονται το

Σαββάτο το βράδυ μια μέρα πριν το κανονικό πανηγύρι σαν μια πρόγευση πίνοντας και γλεντώντας στα στέκια τους. Την Κυριακή το πρωί ξεκινάει το τελετουργικό κομμάτι όπου η ζυγιά (που είναι οι οργανοπαίκτες, δυο ζουρνάδες και το νταούλι, ο πρίμος και ο ισοκράτης και αυτός που κρατεί τον ρυθμό), μαζί με τον καπετάνιο αρχίζουν και μαζεύουν όλα τα μέλη της παρέας. Εκεί στο σπίτι του κάθε αρματωμένου η οικογένεια κερνάει ένα ουζάκι και μια ρεβανί και συνεχίζουν για τον επόμενο. Όταν μαζευτούν όλα τα άτομα της παρέας κατευθύνονται προς το στέκι και για το μεσημεριανό φαγητό φορώντας κανονικά τις αρματωσιές. Και το απόγευμα όλοι οι πανηγυριστές συγκεντρώνονται στον Άγιο Σπυρίδωνα (πάλι ο χριστιανισμός στην μέση) όπου με τις ευλογίες των παπάδων παίρνουμε τις σημαίες και κατευθυνόμαστε προς τον Κήπο των Ηρώων. Εκεί γίνεται μια επί μνημόσυνη δέηση προς τιμή των πεσόντων της Εξόδου και στην συνέχεια περνώντας από την πύλη οδεύουμε προς το μοναστήρι. Στην ουσία μέχρι το νοσοκομείο πάμε και μετά ανεβαίνουμε με δικά μας αυτοκίνητα. Την Κυριακή το βράδυ γίνεται ολονύχτιο γλέντι που σταματάει όταν και πάλι χτυπήσουν οι καμπάνες το πρωί για την θεία λειτουργία. Οι παλιότεροι παρακολουθούσαν την Θεία Λειτουργία και ύστερα ακολουθεί ξεκούραση κάτω από τα πλατάνια για μια-δυο ώρες για να συνεχιστεί το γλέντι μέχρι το απόγευμα. Μετά τα μαζεύουν και κατεβαίνουν προς το Μεσολόγγι με γλέντι και τραγούδια για να ακολουθήσει επίσης ολονύχτιο γλέντι αυτή την φορά στα μαγαζιά της πόλης. Τέλος την Τρίτη μαζεύονται οι οικογένειες των μελών της παρέας στο ίδιο τραπέζι πίνοντας και τρώγοντας όλοι μαζί. Τώρα αν μένει καθόλου φαγητό συνήθως καταναλώνεται την Τετάρτη σε μια μικρή μάζωξη.

Ερ. *Τις προηγούμενες μέρες η οικογένεια δεν έχει καμία συμμετοχή;*

Απ. Εκτός από την τελευταία μέρα τις υπόλοιπες μέρες δεν κάθεται άλλος στο τραπέζι πέρα από τα άτομα της παρέας. Δίπλα υπάρχουν πολλά τραπεζάκια για

τον οπουδήποτε. Υπάρχει άφθονη φιλοξενία για όποιον θέλει να γλεντήσει, να χορέψει, τραγουδήσει αλλά έξω από το τραπέζι της παρέας. Επίσης δεν επιτρέπονταν γυναίκες παλιότερα. Τώρα υπάρχει μια χαλαρότητα. Αλλά γενικά το τραπέζι της παρέας θεωρείται άβατο για τους απ' έξω.

Ερ. *Οπότε το τελετουργικό κομμάτι του πανηγυριού σήμερα είναι αυτό που μου προαναφέρατε;*

Απ. Κατά βάση ναι. Αν και παλιότερα την Τρίτη το πρωί οι παρέες είθισται να πηγαίνουν στο νησάκι της Κλείσοβας, στην Αγία Τριάδα, κι να καταθέτουν ένα στεφάνι και πάλι προς χάριν των πεσόντων. Σήμερα απ' ότι ξέρω μόνο η παρέα των Θεοφιλατέων πάει να τιμήσει το γεγονός. Έπειτα γυρίζουν να ξεκουραστούν για να ακολουθήσει όπως είπα προηγουμένως το τελευταίο οικογενειακό πια γλέντι.

Ερ. *Προηγουμένως μου αναφέρατε τον «καπετάνιο» τι ακριβώς ρόλο έχει και ποιος τον ορίζει ποιος θα είναι.;*

Απ. Συνήθως μπαίνει ο μεγαλύτερος σε ηλικία και ο πιο έμπειρος. Αν τυχόν κάποια στιγμή παραιτηθεί αυτός με εσωτερικές διαδικασίες εκλέγεται άλλος. Ο ρόλος του καπετάνιου είναι πολύ σημαντικός. Αν και σήμερα και ο αυτός ο θεσμός του «καπετάνιου» έχει ξεφύγει. Ο καπετάνιος κανονικά είναι αυτός που επιμελείται τα πάντα, έχει τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο βάζοντας σε μία σειρά το πρόγραμμα της παρέας. Πρέπει να τα έχουμε όλα σε ένα πρόγραμμα, το φαγητό που θα φάμε, τα εφόδια που θα χρειαστούμε, το κέρασμα στους φιλοξενούμενους. Ειδικά πάνω στον Αη-Συμιό που δεν υπάρχουν μαγαζιά περνούμε εμείς το βάρος της φιλοξενίας. Η φιλοξενία είναι ιερό πράγμα, κάτι το οποίο κρατιέται ακόμα στον Αη-Συμιό.

Ερ. *Όποτε στην παρέα υπάρχει μια ιεραρχία και σεβασμός;*

Απ. Ναι. Ο σεβασμός τον οποίο αποπνέει ο καπετάνιος πρέπει να είναι δεδομένος. Βέβαια ο σεβασμός κερδίζεται μέσα από τις πράξεις του καπετάνιου για

το πόσο πραγματικά αξίζει αυτόν το σεβασμό, από αυτή την έννοια το λέω.

Ερ. *Εσείς συμμετέχετε σε όλο το τελετουργικό κομμάτι του πανηγυριού;*

Απ. Ναι. Οτιδήποτε πρέπει να κάνω το κάνω. Το βιώνω το πανηγύρι.

Ερ. *Κατά πόσο έχει επηρεάσει το πανηγύρι την καθημερινή σας ζωή;*

Απ. Ουσιαστικά ότι κάνεις είναι ένας τρόπος ζωής. Το να αρματώνεσαι, να γλεντάς όπως περιέγραψα προηγουμένως και να χαλάς ένα σωρό χρήματα, τα οποία δεν περισσεύουν κιόλας, όλα αυτά είναι μια στάση ζωής. Όποτε αν με ρωτάς κάτι σχετικό σου απαντώ ότι το πανηγύρι βρίσκεται σε πολύ σοβαρή θέση στην ζωή μου. Γιατί θέλω να κρατηθεί, καθώς πιστεύω ότι είναι από τα πιο ζωντανά πανηγύρια στην Ελλάδα τόσο από συναισθηματικής όσο και καλλιτεχνικής άποψης.

Ερ. *Θεωρείται το τελευταίο αστικό πανηγύρι στην Ελλάδα;*

Απ. Δεν νομίζω. Μπορεί τα πανηγύρια να γίνονται συνήθως σε χωρία αλλά και οι μπούλες της Νάουσας κάτι αντίστοιχο με εμάς είναι.

Ερ. *Ο ρόλος που σου αντιστοιχεί στο πανηγύρι του Αη-Συμιώτη ή του Μεσολογγίτη;*

Απ. Κατά βάση Μεσολογγίτης είμαι απλώς ανήκω και στους Αη-Συμιώτες στους πανηγυρίζοντες δηλαδή του Αη-Συμιού. Αν και δεν συμφωνώ με τον όρο πανηγυριστής. Δεν είναι δόκιμος ο όρος. Ούτε με τον όρο εξοδίτη συμφωνώ.

Ερ. *Οι τσιγγάνοι, εκτός της ζυγιάς, φαίνεται ότι έχουν πάρει μεγάλο ρόλο στο πανηγύρι;*

Απ. Α βέβαια. Αυτό είναι αναπόφευκτο κακό. Κινούμενοι κατά νομάδες στο πανηγύρι του Αη-Συμιού βρίσκουν έναν πολύ σοβαρό λόγο να συρρεύσουν κατά χιλιάδες. Είναι ένας περιπλανώμενος λαός που μαζί τους σέρνουν και όλα τα άσχημα που τους χαρακτηρίζουν (την βρωμιά, την έλλειψη κοινωνικής βάσεως κ.τ.λ.)

Ερ. *Οι ίδιοι πάντως υποστηρίζουν πως ο Αη-Συμιός είναι ο προστάτης τους.*

Για αυτό και βαφτίζουν τα παιδιά τους εκεί κατά τις μέρες αυτές.

Απ. Θα έλεγα πως τους βολεύει να το πιστεύουν. Οι τσιγγάνοι επειδή είναι μια φυλή αγράμματη υιοθετώντας τα ελληνικά χριστιανικά έθιμα έτσι υιοθέτησαν κι αυτό. Βεβαίως, πιστεύω, ότι έχουν πίστη μέσα τους για τον Άγιο Συμεών καθώς τον πιστεύουν για δικό τους άγιο καθώς όπως είπες βαφτίζουν τα παιδιά τους εκεί και τα ονομάζουν συνήθως Ασημάκηδες. Αλλά εκτός αυτού για τους τσιγγάνους κάθε τι κοινωνικό αποτελεί και ένα είδος νυφοπάζαρου για την φάρα τους. Επίσης είναι ευκαιρία για πολλούς από αυτούς να πουλήσουν το εμπόρευμα τους. Οπότε όπως καταλαβαίνεις τους εξυπηρετεί σε πολλούς τομείς ο Αη-Συμιός και για αυτό τα έχουν καλά μαζί του.

Ερ. *Ύστερα από τόσα χρόνια συμμετοχής στο πανηγύρι πως θυμάστε το πανηγύρι του τότε μόλις είχατε πρωτοξεκινήσει με το πανηγύρι του σήμερα;*

Απ. Βέβαια. Το καταλαβαίνω τώρα αυτό που έχω αποκτήσει κάποιες γνώσεις μουσικές και κάπως μεγάλωσα. Στα μάτια ενός μικρού παιδιού ο Αη-Συμιός φαντάζει σαν κάτι μοναδικό που το περιμένει ολόκληρο τον χρόνο για να δει τα άλογα και τους αρματωμένους. Δεν μπαίναμε τότε εμείς στο τρυπάκι να γνωρίσουμε τραγούδια και χορούς και να ασχοληθούμε με αυτό. Αργότερα μόλις ασχολήθηκα με την μουσική και ειδικά με το δημοτικό τραγούδι κατάλαβα πως τα συγκεκριμένα τραγούδια που ακούγονται στο πανηγύρι δεν έχουν καμία σχέση με τα σύγχρονα νεοδημοτικά κατασκευάσματα. Βλέποντας πως εδώ διαφέρουν τα πάντα το έψαξα και ηχογραφώντας και βιντεοσκοπώντας όλα τα τραγούδια του Αη-Συμιού από προσωπική έρευνα ψάχνοντας να βρω τι τραγουδάνε και πώς τραγουδάνε τα άτομα της κάθε παρέας. Έτσι λοιπόν θέλησα κι εγώ να προσφέρω στο βαθμό που αναλογεί στο πανηγύρι.

Ερ. *Έχουν αλλάξει πράγματα;*

Απ. Οι αλλαγές είναι ίδιες με τους καιρούς που ζούμε. Τα πάντα αλλάζουν και τίποτα δεν μένει ίδιο. Αυτό οφείλεται στην αμάθεια πολλών μελών που συμμετέχουν στο πανηγύρι. Στο μουσικό κομμάτι οι νεαροί πανηγυριστές δεν γνωρίζουν τα τραγούδια που λέγονται και παλιοί τηρούσαν μια πολύ περίεργη στάση καθώς δεν έδειχναν τίποτα από τις γνώσεις τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι στο πέρασμα των χρόνων να χαθούν οι παλιοί και η αμάθεια να συνεχίζει να υπάρχει. Τώρα σε θέμα συμπεριφορών οι παλιοί υποτίθεται ότι κρατάνανε μια στάση όπως είχαν μάθει από τους πατεράδες τους. Λέω υποτίθεται γιατί πολλοί από αυτούς δείχνουν και μια άγνοια για το πανηγύρι με αποτέλεσμα να μην δίνουν βάση στους νεαρούς επιτρέποντας έτσι πολλούς νεοτερισμούς χωρίς να υπολογίζουν να κρατήσουν τα έθιμα και τις παραδόσεις που είχαν πάρει από τους πατεράδες τους. Αφήνουν για παράδειγμα νεαρούς πανηγυριστές να παίρνουν τις φοιτήτριες να τις χορεύουν και να προκαλούν με την στάση τους. Όλα αυτά απάδουν από τον χαρακτήρα του Αη-Συμιού. Για να ερωτοτροπήσεις υπάρχουν άλλες ώρες και άλλες εποχές. Επίσης οι ζυγιές τσιγγάνων που πάλι οι παλιοί δεν δείχνουν στους καινούργιους έχει ως αποτέλεσμα να χάνονται οι παλιοί και οι καινούργιοι να μην γνωρίζουν το ρεπερτόριο που θα έπρεπε με αποτέλεσμα να παίζουν κομμάτια που δεν ταιριάζουν με τον Αη-Συμίο, για παράδειγμα τελευταία ακούω κάτι γυφτοτσιφτετέλια. Αλλά το ζητούμενο είναι η παρέα τι κάνει για αυτό το πράγμα. Στη δική μας παρέα πάντως δεν το επιτρέπουμε αυτό.

Ερ. *Εσείς σε ποια παρέα είστε;*

Απ. Στη δική μου παρέα καπετάνιος είναι ο Σπύρος Καλάκης

Ερ. *Πιστεύεται πως το πανηγύρι έχει κρατήσει τα «αυθεντικά» του στοιχεία;*

Απ. Βέβαια. Το θεωρώ από τα πιο γνήσια παραδοσιακά πανηγύρια στην Ελλάδα, μαζί με όλα του τα τρωτά. Ασχέτως που εγώ τόση ώρα περιγράφω τα τρωτά,

τα θετικά εξίσου είναι σοβαρά. Για παράδειγμα υπάρχουν δημοτικά τραγούδια που έχουν διασωθεί που δεν ακούγονται στην ελληνική δισκογραφία και θα τα βρεις μόνο στο πανηγύρι να λέγονται.

Ερ. *Αυτά τα τραγούδια σε ποία περίοδο χρονολογούνται;*

Απ. Αυτά τα τραγούδια που εντάσσονται στο δημοτικό τραγούδι ανήκουν στα ακριτικά τραγούδια και συγκεκριμένα από 1000 μ.Χ και μετά.

Ερ. *Δηλαδή στο θέμα του τραγουδιού δεν υπάρχουν επιρροές από την αρχαιότητα;*

Απ. Εγώ τώρα σου μιλάω για την δομή του δημοτικού τραγουδιού. Βεβαίως και υπάρχουν επιρροές όπως τα τραγούδια του γάμου που ήταν οι Μέναιοι ή οι θρήνοι, τα μοιρολόγια που αργότερα μετεξελίχτηκαν σε δημοτικό τραγούδι και να τα αναγνωρίζουμε εμείς σήμερα.

Ερ. *Για το λόγο ότι στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδος το κλαρίνο είναι που επικρατεί στα πανηγύρια. Πως στο συγκεκριμένο πανηγύρι επικράτησε ο ζουρνάς;*

Απ. Αυτό είναι που είπα πριν περί γνησιότητας. Το συγκεκριμένο πανηγύρι έχει διασώσει σοβαρά παραδοσιακά στοιχεία. Η πρώτη μορφή ζυγιάς στην Ελλάδα ήταν δυο ζουρνάδες και ένα νταούλι. Το κλαρίνο μπήκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στην εποχή του Όθωνα. Βέβαια τότε μπήκε σαν όργανο που γνώρισε ο ελληνικός λαός υπό την μορφή μπάντας που έφερνε ο Όθωνας εκείνη την εποχή. Ως μέσω έκφρασης του ελληνικού λαού το κλαρίνο εμφανίστηκε στα πανηγύρια περίπου το 1870. Αλλά στο πανηγύρι του Αη-Συμιού το κλαρίνο δεν ευδοκίμησε. Παρέμεινε η αρχαιοελληνική δομή ζυγιάς που στην αρχή είχε μορφή αυλού.

Ερ. *Πως στις ζυγιές του πανηγυριού έχει επικρατήσει να αποτελείται από τσιγγάνους;*

Απ. Εκτός του ότι δεν υπήρχαν «λευκοί» να παίζουν ζουρνά και νταούλι, οι

τσιγγάνοι είναι συνυφασμένοι με το δημοτικό τραγούδι. Όλες οι ηχογραφήσεις αποτελούνται από αυτούς. Βέβαια δεν έπαιζαν όλοι ζουρνά καθώς ο ζουρνάς είναι επίπονο όργανο. Ειδικά ο δικός μας, ο μεσολογγίτικος είναι ο μικρότερος γύρω στους 25 πόντους. Μέτα υπάρχουν άλλα δυο είδη ζουρνά, ο θηβαϊκός που είναι γύρω στους 30-35 πόντους και ο μακεδονικός γύρω στους 40-45 πόντους. Όσο μικρότερος είναι ο ζουρνάς τόσο πιο δύσκολος είναι, καθώς μικραίνουν και τα τσαμπούνια, τα επιστόμια που λέμε. Τα τσαμπούνια τα φτιάχνουν οι ίδιοι οι γύφτοι.

Ερ. *Οι τσιγγάνοι, από τα μέρη που ήρθαν, έφεραν μαζί τους και την μουσική ή αρκέστηκαν σε αυτή που βρήκαν εδώ;*

Απ. Όχι τι να φέρουν; Απλώς έμαθαν ότι βρήκαν εδώ. Θα έλεγα κιόλας ότι δεν συμπαθούν την μουσική μας. Σ' αυτούς αρέσει το «ταμπα τούμπα».

Ερ. *Ποια η διαφορά του δημοτικού τραγουδιού με την τσιγγάνικη μουσική;*

Κατ' αρχάς δεν έχουν καμία σχέση. Έπειτα οι δικοί μας γύφτοι δεν παίζουν την τσιγγάνικη μουσική όπως την ξέρουμε. Η ρομ μουσική παίζεται κυρίως στα βαλκάνια. Οι δικοί μας έχουν κρατήσει οτιδήποτε ποιο άθλιο υπάρχει στην ελληνική υποκουλτούρα σήμερα και είναι αυτοί που το διαδίδουν. Εφόσον είναι αυτοί που παίζουν στα διάφορα πανηγύρια και στους πολιτιστικούς συλλόγους. Όπως καταλαβαίνεις αυτό το πράγμα δεν είναι πολιτισμός αλλά παρακμή. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι καθώς και διάφορα χορευτικά είναι η συμφορά του δημοτικού τραγουδιού.

Ερ. *Στην μουσική που παίζουν οι γύφτοι στον Αη-Συμιό βάζουν δικά τους στοιχεία μέσα;*

Απ. Βεβαίως και βάζουν. Τις περισσότερες φορές παρομοιάζουν τον τρόπο που παίζουν με το κλαρίνο στα διάφορα πανηγύρια και αυτό δεν μας αρέσει. Εμείς θέλουμε γρήγορες νότες και στακάτες. Αυτό το βασανιάρικο που γίνεται τελευταία, που κάνεις μια ώρα να σηκώσεις το ποδάρι δεν έχει να κάνει με έλληνα. Ο έλληνας

ήταν υπερήφανος λαός. Ακόμη και τα αργά τους τραγούδια είχαν πολύ πιο σοβαρό χαρακτήρα απ' ότι σήμερα.

Ερ. *Οπότε «λευκοί» δεν έχουν μπει στην ζυγιά;*

Απ. Όχι. Εγώ έκανα κάποιες προσπάθειες να εισαγάγω. Δεν ξέρω ακόμα αν θα τα καταφέρω γιατί βρίσκομαι σε διαπραγματεύσεις. Θέλω να μπουν άτομα που γνωρίζουν καλά από μουσική. Όταν θέλεις να διασώσεις ένα πράγμα το κανείς με ανθρώπους που μπορούν το διασώσουν. Οι γύφτοι αντί να το διατηρούν το καταστρέφουν ακόμα περισσότερο το μουσικό κομμάτι, γιατί δεν έχουν τις γνώσεις. Αλλά για αυτό βέβαια φταίμε κι εμείς οι πανηγυριστές. Διότι δεν δίνουμε βάση στο τι παίζουν οι γυφταίοι ή μπορεί να μην θέλουμε κιόλας και να αρκούμαστε απλά στο να βαράνε οι ζουρνάδες μέχρι ο πρωί. Γι' αυτό θα δεις και σε πολλές παρέες δεν τραγουδάνε πλέον. Δεν ξέρουν τραγούδια. Μπορεί να δεις παρέα να βγάλει με πέντε - δέκα τραγούδια όλο τον Αη-Συμιό. Η δική μας παρέα μπορεί να τραγουδήσει και τριακόσια τραγούδια, όλων των αποχρώσεων. Θα τραγουδήσει καθιστικά, τσάμικα, καλαματιανά, συρτά και αμανέδες.

Ερ. *Πως έχει διαμορφωθεί το ρεπερτόριο του πανηγυριού; Υπάρχουν μόνο τοπικά τραγούδια;*

Απ. Δεν υπάρχουν μόνο τοπικά τραγούδια. Ειδικά αυτούς τους αμανέδες που λέμε δεν είναι δικής μας προέλευσης. Αυτά κατάγονται περισσότερο από την Σμύρνη. Αυτά ήρθαν με την έλευση των ξεριζωμένων της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Εκεί υπήρχαν τρομεροί μουσικοί με πολύ καλές μουσικές βάσεις με πολλά τραγούδια. Αυτά λοιπόν τα πέρασαν και στον κυρίως ελλαδικό χώρο.

Ερ. *Ποια η θεματολογία των τραγουδιών;*

Απ. Εφόσον υποστηρίζεται ότι το πανηγύρι έχει σχέση με την Έξοδο, πράγμα που με βρίσκει αντίθετο σε αυτό γιατί δεν έχει καμία σχέση ούτε από άποψη

χρονολογίας ούτε από άποψη θρησκευσιολογίας, τα τραγούδια που ακούγονται είναι κυρίως ιστορικά καθιστικά (που έχουν σχέση με την Έξοδο) και ερωτικά (της αγάπης) κατά βάση. Αλλά γενικά έχουμε επιρροές στα τραγούδια τόσο από την Μικρά Ασία όσο και από τα Επτάνησα, για το πότε όμως μπήκαν αυτά στο ρεπερτόριο μας δεν το ξέρουμε. Λόγω της γειτνίασης με τα Επτάνησα λογικό ήταν να επηρεαστούμε. Το Bell canto μας άρεσε, όλη αυτή η πολυφωνία των τραγουδιών τους την υιοθετήσαμε κι εμείς σε μερικά από τα τραγούδια μας. Αλλά γενικά τα τραγούδια που τουλάχιστον θα έπρεπε να κυριαρχούν είναι τα ντόπια, τα ιστορικά. Αν και στις μέρες μας δεν τα τραγουδούν γιατί δεν τα γνωρίζουν οι παρέες. Εγώ πιστεύω ότι όταν εκτός από το να διασκεδάσεις έχεις να κάνεις και κάτι άλλο, το να διασώσεις κάποιο πράγμα, πρέπει να μπορείς να το κάνεις. Όταν έχεις στο μυαλό σου μόνο να καλοπεράσεις, χάνεις το δεύτερο σκέλος. Που δεν σημαίνει ότι το έχουν κατ' ανάγκη όλοι οι άνθρωποι. Ίσως το έχει στο πίσω μέρος του μυαλού του αλλά δεν μπορείς να παρέμβεις στην διασκέδαση του άλλου. Εγώ έχω και το δεύτερο σκέλος στο μυαλό μου, την διάσωση της παράδοσης.

Ερ. Στήριξη έχετε στην προσπάθεια σας αυτή;

Απ. Βεβαίως και έχω. Από την παρέα μου τουλάχιστον, έχω. Μέχρι και πριν δυο χρόνια υπήρξα πρόεδρος του συλλόγου των Αη-Συμιωτών και κάποιες από αυτές τις ιδέες μου προσπάθησα να τις συζητήσω με τα μέλη του συλλόγου. Υποτίθεται ότι βρήκα στήριξη αλλά όμως δεν έγινε τίποτα. Θέλω να πω πως στο πανηγύρι ο καθένας λειτουργεί ατομικά και κοιτάει την δική του διασκέδαση. Ένα άλλο θέμα το οποίο συζητούσα με τα μέλη του συλλόγου είναι το ύφος. Είχε γίνει θέμα ότι δεν τηρώ το ύφος το Αη-Συμιώτικο. Αυτό που είχε διαμορφωθεί μου έλεγαν στο πέρασμα των χρόνων. Αυτό για μένα προκύπτει από την αδυναμία των περισσοτέρων να τραγουδήσουν. Το ότι λέω ένα τραγούδι με περισσότερους λαρυγγισμούς το θεωρούν

λάθος. Η άγνοια είναι σοβαρός παράγοντας για το πανηγύρι. Αν νομίζεις μέσα στην άγνοια σου ότι ξέρεις τα πάντα, τότε γίνεσαι ημιμαθείς και κάνεις κακό.

Ερ. *Τώρα που μιλήσαμε για ύφος. Το πανηγύρι έχει τα δικά του χαρακτηριστικά που το κάνει ξεχωριστό από τα υπόλοιπα πανηγύρια της περιοχής; Έχει το δικό του ύφος;*

Απ. Προφανώς. Μόνο στο πανηγύρι του Αη-Συμίου τραγουδιούνται τραγούδια στην τάβλα και παίζεται ο ζουρνάς με το νταούλι. Αυτά είναι στοιχεία που το διαφοροποιούν.

Ερ. *Για τον λόγο ότι οι τσιγγάνοι οργανοπαίχτες παίζουν και σε άλλα πανηγύρια ανα την Ελλάδα, πιστεύετε ότι επηρεάζουν τα ακούσματα του πανηγυριού;*

Απ. Κατ' αρχάς δεν πιστεύω όπως προείπα ότι το πανηγύρι έχει συγκεκριμένο ακουστικό ύφος. Η θεματολογία των τραγουδιών πιστεύω ότι μπορεί να χαρακτηριστεί ως συγκριμένο ύφος σε αυτό το πανηγύρι καθώς τα τραγούδια που ακούγονται είναι δεδομένα. Ο τρόπος που θα τραγουδηθούν αυτά τα τραγούδια, τα τεχνικά χαρακτηριστικά, έχει να κάνει με τις δυνατότητες τις παρέας, δεν υπάρχει κάτι συγκεκριμένο.

Ερ. *Αν αναλογιστούμε ότι τα περισσότερα τραγούδια είναι ιστορικά και μιλούν για την Έξοδο. Η θεματολογία των τραγουδιών πριν την Έξοδο ποια θα μπορούσε να είναι;*

Απ. Κατ' αρχάς δεν είναι όλα τα τραγούδια ιστορικά. Αλλά εκτός αυτού δεν υπήρχε και η σημερινή μορφή του πανηγυριού, γιατί είχαμε σκλαβιά. Τότε απλά μαζεύονταν στο μοναστήρι και γινόταν μια κλασσική θρησκευτική γιορτή. Με την ευκαιρία αυτή της φασαρίας του κόσμου οι καπεταναίοι συναντιόντουσαν με τους «έξω» και κατέστρωναν τα σχέδια για το πως θα αντιμετωπίσουν τον Τούρκο δυνάστη.

Ερ. Ποια τραγούδια θεωρούνται τα πιο αντιπροσωπευτικά παρουσιάζοντας το πανηγύρι εκτός των τειχών του Μεσολογγίου;

Απ. Αυτό που θα πούμε σίγουρα είναι το τραγούδι της Εξόδου... Ένα Σαββάτο από βραδύς ανήμερα Λάζαρο... Άλλα αντιπροσωπευτικά τραγούδια είναι ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, Θρήνος μεγάλος γίνετε, Θέλετε να ακούσετε κλάματα και άλλα ανέκδοτα τραγούδια όπως το ...Να στείλουμε μια πάσσαρον τον Κώστα τον Τρικούπη, να πά να δει τι γίνετε έξω στο Βασιλάδι, τι 'ν τα καράβια που 'ρχοντε 'κείνα π' αρμενίζουν, μην είν' τα σπετσονδριώτικα... κλασσικό τραγούδι της Εξόδου.

Ερ. Την σειρά των τραγουδιών στο πανηγύρι ποιος την ορίζει;

Απ. Θα έλεγα ότι είναι χύμα, τουλάχιστον στις περισσότερες παρέες. Στην δική μου παρέα το επιμελούμαι εγώ. Εννοώ ότι έχω στο μυαλό μου ένα σχέδιο τραγουδιών ανάλογα τις φωνητικές δυνατότητες των μελών της παρέας, γιατί μην ξεχνάμε ότι το πανηγύρι διαρκεί τέσσερις μέρες. Αλλά προσπαθώ και κάνω μια καλλιτεχνική διεύθυνση ξεκινώντας με κάποια χαμηλά τραγούδια έχοντας λίγο κέφι, κάποια στιγμή σηκώνόμαστε και χορεύουμε. Βλέποντας πως πάει η παρέα, έτσι οδεύουμε. Προσπαθώ να μην πέφτει το κέφι της παρέας. Υπάρχει άφθονο ρεπερτόριο τόσο στο τραγούδι όσο και στον χορό. Υπάρχει συμμετοχή από όλα τα άτομα της παρέας, σε αντίθεση με άλλες παρέες που δεν τραγουδάνε. Πολλές φορές τραγουδάει ένας και οι άλλοι απλά παρακολουθούν. Σκοπός του πανηγυριού δεν είναι αυτός. Το πανηγύρι είναι ομάδα – παρέα, να τραγουδάμε όλοι μαζί και να γλεντάμε όλοι μαζί. Αυτό για μένα είναι η χαρά μου και ευτυχώς στην δική μου παρέα το έχουμε καταφέρει. Τους οργάνωσα βάζοντας πολλά τραγούδια μέσα που δεν ήταν γνωστά και υιοθετηθήκαν πολύ όμορφα από την παρέα. Τραγούδια του τραπεζιού άγνωστα, τραγούδια της φύσης όπως το ...καλότυχα είναι τα βουνά... ένα εκπληκτικό τραγούδι.

Ερ. *Πως μπορεί ένας νέος πανηγυριστής να μάθει αυτά τα τραγούδια;*

Απ. Με πολλούς τρόπους. Τώρα, ειδικά, που υπάρχει η δισκογραφία και το ίντερνετ. Εγώ είχα κάνει και πρόταση στο συμβούλιο του συλλόγου να τους γράψω όσα τραγούδια θέλουν και να τα μάθουν. Αλλά οι νέοι δυστυχώς δεν έχουν την διάθεση να μάθουν τραγούδια.

Ερ. *Στη καθημερινότητά σας ακούτε αυτό το είδος της μουσικής;*

Απ. Εγώ, ναι. Έχω το δικό μου σπίτι και ακούω ότι θέλω και όποτε το θέλω. Οι υπόλοιποι δεν νομίζω. Εκτός αυτού δεν υπάρχουν και ευκαιρίες να ακούσει κάποιος δημοτικό τραγούδι. Τα μαγαζιά δεν παίζουν τέτοια μουσική και τα πανηγύρια παίζουν ένα άθλιο πράγμα.

Ερ. *Πως εξηγείται το γεγονός ότι πολλοί Αη- Συμιώτες επιθυμούν στην κηδεία τους να παιχτεί ζουρνάς; Γιατί τόση μεγάλη λατρεία για το όργανο αυτό;*

Απ. Ναι όντως αυτό ισχύει. Αυτό που καταλογίζω σε όλους, ακόμα και στα νεαρά παιδιά, είναι αγάπη για τον ζουρνά και για το πανηγύρι. Αγάπη έχουν. Απλώς την υποδηλώνει ο καθένας όπως μπορεί. Σπάνια θα βρεις άνθρωπο να μετέχει στο πανηγύρι και να μην αγαπάει τον Αη-Συμιό.

Ερ. *Έχετε κάνει κάποιες έρευνες ή ενέργειες για το πανηγύρι του Αη-Συμιού;*

Απ. Όχι ιδιαίτερα. Ένα σεμινάριο είχαμε κάνει με τους γύφτους για τους γύφτους. Μέσα σε όλα ήταν και η εκμάθηση του ζουρνά. Εγώ ήμουν επιστημονικός υπεύθυνος για το πρόγραμμα αυτό, που προέρχονταν από ένα Κ.Ε.Κ. Το σεμινάριο έγινε στο Αιτωλικό με μεγάλη συμμετοχή. Είχαμε, βέβαια, και δασκάλους που παίζουν στο πανηγύρι αλλά και εμένα στην ομιλία μου με άκουγαν με ευλάβεια θα έλεγα. Με εκτιμάνε οι γύφτοι για τον λόγο ότι τους χρησιμοποιώ στις δουλειές μου και ξέρουν ότι από μένα μόνο να κερδίσουν έχουν.

Ερ. *Με ποιους γύφτους έχετε συνεργαστεί;*

Απ. Κυρίως με τους Μπεκαίους.

Ερ. *Εσείς έχετε επιχειρήσει να παίξετε με κάποιο από τα όργανα του πανηγυριού;*

Απ. Όχι, όχι. Δεν έχω επιχειρήσει γιατί δεν είναι και το ποιο εύκολο πράγμα. Ειδικά ο ζουρνάς όπως προείπα είναι επίπονο όργανο και θέλει πολύ πρακτική.

Ερ. *Υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των ζυγιών;*

Απ. Βέβαια υπάρχει. Ποιος θα πάρει τα περισσότερα χρήματα. Όποιος παίζει καλύτερα σημαίνει ότι θα πάρει και τα περισσότερα.

Ερ. *Οι Ζυγιές που αποτελούνται από Μεσολογγίτες γύφτους διαφέρουν στο ύφος από γύφτους άλλων περιοχών που έρχονται στο πανηγύρι;*

Απ. Ναι, γιατί οι Μεσολογγίτες κρατάνε αυτό που βρήκαν. Οι Αχαϊώτες που έρχονται κυρίως εδώ, έχουν ένα δικό τους ύφος που μου είναι δύσκολο να στο περιγράψω, αλλά ξεχωρίζουν. Έχουν πιο σύγχρονα στοιχεία στο παίξιμο τους ενώ οι ντόπιοι γυφταίοι κρατάνε την παράδοση που βρήκαν από τους προγόνους τους.

Ερ. *Η παρέα πως αντιμετωπίζει την ζυγιά. Απλά σαν εργαλείο ή είναι μέρος του πανηγυριού;*

Απ. Θα έλεγα μέρος του πανηγυριού. Η κοινωνία όμως δεν τους αποδέχεται και τους έχει διώξει. Ενώ εμείς τους γύφτους οργανοπαίχτες τους έχουμε ακόμη και στο σπίτι μας. Δηλαδή ο Αη - Συμιός δένει την παρέα με τους γύφτους και ειδικά όταν οι γύφτοι είναι και σωστοί τους βάζουμε και στο σπίτι μας διαφορετικά μόνο ως εργαλείο του πανηγυριού. Οι περισσότεροι Αχαϊώτες δηλαδή είναι άτιμη ράτσα και σε κοιτάνε μόνο στην τσέπη.

Ερ. *Αναφερόμενος λοιπόν για απογυφτοποίηση αναφέρεστε στους γύφτους της Αχαΐας;*

Απ. Κυρίως ναι. Έχοντας βέβαια και εξαιρέσεις. Γενικά να διώξουμε αυτούς

που δεν κάνουν. Με τους γύφτους δεν έχω κανένα πρόβλημα ίσα ίσα μπορούν και κάνουν την δουλειά που δεν κάνουν οι «λευκοί» ή μάλλον δεν θέλουν να κάνουν. Δυστυχώς φαίνεται πως κινούσαν και κινούν την μουσική ζωή της χώρας και του Μεσολογγίου παράλληλα.

Ερ. *Πιστεύετε ότι συνέβαλαν εξωτερικοί παράγοντες στην δημιουργία της τοπικής μουσικής όπως για παράδειγμα εθνικισμός;*

Απ. Μπα... Κατ' αρχάς το επίσημο ελληνικό κράτος δεν έχει πράξει το παραμικρό για να προστατεύσει την τοπική μουσική. Όλες οι ενέργειες που έχουν γίνει είναι ιδιωτικές. Αν δεν υπήρχαν οι καταγραφείς και οι νέοι μουσικοί να βελτιώνουν τις παλιές ηχογραφήσεις, δεν θα είχε μείνει τίποτα όρθιο. Το ελληνικό κράτος είναι ανύπαρκτο.

Ερ. *Η ελληνική δημοτική μουσική έχει πάρει στοιχεία από την μουσική του Μεσολογγίου;*

Απ. Η δημοτική μουσική είναι και το Μεσολόγγι. Όταν μιλάμε για την δημοτική μουσική αναφερόμαστε σε όλες της περιοχές της Ελλάδας οπότε μέρος της δημοτικής μουσικής αποτελεί και το Μεσολόγγι.

Ερ. *Εφόσον στο συγκεκριμένο πανηγύρι που ακούγεται η δημοτική μουσική δεν έχουν μπει τραγούδια και από άλλες περιοχές της Ελλάδος, όπως γίνεται στα περισσότερα πανηγύρια;*

Απ. Ναι, αυτό γίνεται σε πανηγύρια που απλώς ο κόσμος πάει να διασκεδάσει. Εδώ γίνεται μια τελετουργία. Δεν είναι το πανηγύρι που θα πας σε μια αλάνα και θα πιείς τις μπύρες και θα φας το ψητό σου. Εδώ έχει μια ιδιαιτερότητα που κρατιέται. Αυτό είναι χρώμα τοπικό. Και μόνο η δομή του πανηγυριού αποτελεί ένα πολύ σοβαρό «παραδοσιακό» δείγμα.

Ερ. *Βλέπεται να υπάρχουν σημάδια εξέλιξης του πανηγυριού; Η εισροή ξένων*

ανθρώπων στο πανηγύρι πιστεύεται ότι επηρεάζει;

Απ. Σαν τι εξέλιξη να υπάρχει; Ακόμη και τα νέα άτομα που μπαίνουν αφομοιώνονται με το πανηγύρι και παίρνουν στοιχεία από εμάς, δεν προσθέτουν καινούργια στοιχεία. Αυτό είναι καλό. Από την μεριά της επικοινωνίας των πολιτισμών εγώ συμφωνώ στο να έρχεται ξένος κόσμος και να βιώνει το πανηγύρι. Να συμμετέχει και να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του. Θα έλεγα ναι. Άλλωστε αυτή η γνησιότητα είναι που τραβάει τους ξένους στο πανηγύρι μας. Αυτή η αυθεντικότητα που εκπέμπει ακόμα. Άλλωστε ο ξένος δεν θα παρατηρήσει όλα αυτά τα αρνητικά που είπαμε νωρίτερα. Απλά τα λέω λόγω κάποιων περισσότερων γνώσεων για πράγματα τα οποία θα μπορούσαν να διορθωθούν. Τα τραγούδια που ακούγονται είναι από τα θετικά στοιχεία του πανηγυριού, ασχέτως ο τρόπος. Βέβαια αν ο γύφτος παίζει το ...*βρε μελαχρινάκι, με πότισες φαρμάκι...* όχι αυτό δεν είναι θετικό. Αυτό είναι φαινόμενο των γυφταίων που είναι ανεξέλεγκτοι. Αυτό έλεγα στις παρέες, να βάλουν φρένο στους γύφτους και να τους λένε τι θα παίζουν και πως θα το παίζουν.

Ερ. *Υπάρχει μια τάση καταστροφής του «αυθεντικού» πανηγυριού;*

Απ. Ναι, δυστυχώς. Αν δεν υπήρχα εγώ και πέντε-έξι άλλοι που ξέρουν τραγούδια στο τέλος τι θα παίζανε; Τι θα τραγουδάγανε; Θα έπαιζαν τα σκυλοτραγούδα τους οι γυφταίοι από την στιγμή που δεν θα υπήρχε κανένας έλεγχος και καμία γνώση.

Ερ. *Μειώνονται τα τοπικά τραγούδια στο πανηγύρι;*

Απ. Όταν δεν τα ξέρεις και βέβαια μειώνονται. Όταν δεν τραγουδιούνται και δε επαναλαμβάνονται χάνονται. Εμείς κοιτάμε να τα αυξήσουμε. Ψάχνω παλιές καταγραφές και βιβλία συνεχώς.

Ερ. *Το βιβλίο του Αριστείδη Καβάγια, που είναι μια συλλογή στίχων, το έχετε*

διαβάσει; Ποια η άποψη σας;

Απ. Ναι το έχω διαβάσει. Ο Αριστείδης κάνει το εξής καλό και το εξής κακό. Καλώς κάνει που συλλέγει τραγούδια από την άλλη κακώς κάνει διότι δεν είναι ούτε ιστορικός τέχνης, ούτε λαογράφος αλλά ούτε και μουσικός. Ο Αριστείδης κατέγραψε ότι άκουγε ασχέτως αν ήταν σωστό ή όχι. Έχει πολλές ανακρίβειες μέσα. Παράδειγμα είναι ένα τραγούδι που το κατέγραψε ως εξής *..σαν πάς πουλί μ' στον Μοριά κατά την Αγία Λαύρα χαιρέτα μας την κλεφτουριά και αυτόν τον Κατσαντώνη, πες του να κάτσει φρόνιμα...* το τραγούδι το λέει λάθος και ο Παπασιδέρης στην δισκογραφία. Ο Κατσαντώνης δεν πέρασε ποτέ το Αντίρριο. Ο σωστός στίχος του τραγουδιού είναι *...σαν πας πουλί μ' στην Φραγκιά κατά την Αγία Μαύρα χαιρέτα μας τη κλεφτουριά και αυτόν τον Κατσαντώνη...* οπότε στα γραπτά πρέπει να είμαστε πιο προσεκτικοί γιατί μένουν. Εγώ θα επιθυμούσα να γίνει μια οργανωμένη καταγραφή που θα λειτουργούσε ως πολυεργαλείο. Ένα πακέτο δηλαδή, που θα έχει εικόνα - ήχο και τραγούδια. Να καταγραφούν δηλαδή χιλιάδες τραγούδια.

Ερ. *Όμως μαζί με το τραγούδι χάνεται και ο χορός;*

Απ. Βέβαια χάνεται και ο χορός. Για παράδειγμα το Ραστ αν το ακούσετε από την δισκογραφία παίζεται στην πραγματική ταχύτητα του τσάμικου ενώ στον Αη-Συμιό φωνάζουν ότι πρέπει να το χορεύουν αργά. Δεν είναι έτσι. Οι έλληνες πότε δεν χόρευαν έτσι. Αυτά τα καθιέρωσε ο Καρναβάς.

Ερ. *Γιατί στο πανηγύρι του Αη-Συμιού χορεύονται τόσοι μιμητικοί χοροί;*

Απ. Θα έλεγα ότι είναι στοιχείο σοβαρό του πανηγυριού μας. Δεν ξέρω όμως γιατί συμβαίνει.

Ερ. *Για τον «χορό του πεθαμένου» τι πιστεύεται;*

Απ. Η νεκρανάσταση είναι αρχαιοελληνική άποψη. Κάποια τέτοια τελετουργικά είχανε. Έπειτα ο χριστιανισμός τον διαμόρφωσε με τα δικά του

δεδομένα, δήθεν ρίχνεις αγιασμό στον πεθαμένο και ανασταίνεται.

Ερ. *Εσείς χορεύεται στο πανηγύρι; Ποια η χορευτική κίνηση της παρέας;*

Απ. Όχι εγώ δεν χορεύω πολύ. Γνωρίζω βέβαια αρκετά πράγματα, αλλά δεν χορεύω. Συνήθως οι νέοι χορεύουν κανένα συρτό και καλαματιανό, όχι τόσο τσάμικα. Γενικώς αυτοί που δεν τραγουδάνε προσπαθούν να χορεύουν. Ειδικά οι αλογοπαρεές που δεν ξέρουν τόσο τα τραγούδια συνήθως χορεύουν. Έχουν το αρνητικό που δεν ξέρουν τραγούδια και δεν ελέγχουν τον ζουρνά. Ότι θέλει παίζει ο ζουρνάς, ότι θέλουν χορεύουν και αυτοί. Γυναίκες πάνω στα τραπέζια κι άλλα τέτοια άσχημα πράγματα.

Ερ. *Γενικά όμως στο πανηγύρι βλέπεις πολλά πράγματα που μπορούν να σε οδηγήσουν σε κάποιον συμβολισμό. Όπως το πέταγμα των χρημάτων ή το ράντισμα με κολόνια;*

Απ. Το ράντισμα με την κολόνια δεν πιστεύω ότι κρύβει κάτι. Αυτό δεν έχει πολλά χρόνια που γίνεται. Θα το έκανε λογικά ένας και θα καθιερώθηκε. Όσον αφορά το χρήμα. Λογικό είναι όταν κάποιος έρχεται σε έξαρση να θέλει να πετάξει τα χρήματα τον αέρα.

Ερ. *Στον δρόμο προς τον Αη-Συμιό λέτε τραγούδια;*

Απ. Υπάρχει ένα έθιμο που λέει ότι από τον Άγιο Σπυρίδωνα μέχρι να φτάσουμε στο Ηρώων δεν τραγουδάμε. Επειδή είναι μνημόσυνο. Ούτε χορεύουμε και πάμε μόνο πεζοί, παίζοντας μόνο οι ζουρνάδες. Κάνουμε εκεί το μνημόσυνο και οι χοροί και τα τραγούδια ξεκινούν μετά μέχρι τον Αη-Συμιό.

Ερ. *Έκτος από τον καλοκαιρινό υπάρχει και ο χειμωνιάτικος Αη-Συμιός. Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα τους;*

Απ. Πρώτον διαφέρουν στην εποχή. Χειμώνας μέσα. Εγώ τον προτιμώ τον χειμωνιάτικο γιατί είναι ο ορισμός της παρέας. Εκεί βλέπεις πως λειτουργεί η παρέα.

Δεν έχεις τον κόσμο του καλοκαιριού που κάνει και την ώρα να περνάει πιο εύκολα. Εκεί δοκιμάζονται οι αντοχές και η σύμπνοια της παρέας. Βέβαια η συμμετοχή είναι λιγότερη τον χειμώνα για πολλούς λόγους. Κυρίως γιατί τον χειμώνα δεν βολεύουν οι μέρες γιατί συνήθως πέφτει καθημερινή σε αντίθεση με το καλοκαίρι που πέφτει το τριήμερο του Αγίου Πνεύματος. Τώρα το ρεπερτόριο είναι ίδιο. Θα έλεγα πως στον χειμωνιάτικο λέγονται περισσότερα καθιστικά τραγούδια.

Ερ. Που γίνεται το πανηγύρι τον χειμώνα;

Απ. Έχουμε κάποια κελιά, όπως τα λέμε. Κάποια κτίσματα που παλιότερα φιλοξενούσαν τις παιδικές κατασκηνώσεις στον Αη-Συμίο. Με τον καιρό πέρασαν στα χέρια μας για να κάνουμε το πανηγύρι μας. Τα προσέχουμε και τα φροντίζουμε. Εκεί κάνουμε και τις δυο μέρες το πανηγύρι μας. Συνήθως οι υπόλοιπες παρέες γλεντούν την μία μέρα στον Αη-Συμίο και την επόμενη μέρα στο Μεσολόγγι.

Ερ. Μια γενική εικόνα για το πανηγύρι του Αη-Συμίου ποια πιστεύετε ότι είναι;

Απ. Επαναλαμβάνω ότι είναι από τα παραδοσιακά πανηγύρια που έχουν απομείνει στην Ελλάδα. Έχουν διασωθεί πολύ σοβαρά στοιχεία στο πανηγύρι. Έχουν παρεισφρήσει πολλά εξωγενή και νεωτεριστικά στοιχεία. Αλλά, πιστεύω, ότι ακόμα δεν έχουν αλλοιώσει τον χαρακτήρα του. Αυτό είναι εν κατακλείδι η δική μου άποψη. Από καλλιτεχνικής φύσης ομολογώ πως κρούω τον κώδωνα του κινδύνου και από άποψη ζυγιάς και από άποψη τραγουδιστών.

Συναυλία με ζουρνάδες και νταούλια - Μαρτυρίες γύφτων οργανοπαιχτών

Μπέκος Παναγιώτης

Νταουλιέρης στην παρέα των Πρεμετέων.

Αριστόπουλος Ηλίας

Ζουρνατζής στην παρέα των Πρεμετέων.

Το νταβούλι είναι κυκλικό. Οι βέργες που δένουν το νταβούλι είναι από ευκάλυπτο και το δέρμα από κατσίκι που περνάει πρώτα από μια επεξεργασία για να εφαρμόσει πάνω στο όργανο. Το κύριο σώμα του οργάνου είναι από ξύλο καρυδιάς. Εγώ φτιάχνω μόνος μου τα νταβούλια που παίζω αλλά κάνω και εμπόριο. Όποιος θέλει μπορώ να του φτιάξω.

Ο ζουρνάς είναι συνήθως από κόκαλο φτιαγμένος. Αλλά βρίσκεις και ζουρνάδες που είναι από ξύλα δαμασκηνιάς ή και καρυδιάς ακόμα. Πέρα από το κύριο όργανο έχει και ένα εξάρτημα από πάνω για να βγάζουμε τον ήχο που λέγεται τσαμπούνι.

Αυτή η μουσική που παίζουμε στο Μεσολόγγι δεν μπορούμε να την παίζουμε σε άλλες περιοχές και τόπους. Έρχεται από παλιά και δεν αλλάζει.

Το ύφος του κάθε οργανοπαίχτη και του κάθε πανηγυριού έρχεται μέσα από τα βιώματα και τις εμπειρίες που ζει σε έναν τόπο. Ένα τραγούδι διαφορετικά θα παιχτεί από τον κάθε οργανοπαίχτη και σε κάθε πανηγύρι. Ακόμα και στο ίδιο πανηγύρι υπάρχει διαφορετική εκτέλεση ενός τραγουδιού από τον κάθε ζουρνατζή. Αυτό έχει να κάνει τι ακούσματα έχει ο καθένας. Σε τι περιοχές έχει πάει να παίξει. Όταν πας σε ένα μέρος και παίζεις πρέπει να μάθεις την μουσική τους και το στυλ τους. Όταν πας σε πολλά μέρη κάποια στιγμή τα μπερδεύεις χωρίς να το καταλαβαίνεις. Αυτό το κακό έχει αν δεν προτιμά κάποιος την ζυγιά της περιοχής του.

Εμείς υπήρχαμε από παλιά εδώ και το τι λένε οι άλλοι ότι είμαστε Τούρκοι δεν το καταλαβαίνω. Εμείς αυτό τον τόπο αγαπάμε και εδώ δουλεύουμε και παίζουμε μουσική. Μετά τον πόλεμο, οι Έλληνες ήταν σκληροί με τους μουσικούς. Ήταν πολύ στενοχωρημένοι όλοι, επειδή έχασαν δικά τους πρόσωπα. Όταν ήταν κάποιο πανηγύρι, χόρευαν και εκτονώνονταν και μετά μας φέρονταν βάρβαρα, εμάς τους μουσικούς. Αργότερα όταν πέρασαν τα χρόνια και ηρέμησαν, βρήκαν τη χρυσή

τομή και κατάλαβαν πως με τη μουσική και τον χορό μπορούσαν να διασκεδάζουν. Παρ' όλα αυτά στο πανηγύρι που γίνεται στον Αη-Συμίο συνεχίζουν να λειτουργούν ατομικά. Δεν υπάρχει μαζικό πανηγύρι αλλά οργανώνονται σε παρέες και η κάθε παρέα έχει τον δικό της κόσμο. Αλλά γενικά εμείς οι τσιγγάνοι οργανοπαίχτες περάσαμε πολύ δύσκολα χρόνια. Μας έδειχναν με το χέρι. Σήμερα είναι πολύ καλύτερα τα πράγματα. Μας αγαπάνε γιατί εμείς παίζουμε την μουσική τους.

Σημειώσεις από την προφορική συνομιλία με τον καπετάνιο Βύλλιο Σωτήρη

Της Αναλήψεως, σχεδόν μια εβδομάδα πριν το κανονικό πανηγύρι, γίνεται ένα πρώτο, μικρό πανηγύρι που μαζεύονται όλα τα άτομα της παρέας και φτιάχνουν τον ρεφενέ (δηλαδή η συγκέντρωση των χρημάτων που θα χρειαστούν κατά την διάρκεια του πανηγυριού). Στο Αη-Συμίο χαλιούνται υπερβολικά λεφτά. Γι' αυτό και η συμμετοχή σε στενά οικονομικά ανθρώπους περιορίζεται τα τελευταία χρόνια. Καθώς χρειάζεται περίπου 1000 ευρώ για να συμμετάσχει κάποιος. Ο Δήμος πέρα από τον καθαρισμό δεν κάνει και πολλά πράγματα. Οι νέοι αν και θέλουν να συμμετέχουν, δεν έχουν χρήματα, γι' αυτό και το σκέφτονται να συμμετάσχουν. Το τελεστικό μέρος έχει ως εξής: Την Κυριακή το πρωί της Πεντηκοστής έρχεται η ζυγιά στο σπίτι του καπετάνιου. Εν συνεχεία ξεκινάει σιγά-σιγά μαζί με την ζυγιά (που παίζει συνεχώς) και μαζεύει όλα τα άτομα της παρέας του από σπίτι σε σπίτι. Στην ουσία το πανηγύρι διαρκεί μέχρι και την Τετάρτη το μεσημέρι (μέχρι να τελειώσουν εντελώς τα φαγητά

που είχανε μαζέψει). Το μεγάλο πανηγύρι γίνεται το καλοκαίρι. Τον χειμώνα γίνεται ένα μικρότερο πανηγύρι απλά για να τιμήσουμε τον Άγιο που γιορτάζει εκείνες τις μέρες (2-3 Φλεβάρη). Το καλοκαιρινό πανηγύρι είναι πολύ κουραστικό γι' αυτό και πολλά από τα δρώμενα που γινόντουσαν παλιά κόβονται. Ο χορός «του πεθαμένου» χορεύεται μόνο την Δευτέρα το βράδυ και όχι πολλές φορές (μια- δυο). Φέτος δεν θα συμμετάσχω λόγω υγείας, τον ρόλο του καπετάνιου θα τον αναλάβει ο αμέσως μικρότερος από μένα. Ο καπετάνιος κάνει όλες τις πρακτικές δουλειές και κανονίζει πως θα ντυθούν τα καινούργια μέλη της παρέας. Συνήθως μπαίνει ο μεγαλύτερος και ο πιο σεβαστός της παρέας για καπετάνιος. Ο καπετάνιος πρώτα απ' όλα πρέπει να εμπνέει σεβασμό. Με όλους τους πανηγυριστές είμαστε φίλοι και εκτός Αη-Συμίου και μέσα στις παρέες είμαστε ανοιχτοί άνθρωποι. Δεχόμαστε με ευχαρίστηση τα νέα μέλη της παρέας και τα καθοδηγούμε εμείς.

Το πανηγύρι προϋπήρχε της Εξόδου αλλά γινόταν μόνο τον χειμώνα. Όπως και το μοναστήρι υπήρχε πριν την Έξοδο καθώς εκεί είχαν δώσει συνάντηση όλοι οι οπλαρχηγοί της πόλης μετά την Έξοδο. Άρα είναι πιο αρχαίο από την Έξοδο ίσως με διαφορετική μορφή. Αλλά στο ίδιο μέρος και στον ίδιο Άγιο. Δεν σαν τα άλλα πανηγύρια, κρατάει πολλά αυθεντικά στοιχεία, είναι ξεχωριστό. Όπως είχε πει κι ο Αισχύλος «Η παράδοση είναι μάρτυρας του παρελθόντος, παράδειγμα για το παρόν και σύμβουλος για το μέλλον».

Η ορχήστρα αυτή με ζουρνά και νταβούλι είναι εδώ της περιοχής, είναι λαϊκή. Μάλιστα αυτή η ορχήστρα υπήρχε και στην Έξοδο καθώς οι Μεσολογγίτες πολεμιστές παίζανε ζουρνά και νταβούλι και ανταγωνίζονταν τους Τούρκους που παίζανε με τις σάλπιγγες του στρατού. Λέγανε, μάλιστα, ότι ήμασταν και καλύτεροι οργανοπαίχτες από αυτούς. Αλλά γενικώς όλο το πανηγύρι ήταν μια αρχαία συνήθεια.

Το ρεπερτόριο είναι δημοτικά τραγούδια, κυρίως από την περιοχή του

Μεσολογγίου, αλλά υπάρχουν και άλλα πολλά τραγούδια από άλλες περιοχές. Δεν θα παίζουν νησιώτικα αλλά ούτε θρακιώτικα. Παίζουμε τραγούδια της ευρύτερης περιοχής. Το θρακιώτικο και το νησιώτικο τραγούδι δεν είναι δημοτικό. Εμείς παίζουμε συρτά, τσάμικα, κλέφτικα, της τάβλας, μοιρολόγια κ.α. Τραγουδάμε όλοι μαζί π.χ. ξεκινάει ένας από την παρέα ένα στίχο από ένα τραγούδι και μετά συμπληρώνει ο άλλος και μετά μπαίνει ο ζουρνάς και έτσι πάει όλες τις μέρες. Τα τραγούδια κυριώς μιλούν για τα ιστορικά στοιχεία του Μεσολογγίου που γράφτηκαν μετά την απελευθέρωση από άτομα που τα έζησαν. Κι αυτός ο οξύς ήχος της ζυγιάς σου πιπιλάει το μυαλό και σε κάνει να μην το ξεχάσεις το πανηγύρι και να θέλεις να έρθεις και την επόμενη χρονιά. Οι ζυγιές άλλαξαν κατά καιρούς ανάλογα με τις οικονομικές προσφορές των τσιγγάνων.

Σακελλάρης Ανδρέας

Πτυχιούχος στο τμήμα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Ερ. *Θα μπορούσες να μου πεις μερικά στοιχεία για την ταυτότητα σου;*

Απ. Ανδρέας Σακελλάρης λέγομαι. Ζω, πλέον, μόνιμα στο Μεσολόγγι καθώς έλειπα κάποια χρόνια για σπουδές. Γεννήθηκα στην Αθήνα αλλά μεγάλωσα στο Μεσολόγγι αν και οι ρίζες των γονιών μου είναι από Ορεινή Ναυπακτία. Είμαι είκοσι επτά χρονών ανύπαντρος και άνεργος προς το παρόν.

Ερ. *Όπως πολλοί Μεσολογγίτες, εσύ έχεις κάποιο παρατσούκλι;*

Απ. Παρατσούκλι προσωπικά δεν έχω, αλλά την γιαγιά μου και τον

προπάππου μου τους έλεγαν «καλιακούδα». Έτσι, κάποιοι σήμερα με φωνάζουν με αυτό το παρατσούκλι.

Ερ. Ποιες ημερομηνίες τελείται το πανηγύρι;

Απ. Μέσα στον χρόνο γίνετε δύο φορές. Ο χειμωνιάτικος Αη-Συμιός που γίνετε δύο και τρεις Φλεβάρη, ημέρα της Υπαπαντής και του Αγίου Συμεών. Ο καλοκαιρινός Αη-Συμιός γιορτάζεται το τριήμερο του Αγίου Πνεύματος. Ξεκινάει το Σάββατο το βράδυ και τελειώνει την Τρίτη. Επίσης της Αναλήψεως γίνετε ένα προεόρτιο γλέντι που ουσιαστικά μαζεύονται οι ρεφενέδες²⁰².

Ερ. Θέματα όπως το γιατί διαρκεί τόσες μέρες το πανηγύρι ή γιατί λέγεται Αη-Συμιός ενώ δεν γιορτάζετε ο Άγιος σε έχουν προβληματίσει;

Απ. Η αλήθεια είναι πως όχι, δεν με έχουν προβληματίσει. Όντως είναι κουραστικό τέσσερις μέρες ενώ το ουσιαστικό πανηγύρι διαρκεί δυο μέρες (Κυριακή, Δευτέρα) αλλά δεν γνωρίζω τον λόγο γιατί διαρκεί τόσο. Όσον αφορά το όνομα φαντάζομαι ότι το πείρε από το μοναστήρι καθώς είναι πολύ παλιό πανηγύρι και οι πρώτες αναφορές είναι περίπου το 1740. Οι τουρκοκρατούμενοι έλληνες γλεντούσαν στο μοναστήρι ακόμη και τότε.

Ερ. Λέγοντας ότι η πρώτες αναφορές για το πανηγύρι είναι το 1740 πώς υποστηρίζεται η άποψη περί αρχαίας συνήθειας, που ακούγεται στο πανηγύρι;

Απ. Φαντάζομαι για τον διονυσιασμό που εκπέμπει το πανηγύρι. Για τα αρχαία στοιχεία που το διέπουν. Είσαι σε μια φάση του ξεφαντώματος, του γλεντιού και να δώσεις ότι έχεις, όπως είθισται στα διονυσιακά έθιμα. Σου βγαίνουν, δηλαδή, οι αρχαίες σου καταβολές. Τώρα δεν ξέρω αν υπάρχει άλλη παράμετρος. Για μένα αυτό το πανηγύρι συνδυάζει πολλά πράγματα. Έχει να κάνει με ιστορία, θρησκεία, παράδοση, ήθη και έθιμα του τόπου σου.

²⁰² Ρεφενές: Συνεισφορά σε έξοδα για κοινό γεύμα.

Ερ. Εφόσον ο Άγιος γιορτάζεται τον χειμώνα γιατί κάνουν πανηγύρι και το καλοκαίρι;

Απ. Μάλλον για να τιμήσουν τους ήρωες της Εξόδου. Αν και υπάρχουν αναφορές ότι υπήρχε και πριν την Έξοδο. Ο χειμωνιάτικος δεν ξέρω από πότε καθιερώθηκε.

Ερ. Όποτε το πανηγύρι συνδέετε άμεσα με την Έξοδο;

Απ. Γιατί όχι; Ούτως η άλλως έχει πολλούς συμβολισμούς το πανηγύρι που συνδέονται με την Έξοδο.

Ερ. Μπορείς να μου εξηγήσεις το τελετουργικό κομμάτι του πανηγυριού;

Απ. Το τυπικόν που λέμε στα εκκλησιαστικά. Κατ' αρχάς ξεκινάμε όπως προείπα της Αναλήψεως, ημέρα Πέμπτη, που είναι τα προεόρτια. Γίνεται ένα μικρό πανηγύρι με γλέντι και φαγητό και ουσιαστικά κανονίζει η παρέα τα οικονομικά της για το πόσο θα είναι ο ρεφενές. Επίσημα το πανηγύρι ξεκινάει Σαββάτο Βράδυ με τις παρέες να μαζεύονται στα στέκια τους. Κάνουν στην αρχή μια βόλτα στην πόλη, την λεγόμενη μπαντονάδα, όλα τα μέλη της παρέας μαζί με την ζυγιά που παίζει συνεχώς το εμβατήριο του Αη-Συμιού. Στη συνέχεια γλεντούν μέχρι πρωίας. Την επόμενη μέρα το πρωί, Κυριακή της Πεντηκοστής, ένα μέλος της παρέας ξεκινάει μαζί με τη ζυγιά να μαζέψει όλα τα άτομα της παρέας. Περνάνε σε κάθε σπίτι δίνοντας τις απαραίτητες ευχές και κερνιούνται συνήθως ούζο και ρεβανί. Το μεσημέρι επιστρέφει η παρέα στο στέκι της. Τρώμε και γλεντάμε μέχρι το απόγευμα. Έπειτα πάμε πάλι με μπαντονάδα στον Άγιο Σπυρίδωνα όπου μαζεύονται όλες οι παρέες αρματωμένοι και καβαλάρηδες. Βγαίνει ο παπάς της ενορίας και δίνει τα μπαϊράκια και τα λάβαρα στους πανηγυριστές ξεκινώντας έτσι την πορεία μας από τον Άγιο Σπυρίδωνα προς τον Κήπο των Ηρώων έχοντας μαζί μας και δίσκο με κόλλυβα. Στα Ηρώα κάνουμε το απαραίτητο μνημόσυνο όπου παρίστανται και επίσημοι. Κι αν δεις μέχρι τα Ηρώα δεν

παίζονται χοροί αλλά μόνο το εμβατήριο του Αη-Συμιού. Οι χοροί ξεκινάνε μετά τα Ηρώα, περνώντας από την Πύλη κατευθυνόμαστε προς το καινούργιο νοσοκομείο, που εκεί μας περιμένουν τα αυτοκίνητα για να ανεβούμε πάνω στο μοναστήρι. Παλιότερα είχαν τα κάρα. Συνήθως οι περισσότεροι Αη-Συμιώτες αλλάζουν πάνω. Ύστερα ετοιμάζουν τα απαραίτητα για να ξεκινήσει ξανά το γλέντι. Σημειωτέον ότι πριν απ' όλα πολλοί Αη-Συμιώτες πάνε και ανάβουν την λαμπάδα τους που συνήθως έχουν ως τάμα στην πλάτη τους. Το γλέντι, λοιπόν συνεχίζεται ξανά μέχρι πρωίας όπου στις επτά το πρωί χτυπάνε οι καμπάνες και σταματάνε όλες οι ζυγιές να παίζουν. Οι περισσότεροι ξεκουράζονται, κοιμούνται λίγο για να συνεχίσουν αργότερα. Δευτέρα του Αγίου πνεύματος πλέον, γίνεται επιμνημόσυνη δέηση στον μέγα σταυρό που ξανά παρίστανται επίσημοι. Έπειτα οι τσιγγάνοι βαφτίζουν τα παιδιά τους που τα έχουν ταμένα στον Άγιο. Νονοί των παιδιών συνήθως γίνονται πανηγυριστές Αη-Συμιώτες. Μετά από όλα αυτά είμαστε έτοιμοι πάλι να αρχίσει το γλέντι με χορούς και τραγούδια. Έθιμο είναι να ψήνουμε παράλληλα κάτι, κάποια κρεατικά ή χέλια. Το γλέντι κρατάει μέχρι το απόγευμα όπου ντυνόμαστε ξανά με τον ντουλαμά και κατεβαίνουμε προς το Μεσολόγγι στο ύψος του Αγίου Αθανασίου. Εκεί μπαίνουμε σε κάποια σειρά και οδεύομαι να μπούμε στην πόλη και συγκεκριμένα προς τον Άγιο Σπυρίδωνα. Υπάρχει ο χορός, το ξεφάντωμα και η χαρά. Μετά την παρέλαση οι παρέες επιστρέφουν στα στέκια στο Μεσολόγγι και για άλλη μια φορά γλεντούν όλη νύχτα. Την τελευταία μέρα του πανηγυριού, ημέρα Τρίτη, κατά το απόγευμα τελείται επί μνημόσυνη δέηση με τον κλασικό τρόπο στο εκκλησάκι της Αγίας Τριάδας. Πλέον λίγες παρέες πάνε εκεί, κακώς βέβαια, που γλεντάνε για λίγο. Περνάνε την Κλείσοβα με γαίτες γιατί δεν υπάρχει άλλος δρόμος. Το βράδυ της ίδιας μέρας, γίνεται το τελευταίο γλέντι που διαρκεί μέχρι ξημερώσει. Κάποιες παρέες τηρούν το έθιμο που πηγαίνουν μπαντονάδα μέχρι την πύλη όπου εκεί διαλύονται με

τις απαραίτητες ευχές για του χρόνου.

Ερ. *Ας μιλήσουμε λίγο για τον Ανδρέα πανηγυριστή. Θα ήθελα να μου πεις πόσα χρόνια συμμετέχεις και αν συμμετέχει κάποιο άλλο μέλος της οικογενείας σου.*

Απ. Πάω στο πανηγύρι από τεσσάρων ετών. Στο Αη-Συμιό με πήρε ο θείος μου ο Τόλιας, αδερφός του πατέρα μου, που είναι και ο μοναδικός πανηγυριστής μαζί με μένα από τους συγγενείς μου. Τώρα ψήνουμε τον αδερφό μου να μπει. Ο θείος μου μέχρι το 1989 πήγαινε καβαλάρης, από την επόμενη χρονιά μέχρι και σήμερα ντύνεται αρματωμένος. Πήγε στην μία από τις δυο παρέες της επάνω αγοράς. Εκεί που είμαι κι εγώ σήμερα. Στην ουσία όμως η γιαγιά μου επηρέασε εμένα και τον θείο. Επίσης στον Αη-Συμιό συμμετείχε και ο προπάππος μου ο Νιόνιος Κουτσόπουλος «καλιακούδας».

Ερ. *Πριν μου αναφέρθηκες σε παρέες αρματωμένων και καβαλαραίων. Εσύ σε που ανήκεις;*

Απ. Όλα τα χρόνια είμαι αρματωμένος. Καβαλάρης δεν έχει τύχει να βγω ποτέ. Εκεί με πήγε ο θείος μου, εκεί έμεινα.

Ερ. *Ποιες οι διαφορές ανάμεσα στους αρματωμένους από τους καβαλαραίους;*

Απ. Μια διαφορά είναι ότι στην καβαλαρία βλέπεις περισσότερο νέο κόσμο. Ίσως τους προσελκύουν περισσότερο τα άλογα. Πάνε βέβαια και μεγάλοι άνθρωποι αλλά θα δεις πολλούς νέους. Εκεί θα δεις και πολύ περιστασιακό κόσμο. Άτομα που πάνε για λίγο και φεύγουν. Άλλη βασική διαφορά είναι ρουχισμός. Οι καβαλαραίοι φοράνε ένα χακί πουκάμισο και παντελόνι και καβαλάνε το άλογο. Οι αρματωμένοι έχουν τον ντουλαμά τους, τα άρματα, μαχαίρια και κουμπούρια. Ντύνονται παραδοσιακά. Έχω ακούσει επίσης ότι στις παρέες των αρματωμένων λέγονται πολλά τραγούδια ενώ οι καβαλάρηδες είναι περισσότερο το χορού. Δεν έχω πάει να δω πώς γλεντάνε οι καβαλαραίοι. Μια μικρή διαφορά επίσης είναι ότι οι καβαλάρηδες στο

μνημόσυνο που γίνεται στα Ηρώα δεν μπαίνουν μέσα και περιμένουν απ' έξω. Επίσης το εθιμοτυπικό που γίνεται το πρωί της Κυριακής με το μάζεμα των μελών της παρέας, αυτό γίνεται μόνο από τους αρματωμένους. Ένα τελευταίο που θεωρείται πλέον έθιμο είναι ότι οι καβαλαραίοι ανεβαίνουν με τα αλόγα τους στον Αη-Συμίο και στον δρόμο κάνουν μια στάση στην ταβέρνα του «Παντόφλα» στον Άγιο Θωμά για ένα ουζάκι.

Ερ. *Όποτε το πανηγύρι χωρίζεται σε πολλές παρέες καβαλαραίων και αρματωμένων;*

Απ. Ναι. Είναι πολύς ο κόσμος εδώ. Μια παρέα αρματωμένων και μια καβαλαραίων υπάρχει στην Γουριά²⁰³ που ο κόσμος είναι λιγότερος.

Ερ. *Πως παίρνει το όνομα της κάθε παρέα; Πως τις ξεχωρίζετε;*

Απ. Θεωρητικά η παρέα παίρνει το όνομα της από τον «καπετάνιο». Συνήθως μπαίνει αυτός που είναι ο πιο μεγάλος και ο πιο έμπειρος στην παρέα. Ο «καπετάνιος» είναι ο κουμανταδόρος. Είναι αυτός που θα μαζέψει τους ρεφενέδες και θα κάνει τα ψώνια της παρέας. Οργανώνει την παρέα σε όλους τους τομείς. Επίσης οργανώνει τα μαζέματα της παρέας καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου, πράγμα που πρέπει να γίνεται για να μην χάνεται ο σύνδεσμος μεταξύ των μελών. Βέβαια πολλές φορές μένει το όνομα της παρέας από προγενέστερο καπετάνιο. Όπως η παρέα η δική μου που τώρα είναι «καπετάνιος» ο Μάκης Τζίλιος αλλά έχει μείνει ακόμα να λέγεται παρέα Σωτήρη Βίλλιου ή ακόμα παλιότερα του Κώστα Καρδαμά.

Ερ. *Οπότε δεν αλλάζει ο «καπετάνιος» κάθε χρόνο;*

Απ. Όχι βέβαια. Μένει σταθερός μέχρι να αποχωρίσει ή να πεθάνει.

Ερ. *Ποιοι δεσμοί του «καπεταίνιου» απέναντι σε εσάς αλλά και εσείς προς τον καπετάνιο;*

Απ. Ο «καπετάνιος» είναι πρώτος μεταξύ ίσων. Συνήθως επειδή είναι

²⁰³ Γουριά: Δημοτικό διαμέρισμα των Οινιάδων του Δήμου Μεσολογγίου.

μεγαλύτερος σε ηλικία υπάρχει ο απαιτούμενος σεβασμός, ειδικά από το νέο κόσμο. Μεταξύ μας τα μέλη της παρέας υπάρχει αδελφική αλληλεγγύη. Έτσι πρέπει να είμαστε αδελφωμένοι όλοι. Όχι μόνο μέσα στον Αη-Συμιό αλλά γενικώς στην καθημερινή ζωή. Να υπάρχει επικοινωνία και να βοηθιόμαστε μεταξύ μας. Για μένα είναι πολύ ιερό το πανηγύρι του Αη-Συμιού. Ζω για αυτό το πανηγύρι και είναι από τα λίγα πράγματα που αγαπάω τόσο πολύ. Όποτε πρέπει η παρέα να είναι δεμένη. Επίσης και για τον «καπετάνιο» τα ίδια ισχύουν. Δεν βλέπει κάποιον υποδεέστερα. Πιστεύω πως ο όρος «καπετάνιος» είναι μια τυπική διαδικασία.

Ερ. *Πως μπορεί ένας άνθρωπος να μπει σε μια παρέα και να συμμετάσχει στο πανηγύρι;*

Απ. Κατά το τυπικό σε ένα από τα μαζέματα της παρέας, ο καπετάνιος πρέπει να προτείνει το άτομο και αν συμφωνούν όλα τα μέλη για την είσοδο του στην παρέα, τότε μπορεί να συμμετέχει. Βέβαια κατά τον πρώτο καιρό είναι σε δοκιμαστική κατάσταση καθώς πρέπει να οικειοποιηθεί τις λειτουργίες και τις ανάγκες της παρέας ως προς τις πρακτικές δουλειές αλλά και ως προς το γλεντικό κομμάτι. Υπάρχουν άτομα που αλλάζουν συνέχεια παρέες διότι δεν ακολουθούν τις λειτουργίες τις παρέες με αποτέλεσμα να υπάρχουν παρεξηγήσεις.

Ερ. *Πως βιώνεις εσύ όλα αυτά τα τελεστικά γεγονότα μέσα στο πανηγύρι;*

Απ. Ζω την κάθε στιγμή. Περνάει από το πετσί μου όλο αυτό. Το περιμένω πως και πως όλο το χρόνο για να πάω στον Άγιο. Γιατί για μένα αυτό είναι το πανηγύρι. Βγαίνεις από την καθημερινότητα σου. Τα ξεχνάς όλα αυτές τις μέρες και τα δίνεις όλα. Ακόμη και το σπίτι σου να καίγεται δεν σε νοιάζει καθόλου. Για αυτό λέμε και το «όπα όπα», μακριά οι έγνοιες της ζωής. Αν και είναι τόσες μέρες το πανηγύρι και κουράζεσαι νιώθεις τόσο ξέγνοιαστος και είσαι έτοιμος να αντιμετωπίσεις ξανά την καθημερινότητα. Αυτό που μου λέει και η γιαγιά μου είναι

ότι « ακόμη και να πεθάνω μια μέρα πριν το πανηγύρι, εσείς θα πάτε να γλεντήσετε» , μου έλεγε «από την μια θα έχουν εμένα στο φέρετρο κι από την άλλη εσείς θα είστε ντυμένοι». Τόση μεγάλη σημασία έχει το πανηγύρι, τόσο για τους παλιότερους όσο και για εμάς τους πιο νέους.

Ερ. *Αρα το πανηγύρι επηρεάζει καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου την ζωή σου;*

Απ. Βεβαίως. Για μένα πρέπει να βρίσκεται συχνά η παρέα. Είτε για ένα καφέ είτε για ένα μεζέ. Όχι απαραίτητα για να γλεντήσουμε. Μπορούμε να συζητήσουμε και να οργανωθούμε για το πανηγύρι. Παράδειγμα, πριν λίγες μέρες είχαμε τον χειμωνιάτικο Αη-Συμιό. Για αυτές τις δύο μέρες τρέχω περίπου ένα μήνα, για πράγματα που χρειάζεται η παρέα. Πάω να δω το κελί μας τι χρειάζεται. Κάθε φορά όλο και κάποιο μερεμέτι θα με παιδέψει.

Ερ. *Στο μοναστήρι του Αγίου- Συμεών πάζ και άλλες φορές το χρόνου;*

Απ. Επειδή το μοναστήρι έχει τα ωράρια του συνήθως είναι κλειστό όταν πάω. Όποτε περιφέρομαι λίγο στα στέκια των παρεών που είναι κάτω από τα πλατάνια. Είναι η εξοχή, το βουνό η φύση που σε γοητεύει. Είναι ωραία εκεί πάνω.

Ερ. *Γιατί υπάρχει αυτή η μεγάλη λατρεία για τον μοναστήρι και τον Άγιο και βαφτίζουν εκεί τα παιδιά τους; Εσύ έχει βαφτίσει κάποιο τσιγγανάκι;*

Απ. Προσωπικά δεν έχει τύχει ακόμα. Μπορεί κάποια στιγμή στο μέλλον να το κάνω. Ο πατέρας μου έχει βαφτίσει. Δεν ξέρω πως έχει επικρατήσει να έχουν το Αη-Συμιό προστάτη τους. Όπως είναι στο ναυτικό ο Άγιος Νικόλαος κάπως έτσι θα επικράτησε και ο Αη-Συμιός για τους τσιγγάνους. Θα δεις ότι τα περισσότερα τσιγγάνικα ονόματα που βαφτίζονται εκεί είναι Ασημάκης και Ασημούλα.

Ερ. *Περνώντας στο κεφάλαιο της μουσικής για το πανηγύρι. Ποια η δική σου σχέση με την μουσική.*

Απ. Έχω καλή σχέση με την μουσική. Παίζω όργανο χρόνια σε φιλαρμονική του Μεσολογγίου. Ακούω και παίζω μουσική. Η μουσική μου αντλεί τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο μου.

Ερ. *Ενώ στα διάφορα πανηγύρια της περιοχής επικρατεί το κλαρίνο για στο πανηγύρι του Αη-Συμίου επικρατεί ο ζουρνάς;*

Απ. Πιστεύω πως επειδή ο ζουρνάς είναι εξέλιξη του αρχαίου αυλού και επειδή το πανηγύρι έχει καταβολές από την αρχαιότητα παρέμεινε ως κύριο όργανο του πανηγυριού. Το κλαρίνο δεν νομίζω να υπήρχε τότε. Συγκαταλέγεται αργότερα στα παραδοσιακά μας όργανα. Το κλαρίνο είναι δυτικότροπο όργανο οπότε θεωρείτε στην ουσία κάτι ξένο, παρόλο που έχει επικρατήσει στα δημοτικά πανηγύρια. Ο ζουρνάς έχει διατηρηθεί στο πέρασμα των χρόνων. Χαρακτηριστικό είναι πως ο συγκεκριμένος ζουρνάς εμφανίζεται μόνο στην δική μας περιοχή. Υπάρχει και ο μακεδονίτικος που είναι πιο μεγάλος και έχει άλλο ήχο. Επίσης και το νταούλι τους είναι πιο μεγάλο από το δικό μας. Το δικό μας νταούλι έχει πιο οξύ ήχο σε σύγκριση με τον βαθύ που βγάζει της Μακεδονίας, για αυτό και είναι κατάλληλος για εξωτερικό χώρο.

Ερ. *Στο πέρασμα των χρόνων έχει επιχειρηθεί να μπει άλλο όργανο;*

Απ. Δεν νομίζω. Για μένα ο ζουρνάς είναι ο ήχος του πανηγυριού και αυτός πρέπει να μένει. Ακούω ότι θα χαθεί ο ζουρνάς κάποια στιγμή γιατί οι τσιγγάνοι δεν μαθαίνουν πλέον. Είναι κουραστικό όργανο αλλά αυτός ο ήχος είναι που σε μαγεύει και σε ξεσηκώνει στο πανηγύρι. Αν επιχειρηθεί να μπει κλαρίνο στο μέλλον θα αλλοιωθεί το πανηγύρι κατά ογδόντα τις εκατό, χωρίς βέβαια να επηρεασθεί η έννοια της παρέας. Αν εξαφανιστεί ο ζουρνάς θα χάσει το ενδιαφέρον του το πανηγύρι. Εγώ προσωπικά εύχομαι να μην ζήσω κάτι τέτοιο. Αν και με τσιγγάνους που μιλάω μου λένε «όσο υπάρχουμε εμείς δεν πρόκειται να εξαφανιστεί ο ζουρνάς».

Ερ. *«Λευκοί» έχουν επιχειρηθεί να μπουν στις ζυγίες;*

Απ. Όχι, δεν νομίζω. Ανέκαθεν οι τσιγγάνοι έπαιζαν στα διάφορα πανηγύρια και έτσι παρέμεινε. Δεν έχω ακούσει να έχει παίξει κάποιος «λαϊκός» στο πανηγύρι. Εγώ παρ' όλα αυτά μαθαίνω ζουρνά. Μάλιστα ο τσιγγάνος που με μαθαίνει μου είπε ότι πολύ παλιά υπήρχε κάποιος «λευκός» από τον Γαλατά²⁰⁴ που έπαιζε νταούλι σε παρέα. Μπροστά στη ιδέα της εξαφάνισης του συγκεκριμένου οργάνου θέλησα να μάθω ζουρνά. Είναι πάρα πολύ δύσκολο και παιδεύτηκα πολύ να μάθω. Αν και η γιαγιά μου δεν συμφωνεί γιατί μου λέει «γύφτος θα γίνεις;».

Ερ. *Ποιο είναι το ρεπερτόριο του πανηγυριού; Έχει αλλάξει στα τόσα χρόνια;*

Απ. Κατά βάση είναι κλέφτικα και δημοτικά. Παρ' όλα αυτά όμως υπάρχουν παρές που παίζουν τσιφτετέλια και τέτοια τραγούδια. Για μένα αυτό δεν αποτελεί μέρος του πανηγυριού, πράγμα που το αλλοιώνει. Επίσης στο πανηγύρι εδώ και πολλά χρόνια έχουν μπει πολλά μικρασιάτικα τραγούδια όπως το Χαρικλάκι και κάποια μινόρια τραγούδια. Αυτά τραγουδιούνται εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Αλλά κατ' εξοχής ακούγονται τραγούδια της τάβλας, τσάμικα και συρτά.

Ερ. *Ποια κομμάτια θεωρούνται τοπικά;*

Απ. Κυρίως αυτά που μιλάνε για τα γεγονότα που έγιναν στο Μεσολόγγι. Μερικά από αυτά είναι: «Ένα Σαββάτο από βραδύς», «Για τον Μάρκο Μπότσαρη», «Θρήνος μεγάλος γίνετε». Επίσης καλό είναι ένα τραγούδι που λέει ... *ο γέρο-Νότης κάθονταν στου Μάρκου το κεφάλι, κι όλο τον Μάρκο έλεγε κι όλο τον Μάρκο λέει, για σήκω απάνω Μάρκο μου και μη βαριοκοιμάσαι, ο Βάλτος σε προσκύνησε κι όλο το Μεσολόγγι...* ή ένα άλλο που λέει ... *Να μου πουλί να πέταγα να πήγαινα στ' αψηλού, ν' αγνάντευα την Ρούμελη το έρμο Μεσολόγγι, πως πολεμάνε την Τουρκιά με τέσσερις πασάδες...* άλλο που λέει ... *Μπραήμ πασάς βάνει βουλή να μπει στο Μεσολόγγι...*

²⁰⁴ Γαλατάς: Οικισμός που ανήκει στον δήμο Ναυπακτίας.

Αυτά τα τραγούδια είναι καθαρά μεσολογγίτικα καθώς μιλάνε για την Έξοδο και την ιστορία του Μεσολογγίου.

Ερ. *Αν όλα αυτά τα τραγούδια αποτελούν το ρεπερτόριο του πανηγυριού σήμερα. Πριν από την έξοδο τι τραγούδια λεγόntonταν;*

Απ. Υπήρχαν και υπάρχουν και άλλα τραγούδια που δεν μιλούν για την ιστορία. Όπως τα τραγούδια της ξενιτιάς, που μας είναι άγνωστή η χρονολογία τους. Τέτοια τραγούδια είναι «Μια κόρη από την Γένοβα», «Μιας χήρας γιός ψυχορραγεί» «Εσείς πουλιά του κάμπου και της Ρούμελης», «Από μικρός ορφάνεψα». Αλλά εκτός αυτών, φαντάζομαι, ότι υπήρχαν τραγούδια της αγάπης και ποιμενικά - βουκολικά. Παράδειγμα τέτοιων τραγουδιών είναι το «τσοπανάκος ήμουν» που τραγουδιέται και σήμερα.

Ερ. *Πως τραγουδά η παρέα τα τραγούδια;*

Απ. Για τα τραγούδια της τάβλας, τα οποία είναι και δύσκολα, πρέπει να έχεις ωραία φωνή και καλά ακούσματα για να μπορέσεις να ακολουθήσεις τα «πατήματα» του τραγουδιού. Σε αυτά τα τραγούδια υπάρχουν πολλοί λαρυγγισμοί που πρέπει κάποιος να τους ξέρει για να τους κάνει. Βέβαια οι περισσότεροι πλέον τραγουδούν αυτά τα τραγούδια με ένα παρεμφερές στυλ. Δεν είναι εύκολα τα τραγούδια της τάβλας. Εγώ προσωπικά προσπαθώ να μαθαίνω είτε από το ίδιο το πανηγύρι είτε από διάφορες ηχογραφήσεις που έχω συλλέξει. Υπάρχουν τραγούδια που με έχουν δυσκολέψει πάρα πολύ αλλά και τραγούδια που δεν έχω μάθει ακόμα.

Ερ. *Το πανηγύρι έχει συγκεκριμένο ύφος στα τραγούδια του;*

Απ. Τι ύφος; Μήπως ότι μερικά τραγούδια λέγονται διαφορετικά απ' ότι στην δημοτική μουσική, με άλλο τρόπο; Ένα παράδειγμα μπορεί να είναι το τραγούδι «σιγά την άμαξα». Το συγκεκριμένο τραγούδι το έχω ακούσει από την ελληνική δημοτική δισκογραφία, που είναι χορευτικό και σχετικά γρήγορο κομμάτι

αλλά το έχω ακούσει και από τους «Πατσαρέους» που το λένε πιο αργά για το τραπέζι.

Ερ. Στην κάθε παρέα τραγουδούν όλοι μαζί ή ένας;

Απ. Συνήθως η κάθε παρέα έχει κάποιον πρώτο-τραγουδιστή, θα έλεγα, με μια καλύτερη φωνή από τους άλλους και με περισσότερη εμπειρία στα τραγούδια. Είναι αυτός που θα παρασύρει και τους άλλους να τραγουδήσουν. Αλλά, γενικά, οι νέοι πρέπει να μαθαίνουν τα τραγούδια του πανηγυριού γιατί αν χαθούν αυτά θα είναι άλλο ένα στοιχείο αλλοίωσης. Ο Αη-Συμιός δεν είναι μόνο χορός και «όπα όπα».

Ερ. Οφείλεις κάπου το γεγονός ότι εκστασιάζεστε τόσο πολύ με την συγκεκριμένη μουσική;

Απ. Προσωπικά με εκστασιάζει απίστευτα ο ήχος του ζουρνά. Για άλλους είναι ένα σκούξιμο και μια φασαρία. Όταν τον ακούω καταλαβαίνω συνήθως ποιο τραγούδι είναι, αν το ξέρω, και θα το τραγουδήσω.

Ερ. Γιατί ακολουθείτε τη συγκεκριμένη διαδρομή στην πορεία σας προς το μοναστήρι του Αη Συμιού; (Δηλαδή: Άγιος Σπυρίδωνας-Κήπος των ηρώων –Πύλη Εξόδου-Μοναστήρι Αγίου Συμεών)

Απ. Αυτό, πιστεύω, έχει να κάνει καθαρά με την Έξοδο. Δηλαδή, ξεκινάμε από τον Άγιο Σπυρίδωνα που είναι ο προστάτης της πόλης, διασχίζουμε την ψαραγορά που είναι το ιστορικό κέντρο, μπαίνουμε στον Κήπο των Ηρώων που κάνουμε το τρισάγιο στους πεσόντες της Εξόδου και στην συνέχεια περνάμε από την Πύλη που έγινε και η Έξοδος. Τέλος ανηφορίζουμε για τον Αη-Συμιό, χώρος στο οποίο είχαν ορίσει οι Μεσολογγίτες ως σημείο συνάντησης για αυτούς που θα γλίτωναν. Οπότε αυτό πιστεύω συμβολίζει, την πορεία προς την Έξοδο.

Ερ. Μπορείς μου ερμηνεύσεις το γεγονός της απουσίας του γυναικείου φύλου από το πανηγύρι;

Απ. Οι γυναίκες ανέκαθεν δεν συμμετείχαν στο συγκεκριμένο πανηγύρι. Πως και γιατί δεν ξέρω, αλλά επικράτησε. Υπάρχουν πολλές εξηγήσεις. Το σίγουρο είναι ότι είναι καθαρά ανδροκρατούμενο πανηγύρι και ειδικά παλιότερα δεν τολμούσαν να πάνε. Οι γυναίκες απλά έφτιαχναν τα φαγητά της παρέας και έντυναν το αρματωμένο με την παραδοσιακή στολή. Πιο παλιά ακόμα ήταν αυτές που φύλαγαν τα άρματα από τυχόν κλοπή στον Αη-Συμιό. Επίσης ήταν κι αυτές που ετοίμαζαν το τραπέζι της παρέας στον Αη-Συμιό. Τελευταία γίνονται πολλά αισχρά πράγματα. Παράδειγμα βλέπεις μερικές γυναίκες να φορούν στολή καβαλάρη και καβαλάνε άλογο, άλλη μια αλλοίωση που έχει εισέλθει στο πανηγύρι. Κανονικά πρέπει να τους το απαγορεύσουν αυτό.

Ερ. *Πόσο σημαντικός είναι ο χορός; Γιατί χορεύονται τόσο μιμητικοί χοροί;*

Απ. Είναι πολύ σημαντικός για το πανηγύρι. Χορός και τραγούδι είναι τα δυο στοιχεία που το συνθέτουν . Οι χοροί που χορεύονται είναι: τα συρτά αργά ή γρήγορα, τα τσάμικα και το περίφημο Ραστ που στην ουσία είναι το αργό τσάμικο. Το Ραστ κανονικά, δεν πρέπει να περιλαμβάνει πολλές φιγούρες. Ενίοτε θα δεις να χορεύουν και ηπειρώτικα ή το Αιτωλικιότικο, την Χασαπιά που είναι άλλος ρυθμός και βηματισμός. Έπειτα βλέπουμε στο πανηγύρι το χελάκι ή αλυσίδα. Ο συγκεκριμένος χορός συμβολίζει τους δεσμούς μεταξύ των μελών καθώς πιάνονται σαν αλυσίδα με τα χέρια. Οι δεσμοί είναι πολλοί δυνατοί στον Αη-Συμιό, σχεδόν αδελφικοί. Επίσης χορεύεται το πιπέρι χωρίς να ξέρω τι συμβολισμούς μπορεί να κρύβει. Είναι, όμως πανελλήνιος χορός. Τέλος είναι ο περιβόητος χορός του πεθαμένου. Στην ουσία είναι μια παντομίμα όπου δυο πανηγυριστές που τσακώνονται. Ο ένας σταματάει τα όργανα και κάπου εκεί βγαίνουν τα μαχαίρια. Ένας από τους δυο μαχαιρώνεται και ο άλλος μέσα σε μία έκσταση θριαμβολογεί για την νίκη του. Έπειτα όμως δείχνει να το μετανιώνει και με διάφορες μετάνοιες προς

τον θεό ο νεκρός ανασταίνεται με λίγο νερό που του ρίχνουν. Αγκαλιάζονται και χορεύουν για το θαύμα που έγινε. Βλέπουμε πως η αδελφικότητα μεταξύ των μελών υπάρχει και σε αυτόν τον χορό, γιατί παρόλο την παρεξήγηση το χέρι του θεού βοήθησε να τα ξαναβρούν οι δυο πανηγυριστές.

Ερ. *Για ποιο λόγο ραντίζετε τους γύρω σας με ροδόνερο στην πορεία σας προς το μοναστήρι;*

Απ. Η κολόνια, που λέγαμε παλιότερα. Αυτό είναι ένα έθιμο που τείνει να εξαφανιστεί. Παλιότερα είχαν ένα πράγμα σαν ψεκαστήρι και ράντιζαν τον κόσμο με κολόνια. Τώρα αυτό σπανίζει. Αν είναι κάτι που ήταν εθιμοτυπικό, πρέπει να συνεχιστεί. Τώρα αν συμβολίζει κάτι δεν ξέρω. Ίσως μια ευγενική χειρονομία προς τον κόσμο.

Ερ. *Ποια η αξία του χρήματος στο πανηγύρι;*

Απ. Το χρήμα το πετάς όπου θες εσύ. Όταν βρίσκεσαι σε ντελίριο κεφιού τους ρίχνεις μια πεταξιά στον αέρα και πάνε παντού. Μετά τα μαζεύουν οι γυφταίοι από κάτω. Όταν βρίσκεσαι στο τραπέζι και θες να ρίξεις, έχουμε ένα χαρτοκούτι που τα πετάμε εκεί μέσα. Αυτό το σπατάλησμα των χρημάτων συμβολίζει την έκσταση και την έξαρση που έχεις εκείνη την στιγμή. Το χρήμα στο πανηγύρι του Αη-Συμίου ξεφτιλίζεται. Χάνει την αξία του και τα δίνεις όλα. Ειδικά παλιότερα με τα κατοστάρικα έφευγαν σε μεγάλες ποσότητες.

Ερ. *Για ποιο λόγο την τελευταία μέσα του πανηγυριού πηγαίνουν στο εκκλησάκι της Κλείσοβας;*

Απ. Ε σίγουρα για ιστορικούς λόγους. Εκεί έγιναν πολλές μάχες. Δεν πιστεύω ότι έχει άμεση σχέση με το πανηγύρι. Παλιότερα δεν ξέρω πόσες παρέες πήγαιναν, πλέον όμως έχει καταλήξει να πηγαίνουν δυο τρείς παρέες και να κάνουν το μνημόσυνο. Κάνουν και ένα μικρό γλέντι εκεί.

Ερ. Τέλος, μια συνοπτική εικόνα που έχεις για το πανηγύρι;

Απ. Λόγω των νέων εποχών, σίγουρα, υπάρχουν πράγματα που έχουν αλλοιωθεί στα εθιμοτυπικά του πανηγυριού. Παραδείγματα όπως προείπα με τα τσιφτετέλια που έχουν μπει ή την συμμετοχή κάποιων γυναικών. Πράγματα τα οποία, δεν πρέπει να συνεχιστούν. Επίσης πρέπει να διαφυλάξουμε κινδύνους περί εξαφάνισης του ζουρνά.

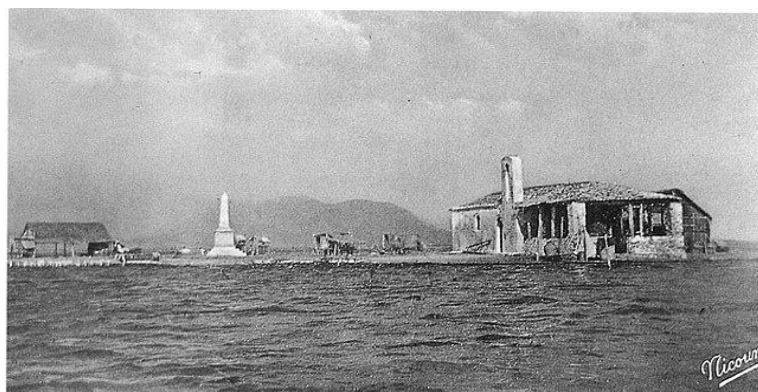
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Β. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

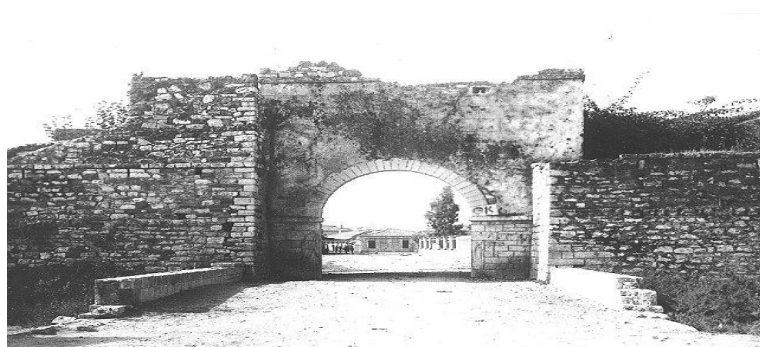
ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΟΥ

Εικόνα 1. Το μοναστήρι του Αγίου Συμεών πριν την ανακατασκευή.

Εικόνα 2. Το νησί της Κλείσοβας με το εκκλησάκι της Αγίας Τριάδας.

Εικόνα 3. Η Πύλη της εξόδου. Σήμα κατατεθέν για το ιστορικό παρελθόν του Μεσολογγίου.

Εικόνα 4. Ο κήπος των ηρώων Νεκροταφείο των Αγωνιστών της Εξόδου.

ΠΑΡΕΕΣ ΑΡΜΑΤΩΜΕΝΩΝ

Εικόνα 5. Σπύρος Ζαχαράτος
Χορεύοντας τον χορό του πεθαμένου.

Εικόνα 6. Παρέα αρματωμένων του
1947. Η πρώτη παρέα της επάνω
αγοράς. Ζυγιά έπαιζαν οι Ν.
Πανόπουλος (Κουμπούρας) και Δ.
Μπέκος, νταούλι Κούτρας Μένιος

Εικόνα 7. Παρέα αρματωμένων
Σακεριανού Α. Χορεύοντας το χελάκι
στην πλατεία του Αη - Συμίου.

Εικόνα 8. Τοπική φορεσιά του
Μεσολογγίου. Ο ντουλαμάς με τα
άρματα.

ΠΑΡΕΕΣ ΚΑΒΑΛΑΡΗΔΩΝ

Εικόνα 9 Καβαλάρης με την ζυγιά έξω από τον Κήπο των ηρώων

Εικόνα 10. Παρέα Καβαλάρηδων. Φ. Μελισσάρη. Καλοκαίρι 1960.

Εικόνα 11. Καβαλάρηδες έξω από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Σπυρίδωνος

Εικόνα 12. Παράδοση του μπαϊράκι της Εξόδου στον μπροστάρη των καβαλάρηδων από τον πάτερ Κωνσταντίνο.

ΖΥΓΙΕΣ - ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ ΖΟΥΡΝΑ

Εικόνα 13 . Ζουρνατζής: Μπέκος
Παναγιώτης ή Σαλέας

Εικόνα 14. Ζουρνατζής: Μπέκος
Γιάννης Στην παρέα των
Θεοφιλατέων

Εικόνα 15. Ζουρνατζής Ηλίας
Αριστόπουλος (Κακαρούκας)
Στην παρέα των Πρεμετέων

Εικόνα 16. Πολύβιος Δημήτρης
Στην παρέα του Πάκια.

ΖΥΓΙΑ - ΟΡΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ ΝΤΑΟΥΛΙΟΥ

Εικόνα 17. Νταουλιέρης, Παναγιώτης Μπέκος Στην παρέα των Πρεμετέων.

Εικόνα 18. Νταουλιέρης σε παρέα της κάτω αγοράς.

Εικόνα 19. Κούτρας ή Κυπρίνης Στην Παρέα του Καλάκη Σ.

Εικόνα 20. Νταουλιέρης Κώστας Μπέκος την παρέα των Πρεμετέων.

ΤΣΙΓΓΙΑΝΟΙ

Εικόνα 21. Βάπτιση τσιγγανόπουλου την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος μαζί με τον μπαλαμό νονό

Εικόνα 22. Βάπτιση την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος από τον Πάτερ Ανδρέα Καππέ.

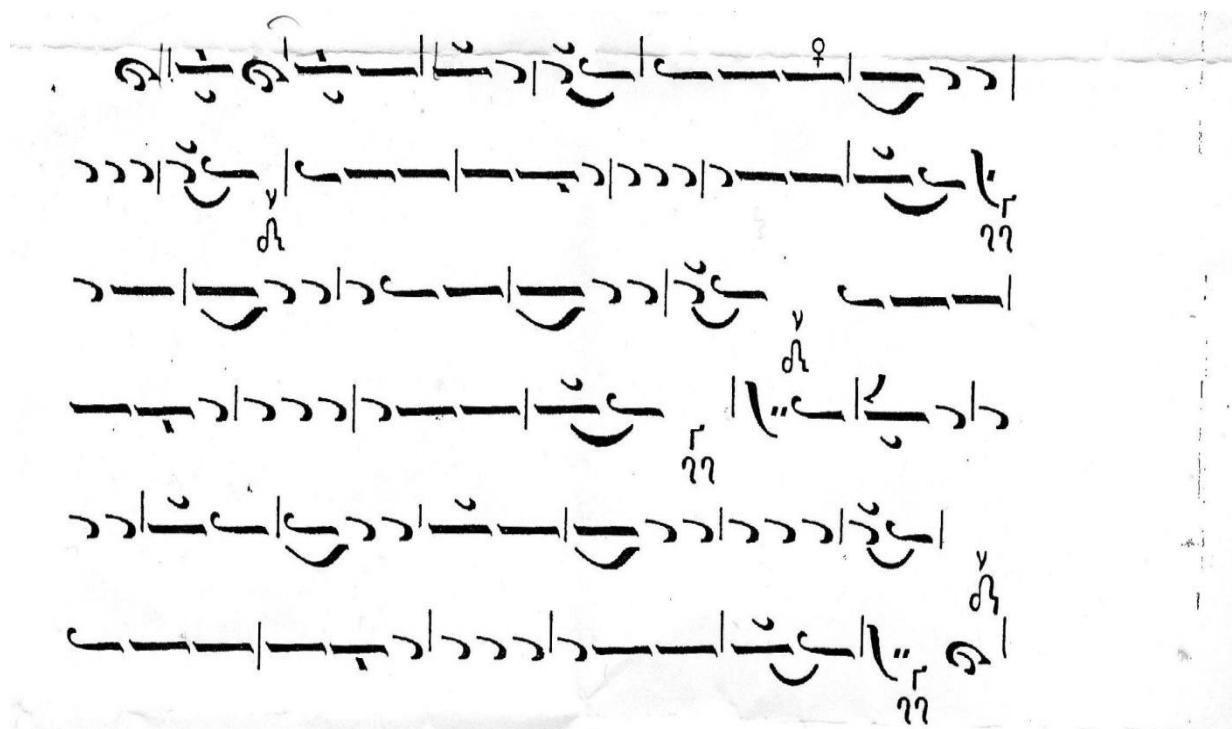

Εικόνα 23. Τσιγγάνοι έξω από το μοναστήρι

Εικόνα 24. Κατασκήνωση των τσιγγάνων το βράδυ της Πεντηκοστής στον Άγιο Συμεών

3. Παρτιτούρα με το εμβατήριο για την συγκέντρωση των αρματωμένων. Σε
βυζαντινή γραφή. Ήχος Γα. Ρυθμός τρίσημος 3/8.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'

ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ

1.Δισκογραφία Μεσολόγγι-Αιτωλικό, μουσική-χορευτική παράδοση και ιστορία

Τίτλος δίσκου	Τραγούδι	Ερμηνευτής	Οργανοπαίχτες	Εταιρεία	Έτος
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Εμβατήριων αρματωμένων	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Πάλες καλές αντάμωσε	Λευτέρης Κούτρας	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Καραβλάχικο-Γαλατά-Κυνηγός	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Καρακάξα - Ρούσα-Μασούρια	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Χορός του πεθαμένου	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι-Αιτωλικό	Ραστ	-	Μπέκος Αποστόλης (Ζουρνάς Α΄) Μπέκος Γιώργος (Ζουρνάς Β΄) Παναγιωτόπουλος	Δωδώνη	2002

			Γεράσιμος (Νταούλι)		
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Ταξίμι	-	Μπέκος Αποστόλης (Ζουρνάς Α΄) Μπέκος Γιώργος (Ζουρνάς Β΄) Παναγιωτόπουλος Γεράσιμος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Καρδερίμι	-	Μπέκος Αποστόλης (Ζουρνάς Α΄) Μπέκος Γιώργος (Ζουρνάς Β΄) Παναγιωτόπουλος Γεράσιμος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Αρηφαγάς	Λευτέρης Κούτρας	Μπέκος Αποστόλης (Ζουρνάς Α΄) Μπέκος Γιώργος (Ζουρνάς Β΄) Παναγιωτόπουλος Γεράσιμος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Παπαδιά	-	Μπέκος Αποστόλης (Ζουρνάς Α΄) Μπέκος Γιώργος (Ζουρνάς Β΄) Παναγιωτόπουλος Γεράσιμος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Χελάκι	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Χασαποσέ ρβικο	-	Αριστόπουλος Ηλίας (Ζουρνάς Α΄) Κούτρας Λευτέρης (Ζουρνάς Β΄) Μπέκος Παναγιώτης (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Γρηγόρης Λιακατάς	Βασίλης Κολοβός	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002

Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Σάββατο μέρα πέρασα	Βασίλης Κολοβός	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Σαν πήρα ένα κατήφορο	Γιώτα Σύρρου	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Ραστ	-	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Χαλκιάς Αχιλλέας (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Μάνα μ' στο περιβόλι μας	Βασίλης Κολοβός	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Λιάσκος	-	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Βρύση μου μαλαματέν ια	Γιώτα Σύρρου	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Αλαμπεής	-	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Χαλκιάς Αχιλλέας (Βιολί)	Δωδώνη	2002

Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Όλα τα πουλάκια ζυγά- ζυγά	Βασίλης Κολοβός	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Παπαδιά	-	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Χαλκιάς Αχιλλέας (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Μανουσά κια	Γιώτα Σύρρου	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Μωραΐτης Νίκος (Βιολί)	Δωδώνη	2002
Μεσολόγγι- Αιτωλικό	Τώρα τα πουλιά	Βασίλης Κολοβός	Αρκαδόπουλος Αλέξανδρος (Κλαρίνο), Ζώτος Χρήστος (Λαγούτο), Τρυφιάτης Γιώργος (Νταούλι), Χαλκιάς Αχιλλέας(Βιολί)	Δωδώνη	2002

2. Η δισκογραφία “Τα μάτια μου δεν είδαν τόπον ενδοξότερον”

Τίτλος δίσκου	Τραγούδι	Ερμηνευτής	Οργανοπαίχτες	Εταιρεία	Έτος
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Τρεις στρατηγοί ξεκίνησαν	Κωνσταντίνο υ Γιάννης	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλίππιδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλίππιδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Ξαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Τι έχεις καημένη Ρούμελη	Παππάς Παναγιώτης	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλίππιδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008

			Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης		
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Οι Τούρκοι σκάλες έφκιαναν	Σιάτρας Σάββας	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα:</u> Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Εσείς βουνά της Κατοχής	Κωνσταντίνο υ Γιάννης	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα:</u> Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Εμβατήριο πολεμιστώ ν	-	Η ζυγιά του Μεσολογγίτη Βασιλάρη Αριστείδη	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Ένα πουλί θαλασσινό	Πολυφωνικό Δερβιτσάνης	-	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου	Θρήνος	Κωνσταντίνο	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας	Αρχείο	2008

δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	μεγάλος γίνεται	υ Γιάννης	Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα:</u> Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης	Ελληνικής Μουσικής	
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Καλά ήσουν Μάρκου μ' στο γιαλό	Μητροπάνος Χρυσόστομο ς	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα:</u> Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Πάλιν άρχισεν ο Μάρκος	Αηδονίδης Χρόνης	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα:</u> Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά:</u> Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι:</u> Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι:</u> Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Του πεθαμένου	-	Η ζυγιά του Μεσολογγίτη Βασιλάρη Αριστείδη	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο	Ένα πουλί αναστέναξ	Μητροπάνος Χρυσόστομο	<u>Κλαρίνα:</u> Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά:</u> Γκουβέντας Κυριάκος,	Αρχείο Ελληνικής	2008

ενδοξότερον	ε	ς	Ευθυμίου Λάζαρος,, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλίππιδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Μουσικής	
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Ένα πουλάκι ξέβγαινε	Σιάτρας Σάββας	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλίππιδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλίππιδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Να ‘μαν πουλί να πέταγα	Μητροπάνος Χρυσόστομο ς	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλίππιδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλίππιδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Τι έχεις μαύρε κόρακα	Χριστιά Βαγγελιώ	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλίππιδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλίππιδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008

			Βαγγέλης		
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Χρυσός αητός τριγύριζε	Μητροπάνος Χρυσόστομο ς	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Σαββάτο βράδυ πέρασα	Παππάς Παναγιώτης	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008
Τα μάτια μου δεν είδαν τόπο ενδοξότερον	Θέλτε ν' ακούστε κλάηματα	Χριστιά Βαγγελιώ	<u>Κλαρίνα</u> : Φιλιππίδης Νίκος, Κωστούλας Κυριάκος, <u>Βιολιά</u> : Γκουβέντας Κυριάκος, Ευθυμίου Λάζαρος, <u>Λαούτα</u> : Κατσιάνης Στέλιος, Φιλιππίδης Κώστας <u>Κρουστά</u> : Παππάς Ανδρέας, Μερετάκης Κώστας <u>Σαντούρι</u> : Καλαϊτζής Νίκος <u>Ούτι</u> : Δημούδης Βαγγέλης	Αρχείο Ελληνικής Μουσικής	2008